

JAZYKOVEDNÝ ÚSTAV Ľ. ŠTÚRA SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED, V. V. I.

SLOVENSKÝ NÁRODNÝ KORPUS PRE PREKLADATEĽSKÚ PRAX

JANA LEVICKÁ
MIROSLAV ZUMRÍK
ADRIÁNA ŽÁKOVÁ
ANITA BRAXATORISOVÁ
JAKOB HORSCH

Recenzenti

PhDr. Marianna Hudcovičová, PhD.

Mgr. Marián Kabát, PhD.

Jazykovedný ústav Slovenskej akadémie vied, v. v. i.

Slovenský národný korpus

Jana Levická – Miroslav Zumrík – Adriána Žáková –

Anita Braxatorisová – Jakob Horsch

Slovenský národný korpus pre prekladateľskú prax

Bratislava 2025

Autori

Mgr. Jana Levická, PhD. (s. 78 – 126)

Mgr. Miroslav Zumrík, PhD. (s. 7 – 76, s. 82 – 122, s. 127 – 177)

Mgr. Adriána Žáková (s. 82 – 122)

Mgr. Anita Braxatorisová, PhD. (s. 127 – 173)

Dr. phil. Jakob Horsch, M.A. (s. 127 – 173)

Publikácia vznikla v rámci riešenia projektu Tvorba a rozvoj Slovenského národného korpusu podporovaného Ministerstvom kultúry SR, Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu SR a Slovenskou akadémiou vied na základe zmluvy č. 0123/2022.

Návrh obálky

Mgr. Michaela Majerčíková z výtvarných podkladov Viliama Slaminku vytvorených pre Slovenský národný korpus JÚLŠ SAV.

Jazyková redaktorka

Mgr. Agáta Karčová, PhD.

Vydal: Slovenský národný korpus, Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, v. v. i., 2025

Vydanie prvé.

© Jana Levická, Miroslav Zumrík, Adriána Žáková, Anita Braxatorisová, Jakob Horsch

Všetky práva vyhradené. Dielo ani žiadna jeho časť sa nesmie reprodukovať, ukladať do informačných systémov ani inak rozširovať bez súhlasu majiteľov autorských práv.

ISBN 978-80-975288-0-5

Obsah

1. Teoretický, historický a metodologický kontext cvičebnice	6
1.1 Prevzatá štafeta – do tretice	7
1.2 Náčrt dejín a teórie prekladu vs korpusy	18
1.2.1 Najstaršie dejiny prekladu vo svete a na Slovensku	18
1.2.2 Novšie dejiny myslenia o preklade	20
1.2.3 Významné postavy slovenského a českého myslenia o preklade	25
1.3 Technologické pomôcky pri prekladaní	32
1.4 Korpusy ako pomôcky prekladateľa	37
1.5 Korpusy SNK, obsah a štruktúra praktickej časti	45
1.5.1 Druhy a zloženie použitých paralelných korpusov SNK	45
1.5.2 Používateľské rozhranie a vyhľadávanie v jednojazyčných i paralelných korpusoch	47
1.5.3 Kvantitatívne údaje a miery v korpusoch	52
1.5.4 Funkcie a asociačné miery v korpusoch	56
1.5.5 Obsah, štruktúra, cieľ praktickej časti a charakteristika vybraných funkcií	59
1.5.6 Obsah a štruktúra cvičení	72
2. Praktická časť	77
2.1 Slovensko-anglický paralelný korpus	78
2.2 Hlavné cvičenia	82
2.2.1 Preklad frazeologických výrazov	82
2.2.2 Preklad expresív	91
2.2.3 Preklad kolokácií	95
2.2.4 Preklad slov s terminologickou platnosťou	99
2.2.5 Porovnanie slovenskej a anglickej interpunkcie	104
2.2.6 Kalky v preklade	107
2.3 Doplnkové cvičenia	110
2.3.1 K prekladu frazeologických výrazov	110
2.3.2 K prekladu expresívnych výrazov	112
2.3.3 K prekladu kolokácií	113
2.3.4 K prekladu vybraných adjektív, substantív a verb	117
2.3.5 K prekladu kalkov	120
2.4 Slovensko-nemecký paralelný korpus	123
2.5 Preklad frazeologizmov	127
2.6 Preklad slov s terminologickou platnosťou	146
2.7 Preklad kolokácií	163
2.8 Preklad expresív	165
3. Záver	174
Použitá literatúra	178

1. Teoretický, historický a metodologický kontext cvičebnice

1.1 Prevzatá štafeta – do tretice

Predkladaná publikácia má v názve slová „korpus pre prekladateľskú prax“, čo budí očakávanie, že čitateľom, predovšetkým prekladateľom poskytne praktické informácie o využívaní tzv. korpusových zdrojov a nástrojov, teda priblíži postupy korpusovej lingvistiky pre výkon prekladateľskej práce. Tento účel a cieľovú skupinu čitateľov je potrebné hneď v úvode upresniť.

V prvom rade považujeme za potrebné praktický aspekt používania korpusov v tejto príručke zasadiť do teoretického, historického a metodologického kontextu. Prepojenie korpusovej technológie s procesom prekladania a tiež so všeobecnými otázkami translatológie pritom predstavuje komplexný jav, zložitú interdisciplinárnu križovátku. A tak si aj stručné načrtnutie teoretických, historických a metodologických otázok prepojenia korpusov s prekladaním vyžaduje istý priestor. Danú interdisciplinárnu „križovátku“ zároveň vnímame ako zaujímavý zdroj informácií a postupov, ktorý má inšpiračný potenciál aj v súbehu s inými technológiami, predovšetkým aktuálnymi systémami umelej inteligencie či strojového prekladu. Inšpiračný potenciál pre teóriu a prax prekladania môže podľa nás stúpnuť, ak sa korpusová technológia nebude vnímať iba v zúženej praktickej perspektíve, ale v šírke svojej interdisciplinárnej zložitosti. Dokladom tejto zložitosti je pritom už množstvo publikácií, ktoré korpusové rozhranie technológie a poznávania jazyka tematizovali u nás aj v zahraničí a na ktoré aspoň výberovo odkazujeme v tomto úvode.

Vychádzame tiež z presvedčenia, že inšpiračný potenciál pre prax prekladania nemajú iba samotné zadania cvičení a ich riešenia, respektíve praktické vyhľadávania v korpusoch, ale aj odkazy na teoretické, historické a metodologické súvislosti korpusovej technológie, poukázanie na zloženie a štruktúru korpusových zdrojov a spôsob ich používania. Podnetná môže byť v tejto súvislosti aj dôsledná interpretácia korpusových funkcií, akou je napríklad zisťovanie frekvencií (základných) tvarov a typov výrazov. Venujeme sa tiež obohacovaniu jazykových dát o metadáta a mnohým ďalším teoretickým a praktickým otázkam spätým s korpusovou lingvistikou.

V názve publikácie sa uvádzajú prekladatelia vo všeobecnosti, cvičenia samotné sú do veľkej miery (nie však výlučne) zamerané na otázky späté s literárnym prekladom. To sa týka hneď viacerých cvičení, zameraných napríklad na využitie korpusových zdrojov a nástrojov pri prekladaní obrazných, expresívnych či iných výrazov príznačných pre literárnu komunikačnú sféru, v rámci ktorej má zo štylistického hľadiska centrálny význam kvalita

tzv. ikonizovanej zážitkovosti (Slančová a kol., 2022, s. 258). Zobrazovanie žitej skúsenosti v literatúre sa potom z prekladateľského hľadiska pretavuje do potreby hľadať a vytvárať výrazy, ktoré často nemajú presne vymedzený význam, respektíve pôsobia na čitateľa napríklad na úrovni asociácií, emotívneho a estetického pôsobenia. Inými slovami, umelecké texty a ich preklad nie sú centrovane okolo kvality pojmovosti, ktorá je typická skôr pre vedeckú komunikačnú sféru (Slančová a kol., 2022, s. 74). Zameraniu sa primárne na umelecký preklad zodpovedá aj výber prác použitých v texte nižšie, kde sa odkazuje na teóriu, históriu i metodológiu prekladu. Do publikácie sme však zahrnuli aj cvičenia zamerané na preklad zaužívaných slovných spojení a slov s terminologickou platnosťou, s ktorými sa možno stretnúť najčastejšie v odborných textoch (texty inštitúcií EÚ a iné odborné odvetvia) a ktoré preto môžu využiť aj prekladatelia odbornej literatúry.

Zároveň si uvedomujeme, že odborný a umelecký preklad sa už dávnejšie vyčlenili ako samostatné disciplíny so svojimi samostatnými teóriami (Gromová, 2009a). Nezanedbateľné rozdiely medzi prinajmenšom týmito dvoma druhmi prekladu možno pritom vnímať aj v prostredí rýchleho rozvoja nástrojov strojového prekladu a umelej inteligencie. Sú prekladatelia umeleckých a odborných textov v tomto prostredí postavení pred rovnaké výzvy? Možno azda povedať, že oba druhy prekladu sa s nástupom najnovších nástrojov umelej inteligencie pri preklade vyrovnávajú svojím spôsobom. Vo vzťahu k odbornému prekladu vrátane terminologickej lexiky sa zdôrazňuje, že pri individuálne prispôbenom strojovom preklade na báze umelej inteligencie (*Customized AI-driven Machine Translation*) zohrávajú významnú rolu slovníky a prekladové pamäte (Absolon, 2025). Prebieha aj výskum vzťahu umelej inteligencie, strojového prekladu a kreativity, napríklad v otázke, ako posteditačná prax a strojový preklad ovplyvňujú kreativitu a čitateľskú skúsenosť (Guerberof-Arenas – Toral, 2021; Guerberof-Arenas, 2025). Zaujímavé je porovnanie ľudskej a strojovej kreativity v preklade so zameraním na slovotvorné procesy (kompozíciu, deriváciu, kríženie a viaceré ďalšie), motiváciu (napríklad slovotvornú, fónickú či individualizačnú), výrazovú hodnotu (napríklad markantnosť, pojmovosť či figuratívnosť) v angličtine a slovenčine (Kabát, 2024).

Istý rozdiel vo vyrovnávaní sa s novými technologickými možnosťami pri preklade vyplýva už z rozdielov medzi textami, ktoré sú prekladané. V odborných, konkrétne právnych textoch sa často opakujú stereotypizované slovné spojenia, frázy a celé pasáže, či už sú to napríklad preambuly smerníc Európskej únie, jazykové šablóny v častiach súdnych rozhodnutí alebo zaužívané formuly v národnej legislatíve. Zároveň treba povedať, že prítomnosť zaužívaných výrazov v právnej komunikačnej sfére neznamena, že každý takýto text, a teda

aj jeho preklad, si v konečnom dôsledku nevyžaduje znalosť právnych pojmov a interpretácie. Ani tu sa rozhodne nedá spoľahnúť na jednoduché použitie nástrojov umelej inteligencie pri preklade, a to napriek tomu, že sa rôzne jej podoby postupne stávajú súčasťou aj právnickej profesie.

V tejto súvislosti možno odkázať na prieskum Future Ready Lawyer 2026¹ spoločnosti Wolters Kluwer, v ktorom sa analyzovali odpovede 810 právnikov z advokátskych kancelárií a firemných právnych oddelení v USA, Číne a ôsmich európskych krajinách. Cieľom bolo zistiť, ako technologické inovácie, očakávania klientov a trhové trendy ovplyvňujú budúcnosť právnickej profesie. Výsledky ukazujú, že umelá inteligencia sa stala základným pracovným nástrojom právnikov – viac než 90 % respondentov používa aspoň jeden nástroj umelej inteligencie v každodennej praxi, pričom sa najčastejšie využíva pri právnom výskume a analýze, tvorbe právnych argumentov, príprave zmlúv a kontrole dokumentov. Tieto činnosti sú zároveň kľúčové aj v oblasti právneho prekladu, keďže zahŕňajú prácu s komplexnými právnymi textami a terminológiou. Používanie umelej inteligencie prináša merateľné zvýšenie efektivity – viac než 60 % právnikov uvádza úsporu času približne 6 – 20 % týždenne. Automatizácia rutinných úloh umožňuje právnikom venovať sa strategickejšim aktivitám, čo naznačuje potenciál umelej inteligencie aj pri automatizovanom alebo asistovanom právnom preklade. Napriek prínosom pretrvávajú aj výzvy: etické otázky a ochrana údajov (39 %), nedostatočný tréning v používaní umelej inteligencie (39 %) a odpor právnikov voči zmenám (35 %). V česko-slovenskom prostredí zasa možno spomenúť prvé sympóziom o výzvach umelej inteligencie pre správne právo pod názvom *Co roboty rozhodovat nenecháme?*, kde sa v jednotlivých príspevkoch rozoberajú otázky umelej inteligencie ako možného nástroja harmonizácie európskeho správneho práva procesného, nástroja vo vzťahu k tzv. správnenému uváženiu, ku konceptu dobrej správy či umelej inteligencie ako nástroja pri výkone pôsobnosti v oblasti verejnej správy.²

Korpusové zdroje a nástroje považujeme za špecifickú kombináciu automatizovaného spracovania dát a ľudského (prekladateľského) rozhodovania, ktoré je zároveň podobné aj odlišné od rozhodovania potrebného napríklad pri posteditácii automaticky preložených (odborných) textov.

Podobnosť spočíva v tom, že obe pomôcky (korpusy aj umelú inteligenciu) vnímame ako samostatné, s vlastnými špecifickými vlastnosťami a funkciami. Každá má teda jedinečný

---

¹ Výsledky prieskumu sú dostupné na: <https://www.wolterskluwer.com/en/know/future-ready-lawyer-2026>.

² Príspevky zo sympózia vyšli v tematickom čísle časopisu *Iuridica* (Handrlica (ed.), 2026).

spôsob využitia a svojské výhody, a práve na ne sa chceme v publikácii zamerať. Spoločným prvkom oboch (aj ďalších pomôcok) pri prekladaní je moment ľudského rozhodovania sa (pre to či ono riešenie). Ľudské rozhodovanie ostáva potrebné pri prekladateľoch s tradičnejšími, ale tiež s modernejšími pomôckami vrátane systémov umelej inteligencie, ako aj pri posteditovaní textov³.

Rozdielnosť medzi pomáhaním si korpusom a nejakou formou prekladača vyplýva už z rozdielu medzi a) korpusovým výstupom: informačnou ponukou, prípadne zoznamami a kontextami v prostredí používateľského rozhrania; b) výstupom prekladača: nejakej, hoci aj hrubej formy častí textu, respektíve celého textu.

Korpusy umožňujú efektívne hľadať celú škálu štylisticky aj významovo podobných i odlišných výrazov. To je mimoriadne prínosné pre prekladateľa umeleckej literatúry, ak chce výrazy z estetických a koncepčných dôvodov obmieňať. Modifikácia významu a hľadanie významových odtienkov podľa daného kontextu je rozhodne prítomná aj pri preklade odborných textov, napríklad pri vytváraní vhodného prekladu termínu, aký v cieľovej kultúre nemá jednoznačný ekvivalent. Štylistická obmena výrazu, respektíve vyvarovanie sa jednotvárnosti v mene štylistickej živosti literárneho textu, tak ako túto požiadavku vnímame pri preklade umeleckej literatúry, je ale pri preklade odborného textu prítomná v menšej miere, ak vôbec. Kým pri preklade odborných textov možno klásť dôraz na používanie čo najpresnejšie vymedzených termínov, pri preklade umeleckých textov sa popri konzekventnosti pri preklade oceňuje aj priebežné, kreatívne variovanie výrazu. Kým pri preklade odborných textov možno až požadovať dôsledné a jednotné používanie platných či priesačných termínov v duchu požiadaviek slovenskej terminologickej tradície Jána Horeckého a neskôr Jána Masára, umelecký preklad môže v závislosti od kontextu rôznym tvorivým spôsobom využívať celú škálu výrazov z ostatných komunikačných sfér a tiež ich tvorivo pretvárať bez nároku na prísnu pojmovosť, pojmový obsah termínov. Jednotnosť pri preklade konkrétneho výrazu z oblasti umeleckej literatúry spravidla je teda podľa prekladateľskej koncepcie menšia napríklad v porovnaní s jednotnosťou požadovanou pri preklade technickej dokumentácie, vedeckej monografie či súdneho rozhodnutia. Táto voľnosť pri zaobchádzaní s termínmi však zároveň celkom neplatí pri umeleckom stvárnení témy z prostredia nejakej odbornej oblasti, kde sa napriek estetickému rozmeru – rovnako v závislosti od kontextu – môže vyžadovať terminologická presnosť.

---

³ Kvalitu posteditovaného strojového prekladu s ľudským prekladom porovnala napríklad D. Pavlíková (2022).

Po tomto vymedzení primárneho zamerania publikácie treba spomenúť aj kontext jej vzniku, v tomto prípade minimálne dve publikácie. Obe sa celkovo a zároveň aj každá zo svojho zorného uhla zaoberá korpusovou lingvistikou a jej užitočnými aplikáciami. A rovnako obe, tak ako predkladaná publikácia, vznikli na pôde oddelenia Slovenského národného korpusu (ďalej SNK) Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV (ďalej JÚĽŠ SAV). Prvou prácou je *Slovenský národný korpus – Texty, anotácie, vyhľadávania* (2017) autorského kolektívu v zložení Mária Šimková, Katarína Gajdošová, Beáta Kmeťová a Marek Debnár, druhou *Slovenský národný korpus – Používanie, príklady, postupy* (2020) autoriek M. Šimkovej a K. Gajdošovej.

Tieto dve práce spája problematika budovania, ale najmä využívania korpusov, ktoré sú charakterizované ako „rozsiahle materiálové zdroje“ na výskum jazyka a „štruktúrované elektronické databázy textov z rôznych štýlov, žánrov, časových období a vecných oblastí, v ktorých sa k textom a slovám pridávajú lingvistické informácie“ (Šimková et al., 2017, s. 9). V korpusoch možno vyhľadávať špecializovanými nástrojmi a vyhľadávané jazykové prostriedky triediť a usporadúvať korpusovými, matematickými a štatistickými metódami (tamže, s. 10).

Prvá z dvojice prác (Šimková et al., 2017) je zacielená široko, na súčasných aj budúcich používateľov textových a jazykových zdrojov SNK, a predkladá isté vstupné, „východiskové“ informácie, respektíve výklady o tvorbe, štruktúre a sprístupňovaní daných zdrojov, ako aj o tvorbe a realizácii jednotlivých pridávaných informácií – anotácií (tamže, s. 11). Tu možno rozlíšiť na jednej strane vonkajšiu, takzvanú bibliografickú a štýlovo-žánrovú anotáciu, teda pridávanie informácií o bibliografickej a štýlovo-žánrovej príslušnosti dokumentov; a na druhej strane lematizáciu a vnútornú, morfológickú anotáciu, teda pridávanie informácií o základných tvaroch (*lemách*) jednotiek (*tokenov*) v korpuse a ich slovnodruhových, gramatických a morfológických charakteristikách, vyjadrených pomocou značiek (*tagov*).⁴

Publikácia z roku 2017 má okrem teoretickej a výkladovej časti aj praktickú časť, zameranú na možnosti vyhľadávania v korpusoch SNK, počnúc používateľskou registráciou a výberom konkrétneho korpusu cez zadávanie hľadaných výrazov a získavanie ich výskytu v konkrétnych komunikačných kontextoch (tzv. *konkordancia*) až po vyhľadávanie pomocou špeciálneho formálneho jazyka CQL (*corpus query language*). V ňom sa pomocou značiek a symbolov formulujú požiadavky na vyhľadávanie, filtrovanie vyhľadaných výskytov,

---

⁴ Prehľad základných značiek uvádzame v práci na začiatku druhej (praktickej) časti s hlavnými cvičeniami.

hľadanie podľa morfológických kategórií, typu textov, selekciu ustálených spojení či výslovnostných realizácií v korpuse slovenských hovorených textov (Slovenskom hovorenom korpuse). Tiež sa názorne vysvetľuje vyhľadávanie v dvojjazyčných, tzv. paralelných korpusoch, kde sú vety v pôvodných a prekladových textoch, ak je to možné, navzájom „zarovnané“, teda spárované na úrovni vety (veta v cudzom – veta v slovenskom jazyku). Výkladový, popularizačný a osvetový prvok je v práci prítomný okrem iného v podobe výberového slovníka termínov z oblasti korpusovej lingvistiky, teda lingvistiky, ktorá sa pri výskume jazyka opiera o počítačovo spracované zdroje (korpusy), a tiež v podobe výberového zoznamu tzv. metaznakov, operátorov a podmienok, pomocou ktorých možno vo formálnom jazyku realizovať konkrétne vyhľadávanie v korpusových dátach.

Dôraz na praktické využitie zdrojov SNK je ešte výraznejší až kľúčový v druhej uvedenej práci, ktorá vznikla v roku 2020 a podľa samotných autoriek predstavuje pokračovanie publikácie z roku 2017 (Šimková – Gajdošová, 2020, s. 9). Aj táto práca je orientovaná na široké spektrum používateľov SNK: lingvistov, laickú verejnosť, vedeckých pracovníkov z iných odborov, učiteľov, prekladateľov, pracovníkov médií a vydavateľstiev, študentov. Široká je aj škála možných vyhľadávaní, a to na úrovni lexikálnej (so zameraním na zloženie slovnej zásoby, tvorenie slov, slovné spojenia, resp. kolokácie, na termíny a frazémy), morfológickej, ortografickej i syntaktickej. Prezentované sú možnosti jednoduchého a kombinovaného vyhľadávania a samostatné kapitoly sa venujú jednak vyhľadávaniu vo vybraných paralelných korpusoch (anglickom, nemeckom, ruskom), jednak v špecifických korpusoch SNK (hovorenom, nárečovom, historickom).

Možno povedať, že pozornosť sa medzi prvou a druhou prácou presúva od teoretického výkladu skôr k rôznorodým, individuálnym praktickým návodom. V takomto nastolenom pohybe – v akomsi priblížení sa v detaile – pokračujeme aj v tejto tretej, voľne nadväzujúcej publikácii. Ponúkame v nej výber praktických cvičení, v ktorých sa obraciame najmä, nie však výlučne na špecifickú skupinu používateľov – prekladateľov a predovšetkým na špecifický typ korpusov SNK, a to slovensko-anglický paralelný korpus (*par-sken-public-all-5.0*) a slovensko-nemecký paralelný korpus (*par-skde-all-3.0*).

Základným cieľom našej publikácie je ukázať, ako možno pomocou dostupných korpusových zdrojov a nástrojov rozšíriť škálu dostupných pomôcok a technológií, o ktoré sa prekladatelia môžu opierať pri práci, a to vrátane v súčasnosti rozvíjaných nástrojov umelej inteligencie. Základnú devízu korpusových technológií možno charakterizovať tak, že pomocou korpusov možno vybrané jazykové javy v preklade i pôvodnom jazyku

kvantifikovať, a tak sa pri hľadaní prekladateľských riešení opierať o zistenia na základe vzorky autentických prekladových a pôvodných textov.

Vďaka funkciám korpusového rozhrania dokáže používateľ veľmi presne a rýchlo spočítať napríklad počet slov v knihe a rovnako presne a rýchlo aj počet slov v preklade danej knihy. Tie isté korpusové nástroje však aspoň v súčasnosti nedokážu priamo určiť, ktoré slovo či slovné spojenie v pôvodnej knihe bolo preložené konkrétnym slovom alebo slovným spojením v preloženej knihe. Vyhľadávacie funkcie paralelných korpusov Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV teda nedokážu priamo spárovať výraz v jednom jazyku s jeho prekladovým ekvivalentom. Identifikácia rôznych prekladov teda do veľkej miery ostáva na živom prekladateľovi, ktorý môže využívať škálu dostupných automatických funkcií a pomocou nich môže filtrovať, frekvenčne vyhodnocovať vybrané výrazy v oboch jazykoch paralelného korpusu. Aj tu platí, že z prekladateľského procesu ani pri využití rôznych technológií nezmizne prvok subjektívneho prekladateľského rozhodnutia, respektíve priebežného rozhodovania, voľby medzi viacerými možnosťami.

Korpusové zdroje a nástroje ponúkajú prekladateľom možnosti, ako prostredníctvom vhodne formulovaných vyhľadávacích kritérií získať v prípade častých výrazov relatívne dlhý zoznam tvarovo a sčasti aj významovo podobných či inak príbuzných výrazov. Samozrejme, prekladateľ môže vyvodzovať informácie napríklad aj z faktu, že vyhľadávaný výraz má iba málo výskytov alebo sa v korpuse vôbec nevyskytne. Prinášajú tak cenné a rozsiahle informácie, ktoré by inak musel prekladateľ čerpať v obmedzenej miere z vlastnej skúsenosti a pamäti alebo z tradičných nosičov typu slovníková a iná literatúra. Respektíve by mohol byť zahľtený obrovským množstvom aj protichodných informácií, ktoré ponúka internet.

Vysvetlíme túto skutočnosť na vhodnom príklade. Povedzme, že si chceme korpusom pomôcť pri zisťovaní, aké anglické prívlastky sa spájajú s podstatným menom *horse*, teda *kôň*. Pomocou funkcií, ktoré sú vysvetlené nižšie a v jednotlivých cvičeniach tvoria obsah praktickej časti, možno vyhľadávať jednak toto podstatné meno, ako aj zodpovedajúce slovo v slovenčine. Dané anglické aj slovenské podstatné meno možno vyhľadávať aj ako súčasť dlhších fráz. Teraz predpokladajme, že máme slovenský výraz *kôň* rozvitý zhodným prívlastkom *rýchly*. Môže nás zaujímať, aké rôzne anglické výrazy boli preložené slovenským výrazom *rýchly kôň*. Hľadáme teda chýbajúce anglické prívlastky zodpovedajúce slovenskému prívlastku *rýchly*. Vzniká tu akási kontrastívno-lingvistická trojčlenka, ktorú však môže využiť aj slovenský prekladateľ, prinajmenšom pri rozširovaní si anglickej slovnej zásoby.

Trojčlenku tvorí na jednej strane paralelné jednoduché vyhľadávanie rôznych výskytov slovenského výrazu *rýchly kôň*. Na druhej strane možno vyhľadávať doplnenia výrazu (*anglické prídavné meno*) *horse*. Tento paralelný výraz sa vo formálnom počítačovom jazyku CQL (*corpus query language*) zapíše ako `[tag="JJ.*"] [lemma="horse"]`. Tento zápis hovorí, že hľadáme dva po sebe idúce výrazy (tzv. *tokeny*), ktoré podľa úzu vymedzujeme v zápise hranatými zátvorkami. Každý token má mať vlastnosť vymedzenú v hranatých zátvorkách. Pre prvý výraz je takto stanovená požiadavka, aby mala jeho slovnodruhovú značka hodnotu „JJ“. V koncepcii slovnodruhových značiek, resp. značiek pre slovnú triedu, ktoré možno používať v paralelných korpusoch SNK a sú súčasťou morfológických značiek (*tagov*), táto značka v anglických textoch označuje „prídavné meno“.⁵ Druhý výraz má mať tú vlastnosť, že jeho základným, slovníkovým tvarom (je to tzv. *lema*, angl. *lemma*) je *horse*.

V ľudskej reči teda hľadáme v anglických paralelných textoch výraz *horse*, ktorému bezprostredne predchádza nejaké prídavné meno – potenciálne rôzne prívlastky koňa. Keďže v paralelnom slovenskom korpuse bola požiadavka vyhľadávať slovné spojenie *rýchly kôň* (obidve tieto hľadania prebiehajú súčasne v oboch častiach korpusu), možno aspoň do istej miery predpokladať, že tomu v anglických paralelných textoch zodpovedajú anglické výrazy pre *rýchleho koňa*. Respektíve rôzne prívlastky anglického výrazu pre *koňa*, ktoré majú mať spolu význam rýchlosti. Prekladateľ teda získa praktickú informáciu o potenciálnych rôznych prívlastkoch, ktorými sa v angličtine vyjadril výraz *rýchly kôň*.

Konkrétne spôsoby, ako takéto a podobné hľadania v paralelných korpusoch formulovať, sú obsahom praktickej časti. Na tomto mieste môžeme rovno uviesť výsledky stanoveného vyhľadávania v aktuálnej verzii slovensko-anglického paralelného korpusu (*par-sken-public-all-5.0-sk*), a teda rozdielne anglické prívlastky slova *horse* ako ekvivalenty *rýchleho koňa*. Nie je ich veľa, ale predsa len nachádzame aspoň tieto tri: *fast horse* (15 výskytov), *good horse* (2 výskyt), *swift horse* (1 výskyt). Prekladateľ tak vidí, že v rôznych kontextoch sa rýchlosť koňa dá vyjadriť aj pomocou výrazov *good* a *swift*. Samozrejme, v závislosti od kontextu možno dané spojenie preložiť hoci aj výrazmi s inou slovnodruhovou príslušnosťou, ako na to poukážeme na viacerých miestach pri iných výrazoch v praktických cvičeniach.

Tu sa ukazuje ďalšia výhoda korpusových zdrojov a nástrojov. Moderné slovníky, vrátane priebežne pripravovaných zväzkov *Slovníka súčasného slovenského jazyka*, sa

---

⁵ Koncepcie slovenských aj inojazyčných značiek čitateľa nájdu nižšie v úvodnej časti publikácie.

v súčasnosti bez korpusových dát prakticky nezaobídu. Nie je preto vylúčené, že viaceré, aj takéto menej bežné kontextuálne viazané výrazy sú obsiahnuté v slovníkových heslách či príkladoch. Slovníky, respektíve slovníkové state však aj pri využití korpusového zdroja predstavujú istý syntetický model významu (Jarošová, 2018, s. 293). Na slovníkovom portáli Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV⁶ a konkrétne v rozhraní *Slovníka súčasného slovenského jazyka* napríklad nachádzame model piatich základných významov lexémy *kôň* a ich explikáciu⁷. Slovníková stať obsahuje bohatú škálu dokladov slovných spojení a príkladov, v ktorých daná lexéma vystupuje, vrátane typického výrazu, ktorý by významom zodpovedal *rýchlemu koňovi*. Konkrétne ide o výraz *divoký kôň*. Rozsiahle a individuálne korpusové výskyty a kontexty výrazov v jednom, v našom prípade však v paralelných jazykoch, ale napriek tomu ostávajú o čosi rôznorodejšie, pretože nepredstavujú syntetický model významu, ale jeho „divoké“ materiálne doklady. Inšpiračný potenciál korpusovej technológie však vynikne skôr pri obraznom skrotení korpusu pomocou vhodne formulovaných vyhľadávaní, než pri náhodnom prehľadávaní neskrotenej tvarovej rôznorodosti. Práve tieto možné návody na obrazné skrotenie korpusu⁸ sú obsahom praktickej časti tejto publikácie.

V tomto zmysle prekladateľ vďaka korpusom nie je odkázaný iba na vlastný jazykový cit a individuálnu slovnú zásobu. V porovnaní so situáciou, kedy by sa mal prekladateľ opierať výlučne o vlastnú pamäť a zaužívaný spôsob prekladania vybraných výrazov, ide potenciálne o posun smerom vpred. Rovnako si korpus takýmto spôsobom zachováva poznávaciu a praktickú hodnotu aj v porovnaní s technológiami generatívnej inteligencie, ktoré zas prekladateľom poskytujú priamo hotové prekladateľské riešenia.

V práci sa teda dotýkame prekladateľského procesu ako špecifickej formy komunikácie a interakcie, čím zároveň vstupujeme do rozvinutej teoretickej reflexie, histórie a teoretického modelovania tohto procesu. To je zrejme z nižšie uvedeného historického náčrtu dejín prekladu a myslenia o preklade vo významných slovenských i zahraničných prácach. Potenciálny okruh čitateľov našej publikácie sa tým rozširuje o odbornú komunitu lingvistov, translatológov či terminológov, ako aj záujemcov o jazyk z radov širokej verejnosti. Možnosti vyhľadávania v korpuse konkrétne pre potreby prekladateľov boli načrtnuté už v prvej spomenutej práci

---

⁶ Dostupné na: <https://slovník.juls.savba.sk/>.

⁷ 1. domáce zviera bielej, hnedej, čiernej al. strakatej farby s hrivou patriace medzi nepárnokopytníky, využívané na ťahanie al. jazdenie; 2. neprimerane sa správajúci, pochabý človek (často v nadávkach); 3. preskokové športové náradie so štyrmi nohami a s dlhým pevným chrbtom potiahnutým kožou, na ktorom môžu byť pripevnené drevené držadlá umožňujúce gymnastické cvičenie; 4. šachová figurka pohybujúca sa po poliach do tvaru písmena L; 5. stará jednotka výkonu, konská sila.

⁸ Obrazné pomenovanie preberáme z názvu práce *Taming the Corpus* (Fidler – Cvrček (eds.), 2018).

v časti venovanej paralelným korpusom (Šimková et al., 2017, s. 128 – 135) a rozšírené v samostatnej kapitole druhej práce (Šimková – Gajdošová, 2020, s. 293 – 314), kde sa hneď v úvode zdôrazňuje, že je určená predovšetkým prekladateľom, ktorí pri prekladaní môžu nájsť vhodné ekvivalenty aj v jednojazyčnom korpuse (tamže, s. 12).

Cvičenia prezentované v našej publikácii sú koncipované tak, aby pokrývali prinajmenšom niektoré dôležité problémové oblasti umeleckého a odborného prekladu. Ďalším kritériom je, aby šlo o okruhy, ktoré sú v korpusových textoch obsiahnuté v dostatočnom množstve. Zároveň platí, že ide o výber, ktorý si nerobí a ani nemôže robiť nárok na úplnosť. Naším cieľom je predovšetkým zobrazit' možné prístupy k prekladateľským problémom prostredníctvom korpusových zdrojov a nástrojov SNK tak, aby tieto postupy boli – slovami prvej z dvojice predchodkýň našej publikácie – „istým návodom pri samostatnej práci záujemcov o vyhľadávanie“ (Šimková et al., 2017, s. 11). Publikáciou by sme teda chceli inšpirovať – a to začínajúcich aj skúsených prekladateľov – jednak z teoretického hľadiska k dopĺňujúcemu a podľa nášho názoru relevantnému pohľadu na teóriu prekladania, jednak z praktického hľadiska k aplikácii, úpravám a dopĺňaniu navrhovaných riešení, ako aj k hľadaniu nových, vlastných postupov a ich kombinovaniu pri riešení kontextuálne rôznorodých prekladateľských problémov. Tento zámer sa premietol aj do rámcovej štruktúry našej publikácie. Jej rozsiahlejšou časťou je, prirodzene, tá praktická, v ktorej sa usilujeme ukázať, aké rôznorodé korpusové vyhľadávania a ich kombinácie možno pri prekladaní využiť. Výber cvičení v našej práci pozostáva z hlavných cvičení, kde uvádzame a komentujeme návrhy postupov a riešení zadaných úloh, a z doplnkových cvičení, kde uvádzame skrátené navrhované riešenie bez bližšieho komentára. V oboch typoch cvičení je cieľom inšpirovať prekladateľov a používateľov korpusu k vlastnému hľadaniu a uvažovaniu o prekladaní.

Zmyslom teoreticko-historicko-metodologického úvodu v častiach 1.2 – 1.5 je zodpovedať otázku, *prečo* by prekladatelia vôbec mali siahať po korpusových zdrojoch a nástrojoch; zmyslom praktickej časti je ukázať, ako toto siahanie môže vyzerat'; záver je krátkym poohliadnutím sa za prácou, ako aj výhľadom k možným budúcim pokračovaniam.

Špeciálne časť 1.5 predstavuje prechod od teoreticky ladeného úvodu k praktickej časti (cvičeniam), pretože obsahuje bližší opis paralelných korpusov SNK aj praktickej časti. Nachádzajú sa tu informácie o:

- a) zložení korpusov a korpusových funkciách, ktoré možno využiť pri vyhľadávaní nielen v použitých paralelných korpusoch, ale aj v jednojazyčných korpusoch SNK;
- b) štruktúre praktickej časti cvičení, ktoré ju tvoria.

Vzhľadom na širší záber informácií, ktoré sú v tejto časti uvedené, je pomerne členitá. Členitosť zároveň možno vnímať ako prejav komplexnosti, ktorú zvykneme vyjadriť tézou, že „celok je viac než suma častí“. V nasledujúcich častiach sa – v duchu prijatej štafety – napriek tomu pokúsime poskladať celok z častí.

Uvedomujeme si, že tak teória a dejiny prekladu, ako aj kontrastívny a korpusovo podporovaný výskum pôvodných a prekladových textov v slovenskom i medzinárodnom meradle predstavuje rozsiahlu oblasť s množstvom relevantných priekopníckych i rozvíjajúcich prác. Nasledujúce časti preto ostávajú – ako je naznačené v názve – náčrtom.

1.2 Náčrt dejín a teórie prekladu vs korpussy

1.2.1 Najstaršie dejiny prekladu vo svete a na Slovensku

Využitie korpusov ako pomôcky pri preklade je potrebné vnímať v kontexte faktu, že prekladanie predstavuje zložitý proces medzikultúrnej komunikácie (Rakšányiová, 2005). Tento proces nemožno redukovať na akési rozhranie, kam na jednej strane vstupuje východiskový text a na druhej strane, na základe mechanického prenosu alebo subjektívneho pocitu, akoby jednoducho vznikol preklad. Takto neprebíha (či nemal by prebiehať) ani preklad pomocou technologických nástrojov, vrátane tých najnovších, digitálnych. Aj v prípade textu, ktorý vznikol strojovým prekladom či bol priamo generovaný umelou inteligenciou, platí (alebo by aspoň malo platiť), že je takýto automatizovaný produkt skôr medzistupňom, predbežnou ponukou na dopracovanie ľudským prekladateľom.

Technologické pomôcky nie sú samospasiteľné nástroje, preto je potrebné poznať možnosti a limity ich využitia. A na základe tohto poznania ich možno vhodným spôsobom využiť, prípadne aj kombinovať, a tak začleniť do prekladateľského procesu. Je potrebné vedieť, čo zistený údaj či doklad z korpusov znamená, čo – naopak – neznamená a ako ho teda treba interpretovať. Inými slovami, používanie korpusov si vyžaduje schopnosť nielen vyhľadávacích postupov, ale aj znalosť teoretickej a praktickej interpretácie získaných korpusových výsledkov. Prekladateľský proces totiž ovplyvňuje celý rad faktorov, ako sú zmysel, štýl východiskového textu, typ, účel, očakávania, znalosti čitateľov, nadväznosť na kultúrny, spoločenský a dobový kontext, dobovo a spoločensky podmienené názory na preklad, rozdiely medzi východiskovými a cieľovými jazykmi, názormi a skúsenosťami konkrétnych prekladateľov (Zehnalová, 2020, s. 3).

Tento rad faktorov je sám dôsledkom toho, že prekladanie (a tlmočenie) predstavujú historicky hlboko ukotvený jav. Prekladanie (v písomnej podobe) i tlmočenie (v ústnej podobe) ako špeciálne podoby komunikácie majú dlhú históriu, ktorá v zaznamenanom období siaha tisíce rokov do minulosti. Vo vzťahu k písomnému prekladu dokonca Martin von Schilling konštatuje, že preklad existuje z časového hľadiska takmer rovnako dlhý čas ako písmo vôbec (2018, s. 175).

V období starovekých kultúr možno odkázať na medzikultúrne styky starovekých Egypťanov, Babylončanov, Asýrčanov, Chetitov, Izraelitov, zo zachovaných písomných pamiatok napríklad na čiastočný preklad Eposu o Gilgamešovi do akkadčiny z raného druhého tisícročia pred Kristom, dvojjazyčnú mierovú a spojeneckú, tzv. Kadešskú zmluvu medzi

Egyptom a Chetitskou ríšou či pamiatky západnej tradície v starovekom Grécku a Ríme, ako aj v arabských krajinách (Zehnalová, 2020, s. 3). Prvé doložené zmienky o prekladateľoch a tlmočníkoch v odbornom diskurze nájdeme práve v antickom Ríme, kde mal každý verejný činiteľ vo svojich službách takzvaných *interpretes*, ktorí sprostredkovali ústnu i písanú komunikáciu medzi svojimi nadriadenými a Grékmi. V Rímskej ríši tiež existoval zvláštny úrad *ab epistulis Graecis*, ktorého úlohou bolo prekladať všetku latinskú korešpondenciu s grécky hovoriacimi obyvateľmi rímskeho impéria (Chromá, 2014, s. 12). Za najstarší dochovaný doklad o preklade možno považovať *Rosettský kameň* z roku 196 pred n. l., na ktorom je vyrytý dvojjazyčný nápis v egyptčine a gréčtine. Tento dekrét o zrušení rôznych druhov daňových poplatkov a inštruktáž o stavaní sôch v chrámoch sa zachoval v troch druhoch písma pre tri rôzne okruhy príjemcov: hieroglyfickom písme pre najvyššie vrstvy Mo, démotickom pre vrstvu úradníkov a v gréckom písme pre Grékov žijúcich v Egypte (Müglová a kol., 2018, s. 96). Pôvodným jazykom bola v tomto prípade pravdepodobne gréčtina, pričom v egyptskej časti sú voľné parafrázy gréckeho textu aj jeho doslovného prekladu, čo zároveň historicky dokladá nadčasovú prekladateľskú otázku, či je vhodnejšie prekladať voľne alebo doslova (tamže).

Preklad má dlhé dejiny aj na území Slovenska. Historický vývinový oblúk „od sakrálneho k profánnemu“ napríklad načrtáva Katarína Bednárová v prvom zväzku práce o dejinách umeleckého prekladu na Slovensku (Bednárová, 2014). V publikácii *Rukoväť dejín prekladu na Slovensku I* sa venuje umeleckému prekladu v 18. a 19. storočí (Bednárová, 2015a), a v *Rukoväti dejín prekladu na Slovensku II* zas prekladu v 20. storočí (Bednárová, 2015b). Počiatky dejín európskeho a slovenského prekladania možno položiť do prekladu Biblie a sakrálnych textov, pričom v západoeurópskom okruhu ide už o Hieronymov referenčný preklad Biblie nazvaný Vulgáta z prelomu 4. a 5. storočia (2015a, s. 9 – 10). Na území Slovenska zrejme už v časoch Veľkej Moravy autorka poukazuje na christianizačné pôsobenie bavorskej a talianskej proveniencie ešte z prvej polovice 9. storočia, pred príchodom Konštantína a Metoda (tamže, s. 10). Výsledkom práce talianskej misie boli podľa K. Bednárovej s odkazom na Eugena Paulínyho preklad *Otčenáša* a *Vyznania viery* z latinčiny do nášho jazyka, čím sa myslí vernakulárny (pôvodný domáci) jazyk vtedajšej slovanskej populácie na území Slovenska; bavorskí misionári preložili napríklad krstný sľub a spovednú

formu (tamže).⁹ Príchod Konštantína a Metoda priniesol preklad základných obradových, cirkevných a právnych textov, ktoré boli dôležité pre misijné a vzdelávacie poslanie (tamže).

Slovenská prekladová situácia a slovenské dejiny prekladu súvisia podľa K. Bednárovej so špecifickým utváraním slovenskej histórie, keďže z geopolitického hľadiska bolo Slovensko súčasťou niekoľkých štátnych formácií a každá z týchto formácií ovplyvnila stav kultúrneho priestoru a najmä charakter jazykovej situácie (tamže, s. 12). Za historických prekladateľov možno považovať osvietenských učencov, literátov, bernolákovcov, štúrovcov, pričom „prvými veľkými zjavmi slovenského prekladania“ boli Bohuslav Tablic (1769 – 1832) a Ján Hollý (1785 – 1849) (tamže, s. 20). Ako počiatok profánneho prekladu na území Slovenska sa v tomto zdroji uvádza rok 1473 (preklad Magdeburského práva do češtiny uvedený v *Žilinskej mestskej knihe*), prípadne rok 1561, keď vo Wittenbergu vyšla *Knížka přísah biskupských, doktorských a pisařských* od Vaška Záleského. Počiatky literárneho prekladu na území Slovenska možno datovať do roku 1578, v ktorom Mikuláš Germati preložil pseudoplatónsky dialóg *Axiochos* (tamže, s. 22 – 23). Za vydávanie vecnej a odbornej literatúry sa pritom zaslúžila tlačiareň J. A. Škarnicla, pôvodom z Moravy, ktorý sa usadil v Skalici, a výraznou mierou rozvinul vydávanie vecnej literatúry aj Ján Prokopius (1732 – 1806) (tamže, s. 34).

1.2.2 Novšie dejiny myslenia o preklade

Dlhé nie sú len dejiny praktického prekladania, ale aj teoretickej reflexie prekladu, teda myslenia o preklade. Dejinami prekladu sa zároveň so vznikom prekladových textov od čias Cicera a Hieronyma až dodnes vinie otázka, ako je potrebné prekladať: či sa skôr prikloniť k doslovnému prekladu (a prekladať „slovo za slovo“), alebo prekladať voľne (a prekladať „zmysel za zmysel“) (Zehnalová, 2020, s. 3). Podobné úvahy o optimálnom postupe pri prekladaní rozvíjali aj stredoveký nominalista Maimonides a teológ Jan Hus (Levý, 1963, s. 18 – 19). Hoci sú však základné teoretické prekladania podľa Mariána Andričíka v nejakej podobe reflektované od dávnych čias, myslenie o preklade sa systematickejšie začalo rozvíjať v 1. polovici 20. storočia a až v 70. a 80. rokoch 20. storočia vzniká translitológia ako samostatná vedná disciplína zaoberajúca sa všeobecnou teóriou a praxou prekladu a tlmočenia (Andričík, 2016, s. 237). Ku vzniku translitológie prispeli viaceré teoretické práce, ktoré

---

⁹ Doplniť tiež možno *Zakon sudnyj ljudem* (Súdny zákonník pre svetských ľudí), najstarší dochovaný slovanský právny spis – občiansky a súdny zákonník, ktorý obsahuje 32 článkov a pravdepodobne vznikol prekladom a úpravou z viacerých zdrojov.

postupne utvárali teoretické uchopenie prekladu ako zložitého a organického procesu: ten je „sice mimořádně komplexní, ale také nenáhodný jev“ (...), pretože sa „(ř)ídí (...) určitými princípy, která se dají efektivně zkoumat“ (Mounin, 1999, s. 19). Preklad tak nie je výsledkom čisto intuitívneho a subjektívneho spracovania východiskového textu a má v zásade racionálny základ, pretože „i keď to nie je priam matematika, nie je to na druhej strane nič nepolapiteľné či nebudaj špekulatívne“ (Hochel, 1990, s. 43).

Teoretická reflexia prekladu predstavuje neustále revidované úsilie pomenovať, pojmovo uchopiť a efektívne využiť faktory ovplyvňujúce proces a kvalitu prekladania. V nadväznosti na opozíciu medzi doslovným a voľným prekladom to môže znamenať, že sa „doslovnosť“ a „voľnosť“ nemusia vnímať ako oddelené protiklady, ale skôr ako póly istej škály alebo vyjadrenia prinajmenšom dvoch súčasne pôsobiacich aspektov prekladania. Prekladatelia sa na jednej strane usilujú svojvoľne nemeniť východiskový text, na druhej strane v závislosti od konkrétneho kontextu prekladu sa musia od východiskového textu v rozličných podobách a mierach vzdiaľovať – a to práve preto, aby vytvorili preklad, ktorý bude zodpovedať východiskovému textu. Priebežne sa v teoretickom uchopení reviduje aj otázka, čím sa vyznačuje preklad, ktorý zodpovedá východiskovému textu a plní vlastný účel, a teda čo sa má v prvom rade považovať za kritérium kvality prekladu.

V dejinách translatológie sa v tejto súvislosti vytvorili ako možné kritériá kvality pojmy ako „invariant“, „ekvivalencia“ a „adekvátnosť“ (Müglová a kol., 2018, s. 111). *Invariant* sa vo všeobecnom translatologickom význame dá vymedziť ako „to, čo musí vzhľadom na východiskový text zostať nemenné“; jednotlivé translatologické pozície (teórie, školy) sa potom rôznia v odpovedi na otázku, čo je oným „to (vo východiskovom texte)“: môže ísť napríklad o (dominantnú) komunikačnú funkciu textu (tamže). *Ekvivalenciu* možno charakterizovať napríklad ako „rovnocennosť použitia výrazových prostriedkov“ (tamže, s. 112) vo východiskovom a cieľovom jazyku. Pre staršie prekladateľské školy (napríklad tzv. lipskú) je pritom charakteristické, že o preklade uvažujú primárne ako o lingvistickej operácii. Neskorší vývoj translatológie viedol k zohľadneniu a zvýrazneniu extralingvistických faktorov a príjemcu textu (tamže). Prekladateľský proces sa tak v neskoršom vývoji myslenia o preklade zasadzuje nielen do jazykového, ale aj širšieho, pragmatického a sociálneho kontextu. Tu možno odkázať na pozíciu Mary Snell-Hornby, ktorá spája vznik translatológie s tzv. „pragmatickým obratom“ v lingvistike v 70. rokoch 20. storočia, s teóriou rečových aktov J. Searla a J. L. Austina, so vzostupom textovej lingvistiky a funkčným prístupom k jazyku, ktorý zvýrazňuje sociálne a komunikačné aspekty jazyka (Andričik, 2016, s. 239).

V ďalšom vývoji prešla translatológia aj tzv. „kultúrnym obratom“, čo znamená, že sa vymedzila interdisciplinárne a preklad sa z tejto perspektívy vnímal ako druh interkultúrnej komunikácie alebo kultúrneho transferu (tamže). Preklad sa v novších translatologických prístupoch nevníma iba ako špecifický systémový lingvistický jav, ale aj ako rečová činnosť a sociálna interakcia medzi príslušníkmi rôznych kultúr (Müglová a kol., 2018, s. 112). Ako príklad rozdielnosti medzi jazykmi a kultúrami možno uviesť vyjadrenie psychického, životného vyčerpania v nórskom výraze *å møte veggen*¹⁰ (v angličtine by tomu doslova zodpovedal výraz *to meet the wall*, slovensky *naraziť do steny*); v slovenčine sa, naopak, takéto duševné rozpoloženie vyjadruje napríklad pomocou obrazu *dna* (*byť na dne*).¹¹ Zachovať invariant a dominantnú jazykovú funkciu by v tomto prípade mohlo znamenať použiť v slovenčine obraz *dna* namiesto obrazu *steny*, tak ako to v prípade výskytu spomenutého nórskeho výrazu v románe *Naiiv. Super* od Erlenda Loea urobila prekladateľka Kateřina Křišťůfková v českej verzii románu (2005).

Do prekladateľského procesu sa však v zmysle neskorších translatologických teórií premietajú aj spomenuté mimolingvistické faktory, a tak sa za kritérium ekvivalencie považuje komunikačná ekvivalencia, ktorá zohľadňuje jazyk v zmysle konkrétne realizovanej rečovej činnosti (*parole*), a text sa vníma v konkrétnom situačnom kontexte, vrátane očakávania cieľového príjemcu textu (Müglová a kol., 2018, s. 113). Ekvivalencia sa v translatológii chápe ako vzťah medzi jazykovými vlastnosťami východiskového a cieľového textu (na mikro-textovej rovine), ako aj medzi východiskovým a cieľovým textom ako celkom (na makro-textovej rovine) (tamže).

V priebehu vývoja translatológie boli navrhnuté rôzne typológie tohto všeobecného ekvivalenčného vzťahu, a teda rozličné ekvivalencie. Významný translatológ Werner Koller napríklad rozlišuje päť typov ekvivalencie (denotatívnu, konotatívnu, textovo normatívnu, pragmatickú a formálnu) (tamže). Práve v tejto súvislosti nachádza uplatnenie *adekvátnosti*, ktorá je pragmatickou kategóriou, pričom „adekvátny“ je preklad vtedy, ak prekladateľ použil primerané (adekvátne) jazykové prostriedky, aby v cieľovom jazyku dosiahol to, čo chcel vyjadriť autor vo východiskovom jazyku (tamže).

---

¹⁰ Podľa výkladového Slovníka Nórskej akadémie vied (Det Norske Akademis Ordbok): <https://naob.no/ordbok/vegg>.

¹¹ Podľa online verzie Slovníka súčasného slovenského jazyka (A – G, 2006) dostupného na slovníkovom portáli: <https://slovník.juls.savba.sk/>.

Do teoretického uvažovania o preklade neskôr vplyvným spôsobom vstupujú funkcionalistické teórie tzv. skoposu, ktoré s odkazom na význam gréckeho slova *skopos* (v origináli σκοπός; cieľ, zámer) zdôrazňujú, že pri utváraní prekladového textu (výbere koncepcie, stratégie, postupov aj jednotlivých riešení) by sa mal prekladateľ orientovať do veľkej miery podľa cieľa, účelu prekladaného textu. Napríklad v podaní Justy Holz-Mänttärä sa priznáva prekladateľovi vo vzťahu k prekladanému textu väčšia autonómia v porovnaní s tradične orientovanými koncepciami. Kým v koncepciách orientovaných tzv. retrospektívne, teda na východiskové texty, sa funkcia textu vníma ako čosi vopred dané a nemenné, vo funkcionalistických (prospektívnych) teóriách sa funkcia textu vytvára až dodatočne, podľa skoposu cieľového textu (Müglová a kol., 2018, s. 115). Prekladateľ sa v tomto prístupe chápe skôr ako „textový dizajnér“, ktorý k východiskovému textu pristupuje ako stavebný inžinier k architektonickému návrhu plánovaného domu (tamže, s. 113).

Východiskový text sa v teórii skoposu v podaní Hansa Josefa Vermeera a Kathariny Reiss chápe ako obrazný architektonický náčrt; prekladový text zasa ako istá informačná ponuka v cieľovom jazyku a v cieľovej kultúre o informačnej ponuke vo východiskovom jazyku a východiskovej kultúre (tamže). V zmysle tejto teórie (Reiss – Vermeer, 1984) musí prekladateľ v prvom rade poznať dôvod prekladu a funkciu cieľového textu a tiež dodržiavať päť hierarchicky usporiadaných pravidiel.

Okrem najdôležitejších pravidiel (prekladateľský proces je určený svojím účelom a preklad predstavuje informačnú ponuku) sa v tejto súvislosti uvádzajú tieto ďalšie pravidlá: cieľový text nie je reverzibilnou kópiou východiskového (zdrojového) textu, musí byť vnútorne koherentný, teda zrozumiteľný a zmysluplný pre čitateľa v cieľovej kultúre a má byť koherentný aj s východiskovým (zdrojovým) textom: informácie v cieľovom jazyku musia byť zrozumiteľným spôsobom prepojené s obsahom východiskového textu.

Väčšia autonómnosť prekladateľa síce znamená, že si z východiskovej informačnej ponuky vyberá informáciu, respektíve funkciu textu, ktorú považuje za dôležitú, pri výbere však nepostupuje svojvoľne, ale riadi sa skoposom cieľového textu. Táto teória vychádza z tézy, že neexistuje text sám osebe, ale iba text jestvujúci v určitej recepčnej situácii, a až ukotvením tohto textu do konkrétnych sociokultúrnych súvislostí sa vytvára funkcia textu. Väčšia autonómia prekladateľa znamená aj v tejto teórii možnosť pretvárania východiskového textu, ktoré je podmienené účelom cieľového textu a môže mať podobu zmeny formy komunikátu (napr. z veršovanej na neveršovanú) či vynechania kultúrne citlivej reálie (Müglová a kol., 2018, s. 114).

Prispôsobenie cieľového textu čitateľom možno vyjadriť aj tak, že ten istý text (napríklad právny dokument) bude preložený iným spôsobom, ak je určený právnikom v cieľovej kultúre, iným spôsobom, ak má tvoriť súčasť umeleckého diela v cieľovej kultúre, a inak, ak sa má v cieľovej kultúre sprístupniť širšiemu či užšiemu okruhu ľudí (napríklad detskému publiku). Podobne, s ohľadom na účinnosť prekladového komunikátu, môže dochádzať k úpravám znenia reklamných sloganov či zahraničných distribučných názvov filmov.

Istý kompromis medzi tradičnými a funkcionalistickými teóriami predstavila napríklad Christiane Nord, ktorá definuje dva druhy prekladu: v tzv. *dokumentárnom* sa funkcie východiskového a cieľového textu rovnajú, v *inštrumentálnom* sa môže funkcia cieľového a východiskového textu odlišovať (tamže, s. 115). Ch. Nord súhlasí, že funkcionalita je kľúčovým kritériom, podľa ktorého sa má vnímať preklad ako komunikačný proces, neznamená však úplnú voľnosť pre prekladateľa (Nord, 2005, s. 31 – 32). Musí existovať vzťah medzi východiskovým a cieľovým textom, pričom tento vzťah je daný účelom/skoposom; prekladateľ má v zmysle tejto teórie etický záväzok byť lojálny voči všetkým zúčastneným stranám v procese tvorby a recepcie prekladového textu (teda voči zadávateľovi, autorovi, čitateľovi prekladu i ďalším aktérom). Text tak možno preložiť rozličnými spôsobmi a zároveň eticky, v závislosti od individuálne stanoveného cieľa a zadania prekladu.

S odkazom na teoretičku M. Snell-Hornby nastáva v 90. rokoch 20. storočia konsolidácia translatológie, pričom dochádza k postupnému rozširovaniu záujmu o špecifické druhy prekladu, ako je preklad pre divadlo, audiovizuálny preklad, preklad literatúry pre deti a mládež či preklad reklamy (Andričík, 2016, s. 240). Hoci sa translatológia v zásade opiera o metódy všeobecnej a aplikovanej lingvistiky a literárnej vedy, „má tiež výrazný interdisciplinárny charakter, keďže úzko spolupracuje s disciplínami ako komparatistika, semiotika, teória komunikácie, psychológia, etika či kulturológia“ (tamže). Edita Gromová (2009a) v súvislosti s etablovaním sa translatológie a v nadväznosti na Antona Popoviča (1983) rozlišuje štyri základné translatologické disciplíny, ktoré ďalej rozdeľuje na jednotlivé subdisciplíny:

- I. všeobecnú translatológiu (teórie tlmočenia, prekladu a strojového prekladu);
- II. teóriu špeciálnych translatologických disciplín (teórie prekladu vedeckých, odborných a populárno-náučných, publicistických, literárnych, biblických a sakrálnych textov, prekladu pre audiovizuálne a elektronické médiá, konzekutívneho a simultánneho tlmočenia);
- III. praxeológiu prekladu a tlmočenia (sociológia prekladu a tlmočenia, redakčná prax, kritika a evalvácia prekladateľských a tlmočnických výkonov);

IV. pedagogiku a didaktiku prekladu a tlmočenia (všeobecná metodika a špeciálne metodiky vyučovania prekladu a tlmočenia, metodika využívania pomôcok prekladateľa a tlmočníka – slovníková a encyklopedická literatúra, prekladateľské softvéry, terminologické databázy, internet, paralelné texty).

Práve v poslednom uvedenom bode sa ako relatívne samostatné odvetvie, ktoré je zároveň prirodzene spojené s celkom prekladateľského procesu, uvádza metodika využívania pomôcok, kam možno zaradiť aj využívanie korpusov pre potreby prekladateľov, a teda spoluprácu translológie s korpusovou lingvistikou.

Prepojenie s celkom prekladateľského procesu a myslením o preklade znamená, že prekladateľ by mal byť jednak poučený o teoretických súvislostiach prekladateľského procesu, a jednak aj o praktických možnostiach a obmedzeniach, ktoré mu v tomto ohľade ponúkajú korpusové a iné technológie. Inými slovami, prekladateľ by mal vedieť, aké technologické pomôcky má k dispozícii, aj ako (a prečo) má či nemá interpretovať výstupy týchto pomôcok. Aj v tejto prakticky orientovanej korpusovej cvičebnici pre prekladateľov má teda miesto zohľadnenie teoretických modelov prekladateľského procesu tak, aby čitateľ (respektíve prekladateľ a používateľ korpusu) zároveň vnímal: a) akú informáciu mu na jednej strane dokážu poskytnúť jazykové dáta v korpuse, údaje o ich počte a vzájomných pomeroch, b) aké teoretické informácie (ktoré mu samotné korpusové zdroje a nástroje neposkytujú) musí zahrnúť do svojho uvažovania pri príprave a tvorbe prekladového cieľového textu.

1.2.3 Významné postavy slovenského a českého myslenia o preklade

Okrem poučenosti o koncepciách zahraničnej translológie sa tu prirodzene vyžaduje vedomosť o významných translologických podnetoch z domáceho i historicky blízkeho kultúrneho prostredia. V našom priestore mali podľa M. Andričíka (2016, s. 238) v tejto súvislosti zásadný význam pre slovenské a zahraničné myslenie o (umeleckom) preklade práce Jiřího Levého (1963) a Eugena Nidu (1964).

Slovenský vklad do medzinárodnej translológie v rámci 20. storočia predstavuje **Anton Popovič**, ktorý rozpracoval komunikačnú teóriu umeleckého prekladu v nadväznosti na literárnokomunikačné výskumy Františka Mika, jeho medzinárodne známu typológiu posunov vznikajúcich pri preklade umeleckého textu, ako aj teóriu metatextov (tamže).

Viacrozmerný translatologický význam *J. Levého* podčiarkuje Karel Hausenblas v predhovore k Levého zásadnej práci *Umenie prekladu* (1963, s. 10 – 11), kde o Levého pohľade na preklad postupne konštatuje:

„(...) své zaměření literární plodně doplňuje a prohlubuje využíváním poznatků a podnětů z řady styčných vědních oborů, estetiky a uměnovědy (zvl. také ze sociologie umění), lingvistiky, sémiotiky, teorie informace (...) neklade důraz jen na genezi překladu, nýbrž zaměřuje svou pozornost jednak na stavbu překladového díla, jednak na hlavní složky – fáze vytváření i fungování překladu v rámci příslušného procesu komunikační (...) hledisko funkční (...) mu umožňuje naplnit novým obsahem již otřelý protiklad požadavků věrnosti – volnosti překladu, ukázat řešení při potížích plynoucích z rozdílné strukturovanosti výchozího a cílového jazyka v plánu tvarovém i významovém atd. (...) zřetel k sémiotice umění (...) Levého vede k rozpoznání a rozlišení toho, co z originálu je třeba v překladu zachovat a čeho se lze vzdát (...) Co je dáno jazykem a kulturní tradicí, nemá být jakožto významově neutrální v překladu napodobeno, nýbrž nahrazeno, substituováno tím, co je neutrální (...)“.

Martin Djovčoš a Igor Tyšš zasa inšpiratívnoš' a nadčasový potenciál Levého chápania prekladu vyjadrujú pomocou metafory primárne nediferencovaných buniek, ktoré majú schopnosť sa premeniť na iný, špecializovaný druh: „schopnosť premeny umožňuje telu (translatológii) vytvoriť nové bunky a nahradiť tak špecializované tkanivá (obraty), ktorých bunky sa už deliť nedokážu“ (2018, s. 44). Týmto obrazným spôsobom si autori vysvetľujú jav, že Levého vnímanie prekladu pretrváva aj v priebežnom vývoji translatologickej teórie, a má teda „schopnosť premeny v čase“.

A. Popovič sa stal v šesťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia zakladateľskou postavou *nitrianskej školy translatológie*, ktorú podľa E. Gromovej (2009b, s. 23) charakterizuje 1) predovšetkým inovatívny výskum textu z hľadiska semiotiky a teórie komunikácie; 2) inovatívna metodológia, v ktorej sa prepája textovo zameraná, štrukturalistická a semiotická perspektíva napríklad s povojnovým štrukturalizmom a semiologickými iniciatívami vo frankofónnej oblasti a 3) dôraz na tímovú prácu a interdisciplinárny prístup. Nitrianske centrum ďalej prepojilo pohľady československej translatológie 50. a 60. rokov 20. storočia (B. Havránek, K. Hausenblas, V. Kochol, J. Felix, M. Bakoš) a opierajúc sa o prístup J. Levého vytvorilo vlastný model literárnej komunikácie. Ten sa spája práve s menom A. Popoviča, autora celého radu významných a dodnes podnetných prác, ako sú *Preklad a výraz* (1968), *Poetika umeleckého prekladu* (1971), *Teória umeleckého prekladu* (1975) či *Tvorba a recepcia* (1978).

Vo svojom prístupe uplatňuje A. Popovič všeobecný model komunikácie (*autor – text – recipient textu*) na prekladateľský proces, čím vzniká rozšírený model: *autor 1 – text 1 – recipient textu 1 = prekladateľ = autor 2 – text 2 – recipient textu 2* (1975, s. 23). Svoj prístup

tiež zakladá na prieniku porovnávacej lingvistiky, štylistiky, teórie literárnej komparatistiky a teórie literatúry (tamže, s. 34). Uvedomuje si pritom komplexnosť aspektov literárneho diela, konkrétne špecifiká prvkov literárnej komunikácie (autor, originál a cieľový text, príjemca, realita) a ich vzájomné vzťahy (vektory literárnosti, sociálnosti, individuálnosti, historickosti) a z toho vyplývajúcu komplexnosť otázok prekladu literárneho diela (tamže, s. 42).

Aj pri zohľadnení komplexnosti uvedených zložiek a vzťahov vychádza A. Popovič v zásade z prekladateľského optimizmu, teda z presvedčenia, že preklad je v princípe možný, keďže „teóriu prekladu zaujímajú otázky, ako prekonať existujúce rozdiely medzi jazykmi, ako ich riešiť na štylistickej rovine“ (tamže, s. 44). Ešte predtým vyjadruje prekladateľský optimizmus slovami: „odpor či nepreložiteľnosť týchto prvkov a reálií ustavične inšpiruje k tomu, aby sme skúmali spôsoby (a pomáhali si pritom), riešenia, postupy, ako má prekladateľ prekonávať rozličné úskalia vyplývajúce z idiomatických konotácií, respektíve z významovej mnohoznačnosti pomenovaní, ktoré sa pridružujú k základným významom v jazykovom systéme, a z idiomatických reálií“ (tamže, s. 14).

Prirodzene, rozdiely medzi prvkami jazyka a reáliami pravdepodobne nie sú zakaždým úplne odstrániteľné. To by, napokon, odstránilo rozdiely medzi kultúrami a odobralo radosť z ich vzájomného spoznávania. Hľadanie prekladateľských riešení sa skôr nesie v znamení komplikovanej aproximácie a úplne vylúčiť sa nedá vlastne ani predstava „chimérickeho“ samotného prekladania, ako na to odkazuje antológia slovenského myslenia o preklade editorky Dagmar Sabolovej (1999), reprezentujúca výber slovenského myslenia o preklade konca 20. storočia.

Preklad vo vzťahu k originálu má byť podľa Popovičovej *Teórie umeleckého prekladu* „prenosom jeho invariantného významového jadra“ (Popovič, 1975, s. 78); invariant, respektíve medzitextový invariant chápe ako invariantnú estetickú informáciu, teda takú, ktorá sa medzi originálom (textom 1) a cieľovým textom (textom 2) zachováva: „medzitextový invariant je prekrývaním sa sémantiky prekladového textu so sémantikou textu originálu“ (tamže, s. 79). Variantná je, naopak, tá časť textu, ktorá podlieha zmenám a predstavuje „pole odchýlok od originálu, ktoré musia nevyhnutne vzniknúť“ v dôsledku odlišných jazykových, štylistických a kultúrnych vlastností kontextu originálu a kontextu prekladu, „alebo sú prejavom prekladateľových výrazových sklonov“ (tamže).

Kým vyššie spomenutí K. Reiss a H. J. Vermeer (1984) opisujú zmeny v prekladovom texte na rovine tzv. makroštylistiky, teda na rovine tematickej výstavby textu (aktualizácia, lokalizácia, adaptácia textu v preklade), Popovičova typológia výrazových zmien sa týka

prekladateľských rozhodnutí na úrovni mikroštylistiky, teda jazykovej výstavby textu, čo je „hlavné pole prekladateľských operácií“ (Popovič, 1975, s. 122). Na tejto úrovni môže prekladateľ rozličným spôsobom riešiť výrazové situácie originálu v cieľovom jazyku: môže sa prikloniť k výrazovému zosilňovaniu (výrazovej typizácii, v. individualizácii), výrazovej zhode (v. substitúcii, v. zámene) či výrazovému zoslabovaniu (v. nivelizácii, v. strate) (tamže, s. 130).

A. Popovič vymedzuje preklad aj z hľadiska metakomunikačných a metatextových vzťahov ako tzv. afirmatívny metatext, ktorého funkciou je byť prekladom, čiže štylistickým (tematickým i výrazovým) modelom iného diela; na rozdiel od iných metatextov dochádza pri preklade „k výmene tematických a jazykových textov originálu v odlišných kultúrnych, literárnych a jazykových podmienkach cieľového textu“ (Popovič, 1975, s. 233).

Aj s ohľadom na toto špecifikum literárneho prekladu tu zastávame názor, že je vhodné opierať sa o rôznorodé dostupné prekladateľské pomôcky, vrátane korpusových zdrojov, ktoré autenticky zachytávajú kultúrne, literárne a jazykové podmienky originálu a cieľového textu v ich pôvodných kontextoch (v jednojazyčných korpusoch), ale aj v ich vzájomnom usúvzťažnení, porovnaní až kontraste (v paralelných korpusoch). Vhodnosť využitia korpusov pri preklade azda zreteľnejšie vyplynie z bližšej charakteristiky prekladateľského procesu podľa A. Popoviča.

Prekladateľ podľa neho „interpretuje“ text na úrovni hĺbkovej štruktúry, čo v tomto prípade znamená, že sa usiluje vystihnúť jeho funkčný invariant (tamže, s. 80). Toto úsilie však niekedy znamená práve potrebu v rozličnej miere sa od textu odkloniť. Dochádza tak k tzv. výrazovému posunu, ktorý „je prejavom nemožnosti dosiahnuť úplnú vernosť originálu, ale paradoxne je aj prejavom úsilia vyhnúť sa „nevernosti“ a dosiahnuť totožnosť za cenu istej zmeny“: „(...) k posunom nedochádza len preto, že prekladateľ chce dielo zmeniť, ale aj preto, že sa ho usiluje čo najvernejšie vyjadriť, zmocniť sa textu v jeho totalite“ (tamže, s. 121). Výrazové posuny zároveň „vyplývajú nielen z objektívnej situácie“, (...) ale aj z prekladateľovho „individuálneho výrazového idiolektu“, teda „môže byť výrazovo vystihnutý významový invariant originálu, alebo zámerné zdôraznenie/zoslabovanie niektorej jeho črty“ (tamže, s. 123). Rozdiely, teda výrazové posuny medzi originálom (východiskovým textom) a prekladom (cieľovým textom) pritom aj ďalší klasik slovenského myslenia o preklade Ján Vilikovský považuje v práci *Preklad ako tvorba* (1984, s. 227) „za nevyhnutný sprievodný znak prekódovacieho procesu“, keďže „spravidla nie sú výsledkom omylu, ale

cieľavedomého úsilia odstrániť semiologické rozdiely medzi komunikačným aktom pôvodným a preloženým“.

Práve v tejto súvislosti sa ukazuje užitočnosť paralelných korpusov, teda korpusovo (počítačovo) spracovaných paralelných textov rozčlenených (ak je to možné) a zobrazených v podobe vzájomne zarovnaných viet vo východiskovom a cieľovom jazyku v používateľskom rozhraní. Prekladateľ sa pri hľadaní prekladateľského riešenia vo vlastnom texte môže oprieť o používateľské rozhranie paralelného korpusu, pričom vidí paralelné zobrazenie rôznych prekladateľských riešení totožného alebo podobného vyhľadávaného výrazu v rozdielnych prekladoch iných prekladateľov súčasne. Tak si môže uvedomiť rozličné spôsoby, akými postupovali predchádzajúci prekladatelia. Napríklad si môže uvedomiť rozdielnu mieru uplatnenej „doslovnosti“ a „voľnosti“, ako aj rozličné posuny v korpusových prekladových textoch. Široká paleta doterajších postupov potom môže prekladateľa inšpirovať v procese hľadania vlastných prekladateľských riešení.

Prekladateľský proces je pritom špecifickým druhom komunikácie, kde prekladateľ ako „subjekt a expedient (literárneho) komunikátu“ (Popovič, 1975) stojí pred úlohami na niekoľkých rovinách. V podaní Braňa Hochela (1990, s. 28 – 43) si prekladateľ najprv vytvára základný rámec pre svoj postup pri prekladaní, tzv. prekladateľskú koncepciu. Treba zároveň povedať, že – ako už naznačil B. Hochel – prekladateľská koncepcia nie je „matematikou“, ale zároveň ani ničím „nepolapiteľným“ a „špekulatívnym“. Prekladateľská koncepcia pôsobí na úrovni jazykového systému (*langue*), takže hoci sa v konečnom dôsledku premieta do textu, ostáva v zásade „skrytá“, „utajená“, „príjemca prekladu ju vníma (a bádateľ ju môže rekonštruovať) len z konkrétnych prehovorov (textov), zo signálov na parolovej rovine“ (tamže, s. 43). Prekladateľ postupujúci podľa koncepcie sa zároveň opiera o racionálny prístup ku komunikácii, a teda by mala byť pre samotného prekladateľa aj jeho čitateľa a kritika prekladu pochopiteľná a rekonštruovateľná. V tomto zmysle by koncepcia nemala byť, obrazne povedané, „kolísavá“, čo by mohlo svedčiť o jej neprítomnosti (tamže).

Prekladateľ si podľa B. Hochela vyberá spomedzi niekoľkých prekladateľských koncepcií (tamže, s. 36 – 37):

1. Prekladateľ sa môže rozhodnúť pretlmočiť tzv. *primárny význam diela*, čo znamená, že chce dosiahnuť, aby prekladové dielo pôsobilo na príjemcu v cieľovej kultúre tak, ako pôsobilo na príjemcu vo východiskovej kultúre v čase jeho vzniku. Na súčasného príjemcu teda dielo má pôsobiť ako „svoje“ a „nové“, napríklad tak, ako pôsobilo dielo Shakespeara na jeho súčasníkov. To znamená, že sa prekladateľ bude vo väčšej miere

usilovať priblížiť text súčasnému príjemcovi, a tak text viac naturalizovať (z hľadiska kultúrneho priestoru) a modernizovať (z hľadiska času), a v jeho postupe budú prevažovať nahradzujúce princípy (substitúcia).

2. Prípadne sa prekladateľ môže prikloniť k tomu, že chce pretlmočiť *neskorší význam diela v prostredí jeho vzniku*. Tým chce dosiahnuť, aby dielo pôsobilo na príjemcu v cieľovej kultúre tak, ako text originálu na súčasného (neskoršieho) príjemcu v prostredí vzniku diela: teda napríklad tak, ako pôsobí jazyk Shakespeara na súčasných anglických čitateľov. V takom prípade má dielo pôsobiť ako „svoje“ a „staré“, pričom uplatní jednak naturalizáciu, z časového hľadiska však historizáciu, a teda kombinuje ponechávanie a nahradzovanie.
3. Prekladateľ sa tiež môže rozhodnúť, že pretlmočí tzv. *inopriestorový význam diela*, čím chce dosiahnuť, aby dielo pôsobilo na súčasného príjemcu tak, ako pôsobilo na príjemcu z iného kultúrneho priestoru v čase jeho vzniku, napríklad na vtedajších zahraničných súčasníkov Shakespeara. Prekladateľ sa tak usiluje doceliť, aby prekladové dielo bolo vnímané ako „cudzie“ a „nové“, a uplatní teda kombináciu exotizácie a modernizácie a takisto kombináciu ponechávania a nahradzovania.
4. Poslednú koncepciu prekladu, preklad tzv. *neskoršieho inopriestorového významu* (ktorá vytvára kombináciu „cudzieho“ a „starého“) nepovažuje B. Hochel za preklad v pravom zmysle slova, pričom sa tu absolutizujú ponechávajúce princípy (historizujúci a exotizujúci). Ide spravidla o tzv. filologický preklad, kde sa preklad uskutočňuje len na rovine prirodzeného jazyka.

Prekladateľské koncepcie sú podľa autora základom komplexného procesu prekladateľskej práce s navzájom prepojenými fázami a čiastkovými úkonmi: „prekladateľská koncepcia určuje využívanie príslušných *metód* (princípov) prekladu, ktoré *určujú* prekladateľské *postupy* (štýlové intencie), ktoré potom *rozhodujú o prekladateľských riešeniach* (štylistických konkretizáciách)“ (tamže, s. 43).

Z terminologického hľadiska na základe vyššie uvedeného náčrtu vývoja a vzťahu teoretických modelov prekladu (retrospektívne/prospektívne orientovaných a iných teórií) v praktickej časti používame na označenie analyzovaných jednotiek termíny:

- a) výraz vo východiskovom/cieľovom jazyku;
- b) prekladový ekvivalent/prekladateľské riešenie.

V práci zároveň uplatňujeme v zásade deskriptívny prístup, a preto vo výrazne menšej miere komentujeme adekvátnosť či neadekvátnosť prekladateľských riešení.

Okrem Popovičových, Vilikovského či Hochelových prác venovaných najmä umeleckému prekladu možno z hľadiska podnetných diel o preklade z druhej polovice dvadsiateho storočia uviesť rôznorodé príspevky k problematike odborného prekladu a prekladu terminológie Jána Horeckého, dostupné v databáze jeho (menších) terminologických prác na Terminologickom portáli.¹² B. Hochel (1990) tiež enumeratívne odkazuje na vtedajšie translatologické príspevky Jána Ferencíka, Františka Mika, Emy Panovovej, Viliama Turčányho, Hany Bacigálovej, Dionýza Ďurišina, Jozefa Hvišča, Ľubomíra Feldeka, Rudolfa Chmela, Jozefa Mlacka, Dušana Slobodníka, Jána Vilikovského, Pavla Winczera, Petra Zajaca, Jána Zambora či Jána Štrassera.

V antológii slovenského myslenia o preklade do konca 20. storočia od D. Sabolovej (1999) sú zasa zastúpené texty Kataríny Bednárovej, Martiny Čarnogurskej, Dionýza Ďurišina, Jozefa Felixa, Braňa Hochela, Márie Kusej, Eugena Paulinyho, Antona Popoviča, Evy Preložníkovej, Dušana Slobodníka, Bogumily Suwary, Miloša Tomčíka, Libušej Vajdovej a Petra Zajaca.

Z prác zo začiatku dvadsiateho prvého storočia by sme radi spomenuli monografiu Márie Kusej (2004) o preklade ako súčasť dejín kultúrneho priestoru, monografiu Markety Štefkovej (2013) venovanú špecifikám prekladu právnych textov, spracovanie základov translatológie v anglických učebných textoch Pavla Kvetka (2015a) či zborník zostavovateľiek Márie Kusej a Natálie Rondzikovej (2021) o preklade vo vedách o človeku a o dialógu kultúr. V slovenskom prostredí sú podnetné i príspevky o preklade z a do málo rozšírených jazykov z Letnej školy prekladu (Rády (ed.), 2002; Gromová – Šoltýs (eds.), 2006; Medvecká (ed.), 2015; Štefčík (ed.), 2018). Myslenie o preklade vo všeobecnosti je zmapované v kolektívnej práci pod vedením Libuše Vajdovej (ed.) (2007). Jej pokračovanie je zamerané špecificky na myslenie o preklade na Slovensku (Vajdová, 2014). Ešte predtým vyšlo revidované a aktualizované číslo 4/2009 časopisu *World Literature Studies* Ústavu svetovej literatúry SAV, takisto so zameraním na translatologické výskumy v jednotlivých slovenských akademických a vedeckých inštitúciách. Toto číslo obsahuje cennú rozsiahlu bibliografiu publikačných výstupov súčasných slovenských teoretikov prekladu, podujatia a profesijné zastrešenie prekladateľov (Vajdová (ed.), 2013). Translatologické výskumy v časopise *Slovenská reč* v priebehu jeho 90-ročnej existencie zmapovala z hľadiska témy a zamerania príspevkov Miroslava Gavurová (2022). Možno tiež hovoriť o slovenskej podobe sociológie prekladu (Djovčoš – Tyšš, 2018), čoho dokladom sú okrem iného práce aj Martina Djovčoša

---

¹² Dostupné na: <https://terminologickyportal.sk/horecky.html>.

a Pavla Švedu o skreslených a skutočných podobách (2017) a premenách (2023) prekladateľskej a tlmočnickej práce. Posledne menovaní autori tiež editorsky pripravili anglickojazyčnú prácu zameranú na minulosť, súčasnosť a budúcnosť prekladateľov a tlmočníkov na Slovensku (2021), čo možno vnímať ako doklad životaschopnej sebareflexie týchto komunit v našich podmienkach v súčasnosti.

Na základe štruktúry translatologických odvetví podľa E. Gromovej (2009a) potom možno uzavrieť, že „translatológia, hoci pomerne mladá, je dnes široko rozvetvenou disciplínou pokrývajúcou najrozličnejšie aspekty prekladu a tlmočenia“ (Andričík, 2016, s. 242). Z rozvetvenosti translatologických disciplín zasa vyplýva, že súčasťou prekladateľskej prípravy je osvojovanie si celej škály technologických prostriedkov: od jednoduchého použitia pera a papiera až po prekladateľské softvéry, terminologické databázy, internet, nástroje automatického prekladu, generatívnej umelej inteligencie (veľké jazykové modely), a tiež korpusovú technológiu. V ďalšej časti si preto kladieme otázku, aký konkrétny význam má pri prekladaní naznačená škála technologických pomôcok.

1.3 Technologické pomôcky pri prekladaní

Miroslav Pošta (2017) v práci o „technologických v službách prekladateľa“, akými sú nástroje CAT, strojový preklad a tiež korpusy, tvrdí, že základná úloha prekladateľa ostáva v dejinách prekladania približne rovnaká, postupne sa však vyvíjajú nástroje, aké má prekladateľ k dispozícii (Pošta, 2017, s. 5). S odkazom na názov práce M. Djovčoša a P. Švedu *Premeny prekladu a tlmočenia* (2023) sa technologický vývoj v tejto oblasti dá vnímať ako doklad, že dochádza k premenám prekladu. M. Pošta tu ako jednu z historicky prvých prekladateľských pomôcok uvádza klinopisné tabuľky so sumersko-akkadskými slovami z obdobia približne 2 300 p. n. l. (Pošta, 2017, s. 5). Za technologické pomôcky možno do istej miery považovať aj slovníky a glosáre, zväčša papierové, ktoré sa stávali čoraz dostupnejšie, takže prekladateľská činnosť odvtedy prestala byť doménou hŕstky zasvätených (tamže). Technológia je však v ľudskom živote de facto všadeprítomná, a to aj pri prekladaní, v podobe nástrojov, ako sú písacie potreby (papier, pero), písacie stroje, stoličky, osvetlenie izby či okuliare. K najväčšej revolúcii a „kvantovému skoku“ došlo v posledných desaťročiach, ako zdôrazňuje aj M. Pošta, vďaka príchodu osobných počítačov, textových editorov,

elektronických slovníkov, nástrojov počítačovo podporovaného prekladu (CAT), nástrojov strojového prekladu a jazykových korpusov.¹³

Napriek novosti korpusovej lingvistiky ostáva faktom, že jeden z dôležitých termínov v oblasti modernej počítačovej a korpusovej lingvistiky, *konkordancia*, má svoj predobraz v tzv. biblickej konkordancii, čo boli súpisy vybraných slov a ich výskytov v texte Biblie s odkazmi na príslušné miesta; prvá takáto konkordancia bola vypracovaná z latinskej Vulgáty pod vedením dominikána Huga zo Saint Cher a vydaná v roku 1230 (Pošta, 2017, s. 11 – 12). Konkordancia v korpusovej lingvistike zasa označuje zobrazenie konkrétneho vyhľadávaného výrazu či štruktúry v rozličných vetách a dokumentoch v prostredí používateľského rozhrania. Výskyt napríklad výrazu *kôň* (vyznačený červenou farbou ako tzv. *KWIC* – *Key Word In Context*, teda *klúčové slovo v kontexte*) vyzerá v používateľskom rozhraní hlavného korpusu SNK v aktuálnej verzii (*prim-11.0-public-sane*) takto:

Strana 1 z 8 366	Prejst	Ďalšia	Posledná
DFra7	kým opäť našiel svoj rytmus. No tretí	kôň	z trojice, ktorý mal pred sebou voľný
VŠve1	vás nebudú elegantné dámy, dupocete ako stádo	koni	, no keď zbadá vydesené tváre, v
BIRD22016/01	deja – počas toho, ako unikáte na	koni	sa chcete uhybať letiacim šípom, v ústach
GBur1	Je len jediná správna odpoveď — kúpiš si	koňa	." <p><p> „Mohla by si dovoliť celý
JDMS1	nekalá likvidácia, ktorý má postihovať tzv. biele	kone	, ako aj osoby participujúce na prevádzaní majetkovej
ROM1976/02	ju videl, znehybnel nachvíľu ako svieca pri	koňovi	, ruky bez bičika zvesené pri bokoch,
DFle1	zameriavala najmä na väčšie zvieratá - byky,	kone	a slony. Preto môže buľteriér prejavovať miernu
ŽP14-17	bránky John Boye. Portugalčania sa dostali na	koňa	a Ronaldo s Amorimom mohli do konca prvého
DOra2	Martina, aj Veľká noc príde na bielom	koni	. <p><p> 11. Martinský sneh je planý na oziminy
VPJS1	mužov si už sinečný boh Hélios sadá na	koňa	, aby v ohnivom voze vyletel na oblohu
DŠ2008/08	dali ho Gréci, čo ich dostalo na	koňa	. My sme inkasovali, potom sme sa
DŠ2009/07	<p> Hviezdy v sedle <p><p> Nedefňajší dostihový derby-miting ozdobia nielen	kone	, ale aj jazdci <p><p> Aj keď pozornosť priaznivcov
InZ2000/07	má u svojich ovečiek rešpekt, jazdí na	koni	i na motorke a nerobí mu problém dať
SLavr8	verejným omnibusom. Bálint teda priahal do sani	kone	, pre ktoré bolo aj bez tohto vozovania
DFra13	presvedčiť ju, že má vo dvore dvanásť	koni	kandidujúcich na kvalifikáciu, niektoré si jednoducho vymysle
MAst4	Valeria mohla na ňu vyskočiť, potom pošibal	kone	a vrátil sa späť... <p><p> — Padla na
JJon44	priamo do maštale, aby ošetril a nakŕmil	kone	a kravy. Tieto ranné roboty Anne nedovoľoval
MRod1	som začul výkriky. Bellomova dcéra jazdila na	koni	po trávniku a jej otec si dobre nevykričal
MYNO2012/50	nás súťažne jazdilo 9 jazdcov a vyše 20	koni	. Klubový tím však netvorí jazdci. Dôležití
EŠra3	chrániť si časť a holiť život, bodala	koňa	do slabín a nútíla ho do čoraz divšieho
Strana 1 z 8 366	Prejst	Ďalšia	Posledná

Obr. 1. Konkordancia výrazu *kôň* v korpusovom používateľskom rozhraní hlavného korpusu SNK

Jednotlivé riadky predstavujú samotný hľadaný výraz (KWIC) a jeho bezprostredný kontext v jednotlivých vetách rôznych dokumentov v korpuse (označených skráteným identifikátorom diela modrým písmom naľavo), na dolnom a hornom okraji sa uvádza prehľad o aktuálnej strane aj celkovom počte strán v používateľskom rozhraní, kde sa vyhľadávaný výraz nachádza.

Technologický vývoj jazykových technológií sa navyše v súčasnosti nezastavuje, ale skôr zrýchľuje, a tak si prekladatelia podľa M. Poštu sotva stačili vyskúšať, „ohmatať“

¹³ Rozvoj digitálnych technológií a ich dosah na otázky prekladu je v slovenských podmienkach reflektovaný napríklad v príspevkoch časopisu *L10N Journal*, ktorého cieľom je sa „zaoberať dopadom interaktívnych digitálnych textov, ktoré sa začali objavovať v 80. rokoch 20. storočia, na prekladateľstvo doma, ale aj v zahraničí“ (Kabát – Koscelníková, 2022, s. 4).

(v českom origináli „*ošahat*“) dovedajšie moderné prekladateľské nástroje a vzápätí boli konfrontovaní s víziou, že prekladateľskú prácu prevezmú neurónové siete a svet sa zaobíde bez prekladateľov (Pošta, s. 5). Bez ohľadu na realističnosť takejto vízie však možno konštatovať, že čisto jazykové a prekladateľské znalosti a schopnosti prestávajú stačiť a ovládanie technológií sa stáva nevyhnutnosťou a otázkou prežitia na trhu, aspoň pre mladšie generácie (tamže). Samozrejme, tu treba rozlišovať, pre aké texty a do akej miery je využitie rozličných počítačových technológií, vrátane neurónových sietí a veľkých jazykových modelov, možné, vhodné až nevyhnutné. Ako schodné nastavenie prekladateľa voči technologickým inováciám M. Pošta navrhuje, aby sa prekladatelia na tejto prílivovej vlne nechali „zviezť“, nenechali sa ňou však „spláchnuť“ (tamže). Význam počítačových technológií pre prekladateľov a dramatickú zmenu ich práce v dôsledku týchto technológií, a to bez ohľadu na to, či ide o umelecký preklad pre malé vydavateľstvo, odborný preklad pre prekladateľskú agentúru či úradný (právny) preklad, si už na začiatku dvadsiateho prvého storočia všimol Federico Zanettin (2002). Zmeny sa už vtedy týkali formy, v akej sa texty na preklad prijímajú (elektronická pošta) alebo aj vyhotovujú (lokalizácia webových stránok v digitálnom prostredí).

Technická a digitálna kompetencia patria v súčasnosti k základným prekladateľským kompetenciám popri kompetencii jazykovej, lingvistickej, interpretačnej, rešeršnej, verifikačnej, kultúrnej, strategickej, prevodovej, trhovej, (meta)kritickej a iných kompetenciách (Koželová, 2018, s. 78 – 85). Podľa výsledkov dotazníkového výskumu M. Djovčoša v slovenských podmienkach prinajmenšom v roku 2012 platilo, že sa „vo väčšine teoretických štúdií a zmapovaných článkov (...) pri prekladateľských kompetenciách väčšinou zanedbáva technická kompetencia prekladateľa“ (2012, s. 54). Samozrejme, od uskutočnenia tohto prieskumu už prešla vyše dekáda, takže platnosť pôvodných záverov prieskumu by bolo potrebné overiť novým prieskumom. Zároveň už v roku 2012 platilo, že „došlo k zmene pracovného trhu“, ktorý si vyžadoval „prekladateľa nielen vzdelaného, odborne podkutého, ale aj takého, ktorý dokáže prekladať rýchlo a pracovať s rôznymi počítačovými programami“, ba „niektoré prekladateľské agentúry dnes ovládanie nástrojov CAT uvádzajú ako podmienku spolupráce“ (tamže).

Základný princíp nástrojov CAT pritom možno charakterizovať ako tvorbu databáz preložených textov, ktoré sú využiteľné v budúcnosti, ak prekladateľ realizuje transfer podobného textu, pričom uvedené nástroje sú pre prekladateľa prínosom pri textoch, v ktorých

sa veľa opakuje (Kraviarová, 2014, s. 72), teda textoch s väčšou repetitívnosťou, mierou opakovania slov a slovných spojení.

Otázka schopnosti a ochoty prekladateľov používať nástroje CAT a ďalšie otázky prekladu v novšom slovenskom kontexte rezonujú v monografii M. Djovčoša a P. Švedu *Mýty a fakty o preklade a tlmočení na Slovensku* (2017). Ovládanie nástrojov CAT sa aj v tejto práci stalo predmetom ankety. Predpokladalo sa v nej, že starší prekladatelia využívajú nástroje CAT menej než mladší prekladatelia. Pôvodná hypotéza sa v práci autorov nepotvrdila: prekladatelia vo vyšších vekových skupinách sú v zmysle tohto zistenia nútení „držať krok s dobou“. Na základe toho autori monografie konštatujú, že CAT nástroje nie sú záležitosťou veku, ale skutočností, či sa prekladateľ živí prekladom čiastočne alebo výlučne (Djovčoš – Šveda, 2017, s. 132). Z tabuľkového prehľadu prieskumu v nasledujúcej monografii autorov pod názvom *Premeny prekladu a tlmočenia* (Djovčoš – Šveda, 2023, s. 76) potom vyplýva, že vo väčšej či menšej miere používa nástroje CAT takmer 72 % prekladateľov; z tých, čo prekladajú bez nástrojov CAT, patrí až 60 % do vekovej kategórie štyridsiatnikov.

Nástroje CAT ponúkajú prekladateľom celú sadu nástrojov: analýzu dokumentu, segmentáciu textu, hľadanie zhôd, predbežný preklad, konkordancie, prepojenie s elektronickým slovníkom a terminologickými databázami, vkladanie nemenných prvkov, kontrolu kvality, zarovnávanie zdrojových častí textu s cieľovými (*alignment*), kontrolu pravopisu a gramatiky, sledovanie zmien, vkladanie komentárov, filtrovanie segmentov, zamykanie vybraných segmentov, spájanie dokumentov, rozpoznávanie textu OCR, modul pre strojový preklad, náhľad, vytvorenie výsledného dokumentu (Pošta, 2017, s. 41 – 42). Takáto rôznorodá technologická pomoc pri tvorbe a úpravách prekladových textov však so sebou prináša aj riziká a podľa Martina von Schillinga (2018, s. 180) sa môžu stať nevýhodou, pretože potenciálne znižujú schopnosť zaregistrovať a opraviť prípadné ortografické chyby a gramatické nedokonalosti pri korektúrach textov preložených pomocou nástrojov ako Google Translate či DeepL alebo vytvorených pomocou prekladových pamätí (Trados Suite, memoQ, Across). M. von Schilling zároveň konštatuje (tamže, s. 179), že súčasní prekladatelia majú na jednej strane okrem relatívne limitovaných slovníkov, tezaurov a encyklopédií prístup k takmer neobmedzeným informáciám na internete; na druhej strane nie všetky sú dostupné bezplatne a navyše – najdôležitejším nástrojom prekladateľa naďalej ostáva jeho mozog. Neobmedzenosť virtuálne dostupných informácií a nahraditeľnosť ľudskej kognície pri prekladaní sú z tohto pohľadu ako krajné póly, medzi ktorými sa uskutočňuje reálny prekladateľský proces.

Nástup generatívnej umelej inteligencie sa považuje priamo za novú paradigmu technológie, ktorá je schopná vytvárať obsah (text, obrazový materiál, zvukovú stopu) na základe učenia sa vzorov vo veľkých dátových setoch (Chen, 2024). Na rozdiel od štatistického strojového učenia sa táto umelá inteligencia neriadi iba naprogramovanými lingvistickými pravidlami či výpočtami pravdepodobnosti, ale sa vzory učí a predikuje v prostredí neurónových sietí, ktoré simulujú štruktúru ľudského mozgu (tamže). Kľúčovými charakteristikami generovania prirodzeného jazyka pomocou umelej inteligencie je dôraz na kontextovo podmienené riešenia (*context-awareness*) a kreativita, čo sa pretavuje do schopnosti tvoriť (prinajmenšom do istej miery) zmysluplné vety a koherentné texty. Modely OpenAI, ako sú verzie ChatGPT, navyše nielen dokážu prekladať texty, ale tvoria výrazovo bohatý jazyk, ktorý pripomína ľudskú kreativitu: dokážu zhrnúť obsah textov či zapojiť sa do akéhosi dialógu s ľudským používateľom a iniciatívne v ňom pokračovať, a tiež reagovať na jazykové nuansy, ako je vnímanie a rozpoznávanie humorných prvkov či kultúrnych odkazov (tamže). Z naznačeného vývoja generatívnej umelej inteligencie sa potom črtajú nové úlohy a kompetencie ľudských prekladateľov (napríklad posteditovanie a overovanie kvality prekladu), a tiež posun od manuálneho prekladu k prekladaniu v „spolupráci“ s umelou inteligenciou, čo so sebou prináša implikácie pre vzdelávanie prekladateľov, ako aj niektoré etické otázky (tamže).

Etický rozmer a radikálne, potenciálne katastrofické zmeny plynúce z prudkého rozvoja umelej inteligencie sú v zahraničí (Yudkowsky – Soares, 2025; Kurzweil, 2024) aj v našom prostredí často reflektovanou témou (napríklad Hanker – Trangel – Žofčín, 2025; Šucha, 2025). M. Djovčoš a P. Šveda (2023) v tejto súvislosti revidujú vlastné prieskumy o využití post-editovania z roku 2017. Kým v roku 2017 sa týmto procesom venovala „hŕstka“ oslovených prekladateľov-respondentov, v roku 2020 už šlo o 16 % respondentov (2023, s. 136). Zatiaľ čo v rokoch 2010 – 2020 (tamže, s. 137) dominovali nástroje CAT ako jeden z trendov, ktorý bude v najbližších rokoch zrejme nielen na Slovensku ovplyvňovať trh, autori ako (zrejme ďalšiu) „zásadnú križovatku“ uvádzajú „integráciu nástrojov umelej inteligencie do procesu prekladu aj tlmočenia“, a to „nielen pre individuálnych prekladateľov, ale aj pre vzdelávacie inštitúcie a profesiu ako celok“ (tamže, s. 145).

Z tohto hľadiska sa akoby mimovoľne presadzovala a rozširovala symbióza individuálnych prekladateľov, prekladateľských komunit a organizácií a rôznorodých možností technologickej podpory prekladu, vrátane korpusových zdrojov a nástrojov. M. Djovčoš a P. Šveda si podobne všímajú, že „hoci sa situácia mimoriadne dynamicky mení,

ako profesia prežijeme len vtedy, keď budeme trendy a trhové signály pozorne sledovať, skúmať a tie relevantné zaraďovať do vyučovacieho procesu“ (tamže, s. 145). Požadujú tiež, aby sa odhady budúceho vývoja neriadili „dojmológiou“, ale sa zakladali „na tvrdých dátach a poctivej metodike“ (tamže, s. 146). Využívanie autentických, empirických jazykových zdrojov, korpusových automatizovaných nástrojov, ako aj aplikácia matematických a štatistických mier na skúmanie a aktívne využívanie korpusových paralelných textov predstavuje jednu z možných ciest dátovo založeného a poctivo metodického odhadu budúceho vývoja v oblasti prekladu.

1.4 Korpusy ako pomôcky prekladateľa

M. Pošta spomína medzi dôležitými korpusovými výstupmi pre prekladateľa menovite frekvenčné zoznamy a konkordancie (2017, s. 10). V jednojazyčných (ale tiež paralelných) korpusoch si ďalej prekladateľ môže napríklad porovnať frekvencie konkurenčných tvarov, vyhľadávať zaužívané kolokácie, zisťovať a overovať gramatické javy v úže daného jazyka, skúmať významové nuansy, konotácie a asociácie. V paralelných korpusoch má zasa možnosť hľadať časté, ale tiež menej časté výrazy (tamže, s. 12 – 13) vo východiskových a cieľových textoch. Využitelných zdrojov a informácií, ktoré prekladatelia môžu čerpať z korpusov, je však oveľa viac.

V jednojazyčných i paralelných korpusoch možno vyhľadávať jednotlivé výrazy a typy výrazov, viacslovné výrazy (zaužívané slovné spojenia, viacslovné termíny, frazémy a podobne), a tiež ich kontextuálne nuansy, konotačné a asociačné okolie vyhľadávaných výrazov vo východiskovom jazyku a prekladateľských riešeniach (prekladových ekvivalentoch). Informačný potenciál korpusových zdrojov pre prekladateľa sa tak neobmedzuje iba na získavanie priamych a bezprostredných informácií z toho, čo je v korpuse pozitívne prítomné (tvary slov, lemy, ich frekvencie a iné matematické a štatistické vyjadrenia), ale tiež vyvodzovanie záverov z toho, čo sa napríklad v korpuse *nenachádza*.¹⁴

Aj zistenia o neprítomnosti nejakej vyhľadáwanej jednotky možno pritom kvantifikovať, a tak napríklad vyjadriť matematickú mieru neprítomnosti nejakého výrazu alebo javu. Jednou z celkovo 16 kvantitatívnych mier (okrem počtu tokenov či mier ako

---

¹⁴ V nórcine (a podobne vo švédčine) v tejto súvislosti existuje frazeologizmus *å glimre med sitt fravaer* (šv. *att lysa med sin frånvaro*), čo doslova znamená *žiarit vlastnou neprítomnosťou*, prípadne *byť žiarivo neprítomný*, teda sprítomňovať sa práve prostredníctvom vlastnej neprítomnosti. Tak na seba zdanlivo paradoxne pýtajú pozornosť nielen neprítomní ľudia (ak nám napríklad chýbajú), ale aj neprítomné, chýbajúce jazykové výrazy.

entropia, (sekundárna) tematická koncentrácia, aktivita či deskriptivita v texte), ktoré ponúka česká online aplikácia QuitaUp,¹⁵ je tak napríklad aj podiel hapaxov v texte, teda miera zastúpenia jedinečných výrazov v texte. Všeobecne povedané, ak používateľ korpusu zistí, že sa v korpuse nachádza najčastejšie vyhľadávaná jednotka A (výraz vo východiskovom, resp. cieľovom jazyku, prekladový ekvivalent/prekladateľské riešenie), menej často jednotky B, D a F, zároveň nepriamo zistil, že sa v korpuse nenachádzajú jednotky C a E.

Takýto postup, obrazné čítanie z neprítomnosti, podnecuje prekladateľskú invenciu pri hľadaní kontextovo najvhodnejších, a to nielen najčastejších či typických prekladateľských riešení, ale práve aj menej obvyklých až jedinečných – či už sa v korpusových zdrojoch priamo nachádzajú alebo nie. Aj v prípade, že sa hľadaný výraz v korpuse nenachádza, môže sa v ňom objaviť príbuzný či podobný výraz. Vylúčiť nemožno ani alternatívu, že práve neprítomnosť hľadaného konkrétneho výrazu v korpuse inšpiruje prekladateľa k vytvoreniu vlastného, potenciálne jedinečného, respektíve individuálne vhodného, primeraného prekladateľského riešenia konkrétneho miesta v texte či pomôže vyriešiť koncepčnú prekladateľskú otázku. Prekladateľ využívajúci korpusové rozhranie, výstupy a nástroje sa tak „(p)odle nich (...) lépe může rozhodnout při formulování svého překladu (...) hledat a především ověřovat zvažovaná překladatelská řešení, (...) jen musí mít na paměti, že má co do činění s ‚naturalistickými daty‘, které obsahují i chyby“ (Pošta, 2017, s. 13).

Ďalej platí, že hoci sa napríklad v paralelných korpusoch SNK v používateľskom rozhraní nedajú vyhľadávať požadované prekladové ekvivalenty hľadaných výrazov priamo, automaticky, tak napríklad v Českom národnom korpuse je používateľom k dispozícii nástroj *Treq*¹⁶, ktorý navyše dokáže „doplňovat a u některých jazykových kombinací přímo nahrazovat elektronické, a případně i klasické slovníky“, pretože používateľovi ponúkajú ako výstup „jakousi trest ekvivalentů“, kde ekvivalenty „se částečně hledají i v ‚protisměru““ (tamže, s. 27). Prekladateľ si takpovediac môže zodpovedať otázku, akými rôznymi výrazmi v cieľovom texte bol preložený výraz vo východiskovom jazyku (napríklad anglický výraz *authorities* v prekladoch do slovenčiny), alebo, naopak, aké rôzne výrazy vo východiskovom jazyku boli preložené konkrétnym výrazom v cieľovom jazyku (napríklad prirovnaním *chudobný ako kostolná myš*).

---

¹⁵ Cvrček, V. – Čech, R. – Kubát, M. (2020): *QuitaUp – nástroj pro kvantitativní stylometrickou analýzu*. Český národní korpus a Ostravská univerzita. Dostupný na: <https://korpus.cz/quitaup/>.

¹⁶ Dostupný na: treq.korpus.cz.

Paralelné korpusy možno podľa F. Zanettina (2002) do istej miery prirovnať k elektronickej tzv. prekladovej pamäti (*translation memory*), ktorá sa zároveň od paralelných korpusov odlišuje tým, že:

1. takéto pamäte zvyčajne nie sú voľne dostupné, pretože si ich vytvárajú prekladatelia-jednotlivci a prekladateľské kolektívy pri práci na konkrétnych prekladateľských projektoch;

2. zvyčajne v nich dochádza k postupnej štandardizácii prekladu a obmedzeniu prekladateľských alternatív – to môže byť výhodou pri preklade odborných textov a zachovaní terminologickej konzistentnosti, avšak vzniknutá zvýšená repetitívnosť prekladových textov môže zhoršiť ich čitateľnosť.

Korpusy možno aj podľa F. Zanettina pripodobniť k tradičnejším slovníkom, v prípade paralelného korpusu k dvojjazyčným slovníkom, hoci sú tu aj niektoré dôležité rozdiely: dvojjazyčné slovníky obsahujú repertoár slovníkových ekvivalentov či termínov, ktoré tvorcovia slovníkov uvádzajú ako „kandidátov na preklad“ (*translation candidates*). Paralelné korpusy vedľa seba a pod sebou v jednotlivých výskytoch zobrazujú riešenia vyhľadávaných výrazov, aké využili predchádzajúci prekladatelia, a tiež repertoár alternatívnych riešení. Ak si prekladateľ zvolí riešenie zo všeobecného dvojjazyčného slovníka (slovníkový – systémový ekvivalent), musí zhodnotiť vhodnosť riešenia pre nový kontext; v takom prípade vychádza z definície a príkladov použitia. Paralelný korpus prekladateľovi ponúka repertoár riešení (potenciálnych prekladových ekvivalentov), ku ktorým sa priklonili iní prekladatelia; a tí mohli byť konfrontovaní s podobnými prekladateľskými problémami, aké riešia prekladatelia dnes.

F. Zanettin z toho vyvodzuje už skoršie naznačenú tézu, že paralelné korpusy dokážu používateľovi-prekladateľovi poskytnúť informácie, ktoré dvojjazyčné slovníky obvykle neobsahujú, pretože na úrovni slov neponúkajú iba ekvivalentnosť, ale aj neekvivalentnosť, teda prípady, kde neexistuje vzťah jednoduchej ekvivalencie medzi slovami, termínmi a frázami vo východiskovom a cieľovom texte (tamže), respektíve vo východiskovom a cieľovom jazyku. Inými slovami, „paralelný korpus dokáže poskytnúť dôkaz o tom, ako sa reálni prekladatelia vysporiadali s chýbajúcou priamou ekvivalenciou na úrovni slov“ (tamže).¹⁷ Paralelný korpus tak prekladateľom zobrazuje ukážky toho, ako sa jednotliví predchádzajúci prekladatelia vysporiadali so situáciami, keď sa – podobne, ako to konšatovali

---

¹⁷ V originálnom znení F. Zanettina: „A parallel corpus can provide evidence of how actual translators have dealt with this lack of direct equivalence at word level“ (Preklad do slovenčiny: Miroslav Zúmrík).

A. Popovič či J. Viličkovský – museli od doslovného znenia východiskového textu odkloniť, aby jeho význam adekvátne vyjadrili v druhom jazyku.

Paralelné korpusy možno využiť jednak na praktickú inšpiráciu pri prekladaní, ale tiež ako materiálový základ pre štúdium prekladateľskej i autorskej kreativity, tak ako to už dávnejšie uskutočnila Dorothy Kenny (2001) na základe nemecko-anglického paralelného korpusu literárnych textov (*German-English Parallel Corpus of Literary Texts – GEPCOLT*). Ako zároveň konštatuje táto autorka, paralelné korpusy sú pritom – a) náročné na vytvorenie a používanie; b) zväčša menšie než jednojazyčné korpusy. Poskytujú však špecifické informácie o prítomných a neprítomných výrazových prostriedkoch, ktoré sa ťažšie, ak vôbec, dajú čerpať z iných zdrojov – klasických i elektronických slovníkov alebo prekladových pamätí.

Texty do paralelných korpusov sa v zásade získavajú z oficiálnych prekladov, kde je predpoklad, že odzrkadľujú rôznorodú erudíciu prekladateľov a prešli tiež štandardným redakčným procesom. Škálu jednotlivých prekladateľských riešení v nich obsiahnutých tak možno určite považovať za spoľahlivejší zdroj než voľne dostupné a šíriteľné zdroje na internete, ktoré týmito procesmi prejsť nemuseli (hoci takisto odrážajú reálne používanie výrazov).

Nezanedbateľný rozdiel sa ukazuje aj medzi výstupom, aký prekladateľovi poskytujú systémy automatického, strojového či neurónového prekladu, a výstupom, ktorý prekladateľ získa z paralelných, jednojazyčných či iných korpusov. Tam, kde je účelné nechať nahrubo preložiť text bez dôrazu na vyjadrenie osobného autorského štýlu, možno funkcionality automatického prekladu (vrátane voliteľných štýlov s následným posteditovaním) využiť v relatívne väčšej miere než v textoch, kde záleží práve na individuálnom, neredukovateľnom „hlase“ v texte, tak ako to je napríklad v umeleckých textoch a autorských idiolektoch.

V tomto zmysle paralelný korpus prekladateľovi priam predpisuje vlastnú invenciu a tvorivosť, pretože samotné prekladateľské riešenie spočíva v rukách prekladateľa. Nástroje ako DeepL či GPT-5 ponúkajú už istý návrh hotového textu, aj v tomto prípade však prekladateľ získava skôr informačnú ponuku než prekladateľské riešenie. Prekladateľ, ktorý siahne po paralelných a iných korpusoch, musí na základe kontextu individuálne interpretovať výsledky vlastného vyhľadávania a tieto výsledky samostatne využívať pri tvorbe vlastného prekladového textu. Prekladateľské riešenia pritom môže byť priamo nachádzať v korpusových konkordanciách, alebo ich môže objavovať prostredníctvom „žiarivej“

neprítomnosti niektorých riešení, prípadne prostredníctvom prázdnych miest v slovníku východiskového alebo cieľového jazyka.

Ide teda o špecifický typ prekladateľskej pomôcky, ktorá má používateľské rozhranie a zároveň poskytuje informácie i funkcie sčasti podobné iným pomôckam. Korpusové nástroje umožňujú tieto informácie a funkcie používať tak, že prekladateľovi ponúkajú paletu paralelných textov a riešení daného prekladateľského problému, ktoré môže využiť na vlastné rozhodovanie. Istú nápovedu pri rozhodovaní môže prekladateľ čerpať z korpusových frekvenčných a iných kvantitatívnych údajov o (základných) tvaroch či kolokačnom „správaní sa“ výrazov v paralelných zarovnaných textoch.

Tieto devízy paralelných i jednojazyčných korpusov možno uplatniť jednak v samotnej prekladateľskej praxi, ale tiež v korpusovo podporovanom translatologickom výskume (*corpus-based translation studies, CBTS*). Využitie korpusov na skúmanie prekladových textov sa rozvíja o čosi pomalšie v porovnaní so skúmaním neprekladových textov (Olohan, 2002, s. 420). Medzičasom však vznikli napríklad významné práce Stiga Johanssona o využití viacjazyčných korpusov (za všetky Johansson, 2007), ktorý si z metodologického hľadiska uvedomuje potrebu teoretickej reflexie korpusovo podporovaného výskumu prekladových textov. V tejto súvislosti si kladie napríklad otázky ako: do akej miery závisia prekladateľské riešenia na idiolekte individuálneho prekladateľa, ktorý sa môže dopúšťať chýb, a do akej miery pri vedomí tejto skutočnosti možno na základe skúmania hotových prekladov formulovať zovšeobecňujúce závery o danom jazyku?¹⁸

O postupnom etablovaní sa korpusovo podporovanej translatológie svedčia priekopnícke práce v oblasti zapájania korpusov do skúmania prekladu i samotného prekladania, napríklad *Introducing Corpora in Translation Studies* (Olohan, 2004), kniha *Corpus-based Translation Studies: Theory, Findings, Applications* (Laviosa, 2002), zborník *Corpus Use and Translating* (Beeby – Rodríguez-Inés – Sánchez-Gijón (eds.), 2009), zborník *Corpus-Based Translation Studies. Research and Applications* (Kruger – Wallmach – Munday (eds.), 2011), zborník *New Directions in Corpus-based Translation Studies* (Fantinuoli –

---

¹⁸ „It is well-known that linguistic choices often differ depending upon the individual translator, or there may be outright mistakes in translation. To what extent can we then make generalizations based on translated texts? And can we really be sure that the same meanings are expressed in the source and the target text? Or should we rather think in terms of degrees or types of equivalence? [...] Most seriously, to what extent can we take translated texts to be representative of ordinary language use? Translated texts may differ from original texts because of source language influence [...] Moreover, there may be general features which characterize translated texts“ (Johansson, 1998, s. 6).

Zanettin (eds.), 2015) či príručka *Corpus linguistics for translation and contrastive studies: a guide for research* (Mikhailov – Cooper, 2016).

V posledne menovanom zdroji slúžia korpusy ako materiálový základ kontrastívneho skúmania klasických translatologických otázok, ako sú:

1. Zrkadlia prekladové texty (z hľadiska dĺžky viet, syntaktickej komplexnosti či lexikálnej bohatosti) skôr východiskový alebo cieľový jazyk?
2. Ako sa od pôvodného textu odlišujú jeho preklady z rozličných období?
3. Majú prekladatelia vlastný štýl (idiolekt) alebo je tento štýl funkciou autorovho štýlu?
4. Dodržiavajú prekladatelia pragmatické normy východiskového a cieľového jazyka?
5. Do akej miery korešpondujú gramatické a syntaktické štruktúry v rozličných jazykoch?
6. Ak má lexéma v jednom jazyku viacero ekvivalentov v cieľovom jazyku, aké vplyvy (*environments*) určujú, ktorý ekvivalent bude použitý?

7. Je slovosled v textoch špecifický pre jeden jazyk alebo je skôr univerzálny?

Okrem týchto a ďalších riešených otázok (napr. predvedenej porovnávacej analýzy prekladov častíc a kolokácií) sa aj v tejto práci opakuje téza, že paralelné korpusy poskytujú v porovnaní so slovníkmi bohatší, rôznorodejší, hoci lexikograficky nespracovaný jazykový materiál ako podklad pre prekladateľské rozhodovanie: „korpus zobrazuje hľadané slovo v oveľa väčšej škále kontextov a obyčajne ponúka značne širší výber alternatívnych možností prekladu“¹⁹ (Mikhailov – Cooper, 2016, s. 147).

Netreba opomenúť ani novšie práce encyklopedického i aplikačného charakteru. V publikácii encyklopedického charakteru, rozsiahlej príručke *The Routledge Handbook of Corpus Translation Studies* (Li – Corbett, 2025), sa autori zameriavajú na kľúčové otázky i tendencie vo vývoji korpusovej translatológie, vrátane využitia umelej inteligencie. Ako príklad výstupov druhého typu uvádzame prácu *Advances in Corpus Applications in Literary and Translation Studies* (Moratto – Li, 2022). Priebežné podnety a pokroky v oblasti CBTS prinášajú časopisy ako *Babel*, *New Voices in Translation Studies*, *Target: International Journal of Translation Studies*, ako aj špecializované edície renomovaných vydavateľstiev, napríklad

---

¹⁹ V originálnom znení: „a corpus presents the search word in a much wider range of different contexts and usually with a much wider selection of alternative translations“ (Preklad do slovenčiny: Miroslav Zumrík).

Routledge Advances in Translation and Interpreting Studies, Bloomsbury Advances in Translation.

Potreba priebežného mapovania a vyjasňovania si podnetov, ktoré nastoľuje oblasť korpusovo podporovanej translatológie, reflektuje príspevok o základných problémoch CBTS (Wang – Xin, 2024, s. 3). Rozlišujú sa tu tri dimenzie translatologických výskumov: výskum na úrovni textu (jazykové a textové vlastnosti), na úrovni prekladateľa (idiolekt, sociokultúrne pozadie, estetické hodnoty) a na úrovni cieľového jazykového spoločenstva (*target language society*; sem patria cieľoví čitatelia, dominantné ideológie a kolektívne estetické hodnoty v danom spoločenstve).

Intenzívne prebieha aj výskum v oblasti kontrastívnej lingvistiky s presahom do štúdia prekladu. Z českých podnetných prác v tejto súvislosti možno spomenúť knihu *Jazykové paralely* (Čermáková – Chlumská – Malá (eds.), 2016), kde sa hneď v úvode vymedzuje vzťah kontrastívnej lingvistiky, translatológie a korpusovej lingvistiky ako priestor možných konvergencií. V prakticky zameraných štúdiách sa tu analyzujú napríklad kauzatívne a existenciálne väzby v angličtine, prekladové ekvivalenty anglickej konštrukcie *come VERB-ing* či české deminutíva vybraných slovných druhov s prihliadnutím na ekvivalenty (v konkrétnej štúdii sa používa termín *protějšky*) v nemčine a angličtine.

Kontrastívnu lingvistickú perspektívu opakovane uplatňuje napríklad aj Alexandra Jarošová, a to napríklad v príspevku o aspektoch ekvivalencie a termínoch *prekladový ekvivalent* a *prekladový význam* (Jarošová, 2008), v práci o percepcii a lexikografickom spracovaní zložených adjektív (Jarošová, 2011), v kolektívnej práci o porovnávacom opise lexikálnej zásoby (Dolník – Benkovičová – Jarošová, 1993), v štúdiách o typológii ekvivalentov a štruktúre hesiel v dvojazyčnom slovníku (Jarošová, 1991) či o čiastkových systémoch slovnej zásoby z konfrontačného aspektu (Jarošová, 1990; 1991). Kontrastívnu perspektívu uplatňuje tiež Marianna Hudcovičová, či už pri zameraní sa na anglické a slovenské frázy (Hudcovičová – Hornáček Banášová – Káčerová, 2025), či v učebnicovom spracovaní funkčnej ekvivalencie vybraných predložiek v slovenčine a angličtine (Hudcovičová – Tárníková – Kvetko, 2024).

Paralelné korpusy SNK pri kontrastívnom skúmaní jazykov z pohľadu pragmatiky vo výraznej miere využíva Martina Ivanová (2018) v štúdii o anglickom pragmatickom markere *fair enough* a jeho prekladových ekvivalentoch v slovensko-anglickom paralelnom korpuse. Autorka tu využíva kombináciu automatického aj manuálneho počítania a systematizujúceho členenia prekladateľských riešení tohto anglického výrazu. Tabuľkovo

členené riešenia potom M. Ivanová predkladá ako tzv. translačnú paradigmu (2018, s. 400 – 402), ktorú analyzuje a interpretuje v nadväznosti napríklad na kontrastívno-lingvistické práce Kláry Buzássyovej zo sedemdesiatych rokov minulého storočia. Analýzou translačnej paradigmy pritom odhaľuje niekoľko skupín prekladových ekvivalentov daného pragmatického markera v závislosti od jeho významu v konkrétnom kontexte. Identifikovanými skupinami sú: ekvivalenty vyjadrujúce ilokačnú funkciu súhlasu, metajazykový komentár, hodnotenie propozície, interakčný komentár, modálne postoje, diskurzívnu organizáciu, prekladové ekvivalenty v interogatívnych štruktúrach, nulové prekladové ekvivalenty.

Na záver ešte možno spomenúť monografiu *Corpus Triangulation Combining Data and Methods in Corpus-Based Translation Studies* (Malamatidou, 2017), v ktorej sa argumentuje takisto v prospech kombinovania viacerých metód a druhov dát pri CBTS, konkrétne v prospech takzvanej „triangulácie“, teda istého „procedurálneho mixu“ (*mix of procedures*), ktorý umožňuje lepšie uchopenie komplexných javov.

V závere tejto časti sa tak znovu oblúkom dostávame ku kľúčovej podstate komplexnosti jazyka a jazykov v preklade, ktorá sa dá v preklade lepšie uchopiť a zvládnuť, ak sa realizuje interdisciplinárne a ak pri tvorivom pracovnom procese prekladateľ využíva a kombinuje dostupné jazykové a počítačové technológie, vrátane tých korpusových.

Osvojenie si moderných technológií si síce vyžaduje menšiu či väčšiu intelektuálnu a časovú investíciu (napr. Pošta, 2017, s. 7), možno ich však vnímať ako príležitosť, ako zvýšiť kvalitu a produktivitu translatologickej práce a získať nad lacnou pracovnou silou významnú konkurenčnú výhodu. M. Pošta na tom istom mieste zdôrazňuje, že rozšírením používaných prostriedkov pri prekladaní nespochybňuje nič z nadčasovej životaschopnosti pohľadov J. Levého na prekladateľský proces (ktoré sú podľa M. Djovčoša a I. Tyšša analogické „primárne nediferencovaným bunkám“) a nenavrhuje ani „bezhlavo a nekriticky“ používať „odľudštené počítačové nástroje“. Chce skôr ukázať, čo tieto nástroje dokážu ponúknuť. Každý prekladateľ sa však má samostatne rozhodnúť, čo z informačnej ponuky mu vyhovuje, prináša očakávanú hodnotu, neohrozuje kvalitu výsledného prekladu (alebo ju, naopak, zvyšuje) a čo sa preto rozhodne používať. Podľa tohto autora si človek naďalej „niekde udržiava výhodu“: v prekladateľských situáciách, kde prebiehajú „zložitejšie formy komunikácie“ a „nejde o rutinné výkony“, čoho klasickým príkladom je literárny preklad, ale tiež napríklad pri lokalizácii textov (tamže, s. 100 – 104). Inými slovami: „budúcnosť nie je taká temná, ako sa nám niektorí usilujú nahovoriť“ (tamže, s. 104).

Stotožňujeme sa s týmito myšlienkami a dodávame, že optimistické vyhliadky sa azda spájajú najmä s komunikačnými situáciami, kde človek ešte stále dokáže vnímať prítomnosť či neprítomnosť ľudského prvku za textom. Budúcnosť prekladateľského povolania je v každom prípade predmetom translatickej reflexie, o čom napríklad v českom priestore svedčí aj tematické číslo časopisu AUC Philologica (Mraček – Klábal (eds.), 2025) pod názvom *The Technological Turn in Translation and Translator Training / Technologický obrat v prekladateľstve a príprave budúcich prekladateľů*.²⁰ Editori čísla si v súvislosti s príchodom umelej inteligencie kladú stále aktuálnu otázku, či pre prekladateľov nastávajú, metaforicky povedané, tzv. „roky kobyliiek“²¹ (*locust years*). Túto otázku nechávajú zatiaľ otvorenú a neposkytujú na ňu jednoznačnú odpoveď. V tejto práci vychádzame z presvedčenia, že tento čas, napriek „zúreniu“²² umelej inteligencie v translatickom výskume, ešte nenadišiel.

1.5 Korpusy SNK, obsah a štruktúra praktickej časti

1.5.1 Druhy a zloženie použitých paralelných korpusov SNK

Praktické informácie o druhoch, konkrétnych verziách korpusov SNK, ako aj o spôsoboch vyhľadávania v nich, sú dostupné aj v dvoch predchádzajúcich prácach (Šimková et al., 2017, Šimková – Gajdošová, 2020). Informácie o korpusoch SNK možno takisto nájsť na stránke oddelenia²³ spolu s opismi vyhľadávania limitovaným spôsobom (bez bezplatnej registrácie)²⁴ alebo ako registrovaný používateľ s prístupom ku všetkým verejným korpusom.²⁵ Na tejto stránke sú tiež umiestnené videonávody, ktoré majú za cieľ uľahčiť používateľom

---

²⁰ Dostupné na: https://karolinum.cz/data/cascislo/12723/Phil_2025_2.pdf.

²¹ Výraz sa spája s Winstonom Churchillom, ktorý s odkazom na starozákonnú Knihu proroka Joela varoval pred nečinnosťou sveta voči nacistickému zbrojeniu v tridsiatych rokoch dvadsiateho storočia. Pôvodný biblický výrok znie: „Vynahradím vám roky, ktoré vyžrala kobylka, skokan, ničiteľ a rezáč, moje veľké vojsko, ktoré som na vás poslal“ (Kniha proroka Joela, kapitola 2, verš 25). Preklad podľa vydania Spolku svätého Vojtecha v Trnave: Starý zákon (1955). Dostupné na: <https://biblia.sk/citanie/ssv/joel/2/25>.

²² V pôvodnom znení predhovoru editorov v čísle: „Artificial intelligence (AI) is all the rage in Translation Studies these days“.

²³ Dostupné na: <https://korpus.sk/korpusy-a-databazy/korpusy-snk/>.

²⁴ Dostupné na: <https://korpus.sk/hladat-v-korpuse/bez-registracie/>.

²⁵ Dostupné na: <https://korpus.sk/hladat-v-korpuse/s-registraciou/>, <https://korpus.sk/hladat-v-korpuse/navod-na-vyhľadavanie/>.

vyhľadavanie v korpusoch. Odkazy na tieto návody uvádzame v predloženej publikácii formou QR kódov na okrajoch strán.²⁶

Korpusové zdroje sa priebežne aktualizujú a dôraz sa kladie ako na zväčšovanie ich objemu, tak aj kvality. V čase vzniku tejto publikácie bola aktuálna jedenásta verzia korpusu *prim-11.0-public-sane*.²⁷ Táto verzia obsahuje 1 830 899 368 pozícií (*tokenov*). Najrozsiahljšou verziou SNK je *prim-11.0-public-all*, ktorý obsahuje 1 859 466 001 tokenov. Ako token sa v korpusovej lingvistike označuje „akýkoľvek reťazec znakov medzi dvoma medzerami (takzvanými *whitespace*), aj jednotlivé znaky interpunkcie, ktoré nemusia byť oddelené medzerou od predchádzajúceho alebo nasledujúceho tokenu“ (Garabík et al., 2004).²⁸ V tejto publikácii primárne odkazujeme na aktuálnu, verejne dostupnú piatu verziu slovensko-anglického paralelného korpusu (*par-sken-public-all-5.0*) a tretiu verziu slovensko-nemeckého paralelného korpusu (*par-skde-all-3.0*).

Pri jednotlivých jazykových kombináciách paralelných korpusov si používatelia volia medzi dvoma zobrazeniami paralelných jazykových dát. Pri jednom zobrazení sú v ľavom paralelnom zobrazení výskyty výrazu v slovenskej časti daného paralelného korpusu,²⁹ napravo v zadanom cudzom jazyku. V prípade druhého zobrazenia je to naopak. Obe časti paralelného korpusu sa otvárajú kliknutím na príslušný odkaz. Prehľad označení a rozsahov oboch paralelných korpusov použitých v tejto publikácii možno nájsť v úvode k cvičeniam na základe slovensko-anglického (časť 2.1) a slovensko-nemeckého paralelného korpusu (časť 2.4).

Podrobný prehľad o charaktere dát v oboch častiach daného paralelného korpusu sú dostupné v rozhraní pomocou kliknutia na funkciu *Informácie o korpuse* a následným prehľadávaním *Štruktúr a atribútov* so zameraním na hodnoty tzv. kľúčov v rámci bibliografickej a štýlovo-žánrovej anotácie³⁰. V prípade slovensko-anglického paralelného korpusu je možné získať údaje o autorovi (*doc.auth*), bibliografii (*doc.bibl*), čase vzniku diela (*doc.date*), tematickej oblasti (*doc.domn*) aj ďalšie štýlovo-žánrové informácie o textoch

---

²⁶ Dostupné na: <https://korpus.sk/hladat-v-korpuse/videonavody/>.

²⁷ Prehľad o tomto a ďalších korpusoch SNK dostupný na: <https://korpus.sk/korpusy-a-databazy/korpusy-snk/verejne-pristupne-korpusy-snk/#>.

²⁸ Dostupné na: <https://korpus.sk/wp-content/uploads/uploaded/documents/publications/bibliography/2004-garabik-gianitsova-horak-simkova-tokenizacia.pdf>.

²⁹ V prípade slovensko-anglického korpusu ide o časť *par-sken-public-all-5.0-sk*, v prípade slovensko-nemeckého korpusu je to časť *par-skde-all-3.0-sk*.

³⁰ Bližšie informácie sú dostupné v práci Šimková et al. (2017) aj na: <https://korpus.sk/hladat-v-korpuse/navod-na-vyhľadavanie/bibliograficka-a-stylovo-zanrova-anotacia/>.

v korpuse, ako aj ďalších kľúčoch, v prípade slovensko-nemeckého korpusu ide najmä o bibliografické údaje (*doc.bibliode*, *doc.bibliosk*):

The screenshot shows the user interface for the 'par-sken-public-all-5.0-en' corpus. It includes a sidebar with navigation options like 'Domov', 'Nové hľadanie', 'Zoznam slov', 'Informácie o korpuse', and 'Moje procesy'. The main content area displays statistics for the 'Slovensko-anglický paralelný korpus 5.0 (všetky texty) en'. The statistics are organized into four columns: 'Počty', 'Všeobecné informácie', 'Veľkosť slovníkov', and 'Počty zarovnaných štruktúr'. Below the statistics, there is a section for 'Štruktúry a atribúty' with a dropdown menu showing various attributes and their counts.

Počty	Všeobecné informácie	Veľkosť slovníkov	Počty zarovnaných štruktúr
Tokeny 278 487 572	Kódovanie UTF-8	word 887 034	Zarovnaný korpus L1 L2
Slová 213 608 950	Vytvorený 05/20/2025 08:47:16	lemma 849 311	par_sken_public_all_50_sk 277832952 249169212
Vety 15 357 021		tag 59	
Dokumenty 3 045			

Štruktúry a atribúty

- doc 3 045
- auth 205
- auts 5
- bihj 3 042
- bogo 3 044
- coog 3 036
- corr 2
- date 66
- dctt 1
- domn 8
- emph 1
- genr 14
- id 1
- isbn 393

Obr. 2. Používateľské rozhranie s informáciami o zložení paralelného (anglicko-slovenského) korpusu

1.5.2 Používateľské rozhranie a vyhľadávanie v jednojazyčných i paralelných korpusech

Po výbere konkrétneho paralelného korpusu, respektíve jeho časti (slovensko-anglický/anglicko-slovenský, slovensko-nemecký/nemecko-slovenský) sa používateľovi otvorí používateľské rozhranie, v ktorom môže vyhľadávať prostredníctvom rôznych polí a funkcií. Poľami sú napríklad typy hľadania a vyzerajú takto:

The screenshot shows the search interface for the 'par-sken-public-all-5.0-sk' corpus. It features a sidebar with navigation options and a main search area. The search area is divided into sections for 'Jednoduché hľadanie', 'Paralelné hľadanie', and 'Kontext'. The 'Jednoduché hľadanie' section includes a search input field, a 'Hľadať' button, and radio buttons for different search types: 'jednoduché', 'lema', 'fráza', 'slovný tvar', 'podreťazec', and 'CQL'. The 'Paralelné hľadanie' section has a dropdown menu for the corpus and a search input field. The 'Kontext' section includes a 'Filter lem' section with a 'Rozsah' dropdown and a 'Lema/Lemy' input field.

Obr. 3. Používateľské rozhranie pre vyhľadávanie v slovenskej časti slovensko-anglického paralelného korpusu

Vyhľadávať možno buď pomocou základného, jednoduchého hľadania (pole na obr. 3 hneď pod označením korpusu *par-sken-public-all-5.0-sk* a naľavo od okienka *Hľadať*), alebo možno špecifikovať iný typ hľadania.

Jednoduché hľadanie znamená, že sa v korpusových dátach vyhľadáva zároveň podľa základného tvaru slova, tzv. lemy (napríklad *voda*, *íst*, *velký*), ako aj podľa tzv. slovného tvaru ako konkrétneho tvaru lemy (Šimková et al., 2017, s. 147) (napríklad *vodami*, *idem*, *najväčším*). Tu je dôležité uviesť, že ak chceme skutočne vyhľadávať všetky výrazy zadané do jednoduchého hľadania, je potrebné zadať ich práve v základnom tvare, teda ako lemy. Lema sa charakterizuje ako „základný, slovníkový tvar reprezentujúci všetky tvary príslušného slova“ (tamže, s. 143). Ak teda chceme jednoducho vyhľadávať výraz *velká voda*, do vyhľadávania zadáme výraz *velký voda*. Okrem tohto vyhľadávania sú na výber spôsoby hľadania výslovne a iba podľa slova, lemy a tiež podľa podreťazca, teda skupiny grafém tvoriacej časť slova (napríklad *naj*, *ejší*, *štvr*). Na zložitejšie zadania využívame formálny jazyk CQL (*Corpus Query Language*), čo je „jeden z formálnych dopytovacích jazykov na formulovanie príkazov pri práci s databázovými systémami“ (Šimková et al., 2017, s. 138).³¹ Špecifikovať tiež možno kontext, teda výrazy nachádzajúce sa v okolí pôvodne vyhľadávaného výrazu, a typ textov (podľa kľúčov a hodnôt štýlovo-žánrovej anotácie).

Vyhľadávacie požiadavky sa v prípade jazyka CQL môžu formulovať napríklad pomocou morfológických značiek (tzv. *tagov*), teda ustálených dohodnutých značiek, ktoré reprezentujú konkrétne vlastnosti jednotlivého tokenu i celého textu (Šimková et al., 2017, s. 147) a spolu tvoria sadu značiek (*tagset*) podľa dohodnutej koncepcie.³² Pre jednotlivé jazyky existujú rôzne tagsety, či už ide o slovenčinu³³, angličtinu³⁴ alebo nemčinu³⁵. Takouto značkou (*tagom*) je v prípade slovenského tagsetu pre korpusy SNK napríklad tag začínajúci sa písmenami *SA*, pomocou ktorého možno zamerať vyhľadávanie v korpuse na substantíva (*S*) tzv. adjektívnej paradigmy (*A*). Tieto substantíva sa považujú za podstatné mená, hoci sa skloňujú ako prídavné meno (napríklad *obžalovaný* či *poškodený*).

³¹ Bližšie informácie o formulovaní vyhľadávacích príkazov (dopytov) v tomto formálnom jazyku dostupné na: <https://korpus.sk/hladat-v-korpuse/navod-na-vyhladavanie/>.

³² Napríklad Garabík – Šimková (2012).

³³ Dostupné na: <https://korpus.sk/korpusy-a-databazy/databazy/morfologicka-databaza/morfologicka-anotacia-textov-slovenskeho-narodneho-korpusu/>.

³⁴ Dostupné na: <https://www.cis.lmu.de/~schmid/tools/TreeTagger/data/Penn-Treebank-Tagset.pdf>.

³⁵ Dostupné na: <https://www.cis.uni-muenchen.de/~schmid/tools/TreeTagger/>.

Vyhľadávacie požiadavky v jazyku CQL sa tvoria pomocou tzv. regulárnych výrazov, čo sú reťazce znakov a špeciálnych metaznakov na vymedzenie množiny hľadaných reťazcov (Šimková et al., 2017, s. 93)³⁶.

Viacere funkcie sa nachádzajú v modrej ploche na ľavom okraji používateľského rozhrania.³⁷

Obr. 4. Používateľské rozhranie paralelného slovensko-anglického korpuse s konkordanciou pre výraz *kôň* v slovenskej časti korpuse a ponukou funkcií na spracovanie konkordancie v ľavom (modrom) stĺpci

Požiadavky na vyhľadávanie používateľ môže v tomto prípade zadať iba pre vyhľadané výrazy v slovenčine (paralelný text naľavo).

Po zadaní jednoduchého hľadania napríklad slovného spojenia *jasný ako facka* sa používateľovi zobrazia výskyty tohto viacslovného výrazu v slovenských textoch (prevažne prekladových) a napravo zarovnané (spárované) vety v anglických textoch, ktoré sú v tomto korpuse prevažne východiskové. Keďže ide zväčša o prekladové texty z angličtiny, jednotlivé výskyty používateľovi poskytujú predstavu o tom, v akých komunikačných kontextoch a aké konkrétne výrazy sa použili v anglických východiskových textoch, ktoré prekladatelia do slovenčiny preložili slovným spojením *jasný ako facka*:

³⁶ Charakteristika metaznakov a ich zoznam sú dostupné na: <https://korpuse.sk/hladat-v-korpuse/navod-na-vyhľadavanie/>.

³⁷ Bližšie informácie dostupné na: <https://korpuse.sk/hladat-v-korpuse/navod-na-vyhľadavanie/>.

Domov
 Nové hľadanie
 Zoznam slov
 Informácie o korpuse
 Moje procesy

Uložiť
 Vytvor podkorporus
 Možnosti zobrazenia
 KWIC
 Veta
 Zarovnanie
 Triedenie
 Lavý kontext
 Pravý kontext
 KWIC
 Referencie

Hľadané **jasný, ako, farka** 58 (0,23 na milión) | ARF: 9,93 ⓘ

Strana 1 z 3 | Prejsť | [Čalšia](#) | [Posledná](#)

par-sken-public-all-5.0-sk	par-sken-public-all-5.0-en
SShel2 Ved' je to jasné ako farka !	SShel2 Why not ?
DLeo3 Bolo to jasné ako farka .	DLeo3 There was no question about it :
MTwa4 „ Nič — všetko je jasné ako farka .	MTwa4 " But it IS, though - - straight as a string .
LLam2 Bolo to jasné ako farka .	LLam2 There it was , plain as shootin '
LLam2 Nieкто po tebe ide , to je jasné ako farka . "	LLam2 Somebody is out to get you , that 's plain enough . "
JMacdo3 Daniel Bronson , jasné ako farka , čestné slovo , ak ho toto pricvikne , začnem veriť na tieto somarinky . "	JMacdo3 Daniel Bronson , clear as a damn bell , Honest to God , if these nail him , I 'm going to start believing in this crap . "
JSa13 Povedal som , že to by malo byť každému jasné ako farka .	JSa13 I said I 'd thought that most people could figure that out for themselves .
RKHo2 Bolo to jasné ako farka , vedel som , o čo mu ide . "	RKHo2 They fit too closely to what I knew he was after . "
DGar1 „ Je to jasné ako farka .	DGar1 It 's just as plain as the nose on my face , folks .
DGar1 To je jasné ako farka , Ira .	DGar1 It 's as plain as the nose on your face , Ira .
DGar1 „ Jasné ako farka .	DGar1 " Sure as rain .
EMcb13 „ Vražda prvého stupňa , jasné ako farka . "	EMcb13 " Murder One , pure and simple . "
JSa12 Bolo mi jasné ako farka , že sem prišiel aj so scenárom .	JSa12 I knew damn well he had one .
JSa12 No bolo mi jasné ako farka , prečo si Seymour želá , aby som si pred odchodom do rozhlasu vyleštil topánky .	JSa12 Anyway , it seemed goddam clear why Seymour wanted me to shine my shoes when I went on the air .

Obr. 5. Jednoduché hľadanie slovného spojenia *jasný ako farka* zarovnané (spárované) na úrovni viet v slovensko-anglickom paralelnom korpuse

Ak používateľ v novom vyhľadávaní pridá nejaké vyhľadávacie podmienky aj do políček pre *Paralelné hľadanie*, môže hľadať zároveň v paralelnom pravom (na obrázku anglickom) stĺpci. Iba v prípade, že používateľ zadá nejaké vyhľadávacie požiadavky na oba stĺpce (v tomto prípade slovenský a anglický), môže striedavo spracúvať výsledky zo slovenskej a anglickej časti paralelného korpuse.

Zadávanie požiadaviek pre Paralelné hľadanie sa vypĺňa v príslušných poliach na obrázku:

Korpus:

Jednoduché hľadanie:

[Typy hľadania](#) [Kontext](#) [Typy textov](#)

Typ hľadania jednoduché lema fráza slovný tvar podreťazec CQL

Lema:

Fráza:

Slovný tvar: Rozlišovať veľkosť písmen

Podreťazec:

CQL:

Paralelné hľadanie

par-sken-public-all-5.0-en (par_sken_public_all_50_en)

Jednoduché hľadanie: [Typy hľadania](#)

Typ hľadania jednoduché lema fráza slovný tvar podreťazec CQL

Lema:

Fráza:

Slovný tvar: Rozlišovať veľkosť písmen

Podreťazec:

CQL:

Obr. 6. Polia rozhrania pre požiadavky na vyhľadávanie v slovenskej a anglickej časti paralelného korpuse

Ak používateľ, povedzme, zadá do horného poľa *Jednoduché hľadanie* v slovenskej časti výraz *kôň* a do poľa *Jednoduché hľadanie* v anglickej časti paralelného korpusu výraz *horse*, výsledok vyhľadávania bude vyzerat' takto:

Hľadané <i>kôň, horse</i> 12 049 (48,25 na milión) ARF: 1 677,71	
Strana 1 z 603 [Prejsť] [Otvoriť] [Posledná]	
<p>par-sken-public-all-5.0-sk</p> <p>Jeho hrdinské činy sa postupne posúvali dozadu, až sa napokon rozšírili aj na mytické stýridiate a päťdesiate roky, keď sa ešte kapitalisti s nesýchane ľudnými, valcovými klobúkmi prevádzali po londýnskych uliciach vo veľkárskych naleštených autiakoch, či v kočoch so zasklenenými oknami, do ktorých zapriahli kone.</p> <p>GORw1 Stačilo by, keby povstali a ako sa kôň striasa mŕch, tak samými sebou zalomcovali.</p> <p>GORw1 Bol to prosté len jeden zo symptómov revolvy proti Strane a jej metódam, a pripadal mu rovnako prirodzený a zdravý ako kychnutie koňa, ktorý zacíti sparené seno.</p> <p>GORw1 Poľa obrábajú pluhy, do ktorých sú zapriahnuté kone, kým stroje píšu knihy.</p> <p>CDic1 Zaspali ho otázkami a z odpovedí vychádzalo najavo, že Fred má na mysli akéhosi živočicha, žijúceho živočicha, nejaké nepríjemné divé zviera, čo niekedy ceri zuby a vrčí, ináč žije v Londýne, chodí po uliciach, ale nik ho neukazuje, nevodia ho na reťazi ani na remienku, nežije vo zverenci, nezabíja ho na bitúnku, nie je to kôň ani somár, ani krava, ani byk, ani tiger, ani pes, ani sviňa, ani mačka, ani medveď.</p> <p>VWool1 Musím vám povedať, že moja teta Mary Betonová zomrela pádom z koňa, keď si v Bombay vyšla zajazdiť na čerstvý vzduch.</p> <p>VWool1 Mal podľa všetkého záľubu v divadle; začal tým, že držal kone pri vchode.</p> <p>LGib1 Kráľ poľoval v zalesnenom hoveskom údolí, vraj to bolo v zime, a v tých dávných časoch boli cesty krivolaké, samá jama a blato, a kone mali zablatené dlhé chvosty i celé boky.</p> <p>LGib1 Hew bol skúsený bojovník, a keď na spenenom koni prívival do tábora, kráľ Robert ho požiadal, aby dal vykopať jamy, nastrožiť ozubené kolešá a zamaskovať ich zemou — to mala byť pasca pre anglickú jazdu.</p> <p>LGib1 Vyhrkol to v rozčúlení, prirodzene, že to nemyslel doslova, a vzápätí na svoj výrok zabudol, ale zemanía si jeho slová dobre zapamätali, nasadli na kone, a hľadali do Howe.</p> <p>LGib1 Predtým tu boli role obdŕžkané obilím, ktoré pastier Ewan a ktoré vedno žali, keďysi sa tu popasali kone, kravy, ich statok.</p> <p>5.sk Jŕj, hneď by si ho vystískala, a veru som to aj urobila a on len stál rovno ani dŕuk, nechal sa obímať, a potom sa obrátil, vyšiel von, alebo sa zrazu</p>	<p>par-sken-public-all-5.0-en</p> <p>His exploits had been gradually pushed backwards in time until already they extended into the fabulous world of the forties and the thirties, when the capitalists in their strange cylindrical hats still rode through the streets of London in great gleaming motor-cars or horse carriages with glass sides.</p> <p>GORw1 They needed only to rise up and shake themselves like a horse shaking off flies.</p> <p>GORw1 It was merely one symptom of her revolt against the Party and all its ways, and somehow it seemed natural and healthy, like the sneeze of a horse that smells bad hay.</p> <p>GORw1 The fields are cultivated with horse - ploughs while books are written by machinery.</p> <p>CDic1 The brisk fire of questioning to which he was exposed elicited from him that he was thinking of an animal, a live animal, rather a disagreeable animal, a savage animal, an animal that growled and grunted sometimes, and talked sometimes, and lived in London, and walked about the streets, and was not made a show of, and was not led by anybody, and did not live in a menagerie, and was never killed in a market, and was not a horse, or an ass, or a cow, or a bull, or a tiger, or a dog, or a pig, or a cat, or a bear.</p> <p>VWool1 My aunt, Mary Beton, I must tell you, died by a fall from her horse when she was riding out to take the air in Bombay.</p> <p>VWool1 He had, it seemed, a taste for the theatre; he began by holding horses at the stage door.</p> <p>LGib1 For Kenneth had done her own son to death, and she swore that she'd even that score up yet; and he hunted slow through the forested Howe, it was winter, they tell, and in that far time the roads were winding puddles of glaur, the horses splashed to their long-tailed rumps.</p> <p>LGib1 And Hew was a well-skinned man in the wars, he rode his horse lathered into the camp, and King Robert called him to make the pits and set the spiked calthrops covered with earth, traps for the charge of the English horse.</p> <p>LGib1 He said the words in a moment of rage, unthinking, and then they passed from his mind; but the lairds remembered, and took horse for the Howe.</p> <p>LGib1 She could smell the winter smell of the land and the sheep they pastured now on Blawearie, in the parks that once came rich with corn that Ewan had sown and they both had reaped, where the horses had pastured, their kye and their stock.</p> <p>Well, that's very nice. I am sure — so polite you wanted to give him a cuddle, and did, and he stood stock still and let you, not</p>

Obr. 7. Výsledok paralelného vyhľadávania výrazov *kôň* a *horse*

Ďalej vyhľadávať (filtrovať, frekvenčne vyhodnocovať a podobne) možno ten stĺpec paralelných textov, ktorý zobrazuje prvú hľadanú konkordanciu (podľa výberu sk-en/en-sk ide o prvý definovaný jazyk z paralelnej dvojice; vyznačený modrou farbou), v tomto prípade (na obr. 7 vyššie) v slovenskej časti paralelného korpusu. Kliknutím na pravú (anglickú) časť sa sprístupní vyhľadávanie v anglickej časti. Opäť zdôrazňujeme, že prepínanie medzi oboma časťami paralelného korpusu je možné iba v prípade, ak vopred súčasne zadáme požiadavky na vyhľadávanie v jednej aj druhej časti. Výsledok prepnutia aktívneho (svetlomodrého) slovenského stĺpca do aktívneho (svetlomodrého) anglického stĺpca vyzerá takto:

Hľadané <i>kôň, horse</i> 12 049 > Prepnúť KWIC 12 049 (48,25 na milión) ARF: 1 725,18	
Strana 1 z 603 [Prejsť] [Otvoriť] [Posledná]	
<p>par-sken-public-all-5.0-sk</p> <p>Jeho hrdinské činy sa postupne posúvali dozadu, až sa napokon rozšírili aj na mytické stýridiate a päťdesiate roky, keď sa ešte kapitalisti s nesýchane ľudnými, valcovými klobúkmi prevádzali po londýnskych uliciach vo veľkárskych naleštených autiakoch, či v kočoch so zasklenenými oknami, do ktorých zapriahli kone.</p> <p>GORw1 Stačilo by, keby povstali a ako sa kôň striasa mŕch, tak samými sebou zalomcovali.</p> <p>GORw1 Bol to prosté len jeden zo symptómov revolvy proti Strane a jej metódam, a pripadal mu rovnako prirodzený a zdravý ako kychnutie koňa, ktorý zacíti sparené seno.</p> <p>GORw1 Poľa obrábajú pluhy, do ktorých sú zapriahnuté kone, kým stroje píšu knihy.</p> <p>CDic1 Zaspali ho otázkami a z odpovedí vychádzalo najavo, že Fred má na mysli akéhosi živočicha, žijúceho živočicha, nejaké nepríjemné divé zviera, čo niekedy ceri zuby a vrčí, ináč žije v Londýne, chodí po uliciach, ale nik ho neukazuje, nevodia ho na reťazi ani na remienku, nežije vo zverenci, nezabíja ho na bitúnku, nie je to kôň ani somár, ani krava, ani byk, ani tiger, ani pes, ani sviňa, ani mačka, ani medveď.</p> <p>VWool1 Musím vám povedať, že moja teta Mary Betonová zomrela pádom z koňa, keď si v Bombay vyšla zajazdiť na čerstvý vzduch.</p> <p>VWool1 Mal podľa všetkého záľubu v divadle; začal tým, že držal kone pri vchode.</p> <p>LGib1 Kráľ poľoval v zalesnenom hoveskom údolí, vraj to bolo v zime, a v tých dávných časoch boli cesty krivolaké, samá jama a blato, a kone mali zablatené dlhé chvosty i celé boky.</p> <p>LGib1 Hew bol skúsený bojovník, a keď na spenenom koni prívival do tábora, kráľ Robert ho požiadal, aby dal vykopať jamy, nastrožiť ozubené kolešá a zamaskovať ich zemou — to mala byť pasca pre anglickú jazdu.</p> <p>LGib1 Vyhrkol to v rozčúlení, prirodzene, že to nemyslel doslova, a vzápätí na svoj výrok zabudol, ale zemanía si jeho slová dobre zapamätali, nasadli na kone, a hľadali do Howe.</p> <p>LGib1 Predtým tu boli role obdŕžkané obilím, ktoré pastier Ewan a ktoré vedno žali, keďysi sa tu popasali kone, kravy, ich statok.</p>	<p>par-sken-public-all-5.0-en</p> <p>His exploits had been gradually pushed backwards in time until already they extended into the fabulous world of the forties and the thirties, when the capitalists in their strange cylindrical hats still rode through the streets of London in great gleaming motor-cars or horse carriages with glass sides.</p> <p>GORw1 They needed only to rise up and shake themselves like a horse shaking off flies.</p> <p>GORw1 It was merely one symptom of her revolt against the Party and all its ways, and somehow it seemed natural and healthy, like the sneeze of a horse that smells bad hay.</p> <p>GORw1 The fields are cultivated with horse - ploughs while books are written by machinery.</p> <p>CDic1 The brisk fire of questioning to which he was exposed elicited from him that he was thinking of an animal, a live animal, rather a disagreeable animal, a savage animal, an animal that growled and grunted sometimes, and talked sometimes, and lived in London, and walked about the streets, and was not made a show of, and was not led by anybody, and did not live in a menagerie, and was never killed in a market, and was not a horse, or an ass, or a cow, or a bull, or a tiger, or a dog, or a pig, or a cat, or a bear.</p> <p>VWool1 My aunt, Mary Beton, I must tell you, died by a fall from her horse when she was riding out to take the air in Bombay.</p> <p>VWool1 He had, it seemed, a taste for the theatre; he began by holding horses at the stage door.</p> <p>LGib1 For Kenneth had done her own son to death, and she swore that she'd even that score up yet; and he hunted slow through the forested Howe, it was winter, they tell, and in that far time the roads were winding puddles of glaur, the horses splashed to their long-tailed rumps.</p> <p>LGib1 And Hew was a well-skinned man in the wars, he rode his horse lathered into the camp, and King Robert called him to make the pits and set the spiked calthrops covered with earth, traps for the charge of the English horse.</p> <p>LGib1 He said the words in a moment of rage, unthinking, and then they passed from his mind; but the lairds remembered, and took horse for the Howe.</p>

Obr. 8. Výsledok prepnutia aktívnej rozhrania zo slovenského ľavého do anglického pravého stĺpca

1.5.3 Kvantitatívne údaje a miery v korpusoch

Z obrázka č. 8, ktorý znázorňuje paralelné vyhľadávanie výrazov *kôň* a *horse*, je zrejmé, že v aktívnej (svetlomodrej) anglickej časti sa hľadaný výraz *horse* (automaticky zvýraznený červenou farbou) vyskytol celkovo 12 049-krát (informácia je uvedená v hornom riadku). V rovnakom počte sa vyskytol aj slovenský ekvivalent *kôň*, pretože sa vyhľadávalo v oboch častiach naraz.

Tento počet výskytov sa označuje ako tzv. **absolútna frekvencia**, teda „absolútny výskyt jazykového prostriedku v istom rozsahu textu alebo v súbore textov“ (Šimková et al., 2017, s. 139). Sama osebe ešte používateľovi neposkytuje presný obraz o tom, či je daná hodnota významná (vysoká, stabilná) alebo prípadne nevýznamná (nízka, zanedbateľná), teda taká, z ktorej nemožno vyvodit' použiteľnú informáciu.

Na to, aby samotná absolútna frekvencia získala väčšiu výpovednú hodnotu, je potrebné prepočítať ju vzhľadom na nejaký základný počet (zvyčajne na milión) tokenov. Pri tomto postupe sa hodnota absolútnej frekvencie vydelená počtom tokenov v celom korpuse a vynásobí miliónom. Vzniká tzv. **relatívna frekvencia**, označovaná tiež ako **šandardizovaná** či **normalizovaná**, pretože je relatívna – pomerná k nejakému spoločnému (šandardnému, normalizovanému) základu, inými slovami „prepočítaná vo vzťahu ku všetkým jazykovým prostriedkom v konkrétnom súbore textov“ (Šimková et al., 2017, s. 139). V používateľskom rozhraní na obrázku č. 8 je uvedená v prvom riadku bezprostredne za absolútnou frekvenciou, číselné vyjadrenie je uvedené v zátvorke a doplnené spojením „na milión“. V tomto prípade sa výraz *horse* vyskytol s normalizovanou frekvenciou 48,25 výskytov na milión tokenov. Normalizovaná frekvencia poskytuje presnejší obraz o tom, aký častý (frekventovaný) daný výraz je. Inými slovami, či ide skôr o bežný až typický výraz, alebo – naopak – zriedkavý výraz.

Obraz o používaní vyhľadávaného výrazu si môže používateľ ďalej spresniť pomocou porovnania jeho výskytu v jednom korpuse a v nejakom inom (referenčnom) korpuse. Práve na účely porovnania frekvencie výrazu vo dvoch (prípadne viacerých) rôznych zdrojoch slúži normalizovaná frekvencia, prepočítaná na spoločný základ (milión tokenov). Ak sa nejaký výraz vyskytuje 17-krát v hypotetickom korpuse s veľkosťou iba 10 000 tokenov, jeho normalizovaná frekvencia je: $17 / 10\,000 * 1\,000\,000 = 1\,700$. S rovnakým absolútnym výskytom (17x) v rádovo väčšom korpuse s veľkosťou 100 000 tokenov predstavuje normalizovaná frekvencia omnoho nižšie číslo $17 / 100\,000 * 1\,000\,000 = 170$. Z hľadiska absolútnej frekvencie sa teda výraz v oboch korpusoch vyskytol rovnako často (17-krát). Ale z aspektu šandardizovanej, normalizovanej frekvencie je rozdiel medzi prvým a druhým korpusom

značný: 1 700 vs 170. To znamená, že v prvom korpuse sa daný výraz vyskytuje (relatívne) *desaťkrát častejšie* než v druhom.

Predstavu o skutočnom používaní (častosti, typickosti, neobvyklosti) výrazu možno tiež spresniť pomocou tzv. **priemernej redukovanej frekvencie** (*average reduced frequency*, ARF), ktorá sa uvádza na konci riadka po absolútnej a normalizovanej frekvencii, na obrázku č. 8 má hodnotu 1 725,18. Miera ARF sa charakterizuje ako „frekvencia prepočítaná podľa (spriemerovaného) rozloženia (disperzie) jazykových prostriedkov vo všetkých textoch v korpuse“ (Šimková et al., 2017, s. 139). Pomocou tejto miery možno korigovať „frekvenčné poradie jazykových prostriedkov s vyšším absolútnym výskytom, ale iba v jednom texte alebo v malom počte textov v porovnaní s bežne – v mnohých textoch používanými jazykovými prostriedkami“ (tamže). Inými slovami, miera ARF vyjadruje výskyt vyhľadávaného výrazu prepočítaný tak, aby sa prepočítaním redukovalo skreslenie, ktoré môže vyplývať zo situácie, keď sa daný výraz nevyskytuje vo všetkých dokumentoch rovnako, ale jeho výskyt je veľmi častý (až výlučný) iba v textoch jedného autora. Ak by napríklad z vyššie uvedených 17 výskytov bolo až 15 výskytov len v textoch jedného autora, o tomto výraze by sme mohli predpokladať, že sa celkovo pravdepodobne používa menej (a je teda potenciálne menej typický), než keby daných 17 výskytov pripadalo na texty 7 rôznych autorov. V tomto druhom prípade, ak by daný výraz použili viacerí autori, môžeme s väčšou pravdepodobnosťou usudzovať, že výraz je bežnejší až typickejší, pozná a používa ho viacero používateľov jazyka. Toto tvrdenie však treba vnímať s istou mierou nadhľadu, uvádzame ho, samozrejme, s istou dávkou zjednodušenia len na účely tohto výkladu.

Venujme sa teraz obrázku č. 9 nižšie, ktorý zobrazuje výsledky vyhľadávania výrazu *jasný ako facka*. Zobrazené paralelné vyhľadávanie de facto zachytáva, aké anglické ekvivalenty zodpovedajú v paralelných anglických textoch výskytu výrazu „jasný ako facka“ v slovenských textoch. Anglické ekvivalenty pritom môžu predstavovať takisto viacslovné výrazy až celé vety a sú zobrazené v pravom stĺpci:

Domov	Hľadané jasný, ako, facka 58 (0,23 na milión) ARF: 9,93	
Nové hľadanie	Strana 1 z 3 Prejsť Ďalšia Posledná	
Zoznam slov	par-sken-public-all-5.0-sk	par-sken-public-all-5.0-en
Informácie o korpuse	SShel2 Veď je to jasné ako facka !	☐ SShel2 Why not ?
Moje procesy	DLeo3 Bolo to jasné ako facka .	☐ DLeo3 There was no question about it :
Uložiť	MTwa4 „ Nič — všetko je jasné ako facka .	☐ MTwa4 " But it IS , though - - straight as a string .
Vytvor podkorpuse	LLam2 Bolo to jasné ako facka .	☐ LLam2 There it was , plain as shootin ' .
Možnosti	LLam2 Nieko po tebe ide , to je jasné ako facka . "	☐ LLam2 Somebody is out to get you , that 's plain enough . "
zobrazovania	JMacdo3 Daniel Bronson , jasné ako facka , čestné slovo , ak ho toto prívikne , začnem veriť na tieto somarinky . "	☐ JMacdo3 Daniel Bronson , clear as a damn bell . Honest to God , if these nail him , I 'm going to start believing in this crap . "
KWIC	JSal3 Povedal som , že to by malo byť každému jasné ako facka .	☐ JSal3 I said I 'd thought that most people could figure that out for themselves .
Veta	RKho2 Bolo to jasné ako facka , vedel som , o čo mu ide . "	☐ RKho2 They fit too closely to what I knew he was after . "
Zarovnanie	DGar1 „ Je to jasné ako facka .	☐ DGar1 It 's just as plain as the nose on my face , folks .
Triedenie	DGar1 To je jasné ako facka , Ira .	☐ DGar1 It 's as plain as the nose on your face , Ira .
Lavý kontext	DGar1 „ Jasné ako facka .	☐ DGar1 " Sure as rain .
Pravý kontext	EMcb13 „ Vražda prvého stupňa , jasné ako facka . "	☐ EMcb13 " Murder One , pure and simple . "
KWIC	JSal2 Bolo mi jasné ako facka , že sem prišiel aj so scénárom .	☐ JSal2 I knew damn well he had one .
Referencie	JSal2 No bolo mi jasné ako facka , prečo si Seymour želá , aby som si pred odchodom do rozhlasu vyleštil topánky .	☐ JSal2 Anyway , it seemed goddam clear why Seymour wanted me to shine my shoes when I went on the air .

Obr. 9. Jednoduché hľadanie slovného spojenia *jasný ako facka* zarovnané (spárované) na úrovni viet v slovensko-anglickom paralelnom korpuse

Na ľavom okraji jednotlivých riadkov konkordancie si možno všimnúť kliknutím dešifrovateľné identifikátory spárovaných dokumentov, v ktorých sa vyhľadávaný výraz vyskytol. Napríklad *MTwa4* znamená: dokument od *Marka Twaina* č. 4 v korpusovej databáze.

Daný výraz sa v slovensko-anglickom paralelnom korpuse vyskytuje ako prekladový ekvivalent celej škály rôznych anglických výrazov v rôznych komunikačných kontextoch. Korpusové používateľské rozhranie paralelného korpuse tak možno vnímať ako obrazný doklad tézy A. Popoviča a ďalších, podľa ktorej sa prekladateľ usiluje o zachovanie „invariantu“, respektíve o vytvorenie modelu jazykového výrazu vo východiskovom jazyku, čase, východiskovej kultúre a realite; ako aj v cieľovom jazyku, čase, cieľovej kultúre a realite. Na to, aby sa model textu v podobe prekladu mohol podariť, je v cieľovom jazyku (čase, kultúre, realite) potrebné neprekladať text mechanicky („slovo za slovo“), ale sa často práve od jednotlivých slov vo východiskovom texte vzdialiť, odkloniť.

Paralelné korpuse, kde sa zobrazujú napríklad rôznorodé výrazy vo východiskovom jazyku (angličtine) preložené do slovenčiny pomocou toho istého výrazu „jasný ako facka“ dokladajú, že tzv. invariantný význam, ktorý sa usilujeme v jednom i druhom jazyku vyjadriť, nie je nevyhnutne viazaný na jednotlivé slová, ale skôr na kontextuálne použité slovné spojenia.

Tak to pozoruje napríklad A. Jarošová (2018, s. 296) v príspevku o pomenovaní nazeranom cez prizmu teoretických rámcov a slovníkového hesla:

„Diskrétné jednotky postulované v rámci štrukturalizmu implikujú myšlienku, že význam je uzavretý v slove, ale korpusová lingvistika zistila, že lexikálny význam vo väčšine prípadov potrebuje jednotku väčšiu ako slovo. Oblasť viacsovných pomenovaní je rovnako rozsiahla, ak nie ešte väčšia, ako oblasť jednoslovných pomenovaní“.

A. Jarošová v uvedenom príspevku zároveň konštatuje, že pre korpusovú lingvistiku je príznačná (a pre používateľa a jazykovedca podnetná) možnosť kvantifikovať svoje zistenia napríklad o tom, aké časté (bežné, typické, jedinečné) je používanie viacsovného pomenovania:

„Kognitívna lingvistika hovorí, že význam tvorí sémanticko-pragmatické kontinuum. Korpusová lingvistika k tomu dodáva, že fixácia významu na určitú štruktúru/formu má pravdepodobnostný charakter. Diskretizácia, rozčlenenie tohto kontinua má povahu kombinatorickej škály, v ktorej nielen nominácia prechádza do predikácie (čo sa očakáva), ale aj predikácia do nominácie a je tu aj zóna neurčitých javov. Kohéznosť spojenia komponentov v pomenovaniach celkoch je odstupňovaná“ (tamže).

Zo záveru A. Jarošovej možno vyvodit', že jednotlivé slová sa napríklad ako súčasti viacsovných pomenovaní vyskytujú spoločne v nerovnako veľkej, a teda odstupňovateľnej „kombinatorickej škále“. Tu možno uviesť ako príklad jednotlivé výrazy tvoriace viacsovné štruktúry s menšou mierou aktualizácie, napríklad prirovnanie „jasný ako facka“. Ako ukazujú dáta korpusu prim-11.0-public-sane, ľavé okolie lemy „facka“ (celkovo 9 697 výskytov) v rozsahu dve pozície tvorí naozaj kombinácia lem „jasný“ a „ako“ (517 výskytov), teda súčasti prirovnania v uvedenej zaužívej forme. Hneď na druhom mieste však nachádzame jej aktualizáciu v podobe „jednoduchý ako facka“, ktorá má nezanedbateľný, približne tretinový výskyt (129). Aj východiskové anglické výrazy preložené prirovnaním „jasný ako facka“ prirodzene vykazujú variabilitu: výrazom „jasný ako facka“ bol v danom smere preložený celý rad navzájom podobných aj odlišných výrazov: *plain as shootin', as plain as the nose on my face, sure as rain* a ďalšie, napríklad zachytené vo výskytoch na obrázku č. 9.

Kým v uvedených prípadoch sa dá povedať, že sa rôzne anglické prirovnania preložili konkrétnym slovenskými prirovnaniami, pri preklade vôbec nemusí platiť – a v závislosti od systémových rozdielov medzi východiskovým a cieľovým jazykom bežne neplatí, že prekladová jednotka vo východiskovom jazyku má tú istú slovnodruhovú príslušnosť (podstatné meno, prídavné meno, sloveso atď.) či syntaktickú štruktúru ako jej prekladový ekvivalent v cieľovom jazyku. Aj tu sa, inými slovami, ukazuje, že preklad ako komunikačný a textotvorný proces nemožno zjednodušiť na výmenu slov v jednom jazyku na slová v druhom jazyku. Jav, keď sa výraz vo východiskovom jazyku odlišuje od prekladového ekvivalentu v cieľovom jazyku konkrétne z hľadiska slovnodruhovej príslušnosti možno označiť

za medzijazykový (interlingválny) slovnodruhový prechod. Príkladom na spomenutom obrázku č. 9 je použitie prirovnania „jasný ako facka“ ako prekladového ekvivalentu, ktorý vo východiskovom texte z významového hľadiska zodpovedá približne slovám „to know damn well“ v sekvencii „I knew damn well“ (identifikátor *JSal2*).

Práve pri vyhodnocovaní, či sa daný pôvodný východiskový alebo prekladový výraz nachádza skôr v zóne bežných, typických, alebo, naopak, skôr jedinečných či „neurčitých javov“ (A. Jarošová, 2018), je potrebný robustný nástroj: matematické, štatistické, „kombinatorické“ vyhodnocovanie, teda kvantifikácia. Napríklad kvantitatívne vyjadrenie miery, v akej je jedno slovo schopné spájať sa s druhým slovom, teda jeho spájateľnosti, ako to opäť konštatuje A. Jarošová s odkazom na práce Josefa Filipca a Františka Čermáka: „Jav spájateľnosti z pohľadu určitého slova vyjadruje pojem „kolokačná paradigma“ ako zoznam jeho kolokátov (...) Paradigma môže predstavovať veľmi širokú, strednú a aj veľmi limitovanú spájateľnosť“ (Jarošová, 2018, s. 296). Číselné vyjadrenie nejakého javu či prekladateľského riešenia však treba ešte interpretovať v súvislostiach, samo neposkytuje odpovede. Používatelia SNK majú na účely kvantifikácie výsledkov vyhľadávania v paralelných aj jednojazyčných korpusoch k dispozícii celú škálu nástrojov, ktorá sa zobrazuje na ľavom (modrom) okraji používateľského rozhrania.

1.5.4 Funkcie a asociačné miery v korpusoch

Na modro zafarbenom ľavom okraji používateľského rozhrania sa nachádzajú postupne pod sebou funkcie (uvádzame ich tu v zátvorkách tučnou kurzívou), pomocou ktorých si môže používateľ výsledky vyhľadávania jednoduchým kliknutím a) ukladať (funkcia ***Uložiť***), b) ohraničiť vyhľadávanie na individualizovaný, menší podkorpus (***Vytvor podkorpus***), c) zobrazit' rozličným spôsobom (***Možnosti zobrazenia***), d) triediť ich (***Triedenie***) podľa ľavého alebo pravého kontextu či vyhľadávaného výrazu (***KWIC – Key Word in Context***) e) premiešať, teda zobrazit' iný náhodný výber výsledkov uskutočneného vyhľadávania (***Premiešať***). Môže si tiež f) vytvorit' menšiu náhodnú vzorku (***Vzorka***), kde si stanoví počet riadkov, ktoré majú vzorku tvoriť. Výsledky vyhľadávania si môže g) filtrovať (***Filter***), teda zamerať sa na to, aby sa z výsledkov odobrali alebo v nich ponechali tie výskyty, ktoré spĺňajú (pozitívny filter) či naopak nespĺňajú (negatívny filter) danú požiadavku v stanovenom rozmedzí, teda okolí slova, ktoré sa určuje ako vybraný počet pozícií napravo/naľavo od vyhľadávaného výrazu. Aj tu je možné zvolit' si typ hľadania (***Jednoduché*** a iné).

Veľmi praktická je funkcia vyjadrenia početnosti, frekvencie daného výrazu (**Frekvencia**). Tu sa môže nastaviť horný frekvenčný limit (maximálny počet výskytov), aj tzv. úrovne (prvá až štvrtá) v rámci **Viacúrovňovej frekvenčnej distribúcie** (po kliknutí na funkciu *Frekvencia*), a to podľa toho, či chce používateľ zistiť frekvenciu iba jedného výrazu alebo celej skupiny výrazov vo vzájomnej postupnosti. Takisto tu možno nastaviť rozsah pozícií (tokenov) napravo a naľavo od vyhľadávaného výrazu, a to v celkovom rozmedzí šesť slov pred až šesť slov po hľadanom výraze KWIC (6L, 6R)³⁸. Používateľ si tiež môže vybrať, či chce zistiť frekvenciu na úrovni konkrétneho tvaru slova (**word**), základného tvaru slova (**lemma**) alebo morfolologickej značky (**tag**).

V prípade slovensko-anglického paralelného korpusu sa pomocou funkcie dá skúmať **Frekvenčná distribúcia podľa typov textov** aj vzhľadom na typ textov, čas ich vzniku, meno autora a viaceré ďalšie vlastnosti. Pri slovensko-nemeckom paralelnom korpuse sú tieto možnosti, ako bolo naznačené vyššie, obmedzenejšie.

V oboch spomenutých korpusoch je, podobne ako v ostatných korpusoch SNK, možné nastaviť dolný frekvenčný limit, a tak sa, napríklad, zamerať iba na časté výskyty s vysokým frekvenčným limitom. Na zisťovanie frekvencie podľa značiek (tagov) a konkrétnych tvarov vyhľadávaných výrazov (**KWIC**) sú zasa na ľavom modrom okraji vyznačené samostatné funkcie (**Tagy KWIC**, **Tvary KWIC**).

Poslednou funkciou priamo v rozhraní sú mimoriadne dôležité **Kolokácie**. Kolokácia sa na stránkach WIKI Českého národného korpusu vymedzuje ako „smysluplné, ustálené, syntagmatické spojení dvou (nebo víc) slovních tvarů (někdy celých lexémů) v blízkém kontextu“³⁹. Členy takého spojenia sa označujú ako *kolokáty*. Kolokáciu možno vymedziť ako „spoločný výskyt lexikálnych jednotiek v tesnej blízkosti ako zvyčajný, do určitej miery predpovedateľný a štatisticky zistiteľný jav“ (Šimková et al., 2017, s. 141).

Funkcia *Kolokácie* identifikuje kolokáty východiskového výrazu v stanovenom rozmedzí (napravo či naľavo), pričom si používateľ opäť môže vybrať, či chce z hľadiska kolokácií skúmať okolie vyhľadávaného výrazu na úrovni slov (*word*), základných tvarov (*lemma*) či značiek (*tag*), a môže si tiež zvoliť minimálnu frekvenciu, dolný prah výskytu výrazu v korpuse. Výpočet kolokátov sa automaticky zoradí podľa dostupných,

---

³⁸ L = left (doľava), R = right (doprava).

³⁹ Bližšie informácie na: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:kolokace>.

tzv. asociačných mier, ktoré možno vymedziť ako „matematické postupy (vzorce) používané pro vyhledání kolokací v korpusu“⁴⁰.

Asociačné miery umožňujú pomocou abstraktného čísla vyjadriť „pevnosť kolokácie“ (Šimková et al., 2017, s. 144). V rozhraní korpusov SNK je prednastavenou asociačnou mierou logDice, ktorá je „závislá pouze na frekvenciích slov x a y a na frekvenci bigramu xy “.⁴¹ Výhodou miery logDice je, že jej hodnotu neovplyvňuje veľkosť korpusu⁴². Samotný počet výskytov daného viacslovného výrazu uvádzaný v zátvorkách nezodpovedá zostupnému zoradeniu podľa klesajúcej štatistickej miery logDice. Viacslovný výraz s menším počtom výskytov preto môže vykazovať väčšiu kolokačnú silu a byť preto zaradený „vyššie“ nad viacslovným výrazom s väčším počtom výskytov.

Ďalšie dostupné miery v rozhraní korpusov SNK sú T-score a MI-score (*mutual information*), a tiež MI³⁴³, log likelihood⁴⁴ a minimálna senzitivita (citlivosť)⁴⁵. Miera **T-score** je založená na štatistickom testovaní hypotéz pomocou tzv. t-testu, pričom „testujeme, zda zjištěné počty výskytů jednotlivých slov a jejich dvojic odpovídají náhodnému rozložení slov v korpusu (...) čím vyšší je hodnota T-score, tím méně je pravděpodobné, že jde o náhodné rozložení slov a naopak tím pravděpodobnější je, že jde o pevnější, ustálenější kombinace slov, tj. o kolokace“.⁴⁶ Miera **MI-score** vychádza z teórie informácie, pričom rizikom pri použití tejto miery je, že ju značne ovplyvňuje frekvencia jednotlivých slov a najvyššie hodnoty tak dosahujú dvojice slov (bigramy) s nízkou frekvenciou⁴⁷, ktoré často nepredstavujú zaužívané slovné spojenia. Tak ako v prípade použitia metód a zdrojov, aj pri asociačných mierach platí, že žiadna z nich sama osebe neposkytuje „uspokojivé podchycení celé množiny kolokací“.⁴⁸ Medzi mierami *MI-score* a *T-score* je podstatný rozdiel: „zatímco MI-score nachází silné kolokace s velkou relativní frekvencí, a tedy spíše výjimečné až náhodné, T-score naopak kolokace nenáhodné, pravidelné a ustálené, ale nepřilíš výrazné“. Pri výbere asociačnej miery

---

⁴⁰ Bližšie informácie na: https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:asociacni_miry.

⁴¹ Bigram je spojenie dvoch jednotiek, v tomto prípade slov. Na úrovni písmen ide o skupinu dvoch písmen. Podobne sa používajú označenia pre tri jednotky (trigram), štyri jednotky (tetragram) a n jednotiek (n -gram).

⁴² Bližšie informácie na: https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:asociacni_miry#dice_a_logdice.

⁴³ Bližšie informácie na: https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:asociacni_miry#mi-score_a_mi3.

⁴⁴ Bližšie informácie na: https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:asociacni_miry#log_likelihood.

⁴⁵ Bližšie informácie na: https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:asociacni_miry#min_sensitivity_citlivost.

⁴⁶ Bližšie informácie na: https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:asociacni_miry#t-score.

⁴⁷ Bližšie informácie na: https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:asociacni_miry#mi-score_a_mi3.

⁴⁸ Bližšie informácie na: https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:asociacni_miry#bezne_uzivane_asociacni_miry.

sa možno riadiť typom kolokácií, ktoré chceme hľadať, alebo tiež kombináciou viacerých mier.⁴⁹

Aj zistenia o kolokačnom „správaní sa“ hľadaných slov podľa vybraných asociačných mier si môže používateľ uchovať, a to pomocou funkcie **Uložiť** na ľavom modrom okraji používateľského rozhrania.

1.5.5 Obsah, štruktúra, cieľ praktickej časti a charakteristika vybraných korpusových funkcií

Praktická časť (2.) obsahuje konkrétne cvičenia pre prekladateľov a je rozčlenená na *anglickú* (2.1 až 2.3) a *nemeckú* sekciu (2.4 až 2.8).

Anglická sekcia obsahuje:

- a) **vstup** do korpusového materiálu (2.1): história vzniku, tabuľkový prehľad slovensko-anglického paralelného korpusu a tabuľkový komparatívny prehľad základných značiek (slovenský a anglický tagset);
- b) **hlavné (anglické) cvičenia** (2.2) rozčlenené do špecifických tematických okruhov, takisto so samostatnými krátkymi úvodmi, s podrobnejším zadaním vyhľadávacích postupov a rozborom výsledkov vyhľadávania v cvičeniach;
- c) **doplňkové (anglické) cvičenia** (2.3), ktoré nadväzujú na načrtnuté okruhy prekladateľských problémov a sú ich rozšírením. Uvádzajú sa tu skôr výsledky vyhľadávania, menej sa špecifikuje postup hľadania a interpretujú jeho výsledky.

Nemecká sekcia obsahuje do istej miery analogicky:

- a) **vstup** do korpusového materiálu (2.4), teda históriu vzniku slovensko-nemeckého paralelného korpusu, prehľadné informácie o ňom a tabuľkový komparatívny prehľad základných značiek (slovenský a nemecký tagset);
- b) **nemecké cvičenia** (2.5 až 2.8) rozčlenené do tematických okruhov.

Zmyslom oboch sekcií praktickej časti je v prvom rade podnietiť používateľa k ďalšej samostatnej práci s korpusom; pri doplnkových (anglických) cvičeniach sa potom predpokladá

---

⁴⁹ Bližšie informácie na: https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:asociacni_miry#bezne_uzivane_asociacni_miry.

medzičasom získaná väčšia samostatnosť používateľa. Sekcie sme členili maximálne do tretej vrstvy (teda v rozmedzí x až $x.x.x$), aby sme čitateľa nepreťažovali pri orientácii v texte.

Pre väčšiu prístupnosť publikácie a zvýšenie interakcie čitateľa s ňou tiež v praktickej časti pridávame k jednotlivým vyhľadávaniam QR kódy, ktoré odkazujú na podobné video-návody k funkciám využitým v danom cvičení.

Vyhľadávacie postupy a ich opis nadväzujú na ukážky vyhľadávanií najmä v publikácii M. Šimkovej a K. Gajdošovej (2020). Obe kapitoly praktickej časti predkladajú výber jednak otázok, ktoré si prekladateľ môže klásť pri riešení prekladateľských problémov, jednak prezentujú návrhy odpovedí, ako si pri týchto prekladateľských problémoch pomôcť korpusovými zdrojmi a vyššie spomínanými funkciami, respektíve ich kombináciami.

Na tomto mieste sa možno rekapitulačne aj rozširujúco vrátiť k otázke, v akom špecifickom komunikačnom procese sa ocitá prekladateľ a prečo mu v tejto komunikačnej situácii môže pomôcť korpusová technológia, a teda aký má zmysel.

Prekladateľ sa pri práci nachádza v situácii, keď si vyberá, ako bude postupovať, a tvorí text v rámci viacerých rovín a fáz. Na úrovni koncepcie sa takisto môže rozhodnúť, že sa okrem iných zdrojov bude opierať o škálu dostupných, relevantných zdrojov. Tým si vytvára podmienky, aby vlastné riešenia podoprel odkazmi na empirický, autentický, relatívne overený materiál, ktorý možno kvantifikovať. Prekladateľ tak môže vlastné riešenia odôvodňovať, racionalizovať a spätne aj skúmať z materiálovo nasýteného a metodologicky pomerne robustného stanoviska. Racionálnosť prekladateľských riešení okrem iného konštatuje pri hodnotení novšej slovenskej prekladateľskej tradície a praxe B. Hochel, keď charakterizuje „dnešnú uvedomelú, racionálne podloženú, teoreticky zdôvodniteľnú (i zdôvodňovanú) a empiricky preukázateľnú *koncepčnosť*“ (1990, s. 45).

Na úrovni jednotlivých prekladateľských riešení si prekladateľ pri práci môže pomáhať korpusovým vyhľadávaním rôznych doterajších prekladov vybraného výrazu či javu, tak aby mal istý priestor na ich porovnávanie a inšpirovanie sa nimi. Je zároveň potrebné zdôrazniť, že prekladateľ, hoci aj poučený rôznorodosťou doterajších riešení, sa prikláňa k vlastnému riešeniu na základe vlastnej koncepcie, stratégie a postupu, na základe vlastného rozhodnutia. Môže sa rozhodnúť, že buď priamo prevezme už existujúce riešenie, alebo sa môže nepriamo inšpirovať existujúcimi riešeniami pri vytváraní podobného alebo prípadne aj odlišného, korpusovo nedoloženého prekladateľského riešenia v danej konkrétnej situácii.

Korpus teda prekladateľovi predostiera akúsi dokumentáciu, prehľadovú prekladateľskú mapu, ktorá mu umožňuje odpovedať na otázky typu: Akými rôznymi

spôsobmi ostatní prekladatelia preložili skúmaný výraz či jav? Existuje nejaký spôsob, ktorý je dominantný až výlučný, teda sa daný výraz prekladá pomerne jednoznačne? Alebo sa daný výraz prekladá, podľa kvantitatívnych zistení z paralelného korpusu, povedzme dvoma či troma relatívne konkurenčnými, rovnako častými spôsobmi?

Pri skúmaní a hodnotení konkurenčných prekladateľských riešení sa prekladateľ môže opierať o jednotlivé funkcie predstavené vyššie, ako aj ich kombinácie. Veľké praktické využitie má napríklad funkcia **Filter**, ktorý možno de facto aktivovať na dvoch miestach používateľského rozhrania: a) na filtrovanie výsledkov v jednom jazyku pomocou funkcie **Filter** na ľavom modrom okraji; b) pri zadávaní paralelného vyhľadávania súčasne v oboch častiach paralelného korpusu v poli *Paralelné hľadanie* v strede používateľského rozhrania. Oba druhy filtrov zároveň možno nastaviť vo dvoch polohách: ako pozitívny alebo negatívny filter.

Pre názornosť uvádzame náhľad rozhrania s funkciou filtrovania na ľavom modrom okraji (obr. 10) a uprostred používateľského rozhrania (obr. 11):

The screenshot shows a search interface for the word "kôň, horse". The search results are displayed in a table with two columns: Slovak text and English text. The interface includes a sidebar on the left with various navigation options, and a main content area with search results. The "Filter" function is highlighted in the sidebar.

Source	Slovak Text	English Text
GORw1	Jeho hrínské činy sa postupne posúvali dozadu, až sa napokon rozšíril aj na mytické stýnske a päťdesiate roky, keď sa ešte kapitalisti s neslychane cudzími, valcovými klobúkmi prevádzali po londýnskych uliciach vo veľkých náleštených autách, či v kočoch so zasklenenými oknami, do ktorých zapliabli kone.	His exploits had been gradually pushed backwards in time until already they extended into the fabulous world of the forties and the thirties, when the capitalists in their strange cylindrical hats still rode through the streets of London in great gleaming motor-cars or horse carriages with glass sides.
GORw1	Stálo by, keby povstali a ako sa kôň striasa múch, tak samými sebou zalomcovali.	They needed only to rise up and shake themselves like a horse shaking off flies.
GORw1	Bol to prosté len jeden zo symptómov revolvy proti Strane a jej metódam, a pripadal mu rovnako prirodzený a zdravý ako kýchnutie koňa, ktorý začít sprené seno.	It was merely one symptom of her revolt against the Party and all its ways, and somehow it seemed natural and healthy, like the sneeze of a horse that smells bad hay.
GORw1	Polia obrábajú pluhý, do ktorých sú zapriahnuté kone, kým stroje píšu knihy.	The fields are cultivated with horse-ploughs while books are written by machinery.
CDic1	Zaspali ho otázkami a z odpovedí vychádzalo najavo, že Fred má na mysl akéhosi živočicha, žijuceho živočicha, nejaké nepríjemné divé zviera, čo niekedy cent zuby a vič, ináč žije v Londýne, chodí po uliciach, ale nik ho neukazuje, nevodia ho na mrižu ani na remienku, neľže vo zverci, nezabíjú ho na bitnku, nie je to kôň ani somár, ani krava, ani byk, ani tiger, ani pes, ani sviňa, ani mačka, ani medved.	The brisk fire of questioning to which he was exposed elicited from him that he was thinking of an animal, a live animal, rather a disagreeable animal, a savage animal, an animal that growled and grunted sometimes, and talked sometimes, and lived in London, and walked about the streets, and was not made a show of, and was not led by anybody, and did not live in a menagerie, and was never killed in a market, and was not a horse, or an ass, or a cow, or a bull, or a tiger, or a dog, or a pig, or a cat, or a bear.
VWoo1	Musím vám povedať, že moja teta Mary Betonová zomrela pádom z koňa, keď si v Bombay vyšla zajažiť na derojý vzduch.	My aunt, Mary Beton, I must tell you, died by a fall from her horse when she was riding out to take the air in Bombay.
VWoo1	Mal podľa všetkého záľubu v divadle; začal tým, že držal kone pri vchode.	He had, it seemed, a taste for the theatre; he began by holding horses at the stage door.
LGib1	Kráľ poľoval v zalesnenom howeskom údolí, vraj to bolo v zime, a v tých divých časoch boli cesty krivolaké, samá jama a biato, a kone mali zablatené dlhé chvosty i celé boky.	For Kenneth had done her own son to death, and she swore that she'd even that score up yet; and he hunted slow through the forested Howe, it was winter, they tell, and in that far time the roads were winding puddles of glaur, the horses splashed to their long-tailed rumps.
LGib1	Hew bol skúsený bojovník, a keď na spenenom koni privítal do tábora, kráľ Robert ho požiadaj, aby dal vykopať jamy, nastrojí ozubené kolesá a zamakovať ich zemou — to mala byť pasca pre anglickú jazdu.	And Hew was a well-skinned man in the wars, he rode his horse lathered into the camp, and King Robert called him to make the pits and set the spiked calthrops covered with earth-traps for the charge of the English horse.
LGib1	Vyhliok to v rozúlení, prirodzene, že to nemysel doslova, a vzápätí na svoj výrok zabudol, ale zermania si jeho slová dobre zapamätali, nasadli na kone, a lyhajú do Howe.	He said the words in a moment of rage, unthinking, and then they passed from his mind; but the lairds remembered, and took horse for the Howe.
LGib1	Predtým to boli role obťažané obilím, ktoré zasiaľ Ewan a ktoré vedno žali, kedy si sa tu popásali kone, kravy, ich statok.	She could smell the winter smell of the land and the sheep they pastured now on Blawearie, in the parks that once came rich with corn that Ewan had sown and they both had reaped, where the horses had pastured, their eye and their stock.

Obr. 10. Funkcia **Filter** na nachádza na modrom okraji používateľského rozhrania naľavo

Korpus: par-sken-public-all-5.0-sk

Jednoduché hľadanie: Hľadať

[Typy hľadania](#) [Kontext](#) [Typy textov](#)

Typ hľadania: jednoduché lema fráza slovný tvar podreťazec CQL

Lema:

Fráza:

Slovný tvar: Rozlišovať veľkosť písmen

Podreťazec:

CQL: Prednastavený atribút: word

Paralelné hľadanie

par-sken-public-all-5.0-en (par_sken_public_all_5.0_en) **Obsahuje** ▼

Jednoduché hľadanie: [Typy hľadania](#)

odfiltrovať prázdne riadky

Obr. 11. Funkcia Filter v poli pre *Paralelné hľadanie*

Povedzme, že chceme z pôvodných výskytov slovenského výrazu *kôň* filtrovaním získať a spočítať len tie, ktoré spĺňajú požiadavku, že sa bezprostredne pred nimi nachádza nejaké slovenské prídavné meno. Pôjde teda o vyhľadávanie v jednej (slovenskej) časti paralelného korpusu so zameraním na bezprostredné, ľavé okolie slova *kôň*. Pritom platí, že hľadáme tie výskyty slova *kôň*, ktoré spĺňajú požiadavku, že sa pred nimi nachádza slovo so slovnodruhovou príslušnosťou k *prídavným menám*. Pôjde teda o **pozitívny** filter na ľavom modrom okraji (*Filter: pozitívny*) so zameraním len na pozíciu -1 (*Rozsah hľadania: -1 až -1*), na ktorej sa má pomocou jazyka CQL (*Typy hľadania: CQL*) vyjadriť a vyhľadať výraz s morfológickou značkou (*tagom*) pre adjektíva, t. j. začínajúcou na A. V rámci tagu nech za A nasledujú ďalšie bližšie ľubovoľné charakteristiky prídavného mena, pričom na nich (napríklad na konkrétnom páde, rode, stupni) v danom okamihu nezáleží, preto požiadavky na zvyšok tagu netreba špecifikovať. Stačí uviesť, že značka pokračuje ľubovoľne, teda akýmkoľvek znakom (čo sa vyjadruje pomocou bodky), ktorý sa opakuje nula až nekonečne veľakrát (tento význam sa vyjadruje hviezdíčkou). Nastavenie tohto filtra bude vyzeráť takto:

Filter konkordancie

Filter: pozitívny negatívny

Vybraný token: prvý posledný

Rozsah hľadania: od do   zahrnúť KWIC

Jednoduché hľadanie: [Typy hľadania](#) [Typy textov](#)

Typ hľadania jednoduché lema fráza slovný tvar podreťazec CQL

Lema:

Fráza:

Slovný tvar: Rozlišovať veľkosť písmen

Podreťazec:

CQL: [vložiť "within"](#) [tvorba CQL](#) Prednastavený atribút:

Obr. 12. Nastavenie funkcie *Filter* pre vyhľadávanie prídavných mien bezprostredne pred pôvodne hľadaným výrazom (*kôň*)

Výsledok vyhľadávania (filtrovaná konkordancia) po použití príkazu *Filtrovat'* konkordanciu (na spodku strany) bude vyzerat' takto:

Domov	Hľadané kôň 16 935 > Pozitívny filter A.* 1 685 (6,75 na milión) ARF: 335,61
Nové hľadanie	Strana 1 z 85 Prejsť Dalej Posledná
Zoznam slov	par-sken-public-all-5.0-sk
Informácie o korpuse	VWoo1 On bol kriketistom , majiteľom dostihových koni i jácht . ☐ VWoo1 He was the cricketer ; he owned the racehorses and the yachts .
Moje procesy	Posledný bol pán Geddes , ten na ňu pozrel trpkó , asi ju pokladal za úbohú hnidu ako väčšinu ľudstva , mŕandavo jej podal ruku a potom sa s rukami vo vreckách vliekol za ostatnými , až vrazil v predsienu do Ewanovej hračky , dreveného koňa , ten zhrkotal na zem a Ewan vybehol pozrieť , čo sa stalo . ☐ LGib1 Last , Mr . Geddes , he looked at you bitter , as though he thought you poor stuff like the most of mankind , and shook your hand limp , and trailed after the others , his hands in his pockets , till he tripped on a toy of Ewan 's in the hall , a wooden horse , and it fell with a clatter and Ewan came running out to see why .
Uložiť	Za jedného vetristého septembrového dňa , keď ostatní chlapi robili dolu na poli , Elsa s gazdom naložili oblie na voz , gazda vidlami naberal veľké ťažké snopy a hádzal ich Else , ktorá bola na voze , tá ich ukladala na plošinu a okolo rebrín vysoko , ako sa len dalo , a gazda potom odvádzal starého , pokojného grošovaného koňa Jima domov , spod železných kolies sa dvíhal prach , nad nimi sa v belasom opare týčil Mounth . ☐ LGib1 That was a windy September day , the other chldes were down in the fields , Else and Meiklebogs managed a cart , out in the park Meiklebogs forked sheaves , big and thick , into Else Queen 's arms ; and she built them round and about the shelvins till they rose four high and syne it was time for Meiklebogs to lead home the horse , Jim , the roan , a canny old beast .
Lavý kontext	Jim bol ochotný dobromyseľný kôň a hore vŕskom dychčal ako parná lokomotiva alebo mláťačka , tak to aspoň muselo znieť z druhej strany kopca tým , čo nevideli , že sa to hore štervá kôň . ☐ LGib1 He fair was a willing old brute , the roan , he 'd pant up a brae till an oncoming body might think from the other side , out of sight , that a steam - mill and thresher was coming that way .
Pravý kontext	Sinclair sa usiloval viesť starého koňa po kraji cesty , po zmrznutej vlahájšej tráve , a trochu mu to pomohlo , ale len kým hore na East Wynde nezabočili do Seggetu , tam už nerástol ani poondiaty chip trávy a pri Akovi Ogilviem bola cesta ako zrkadlo . ☐ LGib1 Sinclair tried to lead the old horse by the grass that grew stiff - withered by the side of the road ; and that for a little while eased up the beast , till they turned into Segget at the top of East Wynd .
Premiešať	Keď na to miesto prišiel grošovaný kôň Jim s vozom , urobil presne to isté ako chlapčisko z fary — pobehol a začal sa kúzať , voz , kôň , všetko preletelo popri Akovi ako padajúca hviezda aspoň Ake Ogilvie tak povedal , ten povie hocčo , čo mu slina na jazyk prinesie . ☐ LGib1 So when Jim the roan came on that with the cart he did the same as the Manse loon had done — took a run and a slide , and cart , horse , and all shot down past Ake 's like a falling star — so Ake Ogilvie said , a daft - like speak .
Vzoroka	He lay with his eyes half closed and at last he 'd stopped from trying to rise from the ground , the end of the shaft was deep in his belly , and there was a smell fit to frighten a spinner ; folk took a good look and went canny away , you had n't time to stand there and stare , you might be asked to help if you did , let Meiklebogs look to his old horse himself . ☐ LGib1
Filter	Sim Leslie , the policeman that folk called Feet , came down and took his bit note - book out and asked young Sinclair how it all happened ; and wrote it all down and looked at old Jim , and frowned at him stern : and then wrote some ☐ LGib1
Podvýskyty	Ešte čosi pripísal — iste robil zoznam výčinov starého koňa . ☐ LGib1
1. výskyt v dokumente	
Frekvencia	
Tagy KWIC	
Tvary KWIC	

[https://bonito.korpus.sk/run.cgi/view?q=aword%2C%5Bword%3D"%28%3F%29kôň"%7Clemma%3D"%28%3F%29kôň"%5D&q=p-1+1+%5Btag%3D"A.%2A"%5D;fromp=2;corpname=par_sken_public_all_50_sk&view](https://bonito.korpus.sk/run.cgi/view?q=aword%2C%5Bword%3D)

Obr. 13. Pozitívny filter: filtrovaná konkordancia s vyhľadanými prídavnými menami bezprostredne pred pôvodne hľadaným výrazom (*kôň*)

Môžeme konštatovať, že v danom korpuse sa takýto dvojslovný výraz (podstatné meno s bezprostredne predchádzajúcim prídavným menom vo funkcii zhodného prívlastku) nachádza s absolútnou frekvenciou 1 685 výskytov, normalizovanou frekvenciou 6,75 výskytu na milión a priemernou redukovanou frekvenciou (ARF) s hodnotou 335,61.

Ak zachováme všetky ostatné nastavenia a zmeníme len druh filtra tohto typu na negatívny (*Filter: negatívny*), filtrovaním konkordancie získame všetky také výskyty slova *kôň*, pre ktoré *ne*platí, že im bezprostredne predchádza nejaké prídavné meno:

The screenshot shows a concordance search interface. At the top, it indicates the search term 'kôň' with 16,935 occurrences and a negative filter 'A*' with 15,250 occurrences (61.07% normalized frequency) and an ARF of 2,071.79. The interface is divided into a sidebar on the left with navigation options like 'Nové hľadanie', 'Zoznam slov', and 'Moje procesy'. The main area displays search results in a table with two columns: the original text in Slovak and its English translation. The results show various contexts where 'kôň' is used without a preceding adjective, such as 'Jeho hrdinské činy sa postupne posúvali dozadu...' and 'Na ulici pred ním sa nachádzala socha jazdca na koni...'. The interface also includes a search bar, a page number (1), and a 'Prejsť' button.

Obr. 14. Negatívny filter: filtrovaná konkordancia s hľadaným výrazom (*kôň*), ktorému nepredchádza prídavné meno

Na obr. 14 vidno, že negatívny filter zachytil väčšinu zo všetkých výskytov výrazu *kôň*: absolútna frekvencia takýchto výskytov je 15 250, normalizovaná 61,07 na milión, priemerná redukovaná frekvencia (ARF) má hodnotu 2 071,79. V konkordancii možno skontrolovať, či výrazu *kôň* naozaj bezprostredne nepredchádza nejaké prídavné meno: táto požiadavka je, zdá sa, splnená: napríklad vo výrazoch *do ktorých zapriahli kone, ako sa kôň striasa múch, socha jazdca na koni*.

Praktickosť funkcie Filter pre prekladateľov sa ukazuje aj v druhej verzii tejto funkcie, ktorá je umiestnená v poli pre *Paralelné hľadanie* (podľa obr. 11). Aj do tohto paralelného hľadania možno zadávať požiadavky (*Typy hľadania*), či sa má hľadať a filtrovať jednoducho, so zameraním na slovné tvary, lemy alebo štruktúry vyjadrené v jazyku CQL a podobne. Aj tu sa možno rozhodnúť, či chceme hľadať také prípady, kedy paralelné texty nejaký výraz obsahujú (funkcia *Obsahuje*) alebo neobsahujú (funkcia *NEobsahuje*). Rozhranie napríklad pri negatívnom filtrovaní prostredníctvom paralelného hľadania potom vyzerá takto:

The image shows a web-based search interface for a parallel corpus. The main section is titled 'Paralelné hľadanie' (Parallel Search). It features a search bar with the text 'par-sken-public-all-5.0-en' and a dropdown menu set to 'NEobsahuje'. Below this, there are several input fields: 'Lema:', 'Fráza:', 'Slovný tvar:', and 'Podreťazec:'. A checkbox labeled 'Rozlišovať veľkosť písmen' is present. The 'CQL:' field contains 'vložiť tag | vložiť "within" | tvorba CQL'. A dropdown menu for 'Prednastavený atribút:' is set to 'word'. The 'Kontext' section includes a 'Filter lem' dropdown set to 'obe', a 'Rozsah:' dropdown set to '5', and a 'Lema/Lemy:' dropdown set to 'všetky'. The 'Typy hľadania' section has radio buttons for 'jednoduché', 'lema', 'fráza', 'slovný tvar', 'podreťazec', and 'CQL' (selected). The 'Jednoduché hľadanie' section has a search bar and a 'Typy hľadania' link. The 'Hľadanie' section has a search bar and a 'Typy hľadania' link. The 'Hľadanie' section has a search bar and a 'Typy hľadania' link. The 'Hľadanie' section has a search bar and a 'Typy hľadania' link.

Obr. 15. Nastavenie negatívneho filtra pri paralelnom hľadaní v slovensko-anglickom paralelnom korpuse (zvýraznené červenou farbou)

V paralelných korpusoch možno zároveň zisťovať, aké rôzne výrazy z východiskového jazyka boli preložené daným výrazom v cieľovom jazyku. Takto sa vlastne používateľ spätne dozvedá o prípadných synonymách či prinajmenšom významovo alebo formálne spätých výrazoch (homonymách, polysémických výrazoch) aj v smere do pôvodného jazyka. V tomto zmysle tiež paralelný korpus slúži ako obojsmerný slovník, ako sme už spomenuli vyššie.

Prekladateľ môže využiť aj jednojazyčný korpus, napríklad hlavný korpus SNK. Tu môže vyhľadávať a porovnávať výraz a jeho „kolokačné správanie“ v prekladových textoch hlavného korpusu s daným výrazom a jeho kolokáciami v pôvodne slovenských textoch. Preložené texty sú označené hodnotou *trn*, pričom pri týchto textoch tiež možno obmedziť vyhľadávanie na jednotlivé i viaceré pôvodné jazyky⁵⁰. Texty pôvodne v slovenčine možno nájsť jednak v samostatnom podkorpuse slovenskej beletrie⁵¹, alebo možno hľadanie obmedziť na pôvodné slovenské texty označené hodnotou *org*. Jednotlivé hodnoty kľúčov štýlovo-žánrovej anotácie, napríklad pre rôzne domény, subdomény, žánre a podžánre sa môžu využiť ako vyhľadávacia podmienka (filter) pri zisťovaní toho, ako sa daný výraz používa v závislosti

⁵⁰ Bližšie informácie dostupné na: <https://korpus.sk/hladat-v-korpuse/navod-na-vyhladavanie/> v časti venovanej bibliografickej a štýlovo-žánrovej anotácii.

⁵¹ Bližšie informácie dostupné na: <https://korpus.sk/korpusy-a-databazy/korpusy-snk/prim-11-0/>.

od týchto druhov komunikačných sfér a druhov textov. Samozrejme, podstatné je, aby sa v daných typoch a skupinách textov vyskytovalo toľko výskytov výrazov, aby sa z ich počtu dali vyvodzovať aspoň minimálne závery. A zároveň platí, že aj tu sa dá do istej miery obrazne „čítať“ aj z neprítomnosti, prípadne nápadne malej početnosti vyhľadávaného výrazu či údaj. Prekladateľ si pri takomto vyhľadávaní môže klásť otázky typu: Vyskytuje sa výraz dominantne v jednom type textov, a teda je vzhľadom na jeho frekvenciu možné, že je v danom type textov používaný až príznačný, teda typický? Alebo sa vyskytuje v druhom type textov, prípadne v oboch a ďalších rovnako, čím sa príznačnosť pre jeden druh textov môže nivelizovať?

Okrem vyhľadávania samostatných výrazov sa prekladateľ môže zamerať na okolie výrazu, teda na širší komunikačný kontext, v akom sa výraz využil, čo v korpuse možno zistiť podľa štýlovo-žánrovej hodnoty vyjadrujúcej príslušnosť daného dokumentu k rôznym vyššie načrtnutým doménam a žánrom. Takisto sa možno zamerať na kontext samotného výrazu, teda na ostatné výrazy, s ktorými sa daný výraz často či – naopak – zriedkavo, t. j. výnimočne vyskytuje spoločne. Prekladateľ sa tak môže pomocou funkcií (*Filter*, *Frekvencia*, *Kolokácie*) zamerať na zisťovanie, s akými slovami sa daný výraz vyskytuje, napríklad s akou predložkou sa spája či s akým objektom tvorí sloveso najčastejšie kolokácie. Používanie slovného spojenia si tiež môžeme overiť v jednojazyčnom korpuse, prípadne výslovne v pôvodných, neprekladových textoch. Zisťujeme tak, či je dané spojenie v neprekladových textoch bežné, a teda je predpoklad, že patrí do neutrálnej lexiky používateľov daného jazyka.

Samozrejme, preklad vôbec nemusí nevyhnutne, zámerne a zreteľne pôsobiť dojemom, že je neprekladovým textom. Podľa A. Popoviča pôsobí špecifický jazykový charakter prekladového, konkrétne umeleckého textu, tzv. prekladovosť v primeranej miere „ako norma a kategória literárnej komunikácie“ (1975, s. 64 a nasl.). Lucie Chlumská (2017) v tejto súvislosti skúma kvalitu tzv. prekladovosti práve s využitím kvantitatívneho prístupu a optimálne vybudovaných korpusov prekladových a neprekladových odborných i umeleckých textov. Zameriava sa teda na otázku, pomocou akých a ako častých zložiek textu a jazyka sa prekladové texty (v češtine) odlišujú od tých neprekladových, pôvodných. Čo vnášajú do češtiny samotní prekladatelia, sčasti vplyvom východiskového jazyka, sčasti na základe vlastnej prekladateľskej koncepcie, stratégie a prekladateľských rozhodnutí? Podobné otázky, ktoré si možno položiť nielen vo vzťahu k českému, ale akémukoľvek jazyku, respektíve jazykovému páru či jazykovej skupine ukazujú, prečo (a ako) možno korpusovú technológiu využiť nielen pri prekladateľskej praxi, ale aj pri translatologickom výskume.

Okrem zisťovania a overovania spoločných výskytov slov napokon korpus môže prekladateľovi slúžiť aj ako slovník, respektíve zdroj na získavanie významovo príbuzných výrazov. Využíva sa pritom opäť fakt, že jeden výraz v prekladovom texte (napríklad slovenčine) mohol byť použitý ako ekvivalent rôznych výrazov vo východiskových textoch. Príkladom môže byť už na začiatku uvedené prirovnanie „jasný ako facka“ (obr. 9).

Túto perspektívu však možno aj obrátiť a sledovať, akými rôznymi výrazmi sa prekladá povedzme expresívny alebo iný štylisticky príznakový výraz, napríklad výraz *scream*. Ukážky rôznych prekladových riešení sa zobrazia v spárovaných (zarovnaných) vetách pri jednotlivých výskytoch daného slova:

Domov		Hľadané scream 5 058 > Premiešať 5 058 (18,16 na milión) ARF: 790,18	
Nové hľadanie		Strana 1 z 253 Prejsť Kašľa Posledná	
Zoznam slov		par-sken-public-all-5.0-en	
Informácie o korpuse		☐ BGea1	"Stop it!" she screamed . "
Moje procesy		☐ JHel1	"Climb" he screamed into the intercom at McWatt when he saw he was still alive . "
Uložiť		☐ CMcc5	At dawn of that same day Mikey endured a sudden shift in his spine , where the primary growth was , and began to scream .
Vytvor podkorpus		☐ MStie2	She screamed , this high scream that was neither human nor animal but something terrible in between , the sort of sound that you never forget no matter how many beautiful things you hear afterward .
Možnosti zobrazenia		☐ JFea5	She 'd stood at the rail with her long red hair streaming in the wind , her green eyes almost wild with excitement , not a nerve in her body even as the guns bellowed and the cannonballs screamed overhead .
KWIC		☐ JMacdo3	He went to his knees , still staring , and fell forward screaming in a voice that sounded far , far away .
Veta		☐ FRiv1	She wanted to scream and scream , but she kept silent because she had been brought up to be polite .
Zarovnanie		☐ SShel1	The little girl was screaming . " Stop it .
Triedenie		☐ MCri2	The free marketers will scream , but the fact is , free markets do n't provide safety .
Lavý kontext		☐ EMcb2	She had to admit that she somewhat enjoyed all that screaming and yelling whenever she made a personal appearance , part of which she knew was for her voice — she really felt she did have a very good mainstream pop style and a very good vibrato besides — but part of which was for the way she shook her considerable booty , muchachos .
Pravý kontext		☐ BGea1	par-sken-public-all-5.0-sk
KWIC		☐ JHel1	. Nechaj ho ! " kričala .
Referencie		☐ CMcc5	. Hore ! " zjačal do telefónu na McWatta , keď zbadal , že ešte žije .
Premiešať		☐ MStie2	V to ráno dostal Mikey silné bolesti v chrbtici v mieste primárneho nádoru a začal hrozne kričať .
Vzorka		☐ JFea5	Smr vydala desivý zvuk — ani ľudský , ani zvierací — , aký vám v hlave zostane navždy .
Posledná (250) filter		☐ JMacdo3	Stála vtedy pri zábradlí , dlhé červené vlasy jej viali vo vetre , zelené oči divo žiarili , a hoci pušky a kanóny duneli , ani sa nemýkla .
		☐ FRiv1	Klesol na kolená , vytrstil oči a potom padol na tvár a kričal hlasom , ktorý akoby prichádzal veľmi zďaleka .
		☐ SShel1	Chcela kričať , revať z celých síl , no namiesto toho poslušne mĺčala , pretože ju od malička vychovávali k zdvorilosti .
		☐ MCri2	Dievčaťko kričí : Prestaň !
		☐ EMcb2	Zástancovia voľného trhu budú kričať , ale faktom zostáva , že voľný trh nezaručuje bezpečnosť .
			Musela si priznať , že sa jej celkom páčilo , keď ju všade , kde vystupovala , vítali nadšené výkriky a jačanie , ktoré si čiastočne zaskúžila pre svoj hlas — bola skaloepne presvedčená , že dokonale ovláda popový štýl spevu a okrem toho má aj mimoriadne kvalitné vibrato - - , no čiastočne aj preto , ako pri tanci vtrela svojim dobre vyvinutým pozadím , muchachos .

Obr. 16. Zobrazenie vyhľadávaného výrazu *scream* v anglickej časti paralelného korpusu so spárovanými vetami v slovenskej časti

Z ukážky je okrem iného zrejme, že popri azda najpriamejšom slovenskom ekvivalente výrazu *scream* (významovo príbuzné slovesá *kričať*, *vykriknúť*) sa v paralelných dátach príznačne objavujú aj ďalšie možnosti prekladu anglického výrazu: *zjačať*, *revať*, *vydať desivý zvuk*. Posledný príklad je zároveň dokladom tvrdenia A. Jarošovej o tom, že význam sa v jazyku často viaže na viacslovné výrazy. To možno vnímať aj tak, že ho okrem iných faktorov spoluutvára kontext daného (jednotlivého) výrazu.

Výrazným plusom filtrovania a paralelného hľadania pre potreby prekladateľov je ďalšia funkcionálna korpusového rozhrania: možnosť kvantifikácie nájdených filtrovaných a paralelných výrazov. Ak využijeme príklad so slovenským ekvivalentom anglického *scream* a aplikujeme zároveň možnosť filtrovania, paralelného hľadania a kvantifikácie, môžeme zisťovať, ako často sa v paralelných textoch (zarovnaných vetách) v slovenskej časti (na obr. 16 napravo) nevyskytuje sloveso *kričať*. To možno interpretovať ako zisťovanie, koľkokrát sa

anglický výraz *scream* pravdepodobne nepreložil intuitívnym slovenským slovesom *kričať*. Po zadaní požiadavky do paralelného hľadania, aby paralelný slovenský text *NEobsahoval* lemu *kričať*, získame takúto konkordanciu:

Hľadané scream, kričať 4 191 (15,05 na milión) ARF: 663,59	
Strana 1 z 210 Prejsť Časť Posledná	
<p>par-sken-public-all-5.0-en</p> <p>Little boy screaming with fright and hiding his head between her breasts as if he was trying to burrow right into her and the woman putting her arms round him and comforting him although she was blue with fright herself, all the time covering him up as much as possible as if she thought her arms could keep the bullets off him .</p> <p>GOrw1</p>	<p>par-sken-public-all-5.0-sk</p> <p>Obecenstvo šalelo pri záberoch , keď mohutný tučko sa snažil uplávať pred helikoptérou , ktorá ho prenasledovala ; najprv sa prevažoval vo vode ako sviňucha , potom sme sa naň pozerali cez cieľník na gufomete helikoptéry , potom už bol samá diera a more vuokol neho sa zafarbilo do ružova a potom sa rýchlo potopil , akoby sa cez tie diery napil vody a keď sa potápal , obecenstvo revalo od smiechu . potom sa objavil záchranný čln plný detvákov , nad ním sa vznášala helikoptéra . na prove sedela žena v stredných rokoch možno Židovka s vari trojročným chlapčekom v náručí chlapček pišťal od hrôzy a tvár si pritlačal na jej prsia , akoby sa chcel do nej zavtáť , a tá žena ho objímalá a chlácholila . aj keď sama bola od hrůzy bledá ani krieda , stále ho kryla vlastným telom akoby si myslela , že ho takto ochráni pred guľkami . potom tam helikoptéra zvrhla 20 kilovú bombu strašný záblesk a z člna zostali len márne triesky . nasledoval fantastický záber na detskú ruku ako stúpa a stúpa čoraz vyššie do vzduchu ten musela nafilmovať nejaká helikoptéra s kamerou pripiepenou na jej špičke v radoch určených pre členov strany zaznel burácajúci potlesk zato nejakú ženu dole v proletskej časti kina pochytila hystéria , vykrikovala že by sa to nemalo ukazovať deťom že nie je správne ak sa niečo také ukazuje deťom až ju polícia odviekla von keď by sa jej nič nestalo nikoho nezaujíma čo vravia proleti typická proletská reakcia tí nikdy . . .</p> <p>GOrw1</p>
<p>A hideous ecstasy of fear and vindictiveness , a desire to kill , to torture , to smash faces in with a sledge - hammer . seemed to flow through the whole group of people like an electric current , turning one even against one 's will into a grimacing , screaming lunatic .</p> <p>GOrw1</p>	<p>GOrw1 Odporná extáza strachu a pomstychtivosti , túžba zabíjať , mučiť , drúggať tváre kováckym mlátom akoby preskočila sťa elektrický prúd na všetkých a premenila každého aj proti jeho vôli na vrieskajúceho pomätenca s pokrivenou tvárou .</p> <p>GOrw1</p>
<p>' Smith ' screamed the shrewish voice from the telescreen . ' 6079 Smith W . !</p> <p>GOrw1</p>	<p>GOrw1 „ Smith ! “ zručka tá xantipa z obrazovky . . . 6079 Smith W . Áno , ty .</p> <p>GOrw1</p>
<p>On the battlefield , in the torture chamber , on a sinking ship , the issues that you are fighting for are always forgotten , because the body swells up until it fills the universe , and even when you are not paralysed by fright or screaming with pain , life is a moment - to - moment struggle against hunger or cold or sleeplessness , against a sour stomach or an aching tooth .</p> <p>GOrw1</p>	<p>GOrw1 Na bojisku , v mučiarni , na potápajúcej sa lodi , človek na ideály , za ktoré bojuje , vždy zabúda , lebo jeho telo napučí do takej miery , že vyplní celý vesmír , a dokonca ak aj ho hrôza či srdcovica bolesť nechromia , život je sústavný zápas s hladom , zimou a nespavosťou , s pokazeným žalúdkom či boľavým zubom .</p> <p>GOrw1</p>
<p>But before death (nobody spoke of such things , yet everybody knew of them) there was the routine of confession that had to be gone through : the grovelling on the floor and screaming for mercy , the crack of broken bones , the smashed teeth , and bloody clots of hair .</p> <p>GOrw1</p>	<p>GOrw1 Lenže pred smrťou (nikto o takýchto veciach nerozprával , a predsa o nich každý vedel) , bola tu bežná prax priznania sa , ktorou musel prejsť : plazenie po zemi a modlikanie o zľutovanie , praskot lámánych kostí , vybitých zubov a krvavé chumáče vlasov .</p> <p>GOrw1</p>
<p>The pain in his belly : a piece of bread : the blood and the screaming ; O ' Brien Julia ; the razor blade .</p> <p>GOrw1</p>	<p>GOrw1 Myseľ mu zamestnávalo šesť vecí : bolesť v bruchu , kus chleba , krv a rev , O ' Brien , Júlia a žiletka .</p> <p>GOrw1</p>
<p>She might be screaming with pain at this moment .</p> <p>GOrw1</p>	<p>GOrw1 Možno práve teraz jačí od bolesti .</p> <p>GOrw1</p>

Obr. 17. Negatívne filtrovaná paralelná konkordancia: v slovenskej časti (slovenských vetách) sa ako potenciálny ekvivalent slovesa *scream* nemá objavovať slovenské sloveso *kričať*

Pri pohľade na konkordanciu je zrejmé, že použitím takéhoto negatívneho filtra a paralelného hľadania boli zistené výskyty s absolútnou frekvenciou 4 191, normalizovanou frekvenciou 15,05 na milión a priemernou redukovanou frekvenciou (ARF) 663,59. V paralelných slovenských textoch vidíme konkordancie z románu *1984* od Georgea Orwella, v ktorých sa nevyskytujú tvary slovesa *kričať*, ale jeho významovo príbuzné výrazy ako (*chlapček*) *pišťal*, *vrieskajúceho (pomätenca)*, *zručka (tá xantipa)*, *srdcovica (bolesť)*, *modlikanie (o zľutovanie)*, *rev* či *jačí (od bolesti)*. V prípadných nasledujúcich krokoch možno postupne zisťovať aj individuálne frekvenčné údaje takto zistených ekvivalentov, či už typických alebo menej typických až okazionálnych.

V súvislosti s kvantifikáciou výsledkov vyhľadávania na jednej strane treba podčiarknuť úvodné upozornenie, že s automatickým spracovaním jazykových dát sa viaže aj prirodzená chybovosť takého spracovania a výsledky teda predstavujú istú aproximáciu, navyše uskutočňovanú na rozsahovo rozdielnych či niekedy až kusých dátach. Kvantitatívny prístup má však na druhej strane výhodu v tom, že v kumulovaní dokladov jazykovej činnosti vznikajú isté pravidelnosti aj napriek častej aproximácii výsledkov. Ak v paralelnom korpuse, v časti východiskového jazyka (v našom prípade prevažne anglickej alebo nemeckej)

stanovíme požiadavku na vyhľadávaný výraz, možno si položiť otázku, ako čo najefektívnejšie alebo či vôbec stanoviť požiadavku na potenciálny výraz v cieľovom jazyku (v tomto prípade prevažne v slovenčine), ktorý by mohol slúžiť ako prekladové riešenie daného výrazu vo východiskovom jazyku. Inými slovami, ako – ak je to vôbec možné – si pomôcť možnosťami vyhľadávania v paralelnom korpuse pri zisťovaní a párovaní prekladateľských riešení. To je dôležité, ak prekladateľ chce zistiť, ktoré prekladateľské riešenia sú opakované, časté až typické, a ktoré skôr zriedkavé až jedinečné, vyplývajúce skôr z kreativity a idiolektu daného prekladateľa. Ide teda o otázku, ako kvantifikovať výsledky vyhľadávania, ak nemáme možnosť priameho hľadania vo výrazových pároch vo východiskovom a cieľovom jazyku.

Tu sa v našich korpusoch ukazujú viaceré možnosti, ako si aspoň približne pomôcť dostupnými korpusovými funkciami. Ak je potrebné zistiť, do akej miery je dané prekladateľské riešenie opakované a bežné, jeho opakovanosť a bežnosť používateľ korpusu dokáže overiť v paralelnom hľadaní, ako sme to ukázali vyššie v súvislosti s bežnými i menej bežnými slovenskými prekladovými ekvivalentmi slovesa *scream*. Takto sa dajú zisťovať aj výskyty niekoľkých konkurenčných či variantných prekladateľských riešení. Pomocou filtrovania sa tu možno zamerať napríklad na tie riešenia, ktoré sú iné než odhadované, explicitne zadané, a teda na riešenia alternatívne, potenciálne jedinečné. Použiteľná je tiež funkcia *Frekvencia*, respektíve *Viacúrovňová frekvenčná distribúcia*, pomocou ktorej sa rozširuje okolie výrazu (*KWIC*) jedným, druhým či oboma smermi. Takto je niekedy rozsiahly materiál rozličných riešení rozčleniteľný na základe frekventovaných postupností výrazov vo východiskových textoch na menšie skupiny, ľahšie obsiahnuteľné ľudskou pozornosťou, a teda ľahšie využiteľné pri prekladateľskej praxi.

Pri predbežnom oboznámení sa s rozsiahlym korpusovým výskytom jednoslovných i viacslovných výrazov nám nakoniec môže pomôcť základná devíza korpusového skúmania jazyka: fakt, že umožňuje odhaľovanie „štruktúr ukrytých vo viacrozmerných dátach“ (Meloun – Hill – Militký, 2017). Tieto skryté štruktúry nepredstavujú akúsi teoretickú modelovú konštrukciu, ale zrkadlia pravidelnosti a súvislosti vyplývajúce z pragmatického používania jazyka. Inými slovami, štruktúru vytvárajú dáta samey. Štrukturácia vzniká azda ako efekt akejsi kumulácie výrazov, ktoré sa často vyskytujú spolu v rovnakom type komunikačných situácií či v iných kontextoch, a to v rámci jedného aj viacerých jazykov súčasne. Pre väčšiu názornosť tejto úvahy uveďme dlhší príklad.

Povedzme, že chceme hľadať prekladový ekvivalent anglického slovesa *stipulate*. V anglickej časti paralelného korpusu stanovíme požiadavku na jednoduché vyhľadávanie

daného slovesa v rôznych tvaroch (*Jednoduché hľadanie – stipulate – Hľadať*). Zároveň v slovenskej časti paralelného korpusu stanovíme pomocou výrazov CQL formálnu požiadavku na vyhľadávanie akéhokoľvek slovesa v paralelných slovenských vetách.

Slovesá majú v koncepcii morfolologickej anotácie JÚLŠ značku začínajúcu sa na *V*, po ktorej nasledujú v rámci morfolologickej značky (tagu) ďalšie informácie o slovesnom tvare, takisto vyjadrené príslušnými symbolmi.⁵² Na vyjadrenie používateľského zámeru, napríklad úmyslu vyhľadávať akéhokoľvek slovesá, možno využiť tagy, metaznaky a regulárne výrazy. V počítačovom formálnom jazyku CQL sa požiadavka „*vyhľadaj akéhokoľvek sloveso*“ dá vyjadriť zadaním tagu [tag="V.*"] v *Paralelnom hľadaní*, kde *V* označuje sloveso a kombinácia „.*“ ľubovoľný znak pre skompletizovanie tagu opakujúci sa nula až n-krát.⁵³ Vyhľadávanie bude potom pozostávať z týchto krokov a zložiek: Paralelné hľadanie – CQL – [tag="V.*"].

Mohlo by sa zdať, že takéto vyhľadávanie nemôže byť úspešné, pretože v slovenskej časti sa vyhľadávanie „zachytí“ náhodne o prvé, náhodné sloveso. V tomto prípade bolo zistených 9 788 výskytov slovesa *stipulate* v anglickej časti a akéhokoľvek slovesa v slovenskej časti paralelného korpusu *par-sken-public-all-5.0*. Z kvantitatívneho hľadiska je však pravdepodobnejšie, že slovesá, ktoré približne zodpovedajú anglickému *stipulate* alebo sa prinajmenšom často vyskytujú vo významových kontextoch, kde možno predpokladať jeho výskyt (a teda aj „zrkadlový“ výskyt v prekladoch), bude častejší ako výskyt čisto náhodných (iných) sloviess.

A skutočne, prvých päť najfrekvencovanejších lem (podľa absolútnej frekvencie) v tabuľke slovenských sloviess podľa zadaného vyhľadávania v anglicko-slovenskom paralelnom korpuse (*Frekvencia – Viacúrovňová frekvenčná distribúcia – prvá úroveň – KWIC – Atribút: Lemma – Vytvoriť frekvenčný zoznam*) vyzerá takto:

<i>ustanovovať</i>	2 002
<i>predpokladať</i>	1 556
<i>byť</i>	1 289
<i>stanovovať</i>	1 115
<i>môcť</i>	270

⁵² Pozri prehľad značiek morfolologickej anotácie, dostupný na: <https://korpus.sk/korpusy-a-databazy/databazy/morfologicka-databaza/morfologicka-anotacia-textov-slovenskeho-narodneho-korpusu/>.

⁵³ Pozri na: <https://korpus.sk/hladat-v-korpuse/navod-na-vyhladavanie/>.

Je zrejmé, že všeobecným filtrom (požiadavkou byť slovenským slovesom) prejde aj mnoho sloviess, ktoré nie sú priamym či akýmkoľvek ekvivalentom anglického *stipulate* (všeobecne frekventovaná spona *byť*, modálne sloveso *môcť*, ktoré sú frekventovanejšie ako plnovýznamové slovesá, a preto sú „zachytené“ medzi prvými vyhľadanými slovesami). Na popredných frekvenčných pozíciách sa však predsa len ocitnú buď jeho priame možné preklady, alebo významovo príbuzné či formálne súvisiace slovesné lemy (*ustanovovať*, *predpokladať*, *stanovovať*)⁵⁴. Zároveň treba mať na pamäti, že podmienka, aby mal prekladový ekvivalent rovnakú slovnodruhovú príslušnosť (sloveso), spôsobí vynechanie prekladateľských riešení, kde sa na vyjadrenie významu v cieľovom jazyku často používajú iné slovné druhy či tvary, spôsoby a konštrukcie (typu *I am impressed by / Urobilo na mňa dojem*).

Paralelné zobrazenie korpusových dát tak prekladateľovi ponúka na výber, zváženie a ďalšie kvantitatívne spracovanie, či už subjektívne alebo objektívne prijateľné, ale niekedy tiež potenciálne chybné prekladateľské riešenia. Takto korpusová technológia prekladateľovi rozširuje popri slovníku, vlastnej jazykovej intuícii, internetových zdrojoch, prípadne prekladovej pamäti či systémoch strojového a neurónového prekladu a veľkých jazykových modeloch okruh externých jazykových zdrojov.

Pri vyhodnocovaní výsledkov hľadania jednotlivých výrazov treba mať na pamäti, že výsledky, najmä v prípade korpusovo menej zastúpených výrazov, prípadne druhov textov a javov, predstavujú istý výsek toho, ako sa výraz používa v prekladových i neprekladových textoch. K tomu pristupuje fakt, že používateľ korpusu si často musí pomôcť aproximáciou, vyhľadávacou heuristikou, keď napríklad skúma významovú stránku výrazov, ktoré nemožno hľadať priamo. V tomto zmysle nie je možné vyhľadávať podľa lexikálnej sémantiky výrazu. V prípade substantív či verb teda priamo nemožno vyhľadávať abstraktá, konkréta, slovesá pohybu, vnímania a podobne, ale dajú sa využiť ich eventuálne formálne príznaky. Napríklad abstraktá možno vyhľadávať podľa ich charakteristických frekventovaných prípon, t. j. neutrá končiace na *-stvo*, feminína končiace na *-osť* a podobne.

Hľadanie v korpuse sa totiž opiera jednak o postupnosť znakov (základných tvarov slov alebo ich konkrétnych tvarov), jednak o pridanú vonkajšiu a vnútornú anotáciu textu, a teda pridané informácie o štýlovej príslušnosti textu (napríklad román, odborný text, oblasť práva)

---

⁵⁴ Cambridgeský slovník uvádza takýto význam daného slovesa: „to say exactly how something must be or must be done“. Dostupné na: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/stipulate>.

či o slovnodruhovej príslušnosti konkrétneho slova (napríklad sloveso) alebo jeho morfológických vlastnostiach (napríklad prítomný čas, dokonavý vid, 3. osoba singuláru).

Pri prekladateľskej interpretácii výsledkov tiež treba zohľadniť významný fakt, že samotná (vnútorná) morfológická anotácia prebieha automatizovane, z čoho v prípade homoným (formálne a bez znalosti významu ťažšie odlišiteľných výrazov) vyplýva aj nenulová chybovosť. Spracovanie jazykových zdrojov do podoby korpusov sa vzhľadom na rozsah dát deje automatizovaným spôsobom, s čím sa spája aj istá prirodzená chybovosť. To si možno všimnúť napríklad pri automatickom a nie vždy jednoznačne úspešnom určovaní slovnodruhovej príslušnosti výrazov.

Uvedieme príklad priamo z korpusových zdrojov JÚLŠ. V špecializovanom Korpuse súdnych rozhodnutí (verzia 3.0 v rozsahu vyše 12 miliárd tokenov)⁵⁵ má napríklad výraz „idem“ 9 002 výskytov, pričom vo všetkých je jednoznačne určený ako tvar prvej osoby jednotného čísla slovesa „ísť“. Ako sa však ukazuje, až v 6 838 prípadoch ide v skutočnosti o súčasť latinskej frázy „ne bis in idem“, ktorá sa dodnes v takejto podobe používa v slovenskej právnej vede aj aplikačnej praxi. Fráza vyjadruje pôvodne starorímsky, dodnes používaný právny princíp zakazujúci stíhať tú istú osobu za ten istý prečin dvakrát. Iba v menšine, približne v tretine výskytov tento výraz skutočne vyjadruje daný slovesný tvar, a to najmä pri výpovediach účastníkov súdneho konania (napríklad „*na čo žalovaný vbehol do vchodu, vrazil do H. Z. so slovami idem domov, pust' ma*“ (17C/208/2011)). Treba však zároveň povedať, že konkrétne tvar „idem“ je v iných korpusoch anotovaný zväčša správne. Iba ak tvorí súčasť označenia právneho princípu „ne bis in idem“, označenie býva chybné aj tu. Napríklad v korpuse *prim-11.0-public-sane* sa výraz „idem“ vyskytuje celkovo 51 242-krát, z toho 141 výskytov nachádzame v rámci výrazu „ne bis in idem“ (ipm: 0,08 na milión, ARF: 20,50). V rámci latinskej frázy je tvar „idem“ chybné určený ako slovesný v 139 prípadoch, iba dvakrát je anotovaný ako citátový (cudzojazyčný) výraz.

1.5.6 Obsah a štruktúra cvičení

Kontakt navzájom blízkych aj vzdialených jazykov, ktorý sprostredkuje prekladateľ v podobe prekladového textu, preniká, dá sa povedať, všetky jazykové roviny. Tu sa, prirodzene, naskytá otázka, ako čo najúplnejšie zachytiť šírku javov, ktoré pri jazykovom

---

⁵⁵ Dostupný na: <https://www.juls.savba.sk/justicecorp.html>.

kontakte vznikajú. Túto otázku možno formulovať aj ako potrebu systemizácie prekladateľských problémov. Ako príklad práce so systematizujúcou ambíciou možno uviesť klasickú, pôvodne francúzsku komparáciu štylistických rozdielov medzi francúzštinou a angličtinou, ktorá si nárokuje slúžiť ako metodológia pre preklad (Vinay – Darbelnet, 1995).

V danej práci sa pozornosť venuje jednotlivým jazykovým rovinám, prekladovým jednotkám na úrovni lexikónu, syntaktických štruktúr a významu či „posolstva“ (*message*). Mincepózne sa v nej potom rozoberajú sémantické hodnoty a odtienky v rámci lexikónu, štylistické variácie, doslovný a obrazný význam v oboch jazykoch, intelektuálnosť a emocionálnosť výrazov, lexikálne lakúny, otázky derivácie, „falošní priatelia“ na úrovni sémantiky i štylistiky, a tiež porovnanie spôsobu slovesného deja (*aktionsart*). Na úrovni syntaktických štruktúr autori rozoberajú podobnosti a rozdiely v oblasti slovných tried francúzskych a anglických výrazov, transpozície, na úrovni štylistiky porovnávajú slovné triedy oboch jazykov, ponúkajú komparáciu morfolologickej úrovne (rod, číslo, čas, slovesný rod (*voice*), modalitu) a odpovedajú na viaceré ďalšie otázky súvisiace s prekladom. Na úrovni významu (*message*) skúmajú napríklad interlingválne odlišnú prozódii, slovosled a štruktúru tvrdení, ich „moduláciu“ (*modulation*), ekvivalenciu (*equivalence*) a alúziu (*allusion*) v „posolstve“, teda komunikačnom obsahu (*message*) tvrdení, a tiež adaptáciu. Poskytujú aj metalingvistické informácie, napríklad interkultúrne odlišné (francúzske a anglické) členenie reality (*segmentations of reality*) v oblastiach, akými sú čas, budovy, obchod, miery, jedlá, sociálny život, školy a univerzity a dosah týchto rozdielov na preklad. Možno povedať, že autori spomínanej práce ponúkajú nielen systematický prehľad okruhov jazykových, ale aj kultúrnych otázok, ktoré rieši prekladateľ pri práci.

V predkladanej cvičebnici, ktorú vnímame ako krok k systematickému využívaniu korpusov pri prekladaní, nemáme natoľko celostnú ambíciu. Zamieravame sa na výsek prekladateľských problémov, ktoré považujeme za podnetné nielen z hľadiska samotného prekladu, ale aj z hľadiska používania korpusu, jeho možností a limitov. Aj tu sa však, hoci na menšom priestore, pokúšame o prepojenie vybraných okruhov prekladateľských problémov, ktoré tematizujeme v praktickej časti publikácie. Usilujeme sa tiež zohľadňovať systémové rozdiely medzi slovenčinou ako domácim jazykom a angličtinou a nemčinou ako cudzími a typologicky odlišnými jazykmi. Tieto rozdiely sa môžu prejavovať v odlišnej slovnodruhovej príslušnosti, morfologických, syntaktických, lexikálnych či iných vlastnostiach pôvodného výrazu a jeho prekladového ekvivalentu. Rozdiely medzi jazykmi sú obzvlášť viditeľné pri preklade obrazných výrazových prostriedkov. Daniela Múglová (2018, s. 345 – 366) ich

v samostatnej kapitole označuje súborne *Tri oriešky pre prekladateľa*, pričom ako takéto oriešky identifikuje preklad metafor, slovných hračiek a frazeologizmov. Bežne sa stáva, že frazeologický výraz vo východiskovom a cieľovom jazyku sú vyjadrené úplne inými jazykovými prostriedkami a obrazmi, ako to dokladajú napríklad výrazy *in a nutshell* či *make a point of* a ich slovenské ekvivalenty. Významná časť cvičení sa preto zameriava na preklad obrazných výrazových prostriedkov pri kontakte slovenčiny s angličtinou a nemčinou.

Do publikácie sme sa pokúsili zahrnúť dostatok cvičení, aby aspoň sčasti pokryli rôznorodosť problémov najmä umeleckého prekladu na jednotlivých jazykových úrovniach. Ku každému jazykovému javu, ktorý sme sa tu rozhodli zahrnúť, sme sa v rámci možností usilovali vytvoriť používateľsky čo najpodnetnejšie cvičenia, čo znamenalo popri dodržaní jednotnej formy cvičení usilovať sa tiež o ich obsahovú a metodologickú obmenu. Tu sme zároveň museli zohľadniť fakt, že štýlové zastúpenie rôznych textov v aktuálnych paralelných korpusoch SNK ani zďaleka nemožno považovať za vyvážené. Ich zloženie je však rozmanité, lebo paralelné korpusy zahŕňajú ako beletristické, tak aj odborné texty.

Preklad odborných textov je do veľkej miery zameraný jednak na preklad termínov, ktoré niekedy existujú vo východiskovom i cieľovom jazyku, inokedy je potrebná aproximácia alebo dokonca až vytvorenie týchto termínov v cieľovom jazyku, kde daný termín absentuje. Ján Horecký (1956, s. 39) v tejto súvislosti opakovane a výstižne poznamenáva, že termíny sa de facto neprekladajú, ale substituujú. Pri preklade umeleckých textov sa síce niekedy takisto vyskytujú termíny (napríklad v literatúre faktu, ale aj vo fikcii), ktoré treba tiež substituovať, zároveň sa však preklad beletrie spája s niektorými odlišnými prekladateľskými problémami. Dominique Auryová v tejto súvislosti v predhovore k významnej teoretickej práci G. Mounina uvádza: „odborní prekladatelia závidia literátom, neboť ti nemají problémy se slovníkem, literáti zase závidia odborným, neboť ti nenarážejí na nic jiného než na problémy se slovníkem“ (Mounin, 1999, s. 7). Preklad umeleckej literatúry sa v tomto zmysle spája s prekladom slov a slovných spojení, ako sú expresívne a emocionálne výrazy, lokálne výrazy a dialektizmy, frazeologické výrazy, s pretlmočením sociolektu, vlastného autorského štýlu a rytmu, hry so slovami. Stretávame sa tu často s narážkami, neologizmami, kultúrne viazanými reáliami a špecifikami, čo vytvára priestor pre subjektívne rozhodnutia prekladateľa.

Hlavné cvičenia pre prácu so *slovensko-anglickým* paralelným korpusom na základe vyššie opísaných úvah boli vybraté so zreteľom na špecifiká (najmä) literárnej komunikačnej sféry, a to predovšetkým na ikonizovanú zážitkovosť. Tá so sebou prináša:

1. obraznosť v kolektívnej pamäti východiskovej i cieľovej kultúry, tak ako sa pretavuje do špecifických frazeologizmov;

2. zobrazenie emócií, ktoré sa premieta do prítomnosti expresívnych výrazov;

3. zaužívaný spoločný výskyt vybraných výrazov aj na úrovni viacslovných jednotiek v podobe kolokácií, tak ako sa používajú a objavujú v textoch;

4. čiastkovo výrazy majúce aspoň do istej miery terminologickú platnosť, rovnako doložiteľné v umeleckých i odborných textoch;

5. obrazy toho, ako sa vety a výpovede vo východiskovom i cieľovom jazyku rozdielne i podobne členia interpunkciou;

6. obrazy toho, ako pri kontakte jazykov prostredníctvom prekladu dochádza k ich kalkovaniu.

Ďalšie vyššie spomenuté typické problémy prekladu umeleckých textov, vrátane výrazových prostriedkov, ako sú metafory a slovné hračky, ktoré spoločne s frazeologizmami považuje D. Müglová za „tri oriešky pre Popolušku“, považujeme za výzvu na spracovanie v budúcnosti.

Hlavné cvičenia sú preto zamerané na preklad frazeologických výrazov, expresív, kolokácií, slov s terminologickou platnosťou, porovnanie interpunkcie v angličtine a slovenčine a problematiku kalkov pri preklade. Podobne hlavné cvičenia pre prácu so *slovensko-nemeckým* paralelným korpusom obsahujú úlohy zamerané na preklad frazeologických výrazov, slov s terminologickou platnosťou, kolokácií a expresív.

Hlavné cvičenia pre oba jazyky majú v zásade túto štruktúru:

1. tematický celok cvičenia/vol'ba korpusu: zadanie vyhľadávania výrazu/typu/skupiny výrazov, resp. úlohy a smeru vyhľadávania;
2. kvantitatívna časť: zobrazenie hľadaných výrazov v podobe zoznamov, príkladov, frekvenčných údajov, grafov (zobrazenie používania výrazu v čase) a podobne;
3. kvalitatívna časť: interpretácia výsledkov (triedenie výsledkov do prípadných typologických skupín, pozorovania a komentáre k výsledkom a ich triedeniu);
4. podľa potreby doplnky a rozširujúce informácie, príp. zistenia.

Vyhľadávanie sa uvádza ako postupnosť funkcií, ktoré sa použili v návrhu riešenia. Pri uvádzaní tejto postupnosti sa opierame o praktické riešenie použité v práci Slovenský národný

korpus: používanie, príklady, postupy (Šimková – Gajdošová, 2020), na ktorú voľne nadväzujeme.

Všetky príklady výrazov a viet v paralelných textoch pochádzajú z použitých paralelných korpusov, ktoré obsahujú aj kompletne bibliografické informácie o zdrojových textoch⁵⁶. Príklady uvádzame v tejto podobe: *príklad v cudzom jazyku/príklad v slovenčine* (meno a priezvisko autora v pôvodnom tvare, rok vydania pôvodného diela, *preklad*: meno a priezvisko prekladateľa, rok vydania prekladu).

Kvantitatívne údaje sa uvádzajú v tabuľkách alebo zátvorkách, frekvenčné údaje v hlavných cvičeniach sú zaznamenané v takomto poradí: štandardizovaná frekvencia, ARF, absolútna frekvencia.

Doplňkové cvičenia sú štruktúrované zjednodušene, obsahujú v zásade časti 1 a 2 vyššie uvedenej štruktúry hlavných cvičení. Ich počet v porovnaní s hlavnými cvičeniami v jednotlivých okruhoch kolíše a ich usporiadanie v zásade kopíruje postupnosť okruhov pri hlavných cvičeniach. Namiesto podkapitoly o preklade slov s terminologickou platnosťou a o otázke interpunkcie pri preklade doplnkové cvičenia obsahujú podkapitulu vymedzenú ako preklad vybraných adjektív, substantív a verb. Doplnkové cvičenia uzatvára podkapitola venovaná prekladu kalkov, rovnako ako pri hlavných cvičeniach. Tieto cvičenia uvádzame len pre *anglický* jazyk, členené v samostatných podkapitolách sa zameriavajú na preklady frazeologických výrazov, expresív, kolokácií, vybraných substantív, adjektív, verb a kalkov.

Dúfame, že táto teoreticko-historicko-metodologická časť predkladanej publikácie čitateľovi dostatočne osvetlila výhody práce s korpusom pre potreby prekladateľov, že ho podnieti siahnuť po ňom, a teda zodpovedala otázku „prečo“ a sčasti už aj otázku „ako“ pracovať s korpusmi pri preklade. Na túto druhú otázku by mala podrobnejšie odpovedať praktická časť publikácie. Zároveň platí, že podobne ako korpus ponúka rôzne možnosti, aj autori tohto diela vo vzťahu k čitateľovi a používateľovi korpusov ukazujú príležitosti, ako účelne využiť prácu so zdrojmi, ktorých sú zároveň tvorcami. Rozhodnutie a voľba medzi prostriedkami, koncepciami, metódami, postupmi a prekladateľskými riešeniami ostáva tak, ako pred príchodom korpusovej technológie a iných technológií, na samotných prekladateľoch.

Miroslav Zumrík

---

⁵⁶ Dohľadateľné na základe postupnosti týchto krokov: *Informácie o korpuse – Štruktúry a atribúty – doc.bibl.*

2. Praktická část

2.1 Slovensko-anglický paralelný korpus

Slovensko-anglický paralelný korpus vznikol v roku 2011 na základe projektu 7. rámcového programu *FP7-ICT-2009-5 Bringing Machine Translation for European Languages to the User – Enlarged European Union (EuroMatrixPlus-X)* realizovaného v rámci spolupráce Slovenského národného korpusu Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV a Ústavu formálnej a aplikovanej lingvistiky Matematicko-fyzikálnej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe. Jeho prvá verzia s označením **par-sken-1.0** obsahovala 1,6 miliónov párov viet (24 miliónov tokenov v anglickej časti, 20 miliónov tokenov v slovenskej časti). V rámci tohto projektu bola vytvorená aj značne rozšírená druhá verzia korpusu **par-sken-2.0**, ktorá už obsahovala aj podkorpus beletrie v rozsahu cca 4 miliónov párov viet (63 miliónov tokenov v anglickej časti a 54 miliónov tokenov v slovenskej časti). Rovnako ako niektoré ďalšie paralelné korpusy v ponuke SNK mal aj tento podkorpus v názve označenie *-fic*, čo sa zachováva v každej ďalšej verzii. Obsahuje prevažne beletriu, ale aj populárno-vedecké texty a literatúru faktu, pričom tieto korpusovo spracované dáta predstavujú v každej verzii podmnožinu celého slovensko-anglického paralelného korpusu s označením *-all*, ktorý ďalej zahŕňa aj právne a administratívne texty prekladov z európskych inštitúcií (Úradný vestník Európskej únie (oj), JRC-Acquis (acq), Europarl (ep), Digitálny korpus Európskeho parlamentu (dcep)), niektoré európske dokumenty (napríklad Európsku ústavu)).

Aktuálna verzia **par-sken-public-all-5.0** bola vytvorená 20. 5. 2025 v rozsahu 526 miliónov tokenov (277 miliónov tokenov v slovenskej časti, 249 miliónov tokenov v anglickej časti). Až 99,35 % dát má uvedený ako pôvodný jazyk angličtinu, pričom prevažujú dáta americkej literatúry, zvyšných 0,65 % predstavujú pôvodné slovenské texty preložené do angličtiny (P. Pišťanek, V. Balla). Neznamená to však, že vyhľadávanie v tomto paralelnom korpuse je jednosmerné. Ak chce používateľ vyhľadávať slovenský výraz a jeho ekvivalenty v angličtine, zvolí si korpus *par-sken-public-all-5.0-sk*, resp. podkorpus beletrie *par-sken-public-fic-5.0-sk*. Naopak, ak má záujem vyhľadávať z angličtiny do slovenčiny, zvolí si korpus *par-sken-public-all-5.0-en*, resp. podkorpus beletrie *par-sken-public-fic-5.0-en*. Z časového hľadiska tento paralelný korpus tvoria texty z rokov 1957 – 2018, predovšetkým však z obdobia rokov 2014, 2013, 2015 a ďalších rokov z daného desaťročia.

Na rozdiel od predchádzajúcich verzií obsahuje každý dokument zaradený a spracovaný do tejto aktuálnej verzie rozšírenú štýlovo-žánrovú anotáciu, ktorá je oproti doterajšej obohatená o mnohé kľúče používané predtým len pre texty v primárnom

synchronnom korpuse⁵⁷. Okrem podrobných kľúčov o pôvode textov (rozšírené bibliografické údaje, jazyk diela, roky aktuálneho a aj pôvodného vydania a iné) pribudli aj kľúče na označenie štruktúry textu a jeho štýlovo-žánrovej charakteristiky s príslušnými podskupinami a fixnými množinami hodnôt. Nová anotácia tak umožňuje vyhľadávanie aj špecifických jazykových dát v konkrétnych druhoch textov v oboch jazykoch, napr. môžeme zistiť, či je použitie konkrétneho jazykového prostriedku viac prítomné v prekladateľskom idiolekte.

Navyše, od 3. verzie slovensko-anglického paralelného korpusu sa konkrétne jazykové prostriedky vyhľadávajú prostredníctvom Slovníkového portálu Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV⁵⁸ automaticky vyhľadávajú aj v slovensko-anglickom paralelnom korpuse. Vďaka tomu má používateľ zároveň informáciu o konkrétnych prekladových frázach, ktoré k nim vo vybraných dátach prislúchajú.

Verzie slovensko-anglického paralelného korpusu	Počet tokenov	Počet viet	Rok vzniku	Podkorpus beletrie
par-sken-1.0	44 000 000	1 600 000	2011	nie
par-sken-2.0	369 000 000	10 000 000	2012	áno
par-sken-3.0	392 000 000	11 000 000	2014	áno
par-sken-4.0	556 000 000	17 000 000	2015	áno
par-sken-5.0	526 000 000	15 000 000	2025	áno

Tab. 1. Tvorba a rozširovanie slovensko-anglického paralelného korpusu

V celom korpuse sa dá vyhľadávať po registrácii v nástroji NoSketch Engine v anglickej časti alebo v slovenskej časti, pričom sa očakáva znalosť práce s nástrojom NoSketch Engine a ovládanie formálneho jazyka CQL. Ak používateľ potrebuje usmernenie,

⁵⁷ <https://korpus.sk/hladat-v-korpuse/navod-na-vyhľadavanie/bibliograficka-a-stylovo-zanrova-anotacia/>

⁵⁸ <https://slovník.juls.savba.sk/>

môže využiť informácie a videonávody⁵⁹ dostupné na stránkach Slovenského národného korpusu.

Slovensko-anglický paralelný korpus obsahuje vzájomné preklady z oboch jazykov, t. j. texty v anglickom jazyku preložené do slovenského jazyka a opačne, pričom zahŕňa diela vyše 200 autorov a vyše 100 prekladateľov. Texty sú automaticky zarovnané po vetách. Slovenské texty sú automaticky morfológicky anotované nástrojmi MorphoDiTa⁶⁰ a Morče⁶¹, pričom druhý z nich bol natrénovaný v SNK na báze tagsetu⁶² vypracovaného v Slovenskom národnom korpuse. Anglické texty sú anotované na báze tagsetu⁶³ z *The Penn Treebank Project* s využitím TreeTaggera⁶⁴.

Pre orientáciu uvádzame skrátenú tabuľku (Tab. 2) základných morfológických značiek v oboch častiach slovensko-anglického paralelného korpusu, z ktorej je zrejmé, že rozdiely nie sú dané len odlišnou morfológickou štruktúrou oboch jazykov, ale aj konsenzom tvorcov daných tagsetov.

Slovenský tagset	Slovná trieda	Anglický tagset
S	Podstatné meno	NN
A	Prídavné meno	JJ
P	Zámeno	PP
N	Číslovka	JJ/CD
V	Sloveso	VB
G	Príčastie	VBG
D	Príslovka	RB
E	Predložka	IN
O	Spojka	IN/CC

⁵⁹ <https://korpus.sk/hladat-v-korpuse/videonavody/>

⁶⁰ <https://ufal.mff.cuni.cz/morphodita>

⁶¹ <https://ufal.mff.cuni.cz/morce/index.php>

⁶² <https://korpus.sk/korpusy-a-databazy/databazy/morfologicka-databaza/morfologicka-anotacia-textov-slovenskeho-narodneho-korpusu/>

⁶³ <https://www.cis.lmu.de/~schmid/tools/TreeTagger/data/Penn-Treebank-Tagset.pdf>

⁶⁴ <https://www.cis.uni-muenchen.de/~schmid/tools/TreeTagger/>

J	Citoslovce	UH
T	Častica	-
R	Reflexívne <i>sa/si</i>	-
Y	Kondicionálová morféma	-
W	Značka, skratka	-
Z	Interpunkcia	viacero značiek
Q	Neurčiteľný slovný druh	-
#	Neslovný element	SYM
%	Citátový výraz	FW
0	Číslica	-
(:r)	Vlastné meno	NP
(:q)	Chybný zápis	-
-	Člen	DT
-	Predeterminer	PDT
-	Existential there	Ex
-	Possessive ending	POS

Tab. 2. Tabuľka základných morfológických značiek v oboch častiach slovensko-anglického paralelného korpusu

Na záver by sme chceli zdôrazniť, že slovensko-anglický paralelný korpus nepredstavuje zbierku vyvážených a reprezentatívnych dát – teda neodráža stav niektorého z geografických variantov angličtiny, niektorej z literatúr a ani nevytvára obraz všetkých prekladateľských riešení. Práve tieto prirodzené limity korpusu do značnej miery ovplyvnili výber okruhov ponúkaných cvičení, ako aj zadania cvičení samotných. Napokon je potrebné znovu upozorniť všetkých používateľov, že pri vyhľadávaní, ako aj analýze výsledkov vyhľadávania je namieste počítat' s dvoma úrovňami chybovosti: s chybovosťou na formálnej úrovni vyplývajúcou z automatického spracovania a značkovania dát a tiež s možnými chybami reálnych prekladateľov (pozri časť 1.5.5).

Jana Levická

2.2 Hlavné cvičenia

2.2.1 Preklad frazeologických výrazov

Špecifiká prekladu frazeologických výrazov vyplývajú zo špecifik samotných frazeologizmov, ktoré sú umocnené kontaktom jazykov pri preklade. Možno povedať, že frazeologizmy a ich charakteristické vlastnosti boli a sú predmetom záslužného výskumu v slovenskej i českej lingvistike. Najvýraznejšie prispel k výskumu slovenskej frazeológie Jozef Mlacek, ktorého početné výstupy a syntetické práce sú výsledkom dlhodobého profesionálneho zamerania sa na danú oblasť a prinášajú ucelený systematický a originálny pohľad na oblasť frazeológie. Za všetky spomeňme aspoň jeho monografickú prácu *Slovenská frazeológia* (Mlacek, 1977), kolektívnu prácu o vývoji súčasnej frazeológie (Mlacek – Baláková – Kováčová, 2009) a časopisecký výstup mapujúci aktuálne výsledky výskumu frazeológie v časopise *Slovenská reč* (Mlacek, 2022). Vymedzením frazémy sa zaoberá aj Juraj Dolník (1997), frazeologickej motivácii lexikálnych jednotiek sa venuje Martin Ološtiak (2011), dynamiku súčasnej frazeológie z hľadiska somatických frazém a ďalšie témy skúma Dana Baláková (napríklad 2011). Frazeologické otázky rozoberá aj Viera Kováčová (Baláková – Kováčová, 2017), z obraznej perspektívy až akéhosi mýtického pračasu tiež Jana Skladaná (1999).

Frazeológiu z komparatívneho anglistického a slovakistického hľadiska spracoval v mnohých výstupoch Pavol Kvetko, a to monograficky (Kvetko 2009, 2015b, 2015c) aj slovníkovo (Kvetko 2014). Zo slovakistického i germanistického pohľadu sa frazeológii dlhodobo venuje Peter Ďurčo, a to aj z terminografického hľadiska (Mlacek – Ďurčo a kol., 1995), najnovšie v komparatívnej štúdií o frazeologizovaných konštrukciách v slovenskom a nemeckom jazyku (Ďurčo, 2025). Frazeológiu pre potreby pedagogiky spracovala Gabriela Magalová (2016). V českej lingvistike je klasickým autorom v tejto oblasti František Čermák, z jeho bohatých výstupov frazeologického výskumu možno uviesť napríklad rozsiahlu prácu o českej a všeobecnej frazeológii a idiomatike (Čermák, 2007). Starších aj novších českých výstupov a nástrojov v tejto oblasti je však značný počet, ako o tom svedčí napríklad príspevok o korpusových nástrojoch na skúmanie variantnosti frazém a kolokácií (Skoumalová – Vítovec – Hnátková, 2025).

Základná jednotka frazeologických výskumov – frazéma (frazeologizmus) – sa definuje ako „špecifický typ ustáleného slovného spojenia vyznačujúci sa expresívnosťou a obraznosťou, ktorého zložky sa úplne alebo aspoň čiastočne desémantizovali“ (Mlacek –

Ďurčo a kol., 1995). Charakteristická expresívnosť, obraznosť a úplná či čiastočná desémantizácia zložiek frazeologizmov predstavuje výzvu aj pre ich korpusové skúmanie pre potreby prekladu, keďže korpusové vyhľadávanie v zásade nedokáže priamo identifikovať a priradiť k sebe frazeologické jednotky vo východiskovom texte a ich preklad v cieľovom texte. To kladie nároky na vynachádzavosť korpusového používateľa, ktorý môže kombinovať korpusové funkcie, ako sú *Frekvencia*, *Filter*, *Kontext*, *Kolokácie*, či použiť sofistikovanejšie vyhľadávanie pomocou formálneho jazyka CQL, a i prostredníctvom nich tieto vyhľadávania kvantifikovať a ďalej skúmať.

Úloha č. 1

1. **Vyhľadajte** v slovenskej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-sk frazeologizmus* (konkrétne: *prirovnanie*) **chudobný ako kostolná myš**.
2. Identifikované východiskové anglické výrazy **rozdeľte** do skupín podľa spoločných charakteristík (lexikálnych, morfológických, syntaktických a sémantických).
3. **Porovnajte** relatívny výskyt hľadaného prirovnania v textoch korpusu slovenskej beletrie, t. j. v podkorpuse *prim-11.0-public-img-sk* a **všimajte si**, v akých textoch a v akom roku sa vyskytol.

Návrh riešenia

1. Typ(y) hľadania – jednoduché – *ako kostolný⁶⁵ myš* – Kontext – *chudobný* – Rozsah 5 tokenov vľavo – Hľadať⁶⁶

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,2; ARF: 8,77; ABS: 49

2. Členenie pôvodných výrazov na skupiny:

a. Slovenské prirovnanie ako presný preklad anglického sémantického ekvivalentu. V prípade prirovnania (*chudobný ako*) *kostolná myš* ide o tzv. frazeologický europeizmus, v angličtine preto možno nájsť jeho presný sémantický ekvivalent, a to *poor as church mice/a church mouse*. Ten sa v pôvodných textoch vyskytol ako ekvivalent slovenského prirovnania celkovo

⁶⁵ Tu aj ďalej platí informácia z úvodnej časti, že funkcia Jednoduché hľadanie dokáže vyhľadať aj skupinu výrazov vo všetkých tvaroch v prípade, ak sa vyhľadávaná skupina zadá do vyhľadávacieho políčka v základnom tvare (ako lemy): v tomto prípade je takým tvarom *kostolný myš* namiesto (intuitívneho) výrazu *kostolná myš*.

⁶⁶ Alternatívne hľadanie: Jednoduché hľadanie – *kostolný myš* – Hľadať. Prípadne: Jednoduché hľadanie – *chudobný ako/chudobný ako kostolný myš* – Paralelné hľadanie – *poor/mice* (...).

sedemkrát. Okrem toho boli východiskom slovenského prirovnania pri preklade veľmi blízke prirovnania *as poor as Job's turkey*, *as poor as a (starving) rat*, *poor as a bowl of yak-me*.

b. Slovenské prirovnanie ako preklad zaužívaného anglického obrazného výrazu, najmä *dirt-poor*, *poverty-stricken*, *broke as a convict*, prípadne ojedinelý výskyt *piss-poor*.

c. Slovenské prirovnanie ako preklad neidiomatických ekvivalentov. Toto riešenie použili slovenskí prekladatelia približne v tretine celkového počtu výskytov. Časť z týchto ekvivalentov obsahuje osobitnú lexikálnu jednotku označujúcu vyšší stupeň chudoby. Možno si položiť otázku, či práve explicitne vyjadrená vyššia miera chudoby prekladateľa motivovala použiť slovenské prirovnanie. Ako príklad možno uviesť: *Pa was pretty poor*. (Mark Twain, 1885, preklad: Otakar Kořínek, 2006).

d. Irelevantné konkordancie a posuny v preklade, keďže v origináli sa daným prirovnáním nepomenúvala chudoba, ale napríklad výzor či spôsob pohybu. Príklady: *she is rather drab and mousy* (James Clavell, 1966, preklad: Viktor Krupa, 2001); *Old woman that lived in a shoe she had so many children* (James Joyce, 1922, preklad: Jozef Kot, 1993).

3. Typ(y) hľadania – jednoduché – ako *kostolný myš* – Kontext – *chudobný* – Rozsah 5 tokenov vľavo – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,58; ARF: 37,53; ABS: 81 výskytov. Výskyty daného výrazu možno členiť pomocou funkcie Frekvencia.

Frekvencia – Frekvenčná distribúcia podľa typov textov – doc.date

Ukazuje sa, že výraz sa vyskytol celkovo v 59 dokumentoch z obdobia rokov 1970 – 2020. Najviac výskytov sa v tomto podkorpuse nachádza z roku 1981, a to z pera Hany Zelinovej.

Ak zistenú hodnotu ipm porovnáme s vyhľadávaním v slovensko-anglickom paralelnom korpuse, konštatujeme, že v pôvodných slovenských textoch zahrnutých do korpusových databáz SNK sa vyskytuje takmer trikrát častejšie.

Úloha č. 2

1. **Vyhľadajte** v slovenskej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-sk* ekvivalenty hovorového prirovnania **jasný ako facka**.
2. Identifikované východiskové anglické výrazy **roztried'te** do skupín (napríklad podľa štylistického či časového hľadiska).
3. **Porovnaj'te** relatívny výskyt analyzovaného prirovnania s jeho výskytom v pôvodnej slovenskej beletrii zahrnutej do hlavného korpusu *prim* (podkorpus *prim-11.0-public-img-sk*). **Všimajte si** aj rok vydania textu.

Návrh riešenia

1. Typ(y) hľadania – jednoduché – *jasný ako facka* – Hľadať

Výsledok hľadania: ipm: 0,23; ARF: 9,93; ABS: 58

2. Na formálnej úrovni sa slovenské prirovnanie vyjadruje explicitne porovnávacou spojkou *ako*. Okrem toho je dôležité vnímať príznaky obraznosti a hovorovosti spojenia. Z hľadiska týchto troch skutočností možno potom porovnať slovenské prirovnanie s východiskovými výrazmi:

a. Východiskom slovenského prirovnania použitého v preklade sú (blízke) prirovnania, ktoré zahŕňajú adjektíva *clear, plain, simple, sure*. Väčšina z nasledujúcich výrazov sa navyše vyznačuje obraznosťou rovnako ako slovenské prirovnanie, pričom neprihliadame na skutočnosť, či ide o hovorové, expresívne alebo knižné výrazy: *simple as that, plain as day, clear as daylight, sure as eggs are eggs, straight as a string, clear as a damn bell, clear/obvious/plain as the nose on one's face, plain as a pikestaff, sure as rain/shit, clear as hell to me, plain as shootin', simple as ABC, sure as hell*.

b. Do druhej skupiny môžeme zahrnúť slovné spojenia s tými istými adjektívami, ktoré však nepatria k obrazným a niektoré z nich majú aj príznak hovorovosti, prípadne expresívnosti: *(pretty) clear, (pretty) obvious, (quite) plain, plainly, simple, evident, plain enough, plain/pure and simple, no doubt about that, no question about it, damn sure*. Zároveň si možno položiť otázku, prečo bol v preklade použitý obrazný ekvivalent, hoci v origináli obraznosť chýba. Môžeme si zobrazit' širší kontext príslušného výrazu v angličtine a analyzovať, či sa prekladateľ neusiloval týmto prirovnaním kompenzovať iný obrazný výraz v pôvodnom jazyku, ktorý nepreložil obrazne:

Anyway, it seemed goddam clear why Seymour wanted me to shine my shoes when i went on the air. / No, bolo mi jasné ako facka, prečo si Seymour želá, aby som si pred odchodom do rozhlasu vyleštil topánky. (Jerome David Salinger, 1981, preklad: Jozef Kot, 1999).

3. Výsledkom hľadania výrazu *jasný ako facka* v podkorpuse *prim-11.0-public-img-sk* sú nasledujúce štatistické údaje: ipm: 0,81; ARF: 53,72 a ABS: 96 výskytov. Ak zistenú hodnotu ipm porovnáme s predchádzajúcim vyhľadávaním v slovensko-anglickom paralelnom korpuse, konštatujeme, že v pôvodných textoch korpusových databáz SNK sa vyskytuje častejšie, najčastejšie v roku 2008.

Úloha č. 3

1. **Vyhľadajte** v slovenskej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-en* ekvivalenty výrazu ***in a nutshell***.
2. Akými rôznymi a najčastejšími výrazmi sa tento výraz **prekladá** v slovenských textoch?
3. V akých druhoch textov sa tento výraz **vyskytuje** v korpuse najčastejšie?

Návrh riešenia

1. Typ(y) hľadania – jednoduché – *nutshell* – Hľadať

Výsledok hľadania: ipm: 0,25; ARF: 25,46; ABS: 69

Vyhľadávanie najprv izolovaného výrazu možno odôvodniť tým, že sa v takom prípade môžu odhaliť aj iné než zadané výrazy v okolí výrazu *nutshell*, a teda potenciálne aktualizácie či varianty tohto výrazu. Okolie výrazu, v tomto prípade ľavé, možno potom skúmať pomocou funkcie *Frekvencia*, respektíve *Viacúrovňová frekvenčná distribúcia* (2L – 1L – KWIC, tretia úroveň, všetko atribúty *lemma*):

Frekvencia – tretia úroveň – Atribút: lemma – Pozícia 2L – 1L – KWIC – Vytvoriť frekvenčný zoznam

Najčastejšou sekvenciou (podľa absolútnej frekvencie) je práve hľadaný výraz *in a nutshell* (ipm: 0,23; ARF: 23,83; ABS: 63), ktorý bude komentovaný v návrhu členenia. Zvyšné výskyty výrazu *nutshell* tvoria mierne aktualizácie tohto výrazu:

I have put the matter into a nutshell, Mr Deasy said / Vyjadril som to stručne a jasne, povedal pán Deasy (James Joyce, 1922, preklad: Jozef Kot, 1993)

not knowing that she was putting all her thoughts on suffering in a single nutshell / neuvedomujúc si, že týmito slovami stručne vyjadrila všetky svoje predstavy o utrpení (John Galsworthy, 1907, preklad: Katarína Jusková – Verona Chorváthová, 2005)

This, in a holy nutshell, is Hinduism / Toto je v posvätnej kocke hinduizmus (Yann Martel, 2001, preklad: Otakar Kořínek, 2003).

2. Anglické slovníkové zdroje naznačujú, že výraz *in a nutshell* vyjadruje najmä význam krátkosti, stručnosti, jasnosti. Explikáciu tohto výrazu zachytávajú výklady v anglických slovníkoch (napríklad Cambridge Dictionary, Collins Dictionary, Merriam Webster Dictionary či Longman Dictionary of Contemporary English) nasledujúcimi spôsobmi: *very briefly, giving only the main points*⁶⁷, *You can use in a nutshell to indicate that you are saying something in a very brief way, using few words*⁶⁸, *in a very brief statement*⁶⁹, *used when you are stating the main facts about something in a short clear way*⁷⁰. V týchto slovníkových explikáciách sa zdôrazňuje najmä krátkosť, ale aj jasnosť vyjadrenia „v orechovej škrupinke“.

Tento metaforický význam sa obrazne vyjadruje aj v slovenských textoch, kde sa ale používajú iné, abstraktnejšie obrazy, ako je napríklad *kocka, skratka, podstata*; prípadne príslovkou ako *skrátka, stručne* a podobne.

Najčastejšie spôsoby, akým sa anglický výraz prekladá v slovenských textoch, je možné kvantifikovať tak, že sa k vyhľadávaniu v anglickej časti korpusu (par-sken-public-all-5.0-en) pridá paralelné hľadanie v jeho slovenskej časti (par-sken-public-all-5.0-sk):

Typ(y) hľadania – CQL – [lemma=".*krat.*" | (lemma=".*krát.*" | (lemma=".*kock.*" | (lemma=".*struč.*" | lemma=".*jasn.*")))] – Hľadať

Výsledok hľadania: ipm: 0,17; ARF: 16,88; ABS: 48

Prepnutím do slovenskej časti korpusu a použitím funkcie Frekvencia (Atribút: lemma) možno zistiť súhrnné zastúpenie jednotlivých lem, ktoré sa v konkrétnych výskytoch môžu navzájom kombinovať a dopĺňať. V zátvorke sa uvádzajú najčastejšie tvary danej lemy (prvá úroveň, Atribút: *lemma*), respektíve predložkového výrazu:

<i>stručne</i>	ipm: 0,06; ARF: 6,70; ABS: 16
<i>kocka (v kocke)</i>	ipm: 0,04; ARF: 3,11; ABS: 10
<i>skratka (v skratke)</i>	ipm: 0,03; ARF: 4,32; ABS: 8
<i>krátkosť (v krátkosti)</i>	ipm: 0,03; ARF: 3,24; ABS: 7
<i>skrátka</i>	ipm: 0,01; ARF: 1,96; ABS: 3
<i>krátko</i>	ipm: 0,01; ARF: 1,86; ABS: 2
<i>stručný (v stručnej forme, vyjadrení)</i>	ipm: 0,01; ARF: 1,20; ABS: 2

⁶⁷ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/in-a-nutshell>

⁶⁸ <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/in-a-nutshell>

⁶⁹ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/nutshell>

⁷⁰ <https://www.ldoceonline.com/dictionary/in-a-nutshell>

Alternatívne preklady možno nájsť vo zvyšných výskytoch výrazu *in a nutshell*, ako sú napríklad:

That puts the matter in a nutshell / To vyjadruje podstatu veci (Virginia Woolf, 1929, preklad: Pavel Vilikovský, 2000)

That's the whole thing in a nutshell / v tom to väzí (Jerome David Salinger, 1953, preklad: Jozef Kot, 1965)

You have it in a nutshell / Pekne si to povedal (Jane Feather, 2010, preklad: Miriam Ghaniová, 2013)

There it is in a nutshell / o to vjadre ide (Arthur Conan Doyle, 1892, preklad: Alfonz Bednár, 1965)

Looks like you've got my life story in a nutshell / Zdá sa, že môj životný príbeh už máte v maličku (Jayne Ann Krentz, 2002, preklad: Miriam Ghaniová, 2002).

3. S využitím funkcie Frekvencia (Frekvenčná distribúcia podľa typov textov) a po zvolení kľúča Doména dokumentu (*doc.domn*) možno vytvoriť frekvenčný zoznam textov, v ktorých sa vyskytuje výraz *in a nutshell*, a to:

<i>ars</i> (umelecké texty)	ipm: 0,11; ARF: 6,16; ABS: 31
<i>plt</i> (politické texty)	ipm: 0,07; ARF: 2,79; ABS: 19
<i>law</i> (právne texty)	ipm: 0,03; ARF: 3,82; ABS: 9
<i>ecn</i> (ekonomické texty)	ipm: 0,01; ARF: 1,05; ABS: 2
<i>gov</i> (vládne texty)	ipm: 0,01; ARF: 1,00; ABS: 2

Na záver

Napriek pomerne malým frekvenciám daného výrazu možno konštatovať, že v umeleckých textoch má približne o tretinu vyšší výskyt než v politických textoch a približne trikrát vyšší výskyt než v právnych textoch, najmenej sa vyskytuje vo vládnych a ekonomických textoch.

Úloha č. 4

1. **Vyhľadajte** v slovenskej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-en* prekladové ekvivalenty výrazu **make a point of**.
2. V akých rôznych pôvodných spojeniach sa tento výraz vyskytuje a akými rôznymi ekvivalentmi bol daný výraz **preložený** v slovenských textoch?
3. V akých typoch textov sa výraz často **vyskytuje**?

Návrh riešenia

1. Typ(y) hľadania – jednoduché – *make a point of* – Hľadať

Výsledok hľadania: ipm: 0,66; ARF: 47,75; ABS: 184

2. Anglické slovníkové zdroje interpretujú význam tohto výrazu rôznymi spôsobmi (*to always do something or to take particular care to do something*⁷¹; *to give one's attention to (doing something) to make sure that it happens*⁷²; *If you make a point of doing something, you do it in a very deliberate or obvious way*⁷³; *to do something deliberately, even when it involves making a special effort*⁷⁴). Ide teda o zdôraznenie intenzity, zámernosti či cielenosti komunikačných, rečových a kognitívnych aktov. Paralelné korpusové dáta ukazujú, že významovo ucelenou jednotkou je zrejme až spojenie výrazu s konkrétnym doplnením *make a point of + sth*, a až toto spojenie je potom predmetom prekladu (do slovenčiny). Z hľadiska vyhľadávania preto dáva zmysel všímať si najprv frekvenčný zoznam anglických výskytov daného výrazu. K týmto skupinám je potom možné priradovať preklady výrazov. Tu možno využiť funkciu Frekvencia, respektíve Viacúrovňová frekvenčná distribúcia:

Frekvencia – druhá úroveň – Atribút: lemma – Pozícia KWIC – 1R – Vytvoriť frekvenčný zoznam

Celkovo bolo vyhľadaných 99 rozličných štruktúr tohto druhu, ktoré sú zoradené zostupne podľa absolútnej frekvencie:

a. *make a point of + order* (ipm: 0,05; ARF: 3,45; ABS: 14); v tomto prípade je však skutočnou štruktúrnou jednotkou výraz *point of order*, ktorý sa vyskytuje v textoch inštitúcií EÚ a jeho slovenským ekvivalentom je *procedurálna námietka*, prípadne *pripomienka* či (*faktická poznámka*);

b. *make a point of it* (ipm: 0,04; ARF: 2,55; ABS: 11):

I cannot believe that he has not the power of coming, if he made a point of it / Neverím, že nie je v jeho moci prísť, keď mu na tom záleží (Jane Austen, 1815, preklad: Beáta Mihalkovičová, 2008)

I shall make a point of it, Your Grace / Nezabudnem na to, vaša milosť (Tracy Anne Warren, 2010, preklad: Diana Ghaniová, 2013)

But still, i didn't make a point of it / Nahlas som však nič nepovedal (Patrick Rothfuss, 2007, preklad: Michal Jedinák, 2008);

⁷¹ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/make-a-point-of?q=make+a+point>

⁷² <https://www.merriam-webster.com/dictionary/make%20a%20point%20of%20doing%20something%29>

⁷³ <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/make-a-point-of>

⁷⁴ <https://www.ldoceonline.com/dictionary/make-a-point-of-doing-something>

c. *make a point of not* (po jednom výskyte *writing, thanking, seeming, missing, laughing, knowing, introducing, hurrying, asking*) (ipm: 0,03; ARF: 3,36; ABS: 9):

She grinned and i saw why she made a point of not laughing / Ušklabila sa a pochopil som, prečo sa tak bráni smiechu (Ernest Hemingway, 1996, preklad: Jozef Kot, 2002)

I make a point of not knowing / Neviem a nechcem vedieť (Brandon Mull, 2008, preklad: Zuzana Kamenská, 2008)

She was glad to put some distance between them, but she made a point of not hurrying back behind her desk / Bola rada, že sa od neho konečne môže vzdialiť, ale dala si pozor, aby k svojmu písaciemu stolu príliš nebežala (Patricia Gaffney, 1996, preklad: Viera Detková, 2001);

d. *make a point of telling* (ipm: 0,03; ARF: 1,78; ABS: 7)

I know my daughter hates us because she makes a point of telling us so / Viem, že nás dcéra nenávidí, lebo nám to jednodaj zdôrazňuje (Joseph Heller, 1974, preklad: Jarmila Samcová, 2001)

But later that night, she made a point of telling me that i was hers / Neskôr v tú noc mi naznačila, že to bola ona (Jasinda Wilder, 2014, preklad: Miriam Ghaniová, 2017)

He made a point of telling her how dark it was outside the cabin, that there were cliffs and crevasses / Dal si záležať na tom, aby jej vysvetlil, aká je vonku tma a že všade číhajú útesy a priepasti (Liz Coley, 2013, preklad: Zuzana Kamenská, 2013).

Ďalšími častými doplneniami sú (s absolútnou frekvenciou v zátvorke): *being* (6), *saying* (5), *looking* (4), *keeping* (4), *finding* (4), *welcoming* (3), *visiting* (3), *spending* (3), *speaking* (3), *never* (being surprised, stopping, petal-talking, 3) či *introducing* (3) atď.

V korpusových údajoch sa ako opakované prekladateľské riešenie ukazovalo využitie slovesa (*ne*)*záležať*, čo sa dá spresniť (kvantifikovať) tak, že sa pôvodné vyhľadávanie výrazu *make a point of* v anglickej časti doplní o paralelné vyhľadávanie lemy (*ne*)*záležať* v slovenskej časti:

Typ(y) hľadania – jednoduché – *make a point of* a zároveň Paralelné hľadanie – Typ(y) hľadania – CQL – [lemma=".*záležať.*"] – Hľadať

Výsledok hľadania: ipm: 0,06; ARF: 4,46; ABS: 17

3. Podobne ako v prípade výrazu *in a nutshell*, aj tu je (pomocou Frekvenčnej distribúcie podľa typov textov, *doc.domn*) najčastejšie zastúpenou doména umeleckých textov (ipm: 0,52; ARF: 25,23; ABS: 146) a v rámci nich sa najčastejšie (vyhľadané pomocou *doc.auth*) objavujú texty Patricka Rothfussa (15), Mary Baloghovej (12), Jane Austenovej (8), Gaelen Foleyovej a Danielle Steelovej (po 7), Johna Galsworthyho a Daniela Silvu (po 6). Z iných domén sú to politické (ipm: 0,11; ARF: 3,43; ABS: 30) a právne texty (ipm: 0,03; ARF: 2,58; ABS: 7), stopovo ekonomické texty (1 výskyt).

2.2.2 Preklad expresív

Aj expresíva, respektíve rôzne druhy expresivity v jazyku tvoria, podobne ako frazeologizmy, predmet lingvistických analýz (napr. Zima, 1961; Bodnárová, 2010). Pri preklade expresív hľadá prekladateľ vhodný výraz, jeho primeranú intenzitu a rôznorodosť. Opiera sa pritom v prvom rade o znalosť východiskovej i cieľovej kultúry, a tiež o lexikálnu bohatosť a viac či menej systémové možnosti existujúcej i potenciálnej slovnej zásoby východiskového a cieľového jazyka. Paralelné korpusy dokážu podať pomocnú ruku prekladateľovi pri hľadaní a vytváraní expresívnych jednoslovných i viacslovných ekvivalentov. Prekladateľ a používateľ korpusu sa môže zamerať napríklad na vyhľadávanie tvarovo podobných výrazov v jednom jazyku, ako o tom svedčia obe cvičenia v tejto časti.

Úloha č. 1

1. **Vyhľadajte** v slovenskej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-sk* varianty slovesa **tresnúť** a **tresknúť**.
2. **Zistite**, v prípade ktorých pravostranných kolokátov na pozícii 1 až 5 majú varianty tohto dokonavého slovesa najčastejšie význam **búchať**, **udierať** (vrátane **niečím o niečo**). Opierajte sa primárne o kolokačnú mieru logDice.
3. **Identifikujte** najčastejšie prekladové ekvivalenty tohto významu oboch variantných slovies (nájdite aspoň dva).

Sloveso *tresnúť* a jeho variant *tresknúť* sú dokonavé tvary polysémneho slovesa *trieskať* (SSJ, KSSJ, PSP, OGS), ktoré KSSJ klasifikuje ako expresívum. Cieľom tohto cvičenia bude hľadať a analyzovať prekladové ekvivalenty jedného z viacerých jeho významov v pôvodných anglických textoch.

Návrh riešenia

1. Typ(y) hľadania – CQL – [lemma = "tresknúť|tresnúť"] – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 3,61; ARF: 142,99; ABS: 901

2. Využijeme funkciu kolokácie:

Kolokácie – Atribút: lemma – v rozsahu od 1 do 5 – Minimálna frekvencia v korpuse: 5 – Minimálna frekvencia v danom rozsahu: 3 – Zobrazit' funkcie: logDice – Utriediť podľa: logDice – Vytvorit' zoznam kolokátov

Na základe kolokačnej miery logDice má význam *búchať*, *udierať* (najčastejšie *niečím o niečo*) nasledujúcich 5 pravostranných substantívnych kolokátov oboch slovesných variantov:

<i>slúchadlo</i>	logDice: 9,583; ipm: 0,32; ARF: 13,06; ABS: 79
<i>päsť</i>	logDice: 9,484; ipm: 0,36; ARF: 15,71; ABS: 91
<i>vidlica</i>	logDice: 8,555; ipm: 0,06; ARF: 3,15; ABS: 14
<i>pažba</i>	logDice: 7,916; ipm: 0,03; ARF: 1,96; ABS: 8
<i>slucha</i>	logDice: 7,380; ipm: 0,03; ARF: 2,07; ABS: 7

3. Prekladové ekvivalenty:

A. s kolokátom *slúchadlo* – *slam (down) the phone/telephone/receiver, hang up on sb, bang (up) the receiver back/on the hook, set the receiver back down, snap the receiver into place, throw down the receiver, bang the receiver onto the hook*

B. s kolokátom *päsť* – *slam one's fist, pound (sth) one's fist, bang one's fist, hit with one's fist, crash one's fist, strike sth with one's fist.*

Úloha č. 2

1. **Vyhľadajte** v anglickej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-en* slovo **damn**, resp. jeho hovorovú podobu **dammit**.
2. Akými spôsobmi okrem ekvivalentných výrazov sa hľadané výrazy **prekladajú**?
3. Aké je **slovnodruhovú zaradenie** vyhľadaných slov v anglickej časti paralelného korpusu a aký je rozdiel v ich zaradení v porovnaní so slovenskými prekladmi?
4. **Všímajte si**, v akých textoch sa vyhľadané lemy vyskytujú najčastejšie.

Návrh riešenia

1. Typ(y) hľadania – CQL – [lemma="damn|dammit"] – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 20,52; ARF: 846,62; ABS: 5 715

2. Keďže ide o pomerne frekventovaný výraz, na vyhľadaný materiál je vhodné použiť funkciu Vzorka, ktorá obsahuje napríklad 250 konkordancií.

Vzorka – Rozsah 250 riadkov – Hľadať

a. Po analýze výskytov v náhodnej vzorke sa javia ako najčastejšie nasledujúce prekladové ekvivalenty: *prekliaty, dopekla/do pekla, dofrasa/do frasa, doparoma/do paroma, došlaka/do šlaka/došlaka/do šlaka, bodaj*.

Ich použitie a frekvenciu možno overiť prostredníctvom funkcie Paralelné hľadanie.

Typ(y) hľadania – CQL – [lemma="damn|dammit"] a zároveň

Paralelné hľadanie – Jednoduché hľadanie – [lemma="prekliaty"] – Odfiltrovať prázdne riadky – Hľadať

Vyhľadané ekvivalenty sú zoradené zostupne podľa počtu výskytov.

[lemma="dopekla|do pekla"]: ipm: 1,55; ARF: 49,22; ABS: 432, napr.:

And damn him, i survived / Dopekla s ním, prežil som (Jasinda Wilder, 2014, preklad: Miriam Ghaniová, 2015).

[lemma="prekliaty"]: ipm: 1,23; ARF: 56,52; ABS: 343, napr.:

It wasn't Lang Adams, it was those damn stupid words! / To nebol on, to nebol Lang Adams, to boli prekliate hlúpe slová! (Louis L'Amour, 1977, preklad: Igor Otčenáš, Melita Albrechtová, 1993).

[lemma="dofrasa|do frasa"]: ipm: 0,79; ARF: 35,53; ABS: 221, napr.:

Well dammit, that's because you have blinders on, Alex / Dofrasa, to preto, lebo máš klapky na očiach, Alex (James Patterson, 1992, preklad: Veronika Redererová, 1995).

[lemma="doparoma|do paroma"]: ipm: 0,52; ARF: 24,67; ABS: 144, napr.:

Damn it, Jimmy, we're almost in downtown Long Beach / Doparoma, Jimmy už sme skoro v centre Long Beachu (Joseph Wambaug, 1986, preklad: Viktor Krupa, 1986).

[lemma="došl'aka|do šl'aka|došlaka|do šlaka"]: ipm: 0,46; ARF: 19; ABS: 129, napr.:

I can consider every damn aspect of this thing / Uvažovať môžem, došl'aka, o každej možnosti (Ed McBain, 1959, preklad: Katarína Jusková, 1995).

[lemma="bodaj"]: ipm: 0,19; ARF: 9,25; ABS: 53, napr.:

Although my father would take exception, damn his rectilinear, blue – blooded soul / Môj otec by zrejme nesúhlasil, bodaj ho aj s jeho modrou krvou (Cameron West, 2001, preklad: Alena Redlingerová, 2007).

b. V prekladových textoch sa expresivita nemusí vyjadriť na presnom mieste prekladu pôvodného výrazu, teda adjektíva *damn* (*kind, weak*), ale môže byť vyjadrená ako expresívny príznak iného slova v preklade, napr. príslovkou „bohvie“ či substantívom „úbožiatko“, napr.:

Could be any damn kind of truck. / Bohvie, o aký druh dodávky ide. (Ed McBain, 1976, preklad: Svetlana Marušiaková, 1982)

She would not be so damn weak / Nebude slabučké úbožiatko (Eve Berlinová, 2012, preklad: Peter Tkačenko, 2014).

c. V mnohých prekladoch sa hľadaný výraz buď nevyskytuje vôbec, alebo preklad obsahuje slovo, resp. slová bez expresívneho príznaku:

Damn me, Rolfe, do you mean you didn't know? / Rolfe, hádam mi nechceš tvrdiť, že si to nevedel? (Johanna Lindseyová, 1986, preklad: Alena Redlingerová, 1997)

But i could be a damn sight worse off. / Ale mohla som na tom byť oveľa horšie. (Patrick Rothfuss, 2007, preklad: Michal Jedinák, 2008)

By damn, but he would follow her home if he had to / Ak to nepôjde inak, bude ju sledovať až domov (Rexanne Becnelová, 2002, preklad: Diana Ghaniová, 2012).

3. Slovnodruhové zaradenie možno zistiť pomocou funkcie Frekvencia, konkrétne jej podpoložky Tagy KWIC.

Typ(y) hľadania – CQL – [lemma="damn|dammit"] – Hľadať – Tagy KWIC

Z vyhladaného materiálu vyplýva, že výrazy *damn*, resp. *dammit* patria v anglickom jazyku k nasledujúcim slovným triedam: RB (príslovky): 2 225, JJ (prídavné mená): 1 234, UH (citoslovčia): 713, NN (podstatné mená): 654, VV (rôzne slovesné tvary): 861. Anglické texty v slovensko-anglickom paralelnom korpuse sú označené anotačnými značkami The Penn Treebank Project⁷⁵.

Výrazy typu *doparoma*, *došľaka*, *dokelu* a podobne možno vyhľadať napríklad v jednojazyčnom korpuse písaných textov prim-11.0-public-sane:

Jednoduché hľadanie – *doparoma* – Hľadať – Tagy KWIC

Výsledky vyhľadávania: J (citoslovčia): 1 913 výskytov. Slovenské texty v slovensko-anglickom paralelnom korpuse sú označené anotačnými značkami Slovenského národného korpusu⁷⁶.

Výrazy typu *dokelu*, *došľaka* a podobne zaraďujeme v slovenskom jazyku jednak k citoslovciam podľa SSSJ⁷⁷ vo význame *zahrešenie vyjadrujúce zlosť, hnev alebo rozhorčenie*, alebo menej často k príslovkám vo význame *preč z doterajšieho miesta*.

4. Výskyty možno roztriediť podľa ich frekvencie v korpusových textoch, a to pomocou funkcie Frekvencia (Frekvenčná distribúcia podľa typov textov):

Frekvencia – Frekvenčná distribúcia podľa typov textov – doc.type

Hľadané výrazy sa podľa očakávania najčastejšie vyskytujú v *beletrii*, ktorá sa označuje skratkou *img*. Vo väčšine prípadov ide o žáner románu, novely a poviedky.

⁷⁵ <https://www.cis.lmu.de/~schmid/tools/TreeTagger/data/Penn-Treebank-Tagset.pdf>

⁷⁶ <https://korpus.sk/morfologicka-annotacia-textov-slovenskeho-narodneho-korpusu/>

⁷⁷ <https://slovník.juls.savba.sk/>

2.2.3 Preklad kolokácií

Aj kolokácie predstavujú podnetný predmet slovenského lingvistického výskumu, a to už pri otázke ich vymedzenia. Ako konštatuje A. Jarošová (2007, s. 81), samotný termín **kolokácia** sa v slovenskej lingvistike „dodávna prakticky nepoužíval“, hoci sa definuje v slovníku slovenskej frazeológie autorov J. Mlacka, P. Ďurča a kolektívu (1995) a neskôr sa začal hojnejšie používať práve s rozvojom korpusovej lingvistiky. Pred „príchodom“ termínu kolokácia z anglofónneho prostredia sa v našom prostredí venovala pozornosť ustáleným slovným spojeniam, ktoré sa v slovenskej lingvistike skúmajú z pohľadu frazeológie, lexikológie, lexikografie, syntaxe a neskôr tiež korpusovej lingvistiky (Ďurčo, 2015, s. 426). V súčasnosti sa už v domácej lingvistike rieši tiež otázka extrahovania kolokácií z korpusových dát (Ďurčo, 2010) a ich lexikografického spracovania (Ivanová, 2013). Monograficky boli v tejto súvislosti spracované vybrané anglické slovesné spojenia s predložkami (Hudcovičová, 2017). Udomácneniu sa termínu kolokácia v slovenskej jazykovede v nedávnejšom období napomohlo aj vydanie Slovníka slovných spojení: Podstatné mená (Ďurčo – Majchráková a kol., 2017) a Slovníka kolokácií prídavných mien v slovenčine (Majchráková – Chlpíková – Bobeková, 2017). Kolokácie sa intenzívne skúmajú v českej jazykovede, kde sa do značnej miery analyzujú v prácach Františka Čermáka, Václava Cvrčka a ďalších. Identifikujú sa tu ako centrálny pojem korpusovej lingvistiky (Čermák – Šulc (eds.), 2006) a definujú sa ako „mysluplná diskretní kombinace, syntagma jazykových prvků lexikální povahy“ (Čermák – Cvrček, 2017). Identifikácia kolokácií je teda s korpusovou lingvistikou pevne spätá a v kombinácii s prekladovou perspektívou prináša zaujímavé zistenia, ako to vyplýva aj z troch cvičení zahrnutých v tejto časti.

Úloha č. 1

1. **Vyhľadajte** v slovenskej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-sk* slovo **zákon**.
2. V získaných konkordanciách **identifikujte** tri najčastejšie plnovýznamové slovesá na 2. a 1. pozícii naľavo a takisto tri najčastejšie slovesá na 1. a 2. pozícii napravo, ktoré sa so slovom **zákon** spájajú, pričom sa budete orientovať podľa absolútnej frekvencie ich výskytu.
3. **Zistite**, v akých typoch dokumentov sa v tomto paralelnom korpuse hľadané slovo nachádza a v ktorom z nich sa nachádza najčastejšie.

Návrh riešenia

1. Jednoduché hľadanie – *zákon* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 175,75; ARF: 12 403,08; ABS: 43 889

2. Identifikované slovesné kolokáty vyhľadáme nasledovne:

Pozitívny filter – Rozsah -2 až -1 – CQL – [tag="V.*"] – Hľadať a zároveň

Frekvencia – prvá úroveň – Atribút: lemma – Pozícia 2L (resp. 1L) – Vytvoriť frekvenčný zoznam

Najčastejšie kolokáty na 2. pozícii naľavo: *neprijat'/prijat', vyplývať, stanovovať*.

Najčastejšie kolokáty na 1. pozícii naľavo: *prijat'/neprijat', uverejniť, dodržiavať*.

Pozitívny filter – Rozsah 1 až 2 – CQL – [tag="V.*"] – Hľadať a zároveň

Frekvencia – prvá úroveň – Atribút: lemma – Pozícia 1R (resp. 2R) – Vytvoriť frekvenčný zoznam

Najčastejšie kolokáty na 1. pozícii napravo sú *ustanovovať, ustanoviť, stanovovať*.

Najčastejšie kolokáty na 2. pozícii napravo sú *viest', ustanoviť, prijímať*.

3. Typy dokumentov, v ktorých sa lema *zákon* vyskytuje, vyhľadáme nasledovne:

Frekvencia – Frekvenčná distribúcia podľa typov textov – doc.name – Vytvoriť frekvenčný zoznam

Výsledok hľadania: 23 724 výskytov, ktoré pochádzajú z Úradného vestníka Európskej únie, ďalších 5 zdrojov predstavujú takisto texty, ktoré vznikli v európskych inštitúciách.

Úloha č. 2

1. **Vyhľadajte** v anglickej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-en* substantívnu lemu **act**.
2. V získaných konkordanciách **identifikujte** tri najčastejšie slovesné kolokáty na 2. a 1. pozícii vľavo a takisto tri najčastejšie slovesné kolokáty na 1. a 2. pozícii vpravo.
3. **Zistite**, v akých typoch dokumentov sa v tomto paralelnom korpuse hľadaná lema nachádza a v ktorom z nich sa nachádza najčastejšie.

Návrh riešenia

1. Typ(y) hľadania – CQL – [lemma="act" & tag="N.*"] – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 209,06; ARF: 18 044,00; ABS: 58 221

2. Slovesné kolokáty identifikujeme pomocou:

Pozitívny filter – Rozsah -2 až -1 – CQL – [tag="V.*"] – Hľadať

Frekvencia – prvá úroveň – Atribút: lemma – Pozícia 1L (resp. 2L) – Vytvoriť frekvenčný zoznam

Najčastejšie kolokáty na 2. pozícii naľavo sú *adopt, refer, propose*. Najčastejšie kolokáty na 1. pozícii naľavo sú *implement, delegate, follow*.

Pozitívny filter – Rozsah 1 až 2 – CQL – [tag="V.*"] – Hľadať a zároveň

Frekvencia – prvá úroveň – Atribút: lemma – Pozícia 1R (resp. 2R) – Vytvoriť frekvenčný zoznam

Najčastejšie kolokáty na 1. pozícii napravo sú *adopt, refer, concern*.

Najčastejšie kolokáty na 2. pozícii napravo sú *adopt, confer, affect*.

3. Typy dokumentov, v ktorých sa lema *act* vyskytuje, vyhľadáme nasledovne:

Frekvencia – Frekvenčná distribúcia podľa typov textov – doc.name – Vytvoriť frekvenčný zoznam

Výsledok hľadania: 39 610 výskytov pochádza z Úradného vestníka Európskej únie, ďalších 5 zdrojov sú takisto texty, ktoré vznikli v európskych inštitúciách.

Úloha č. 3

1. **Vyhľadajte** v slovenskej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-sk* lemu **elektrický**.
2. **Nájdite** 10 slovenských podstatných mien, ktoré najčastejšie stoja tesne napravo od adjektíva *elektrický* s použitím štatistickej miery *logDice*.
3. Pri každom z vyhľadaných 10 podstatných mien **analyzujte**, či ich ekvivalentné východiskové anglické výrazy obsahujú jedno, prípadne obe z konkurenčných adjektív *electric* a *electrical*. **Zistíte**, v ktorých lexikalizovaných spojeniach či viacslovných termínoch (teda v spojitosti s ktorými substantívami) sú obe variantné adjektíva nahraditeľné bez zmeny významu (rozdiel v ich ipm nepresahuje 20 % zisteného údaja).
4. **Vyhľadajte** vo východiskových anglických textoch ekvivalenty k slovenskému termínu **elektrický prúd**, pričom pri hľadaní vylúčte výskyt oboch konkurenčných adjektív *electric* a *electrical*.

Návrh riešenia

1. Typ(y) hľadania – jednoduché – *elektrický* – Hľadať

Výsledok hľadania: ipm: 118,21; ARF: 5 204,42; ABS: 29 519

2. Desať najčastejších podstatných mien stojacich tesne napravo od adjektíva *elektrický* (podľa zostupnej frekvencie) pomocou funkcie Kolokácie: *energia, spotrebič, prúd, obvod, prístroj, motor, pohon, zariadenie, kábel, inštalácia*.

3. Zameniteľnosť anglických synonymných adjektív *electric* a *electrical* je napríklad pri substantívach *energia* (*electric* ipm: 3; ARF: 193,12 vs *electrical* ipm: 3,14; ARF: 186,68) a *prúd* (*electric* ipm: 0,68; ARF: 74,7 vs *electrical* ipm: 0,57; ARF: 57,32).

4. Typ(y) hľadania – jednoduché – *elektrický* – Neobsahuje – CQL – [lemma="*electric|electrical*"] – Kontext – *prúd* – Rozsah obe 5 – Hľadať

Výsledok hľadania: ipm: 0,84; ARF: 93,66; ABS: 210

Identifikované anglické ekvivalenty sú *power, electricity, current* atď. Vyhľadané konkordancie ukazujú, že v angličtine figuruje jednoslovný výraz (niekedy z dôvodu elipsy), ktorý sa však do slovenčiny preložil dvojslovným výrazom/termínom, napr.:

A current went through her at this victory / Po tomto víťazstve akoby jej prebehol telom elektrický prúd (James Clavell, 1993, preklad: Viktor Krupa, 1994)

Flip the power off and it went dead / Keď prerušíme prívod elektrického prúdu, mixér sa zastaví (Michael Crichton, 2002, preklad: Jozef Kot, 2005)

Security of electricity supply / Bezpečnosť zásobovania elektrickým prúdom (Official Journal of the European Union/Úradný vestník Európskej únie, 2011).

2.2.4 Preklad slov s terminologickou platnosťou

Termín sa v slovenskej jazykovede, do veľkej miery zásluhou nestora slovenskej terminológie Jána Horeckého, tradične definuje ako „pomenovanie pojmu v sústave daného vedného alebo výrobného odboru“ (Horecký, 1956, s. 43). Keďže termín označuje pojem, vzťahuje sa k pojmovosti, ktorá je centrálnou kvalitou vedeckej komunikačnej sféry (Slančová a kol., 2022, s. 74). S termínom sa preto stretávame skôr pri preklade odborných textov, ktoré nie sú v centre nášho záujmu. Paralelné korpusy však, ako sme uviedli v časti o ich zložení, obsahujú nezanedbateľný podiel jednak odborných, právnych a iných textov inštitúcií EÚ, a jednak prekladové odborné práce, hoci zastúpené v menšom počte. Príznačky odborných textov a otázky ich prekladu teda nemožno úplne obísť. K tomu pristupuje presvedčenie, že javy v jazyku fungujú na princípe škály, kontinua, teda majú škálovitú povahu. V prípade termínov ide o mieru ich tzv. terminologickej platnosti, pričom niektoré slová majú terminologickú platnosť, iné slabú a napríklad väčšina gramatických slov nulovú (Kováříková, 2017, s. 24). Terminologickú platnosť slova ovplyvňuje viacero faktorov: vonkajšie faktory (odbornosť textu, príslušnosť slova k danému odboru) i vlastnosti termínov (napríklad ich definovanosť, polysémia, polyfunkčnosť) (tamže, s. 25). V rámci slov s nenulovou terminologickou platnosťou potom možno vyčleniť vrstvu tzv. odborovo nešpecifických vedeckých termínov (tamže, s. 26). V závislosti od použitej metodiky možno ďalej vytvoriť zoznamy takýchto termínov: príkladom je *Academic Word List* (AWL) od novozélandskej lingvistiky Averil Coxhead (2000). AWL tvorí zoznam 570 slovotvorných hniezd (*word families*) rozdelených do desiatich podskupín. Ako napovedá samotný termín „akademická slovná zásoba“, tento zoznam obsahuje akademické slová, ktoré však nie sú príznačné iba pre jeden vedecký odbor, a teda prebiehajú akoby naprieč viacerými až všetkými odvetviami. Umožňujú pritom formulovanie logických, príčinných a iných vzťahov v zásade bez využitia terminológie konkrétneho odboru.

Zoznamy slov vyzerajú napríklad takto:

Headword	Sublist	Related word forms
analyse	1	analysed, analyser, analysers, analyses, analysing, analysis, analyst, analysts, analytic, analytical, analytically, analyze, analyzed, analyzes, analyzing
approach	1	approachable, approached, approaches, approaching, unapproachable
area	1	areas
assess	1	assessable, assessed, assesses, assessing, assessment, assessments, reassess, reassessed, reassessing, reassessment, unassessed
assume	1	assumed, assumes, assuming, assumption, assumptions

Tab. 3. Ukážka zo zoznamu AWL zoradeného abecedne aj podľa frekvencie (tu sublist 1, teda najfrekvencovanejšie všeobecné akademické výrazy a ich deriváty)⁷⁸

Možno potom povedať, že aj v rámci slov, ktoré tvoria bežnú súčasť slovnjej zásoby, sa vyskytujú slová prinajmenšom s istou terminologickou platnosťou. Ukážky týchto výrazov a možnosti, respektíve otázky ich prekladania približujeme v nasledujúcich dvoch cvičeniach.

Úloha č. 1

1. **Vyhľadajte** v anglickej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-en* výskyty výrazu **authorities**.
2. Akými rôznymi výrazmi bol daný výraz **preložený** v slovenských textoch?
3. V akých typoch textov sa výraz často **vyskytuje**?

Návrh riešenia

1. Typ(y) hľadania – jednoduché – *authorities* – Hľadať

Výsledok hľadania: ipm: 514,43; ARF: 40 224,31; ABS: 143 263

⁷⁸ Dostupné na: <https://www.eapfoundation.com/vocab/academic/awllists/>

Keďže takto početné výskyty nie je prakticky možné z hľadiska individuálnych prekladateľských riešení prehľadávať manuálne, vyhľadávanie možno obmedziť na náhodnú vzorku (funkcia *Vzorka*) v rozsahu 250 riadkov:

Typ(y) hľadania – jednoduché – *authorities* – Hľadať – Vzorka (250 riadkov)

Výsledok hľadania: ipm: 0,90; ARF: 133,94; ABS: 250⁷⁹

Kvantitatívne zistenia a konkrétne príklady však, prirodzene, možno uvádzať aj s využitím všetkých výskytov daného výrazu.

2. V prvom hľadaní sme zistili rozsiahly výskyt výrazu *authorities*, ktorého členenie možno odvodzovať od najčastejších viacslovných výrazov, resp. termínov, v ktorých sa výraz *authorities* vyskytuje, a ich eventuálnych slovenských prekladových ekvivalentov. S použitím funkcie *Frekvencia* a v rámci nej *Viacúrovňová frekvenčná distribúcia* (druhá úroveň: 1L – KWIC; atribúty: lemma) zistíme nasledujúce najčastejšie (rádovo v tisícoch) ľavostranné kombinácie s výrazom *authorities*, a to:

<i>competent</i>	ipm: 119,26; ARF: 6 722,43; ABS: 33 212
<i>custom</i>	ipm: 32,74; ARF: 1 235,57; ABS: 9 118
<i>national</i>	ipm: 24,16; ARF: 2 319,76; ABS: 6 728
<i>local</i>	ipm: 22,04; ARF: 1 572,94; ABS: 6 138
<i>regional</i>	ipm: 20,73; ARF: 783,67; ABS: 5 772
<i>public</i>	ipm: 18,41; ARF: 1 672,93; ABS: 5 127
<i>supervisory</i>	ipm: 9,96; ARF: 469,41; ABS: 2 775
<i>regulatory</i>	ipm: 8,68; ARF: 353,71; ABS: 2 416
<i>judicial</i>	ipm: 4,73; ARF: 407,78; ABS: 1 316
<i>contracting</i>	ipm: 4,32; ARF: 146,01; ABS: 1 203
<i>relevant</i>	ipm: 3,67; ARF: 394,56; ABS: 1 021.

Medzi týmito i menej častými adjektívami v spojení s *authorities* sa vyskytujú označenia národnej príslušnosti (*French, Italian, Polish, Belgian* a podobne).

3. Výraz *authorities* sa explikuje napríklad ako *the group of people with official legal power to make decisions or make people obey the laws in a particular area, such as the police or a local government department*.⁸⁰ Pozorovaním opakovaných výskytov možno zistiť, že v slovenských textoch sa tento základný význam prekladá pomocou výrazov ako *orgány* či *úrady*. Výskyt oboch výrazov možno aj s vedomím nemožnosti priameho priradenia slovenského a anglického ekvivalentu kvantifikovať pomocou paralelného vyhľadávania v anglickej časti (jednoduché hľadanie výrazu *authorities*) a v slovenskej časti (lemy *úrad* a *orgán*):

⁷⁹ Hodnoty sa v každej náhodne namiešanej vzorke budú meniť.

⁸⁰ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/authorities>

Typ(y) hľadania – jednoduché – *authorities* a zároveň

Paralelné hľadanie – Typ(y) hľadania – Obsahuje – CQL – [lemma="úrad" | lemma="orgán"] – Hľadať

Výsledok hľadania: ipm: 482,54; ARF: 37 337,69; ABS: 134 382

Po výbere slovenskej časti korpusu a pomocou funkcie Frekvencia (Atribút: *lemma*) možno zistiť výskyty lem v ich vzájomnom pomere. Výraznú prevahu má lema *orgán* (ipm: 447,49; ARF: 33 092,04; ABS: 124 620), ktorá sa často vyskytuje v množnom čísle ako *orgány*. Lema *úrad* má približne dvanásťkrát menšie zastúpenie (ipm: 35,05; ARF: 3 017,86; ABS: 9 762), pričom sa takisto vyskytuje často v plurálovom tvare *úrady*.

Lema *orgán* (a v rámci nej tvar *orgány*) sa podľa funkcie *Frekvencia – Frekvenčná distribúcia podľa typov textov* (kľúč *doc.domn*) často vyskytuje v právnych textoch (ipm: 318,34; ARF: 19 513,52; ABS: 88 653), trikrát menej v ekonomických textoch (ipm: 94,46; ARF: 2 641,85; ABS: 26 305), menej v politických textoch (ipm: 33,85; ARF: 777,88; ABS: 9 427), výrazne najmenej v umeleckých textoch (ipm: 0,09; ARF: 4,76; ABS: 24).

Lema *úrad* (a v rámci nej tvar *úrady*) sa podľa funkcie *Frekvencia – Frekvenčná distribúcia podľa typov textov* (kľúč *doc.domn*) podobne najčastejšie vyskytuje v právnych textoch (ipm: 17,14; ARF: 1 292,51; ABS: 4 774), menej v ekonomických (ipm: 10,11; ARF: 304,68; ABS: 2 815) a politických textoch (ipm: 6,47; ARF: 151,81; ABS: 1 802), najmenej v umeleckých textoch (ipm: 1,13; ARF: 46,67; ABS: 315).

Porovnanie štandardizovanej (normalizovanej) frekvencie tak ukazuje, že podľa tohto vyhľadávania sa výraz *authorities* v umeleckej literatúre v anglickom jazyku vyskytuje takmer rovnako zriedka ako výrazy *úrady* a *orgány* v slovenskom jazyku, na rozdiel od neumeleckých textov, v ktorých je ich frekvencia vysoká.

Tieto dva pozorované prekladové výrazy (*orgány* a *úrady*) možno zároveň z vyhľadávania odfiltrovať a zamerať sa na alternatívne prekladateľské riešenia. Odfiltrovanie v tomto prípade znamená, že sa v paralelnom (slovenskom) hľadaní zadáva požiadavka, aby výskyty v slovenskej časti neobsahovali (funkcia *NEobsahuje*) lemy *orgány* a *úrady*:

Jednoduché hľadanie – *authorities* a zároveň Paralelné hľadanie – Neobsahuje – CQL – [lemma="úrad" | lemma="orgán"] – Hľadať

Výsledky hľadania: ipm: 31,89; ARF: 2 203,82; ABS: 8 881

Takéto vyhľadávanie zobrazí výrazne menej výskytov (ipm: 26,93; ARF: 2 431,65; ABS: 4499) v porovnaní s vyhľadávaním dvojice častých prekladateľských riešení (*orgány* a *úrady*) (ipm: 482,54; ARF: 37 337,69; ABS: 134 382). Výraz *authorities* je teda prekladaný zaužívanými výrazmi v cieľovom jazyku, napriek tomu však jeho význam môže byť dotváraný (a prekladaný) v konkrétnych kontextoch inak. Ako príklad alternatívnych prekladateľských riešení, konkrétne v umeleckej literatúre, potom možno uviesť:

It was unfortunate that authorities hadn't listened to him for all these years / Bolo nešťastné, že zodpovedné miesta ho celé roky ignorovali (Michael Crichton, 1996, preklad: Hviezdoslav Herman, 2003)

Some authorities think different, but mostly it's considered best to kill them / Niektorí znalci síce tvrdia, že nie, ale väčšina pokladá zabíjanie za najlepšie (Mark Twain, 2003, preklad: Otakar Kořínek, 2006)

Didn't Mrs. Colquohoun think the authorities ought to take steps to putting it down? / Vrchnosť by mala zakročiť, nie je aj pani Colquohounová toho názoru? (Lewis Grassic Gibbon, 1933, preklad: Magda Žáryová, 1985).

Úloha č. 2

1. **Vyhľadajte** v slovenskej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-sk* prekladové ekvivalenty zloženého adjektíva **verejnoprospešný** a **identifikujte** výrazy, s ktorými sa spájajú najčastejšie.
2. **Identifikujte** východiskové anglické výrazy a roztried'te ich do skupín.
3. **Všímajte si**, v akých typoch textov sa hľadané adjektívum vyskytuje najčastejšie.

Návrh riešenia

1. Jednoduché hľadanie – *verejnoprospešný* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 2,96; ARF: 237,00; ABS: 739

2. Výraz *verejnoprospešný* sa v pôvodných anglických, ako aj slovenských textoch vyskytuje vo viacslovných slovných spojeniach/termínoch, ktoré možno vyhľadať prostredníctvom funkcie Frekvencia.

Frekvencia – prvá úroveň – Atribút: lemma – Ignorovať veľkosť písmen – 1R – Vytvoriť frekvenčný zoznam

Vyhľadané výrazy sú zoradené zostupne a v zátvorke je uvedený ich celkový výskyt:

a. *verejnoprospešná služba/služby* (414) – public service(s)/community service(s)/public utility service: *Oslobodenie sa nevzťahuje na dane a odvody, ktoré predstavujú výlučne úhrady za verejnoprospešné služby / No exemption shall be granted in respect of taxes and dues which amount merely to charges for public utility services* (dgt);

b. *verejnoprospešný účel* (30) – public benefit purposes/public utility purposes: *Súčasťou definície verejnoprospešnej činnosti by mal byť otvorený zoznam verejnoprospešných účelov, vďaka čomu by sa zachovala pružnosť / The description of public benefit could provide for an open list of public benefit purposes in order to allow for flexibility* (dgt);

c. verejnoprospešná práca (29) – community service/community labour/public service work: *odsúdeniu na verejnoprospešné práce alebo k uloženiu pokuty do výšky 1 500 EUR / sentencing to community labour, or the payment of fines of up to 1500 euros (dcep); povinnosť vykonávať verejnoprospešné práce / an obligation to carry out community service (oj);*

d. verejnoprospešný podnik (15) – public interest entity(ies)/public utility(ies): *Návrh Smernice predpokladá zvláštne ustanovenia pre audit účtovných uzávierok verejnoprospešných podnikov / The proposal for a directive envisages special provisions for the statutory audit of public interest entities (acq).*

3. Hľadaný výraz sa vyskytuje predovšetkým v textoch inštitúcií Európskej únie, pričom výsledok možno ďalej členiť pomocou funkcie Frekvencia.

Frekvencia – Frekvenčná distribúcia podľa typov textov – doc.bibl

oj (Official Journal of the European Union), rôzne roky zverejnenia – ABS: 395

acq (JRC-Acquis.3.0) – ABS: 130

dgt (DGT-Acquis) – ABS: 73

ep (Europarl v6) – ABS: 11

2.2.5 Porovnanie slovenskej a anglickej interpunkcie

Korpusové funkcie možno okrem vyhľadávania a rozboru lexiky a spoločného výskytu či spätosti slov zamerať aj na pravopisnú a syntaktickú rovinu textu. Príkladom je podnetné vyhľadanie rozdielov v písaní interpunkcie medzi slovenčinou a angličtinou.

Úloha č. 1

1. **Vyhľadajte** v anglickej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-en* prípady použitia interpunkčného znamienka – **čiarky** – pred *a/alebo* po leme **please**.
2. Identifikované výskyty **roztried'te** do skupín podľa toho, akú funkciu má použitie či nepoužitie čiarky v spojení s hľadaným výrazom, a to aj so zreteľom na jej pozíciu vo vete (na začiatku, uprostred a na konci).
3. **Porovnaj'te** použitie čiarky v slovenských prekladoch a **všimaj'te si**, v akých prípadoch sa líši.

Návrh riešenia

Podľa pravidiel anglického pravopisu sa lexéma *please* používa predovšetkým v úctivých žiadostiach a prosbách, pričom použitie čiarky pred alebo po nej ovplyvňuje jej pozícia vo vete. Ak sa *please* nachádza na konci vety, takmer vždy je oddelené čiarkou. Výnimkou je prípad prosby. Ak sa slovo *please* nachádza na začiatku vety, je potrebné si uvedomiť, či sa naň kladie dôraz. Ak nie, čiarka sa nepoužije. V prípade zdôraznenia sa čiarka použije. Čiarka sa musí použiť, ak sa slovo *please* nachádza na začiatku vedľajšej vety.

1. Typ(y) hľadania – CQL – [word=","] [word="please"] [word="^[,].*"]

Výsledok vyhľadávania: ipm: 31,38; ARF: 1 962,37; ABS: 8 740

Uvedený príkaz uvádza, že pred hľadaným výrazom *please* je čiarka, ale za ním nasleduje čokoľvek, len nie čiarka.

Typ(y) hľadania – CQL – [word=","] [word="please"] [word=","]

Výsledok vyhľadávania: ipm: 2,92; ARF: 176,08; ABS: 813

Príkaz možno čítať tak, že hľadaný výraz *please* je vyčlenený čiarkami z oboch strán.

Typ(y) hľadania – CQL – [word="^[,].*"] [word="please"] [word=","]

Výsledok vyhľadávania: ipm: 2; ARF: 114,64; ABS: 558

Príkaz uvádza, že pred hľadaným výrazom *please* sa čiarka nenachádza, ale za ním čiarka byť musí.

2. Členenie pôvodných výrazov na skupiny:

a. Výraz *please*, ktorému predchádza čiarka, sa používa:

- *na konci viet*. Konkrétne ide o prosby, žiadosti, príkazy alebo úctivý súhlas: *Take your places, please. / Zaujmite svoje miesta, prosím.* (George Orwell, 1949, preklad: Juraj Vojtek, 1984);
- *v súvetiach*. Najčastejšie v spojeniach so slovesom typu: *please tell, please contact, please do, please inform*, napr. *If there is anything you need, please let me know. / Keby ste niečo potrebovali, ráčte mi to oznámiť.* (Sidney Sheldon, 1976, preklad: Jozef Kot, 1996).

V slovenských prekladoch týchto viet sa čiarka používa aj pred, aj za slovenským ekvivalentom anglického *please*.

b. Výraz *please* vyčlenený čiarkami sa používa:

- v *krátkych vetách*, mnohokrát v zvolaciach vetách vyjadrujúcej žiadosť, výzvu alebo upozornenie: *Oh, please, no. Yes, please, do so. No, please, i will be okay. Now, please, hurry.*
- v tesnom výskyte s *osloveniami*, napr. *Heather, please, be reasonable. / Heather, prosím ťa, maj rozum.* (Lurlene McDanielová, 1999, preklad: Oľga Kralovičová, 2000)
- vo *viacnásobnom vetnom člene*, napr. *Please, please.*

c. Výraz *please*, po ktorom nasleduje čiarka, sa používa:

- *na začiatku viet*, vo väčšine prípadov ide o prvé slovo vety – uvádzací zdvorilostný prostriedok:

Please, Luca, please, get a doctor. / pre zľutovanie Božie, Luca, zožeňte čím prv lekára. (Donna Leonová, 1996, preklad: Katarína Jusková, 2002)

Please, dear God, she prays, let the phone ring. / Prosím, milostivý Bože, modlí sa, daj, nech ten telefón konečne zazvoní. (Ed McBain, 2005, preklad: Anna Pokorná, 2006).

3. V pôvodných textoch sa rozdiely v použití čiarky pri lexéme *please* v porovnaní so slovenskými prekladmi s ekvivalentom *prosím* vyskytujú v nasledujúcich prípadoch:

- ak výraz *please* uvádza vedľajšiu vetu v súvetí, oddeľuje sa len z ľavej strany, napr. *But if you ever feel the need to go deeper, please contact me. / Ak však budete mať pocit, že by ste chceli zájsť hlbšie, prosím, skontaktujte sa so mnou.* (Jayne Ann Krentzová, 2002, preklad: Miriam Ghaniová, 2002); v slovenskom preklade je *prosím* oddelené čiarkami z oboch strán;
- ak ide o prosbu alebo žiadosť (bez dôrazu), napr. *Please can you forgive me. / Skús mi odpustiť, prosím ťa.* (Nathan Filer, 2013, preklad: Igor Navrátil, 2014); *Please can i have the lantern on? / Prosím ťa, môžeš zažať diaprojektor?* (Fynn, 1974, preklad: Adriana Oravcová, 1994). Zdvorilostná časť *prosím* sa v slovenských prekladoch vždy vydeľuje čiarkami z oboch strán.

Rovnaké použitie je v prípade, že:

- sa hľadaný výraz nachádza v angličtine na konci alebo na začiatku vety (zdvorilostná otázka, žiadosť a iné), napr. *Please, master, can't keeping ice cool / Pane, prosím, ľad v teple neudržať* (George Orwell, 1934, preklad: Igor Kšiňan, 2006)
- je výraz *please* súčasťou slovného spojenia/frázy: *But he didn't always say please and thank you / Ale nehovoril vždy prosím a ďakujem* (Elmore Leonard, 1981, preklad: Hviezdoslav Herman, 1987).

2.2.6 Kalky v preklade

Živý kontakt jazykov spôsobuje, že sa niektoré výrazy z jednej kultúry špecifickým mechanizmom prevezmú do jazyka druhej kultúry. Postupuje sa viac-menej doslovným prekladom. Tak vznikajú takzvané kalky, pričom „cílový jazyk (...) napodobí štruktúru prijímaného slova alebo slovního spojenia za použitia vlastných lexikálnych prvků“ (Karlíková, 2017). Z hľadiska jazykových rovín, na ktorých sa preberanie a napodobňovanie uskutočňuje, sa rozlišujú gramatické kalky, ktoré „kopírujú morfológickú/slovotvornú štruktúru prijímaného slova, tj. prekládá sa každý morféma“ (sú-cit: Mit-Leid), alebo sémantické, ktoré vznikajú tak, že „slovo existujúce v danom jazyce v jistom význame získá ďalší význam podľa cizí predlohy“ (mouse – zariadenie: myš – zariadenie) (tamže). V slovenskom, ale tiež českom a ďalších jazykových prostrediach koluje pomerne veľké množstvo kalkov či už z angličtiny, ale aj nemčiny, preto sa ich skúmanie prostredníctvom korpusových dokladov javí ako zmysluplné. Často deskriptívny charakter korpusovej lingvistiky môže pritom slúžiť aj ako východisko pre uvažovanie o tom, ako by si cieľový jazyk dokázal účelne poradiť aj bez napodobovania prvkov z východiskového jazyka.

Úloha č. 1

1. **Vyhľadajte** v anglickej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-en* slovné spojenie ***on a daily basis***.
2. **Nájdite** jeho prekladové ekvivalenty v slovenčine a **zistite**, ktoré z nich sa vyskytujú v korpusových textoch najčastejšie podľa absolútnej frekvencie.
3. **Zistite**, v akom type textov sa uvedené spojenie vyskytuje najčastejšie.
4. **Porovnajte** výskyt kalku (doslovného prekladu) hľadaného slovného spojenia, t. j. **na dennej báze** v slovenských textoch korpusu *prim-11.0-public-all*.
5. **Všímajte si**, v akých textoch a v akom roku sa vyhľadaný kalk vyskytol.

Návrh riešenia

1. Jednoduché hľadanie – *on a daily basis* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 1,93; ARF: 228,21; ABS: 537

2. Jednoduché hľadanie – *on a daily basis* a zároveň Paralelné hľadanie – Jednoduché hľadanie – (napr.) *denne* – Odfiltrovať prázdne riadky – Hľadať

Nájdene prekladové ekvivalenty zoradené podľa absolútnej frekvencie: *denne* (259), *každý deň* (99), *každodenne* (65), *každodenný* (44), *dennodenne* (23), *na dennej báze* (9), *deň čo deň* (4), *na dennom poriadku* (3).

3. Pomocou funkcie Frekvencia, konkrétne Frekvenčnej distribúcie podľa typov textov zistíme, že slovné spojenie *on a daily basis* sa najčastejšie vyskytuje v textoch inštitúcií Európskej únie.

Frekvencia – Frekvenčná distribúcia podľa typov textov – doc.name

Úradný vestník Európskej únie	ABS: 291
Europarl v6	ABS: 107
DGT-Acquis	ABS: 49
JRC-Acquis.3.0	ABS: 40
DCEP	ABS: 14

4. Vyhľadanie v *prim-11.0-public-all*:

Jednoduché hľadanie – *na denný báza* – Hľadať

Výsledok vyhľadania: ipm: 0,45; ARF: 289,25; ABS: 828

5. Výskyt kalku *na dennej báze* v rozličných textoch vyhľadáme nasledovne: Frekvencia – Frekvenčná distribúcia podľa typov textov – doc.type – Vytvoriť frekvenčný zoznam.

Obdobne môžeme vyhľadať aj datovanie týchto textov: Frekvencia – Frekvenčná distribúcia podľa typov textov – doc.date – Vytvoriť frekvenčný zoznam.

Skúmaný kalk sa vyskytol prevažne v publicistických textoch (vyše 90 %) od roku 1994, pričom najvyššiu frekvenciu dosiahol v roku 2021. Zvyšné výskyty sa objavili v odborných textoch, kde majú takisto rastúcu tendenciu.

Úloha č. 2

1. **Vyhľadajte** v anglickej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-en* výraz ***breathtaking***.
2. **Nájdite** jeho prekladové ekvivalenty v slovenčine. **Zistite**, ktoré z nich sa vyskytujú v korpusových textoch najčastejšie.
3. **Porovnajete** výskyt kalku (doslovného prekladu) hľadaného slova, t. j. ***dychberúci*** v slovenských textoch korpusu *prim-11.0-public-all* a **všimajte si**, v akých textoch a v akom roku sa vyskytol, resp. či sa v priebehu rokov mení frekvencia jeho používania.

Návrh riešenia

1. Typ(y) hľadania – jednoduché – *breathtaking* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,53; ARF 30,29; ABS: 148

2. Nájdene prekladové ekvivalenty s najvyšším výskytom sú *vyrázať dych* (ABS: 24), *úchvatný* (ABS: 16), *úžasný* (ABS: 7), *nádherný* (ABS: 13), *dych vyrážajúci* (ABS: 12), *obrovský* (ABS: 8), *ohromujúci* (ABS: 8), pričom ich možno zatriediť do troch skupín:

- a. ľudskými zmyslami alebo intelektom vnímaný ako veľmi pekný: *úžasný* (pohľad, výhľad, obraz, scéna, predstava, stavba), *nádherný* (výhľad), *malebný*, *prekrásny* (výhľad), *čarovný*, *fantastický*;
- b. uchvacujúci zmysly, ducha svojou nádherou, bohatosťou, veľkosťou a podobne: *ohromujúci* (výhľad, krása, rozmer), *úchvatný* (údolie, krása, tvár, šaty, nevesta, maľba), *strhujúci*, *udivujúci*, *očarujúci*, *elektrizujúci*, *dych vyrážajúci*;
- c. presahujúci zvyčajnú veľkosť; veľmi veľký rozmermi alebo intenzitou: *závratný* (rýchlosť), *neuveriteľný*, *nevídaný*, *nehorázný*, *obrovský*.

3. Jednoduché hľadanie – *dychberúci* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania v *prim-11.0-public-all*: ipm: 0,07; ARF: 53,85; ABS: 134

Kliknutím na funkciu *Frekvencia* v menu sa zobrazia dve možnosti triedenia vyhľadaných konkordancií. Druhá z nich je *Frekvenčná distribúcia podľa typov textov*, v rámci ktorej treba z ponuky kategórií kliknúť na *doc.date* a potom potvrdiť *Vytvoriť frekvenčný zoznam*. Z neho vyplýva, že najstaršie použitie kalku *dychberúci* je z roku 1999. Ak sa z ponuky kategórií vyberie možnosť *doc.name*, ukáže sa, že najviac sa tento kalk vyskytuje v publicistických textoch.

2.3 Doplnkové cvičenia

Obsahom tejto časti sú takzvané *doplnkové cvičenia*, ktoré v skrátenej forme rozširujú možné otázky a zadania z hlavných anglických cvičení. Skrátaná forma sa prejavuje aj v tom, že sa v tejto časti neuvádzajú bibliografické zdroje uvedených príkladov. Odlišné je v tejto časti aj poradie frekvencií: keďže niekedy ide o výrazy doložené len menším počtom výskytov, zachovávame poradie podľa používateľského rozhrania korpusov SNK a uvádzame frekvencie v poradí: absolútna (ABS), štandardizovaná (ipm) a priemerná redukovaná frekvencia (ARF). Usilovali sme sa tu zachovať rovnomerné zastúpenie cvičení, ich počet oproti jednotlivým okruhom hlavných cvičení však predsa len kolíše. Dôležitý je však podľa nás zmysel doplnkových cvičení: to, aby si prekladatelia a používatelia korpusu boli podľa potreby a teoretického záujmu schopní doplniť a formulovať vlastné aktuálne aj budúce hľadania.

2.3.1 K prekladu frazeologických výrazov

Úloha č. 1

1. **Vyhľadajte** v anglickej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-en* výraz **do justice**.
2. Pomocou negatívneho filtra v paralelnom hľadaní v slovenskej časti korpusu **zistite**, koľko prekladateľských riešení anglického výrazu **neobsahuje lemu spravodlivosť**.
3. **Uved'te** tri príklady takýchto riešení vo vetách.

1. ABS: 105; ipm: 0,38; ARF: 38,07

2. ABS: 95; ipm: 0,34; ARF: 34,77

3. Príklady:

Jej jemný takt počas celého nášho zasnúbenia, drahá madam, presahuje moju schopnosť plne ho oceniť.

Bola kuchárkou už u mojich rodičov a s bratmi sme museli ochutnať všetky jej špeciality.

Nato sa odmlčal a hľadal vhodný výraz, ktorý by sa nemusel hanbiť použiť.

Úloha č. 2

1. **Vyhľadajte** v slovenskej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-sk* slovné spojenie **po uši**. Pomocou funkcie *Kontext* zahrňte do vyhľadávania aj lemy **byť** a **to**.
2. **Identifikujte** najčastejšie kolokácie a **uved'te** ich pôvodné anglické ekvivalenty.

1. ABS: 205; ipm: 0,82; ARF: 33,76

2. Najčastejšie kolokáty:

- zaľúbiť sa/zaľúbený/zamilovaný/zamilovať sa (91): *head over heels/ears in love, (very) much in love, deeply in love, madly in love, desperately in love*
- namočený (13): *deeply involved, involved up to my neck*
- v dlhoch (11): *up to his ears in debt, in the hole, heavily in debt, mired in debt*
- zadĺžený (8): *up to his neck in debt, up to his ears, up to the hilt*
- zababušený (7): *muffled up to her eyes, bundled up to their ears, muffled in a greatcoat to his ears.*

Úloha č. 3

1. **Vyhľadajte** v slovenskej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-sk* slovné spojenie **mať slabosť na (pre)**. Použite funkciu *Kontext*.
2. **Identifikujte** 3 najčastejšie pôvodné anglické ekvivalenty.

1. ABS: 58; ipm: 0,233; ARF: 10,38

2. Najčastejšie ekvivalenty: *have a weakness for, have a soft spot for, have a thing for.*

2.2.1 K prekladu expresívnych výrazov

Úloha č. 1

1. **Vyhľadajte** v anglickej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-en* prekladové ekvivalenty výrazu **creep** ako substantíva⁸¹ vo význame *someone who tries to make someone more important like them by being very polite and helpful in a way that is not sincere, prípadne an unpleasant person, especially a man.*⁸²
2. **Zistite**, či sa niektoré prekladateľské riešenia v slovenských textoch vyskytujú častejšie.

1. ABS: 24; ipm: 0,09; ARF: 4,74

Zoznam (niektorých) ekvivalentov podľa frekventovanosti: *tufmák (2), úchylák (2), podliak (2), lotor (2), idiot (2), šialenec, zvrátenec, trpák, svätec, pätolízač, psychopat, potkan, násilník, kripel, hlupák, dotieravec, (slizký) chlapík, (nechutný) chlap (po jednom výskyte).*

2. Vzhľadom na nízky doložený výskyt hľadaných výrazov rozdiely medzi hodnotami nemožno považovať za relevantné.

Úloha č. 2

1. **Vyhľadajte** v anglickej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-en* prekladové ekvivalenty výrazu **holy shit**.
2. **Všimajte si**, či slovenské ekvivalenty tohto výrazu v prekladových textoch možno zaradiť k veľmi expresívnym, ba až vulgárnym, alebo, naopak, príznak vulgárnosti neobsahujú.

⁸¹ Pozor: všetky výskyty výrazu **creep** v anglickej časti paralelného korpusu sú určené chybné ako tvary slovesnej lemy „to creep“ (podľa anglickej anotačnej schémy ide o značky typu VV.*). V prípade vyhľadávania výrazu ako substantívnej lemy ([lemma="creep" & tag="NN.*"]) používateľ nenájde žiadne výskyty v korpuse. Môžeme preto radšej vyhľadávať iba prostredníctvom lemy ([lemma="creep"]) a výsledok ďalej filtrovať napríklad pomocou zamerania sa na okolie výrazu a manuálne ho prechádzať. Taký postup bol uplatnený aj pri získavaní uvedeného súborného frekvenčného údaja v úlohe č. 1 tohto cvičenia. Filtrovanie bolo zamerané na kombináciu určitého alebo neurčitého člena (*a/the*) a po ňom nasledujúceho slovného tvaru *creep*. Ďalší krok predstavovalo paralelné vyhľadávanie v slovenskej časti korpusu. Východiskom bol predpoklad, že sa v zarovnaných slovenských vetách bude prinajmenšom sčasti vyskytovať zodpovedajúce označenie pre (nejakého) muža. Samozrejme, nedá sa vylúčiť, že sa výraz *creep* môže v slovenskom preklade vyjadriť aj prostredníctvom inej, napríklad slovesnej frázy.

⁸² Obidve explikácie významu podľa: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/creep>.

1. ABS: 42; ipm: 0,15; ARF: 7,58

2. Prekladové ekvivalenty výrazu *holy shit*:

- výrazne expresívne až vulgárne ekvivalenty: *doboha, sakra, dočerta, dopekla, doparoma, ja sa poseriem, dokelu, došľaka, doriti, dofrasa*
- ekvivalenty s nižšou mierou expresivity bez príznaku vulgárnosti: *pánafera, pánabeka, prepánajána, panebože, ľaliu jeho, fíha, to je sila, moje nervy, pozrime sa.*

2.3.3 K prekladu kolokácií

Úloha č. 1

1. **Vyhľadajte** v slovenskej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-sk* výraz **sklápací**.
2. **Nájdite** 5 najčastejších substantívnych slovných spojení (kolokácií) vyhľadaného adjektíva usporiadaných podľa absolútnej frekvencie.
3. **Zistite**, aké sú pôvodné (anglické) ekvivalenty vyhľadaných dvojslovných výrazov.

1. ABS: 265; ipm: 1,06; ARF: 88,80

2. Najčastejšie slovné spojenia: *sklápacie sedadlo* (51), *sklápacia strecha* (36), *sklápací rotor* (30), *sklápacia posteľ* (17).

3. Najčastejšie ekvivalenty:

- sklápacie sedadlo: *folding seat, jump seat, rumble seat, reclining seat*
- sklápacia strecha: *convertible* (vo význame *auto so sklápacou strechou*)
- sklápací rotor: *tilt-rotor, tilt-wing rotor*
- sklápacia posteľ: *foldaway bed*.

Úloha č. 2

1. **Vyhľadajte** v slovenskej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-sk* výraz **pojazdný**.
2. **Nájdite** 3 najčastejšie substantívne slovné spojenia (kolokácie) vyhľadaného adjektíva.
3. **Zistite**, aké sú pôvodné ekvivalenty vyhľadaných dvojslovných výrazov.

1. ABS: 477; ipm: 1,91; ARF: 159,23

2. Najčastejšie slovné spojenia: *pojazdný stroj* (199), *pojazdná dielňa* (16), *pojazdný žeriav* (13).

3. Najčastejšie pôvodné ekvivalenty:

- *pojazdný stroj*: *mobile machinery*
- *pojazdná dielňa*: *mobile workshop*
- *pojazdný žeriav*: *mobile crane*.

Úloha č. 3

1. **Vyhľadajte** v anglickej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-en* sloveso **accommodate**.
2. **Zistite**, aké sú najčastejšie významy hľadaného slovesa **accommodate** v korpuse. Použite vo vyhľadávaní funkciu *Náhodná vzorka* a *Paralelné hľadanie*.
3. **Vyhľadajte** 3 najčastejšie substantívne kolokáty hľadaného slovesa **accommodate** v korpuse. Použite funkciu *Kolokácie* a štatistickú mieru *logDice* (na pozícii 0 až 3).

1. ABS: 1 777; ipm: 6,38; ARF: 777,94

2. Najčastejšie významy: *prispôbiť* (122), *vyhovieť* (79), *zohľadniť* (69), *umiestniť* (28), *byť ubytovaný/bývať* (29), *uspokojiť* (24), *ubytovať* (22), *splniť* (12), *stačiť* (7).

3. Najčastejšie kolokáty: *accommodate observers* (prijať pozorovateľov), *accommodate amounts* (zahnúť výdavky), *accommodate ship/s* (prijať loď/lode).

Úloha č. 4

1. **Vyhľadajte** v slovenskej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-sk* prídavné meno **šibalský**.
2. **Zistite**, ktoré pôvodné adjektívne, príp. substantívne ekvivalenty hľadaného slova sú v korpuse najčastejšie. Použite funkciu *Paralelné hľadanie*.
3. **Vyhľadajte** v anglickej časti korpusu slová (slovné spojenia), s ktorými sa vyhľadané pôvodné ekvivalenty spájajú.

1. ABS: 246; ipm: 0,99; ARF: 39,71

2. Adjektívne ekvivalenty: *mischievous* (38), *wicked* (22), *impish* (23), *roguish* (14). Substantívny ekvivalent: *mischief*.

3. Adjektívne kolokáty: *mischievous smile/grin/look*; *wicked smile/way/man*; *impish grin*; *roguish smile/grin*. Substantívne kolokáty: *glimmer/look/gleam of mischief*.

Úloha č. 5

1. **Vyhľadajte** v anglickej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-en* frázové sloveso **turn up**. Použite funkciu *Kontext* (rozsah 2 tokeny vpravo).
2. **Identifikujte** 5 najčastejších významov hľadaného výrazu **turn up** v uvedenom korpuse. Použite funkcie *Filter*, *Vzorka* a *Paralelné hľadanie*.
3. **Vyhľadajte** 4 substantívne spojenia, ktoré sa viažu s hľadaným slovesom najčastejšie.

1. ABS: 1 118; ipm: 4,01; ARF: 230,98

2. Prekladové ekvivalenty: *objaviť (sa)*, *zjaviť (sa)*, *ukázať (sa)*, *zdvihnúť*, *vyhrnúť (si)*, *obrátiť*, *vyskytnúť (sa)*.

3. Substantívne spojenia: *collar*, *sleeves*, *trouser(s)*, *over(coat)*.

Úloha č. 6

1. **Vyhľadajte** v slovenskej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-sk* príslovku **naruby**.
2. **Identifikujte** 2 najčastejšie pôvodné ekvivalenty.
3. **Zistite**, s akým slovesom sa spájajú najčastejšie.

1. ABS: 146; ipm: 0,58; ARF: 32,70

2. Pôvodné ekvivalenty: *inside out*, *upside down*.

3. Najčastejšie sa spájajú so slovesom *turn* vo význame: *prevrátiť/prevracať*, *obrátiť/obracať*.

Úloha č. 7

1. **Vyhľadajte** v slovenskej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-sk* príslovku **úhl'adne**.
2. **Zistite**, s akými prívlastkami sa uvedená príslovka spája najčastejšie.
3. **Identifikujte** pôvodné ekvivalenty 3 najčastejších slovných spojení.

1. ABS: 366; imp: 1,47; ARF: 59,30

2. Uvedená príslovka sa najčastejšie spája s prívlastkami: *poskladaný, poukladaný, napísaný, zoradený*.

3. Pôvodné ekvivalenty: *neatly folded, carefully/neatly arranged, neatly stacked*.

Úloha č. 8

1. **Vyhľadajte** v slovenskej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-sk* výraz **oprávnený**.
2. **Zistite**, s akými výrazmi tvorí uvedený výraz 3 najčastejšie slovné spojenia s terminologickou platnosťou.
3. **Identifikujte** pôvodné ekvivalenty 3 najčastejších slovných spojení.

1. ABS: 42 276; ipm: 169,29; ARF: 12 032,35

2. Výrazy, s ktorými sa prídavné meno *oprávnený* spája najčastejšie: *náklad* (6 093), *výdavok* (2 183), *zástupca* (889).

3. Pôvodné ekvivalenty:

- *náklad* – *eligible costs* (4 983), *eligible expenditure* (358), *eligible expenses* (81) alebo *len costs*. V uvedených textoch ide o výrazy vyskytujúce sa prevažne v množnom čísle.
- *výdavok* – *eligible expenditure* (1 584), *eligible expenses* (180) alebo *len expenditure*. V uvedených textoch ide opäť o výrazy vyskytujúce sa prevažne v množnom čísle.
- *zástupca* – *authorised/authorized representative* (490), *regulated agent* (238), *authorised agent* (48), *competent representative* (13), *executive agent* (15).

2.3.4 K prekladu vybraných adjektív, substantív a verb

Úloha č. 1

1. **Vyhľadajte** v anglickej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-en* výraz **rewarding**.
2. **Nájdite** 3 rôzne substantíva, s ktorými sa výraz vo funkcii zhodného prívlastku spája (napríklad pomocou funkcie *Frekvencia*).
3. **Zistite**, ako sa tieto výrazy najčastejšie prekladajú v paralelných textoch. Ak je to pre pochopenie riešenia potrebné, uveďte aj širší úryvok textu (napr. vetu).

1. ABS: 228; ipm: 0,82; ARF: 111,35

2. Prehľad slovných spojení vo význame zhodného prívlastku zoradené podľa absolútnej frekvencie: *task* (4), *experience* (3), *smile* (2).

3. Prekladové riešenia:

- *rewarding task*: *hodnotná činnosť* (2); *prospešná úloha* (1); *Zmeniť sídlo tak, aby to tu vyzeralo pohodlnejšie a menej prísne usporiadané, by určite pomohlo* (1)
- *rewarding experience*: *neobvyklý zážitok* (1); *užitočná skúsenosť* (1); *Ten zážitok stál za to* (1)
- *rewarding smile*: *Collin dúfal, že ho obdarí ďalším úsmevom* (1); *Keď sa jej manžel otočil, s vďakou sa naňho roztrasené usmiala, ale úsmev sa jej z tváre rýchlo stratil, keď ju chytil a pritisol k stromu* (1).

Úloha č. 2

1. **Vyhľadajte** v anglickej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-en* výraz **pretentious**.
2. **Nájdite** najčastejšie substantívum, s ktorým sa výraz spája vo funkcii zhodného prívlastku, a príklady jeho prekladu v paralelných slovenských textoch.
3. **Uveďte** niektoré ďalšie substantíva v spojení s daným výrazom.

1. ABS: 66; ipm: 0,24; ARF: 14,73

2. Daný prívlastok sa v korpusových dokladoch dvakrát vyskytol bezprostredne pred substantívom *word*, inak vyhľadávanie nezachytilo opakovaný výskyt substantívnej lemy tvoriacej syntagmu s vyhľadávaným prívlastkom. To znamená, že jednotlivé výskyty sú jedinečné. Preklady spojenia *pretentious word*: *honosný výraz*, *snobský výraz*.

3. Príklady substantív v spojení s výrazom *pretentious*: *(little) whore*, *(little) thing*, *woman*, *ways*, *television*, *swashbuckling*, *speeches*, *prick*, *plots*, *place*, *nonsense*, *mausoleum* a i.

Úloha č. 3

1. **Vyhľadajte** v slovenskej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-sk* sloveso **zbabrať**.
2. **Zistite**, ktoré ekvivalenty sa v pôvodných textoch vyskytujú najčastejšie.

1. ABS: 291; ipm: 1,17; ARF: 51,82

2. Najčastejšie vyhľadované ekvivalenty: *screw/up, make (a) mess up/off, bungle, blow, fuck, botch/up, muff, fail, go wrong*.

Úloha č. 4

1. **Vyhľadajte** v slovenskej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-sk* podstatné meno **babrák**.
2. **Zistite**, ktoré ekvivalenty sa v pôvodných textoch vyskytujú najčastejšie.

1. ABS: 86; ipm: 0,34; ARF: 14,53

2. Najčastejšie pôvodné ekvivalenty: *loser (10), (be) clumsy (7), bungler (3), (be) incompetent (3), fool (3), sucker (3)*.

Úloha č. 5

1. **Vyhľadajte** v slovenskej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-sk* prídavného meno **hnusný**.
2. **Nájdite** aspoň 5 ekvivalentov, ktoré majú v pôvodných textoch absolútny výskyt vyšší ako 20.

1. ABS: 674; ipm: 6,75; ARF: 110,08

2. Niektoré adjektívne ekvivalenty s absolútnou frekvenciou vyššou ako 20: *nasty (41), ugly (28), mean (22), foul (24), dirty (39), filthy (23), bloody (24), vile (22)*.

Úloha č. 6

1. **Vyhľadajte** v slovenskej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-sk* sloveso **cupitať**.
2. **Analyzujte** adekvátnosť prekladu v prípade ekvivalentov **follow, trot, toddle** a **zohľadnite** aj širší kontext originálu a prekladu.

1. ABS: 24; ipm: 0,10; ARF: 5,24

2. Sloveso *cupitať* zvolili jednotliví prekladatelia ako ekvivalent anglického *follow* (3), *trot* (2), a *toddle* (2).

Úloha č. 7

1. **Vyhľadajte** v slovenskej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-sk* varianty slovesa **tresnúť** a **tresknúť**.
2. **Identifikujte**, ktoré pravostranné kolokáty označujúce časti ľudského tela sa vyskytujú s týmito slovesami najčastejšie v rozsahu od 1 do 5 pozícií napravo. Orientujte sa podľa absolútnej frekvencie.
3. **Zistite** časté prekladové ekvivalenty oboch variantných slovies pri prvých troch najčastejších kolokátoch.

1. ABS: 901; ipm: 3,61; ARF: 142,99

2. Najčastejšie pravostranné substantívne kolokáty oboch slovesných variantov označujúce časti ľudského tela: *hlava* (112), *päsť* (90), *tvár* (27), *ruka* (20), *dlaň* (11), *nos* (10), *chrbát* (7), *plece* (7), *slucha* (7), *brada* (6).

3. Najčastejšie slovesá ako prekladové ekvivalenty: *slam, hit, smash, smack*.

Úloha č. 8

1. **Vyhľadajte** v anglickej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-en* výraz **gut feeling**.
2. **Identifikujte** počet slovenských ekvivalentov typu **prívlastok + pocit**. Uvedte 5 príkladov alternatívnych prekladateľských riešení uvedeného výrazu, teda takých, kde sa v zarovnanej slovenskej vete **nenachádza lema pocit**.

1. ABS: 27; ipm: 0,10; ARF: 5,25

2. Zoznam ekvivalentov:

- typ *prívlastok + pocit*: *vnútorný (2), zvláštny, vlastný, taký, svoj, strašný* (po jednom výskyte)
- iné prekladateľské riešenia:
  1. *Zrazu som cítil kdesi okolo žalúdka, že nevedel, v akom stave sa našiel malý Goldberg.*
  2. *No Newbold cítil v kostiach, že sa rozhodol správne.*
  3. *Mám akési zlé tušenie a nedokážem sa ho zbaviť.*
  4. *Netušila, odkiaľ to vie, ale bola si tým istá.*
  5. *Tak to cítim.*

2.3.5 K prekladu kalkov

Úloha č. 1

1. **Vyhľadajte** v anglickej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-en* výraz **ultimate**.
2. **Nájdite** jeho prekladové ekvivalenty v slovenčine, v prípade vysokého počtu výskytov identifikujte prekladové ekvivalenty v náhodnej vzorke. **Overte**, či sa medzi identifikovanými ekvivalentmi v slovenčine nachádzajú adjektíva: *konečný, definitívny, posledný, záverečný, hlavný, úplný, rozhodujúci, vrcholný, absolútny, najvyšší, najväčší*.
3. **Porovnajte** výskyt kalku (doslovného prekladu) hľadaného slova, t. j. **ultimátny** v slovenských textoch korpusu *prim-11.0-public-all*.

1. ABS: 2 106; ipm: 7,56; ARF: 951,19

2. Najčastejšie prekladové ekvivalenty v celom korpuse usporiadané podľa absolútnej frekvencie: *konečný* (1 044), *hlavný* (176), *posledný* (112), *úplný* (54), *rozhodujúci* (33), *definitívny* (26), *vrcholný* (18), *absolútny* (16), *záverečný* (11).

3. Výskyt kalku *ultimátny* v slovenských textoch korpusu *prim-11.0-public-all* – ABS: 331; ipm: 0,18; ARF: 108,23.

Úloha č. 2

1. **Vyhľadajte** v anglickej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-en* výraz **at the end of the day**. **Zistite**, či a v akých typoch textov sa výraz vyskytuje viac.
2. **Nájdite** prekladové ekvivalenty tohto výrazu v slovenčine. **Zistite**, ktoré z nich sa vyskytujú v korpusových **nebeletristických** textoch najčastejšie.
3. **Porovnajte** výskyt kalku (doslovného prekladu) hľadaného slovného spojenia, t. j. **na konci dňa** v slovenských textoch korpusu *prim-11.0-public-all*.

1. ABS: 237; ipm: 0,85; ARF: 62,93

Priamy i prenesený význam možno nájsť v beletrii, prenesený takmer výlučne v nebeletristických textoch.

2. Najčastejšie prekladové ekvivalenty v nebeletristických textoch: *napokon* (41), *nakoniec* (40), *na konci dňa* (40).

3. Výsledok hľadania kalku *na konci dňa*:

- *prim-11.0-public-img*: ABS: 136; ipm: 0,41; ARF: 78,32
- *prim-11.0-public-prf*: ABS: 90; ipm: 0,41; ARF: 46,19
- *prim-11.0-public-inf*: ABS: 840; ipm: 0,66; ARF: 366,76.

Úloha č. 3

1. **Vyhľadajte** v anglickej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-en* adjektívum **national** a **odfiltrujte** slovenské adjektívum **národný** v preložených textoch.
2. **Nájdite** jeho prekladové ekvivalenty v slovenčine okrem adjektíva **národný**. **Zistite**, ktoré z nich sa vyskytujú v korpusových textoch najčastejšie, v prípade vysokého počtu výskytov **identifikujte** najčastejšie prekladové ekvivalenty v náhodnej vzorke.

1. Prekladové ekvivalenty po odfiltrovaní slovenského adjektíva *národný* v preklade: ABS: 111 046; ipm: 398,75; ARF: 34 591,21.

2. Najčastejšie prekladové ekvivalenty v celom korpuse: *vnútroštátny* (80 760), *štátny* (20 453), *celoštátny* (1 591).

Úloha č. 4

1. **Vyhľadajte** v anglickej časti korpusu *par-sken-public-all-5.0-en* výraz ***without warning***.
2. **Nájdite** jeho prekladové ekvivalenty v slovenčine po odfiltrovaní kalku ***bez varovania*** a **zistite**, ktoré z nich sa vyskytujú v korpusových textoch najčastejšie.

1. ABS: 350; imp: 1,26; ARF: 81,87

2. Najčastejšie prekladové ekvivalenty výrazu *without warning* po odfiltrovaní slovenského kalku *bez varovania* zoradené podľa absolútnej frekvencie: *zrazu* (33), *z ničoho (nič)* (29), *nečakane* (14), *vtom* (10), *odrazu* (8).

Jana Levická, Miroslav Zumrík a Adriána Žáková

2.4 Slovensko-nemecký paralelný korpus

Slovensko-nemecký paralelný korpus vznikol v roku 2014 v rámci III. etapy budovania Slovenského národného korpusu (2012 – 2016), rozvíjaného v rámci projektovej spolupráce Predsedníctva Slovenskej akadémie vied, Ministerstva kultúry Slovenskej republiky a Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. Jeho prvá verzia s označením **par-skde-1.0** obsahovala takmer 263 miliónov tokenov (129,5 miliónov tokenov v slovenskej časti, 133 miliónov tokenov v nemeckej časti) a zahŕňala aj podkorpus beletrie v rozsahu cca 7,5 miliónov tokenov. Obdobne ako ďalšie paralelné korpusy v ponuke SNK bol aj názov tohto beletristického podkorpusu zakončený skratkou *-fic*, čo sa zachováva v každej ďalšej verzii. V rámci rovnakej projektovej etapy bola v roku 2016 vytvorená aj druhá verzia korpusu **par-skde-2.0** s rozsahom takmer 446 miliónov tokenov (219,8 miliónov tokenov v slovenskej časti, 226,4 miliónov tokenov v nemeckej časti). Aktuálna verzia **par-skde-3.0** bola sprístupnená 24. 2. 2022 v rozsahu 468 miliónov tokenov (229,9 miliónov tokenov v slovenskej časti, 238,1 miliónov tokenov v nemeckej časti). Až 86,3 % dát má uvedený ako pôvodný jazyk nemčinu, 3,2 % predstavujú preklady zo slovenčiny do nemčiny (napr. diela P. Pišťanka, M. Hvoreckého) a zvyšných 10 % pozostáva z prekladov z tretích jazykov. Neznamená to však, že vyhľadávanie v tomto paralelnom korpuse je jednosmerné. Ak chce používateľ vyhľadávať slovenský výraz a jeho ekvivalenty v nemčine, zvolí si korpus *par-skde-all-3.0-sk*, resp. podkorpus beletrie *par-skde-fic-3.0-sk*. Naopak, ak má záujem vyhľadávať z nemčiny do slovenčiny, zvolí si korpus *par-skde-all-3.0-de*, resp. podkorpus beletrie *par-skde-fic-3.0-de*. Z časového hľadiska tento paralelný korpus a doň spracované texty zahŕňajú časové obdobie od prelomu 20. storočia s presahom do 21. storočia. Výnimku tvoria biblické texty v preklade Martina Luthera. Veľkú časť slovensko-nemeckého paralelného korpusu tvoria právne a administratívne texty prekladov z európskych inštitúcií. Podkorpus *par-skde-fic-3.0* zahŕňa malé percento populárno-vedeckých textov a literatúry faktu, a väčšinu, prirodzene, možno zaradiť k beletristickým žánrom. Slovensko-nemecký paralelný korpus obsahuje aj právne a administratívne texty prekladov z európskych inštitúcií (Úradný vestník Európskej únie (oj), JRC-Acquis (acq), Europarl (ep), Digitálny korpus Európskeho parlamentu (dcep)).

Verzie slovensko-nemeckého paralelného korpusu	Počet tokenov	Počet viet	Rok vzniku	Podkorpus beletrie
par-skde-1.0	263 000 000	7 600 000	2014	áno
par-skde-2.0	446 000 000	14 000 000	2016	áno
par-skde-3.0	468 000 000	15 600 000	2022	áno

Tab. 4. Tvorba a rozširovanie slovensko-nemeckého paralelného korpusu

Rovnako ako v prípade paralelného slovensko-anglického korpusu, aj v slovensko-nemeckom korpuse sa dá vyhľadávať po bezplatnej registrácii pomocou korpusového manažéra NoSketchEngine v nemeckej časti alebo v slovenskej časti, pričom sa očakáva znalosť práce s nástrojom NoSketch Engine a ovládanie formálneho jazyka CQL. Rovnako platí, že ak používateľ potrebuje usmernenie či priam návod, môže využiť informácie a videonávody dostupné na stránkach Slovenského národného korpusu⁸³.

Texty zaradené do slovensko-nemeckého paralelného korpusu sú automaticky zarovnané po vetách. Slovenské texty sú automaticky morfológicky anotované tagerom Morče a MorphoDiTa natrénovanými v SNK na báze tagsetu vypracovaného v Slovenskom národnom korpuse, nemecké texty sú anotované tagerom TreeTagger.⁸⁴

Pre orientáciu uvádzame skrátenú tabuľku (Tab. 5) základných morfológických značiek v oboch častiach slovensko-nemeckého paralelného korpusu, z ktorej je zrejmé, že rozdiely nie sú dané len odlišnou morfológickou štruktúrou oboch jazykov, ale aj konsenzom tvorcov daných tagsetov.

⁸³ <https://korpus.sk/hladat-v-korpuse/videonavody/>

⁸⁴ <https://www.cis.lmu.de/~schmid/tools/TreeTagger/data/STTS-Tagset.pdf>

Slovenský tagset	Slovná trieda	Nemecký tagset
S	Podstatné meno	NN
A	Prídavné meno	ADJ
P	Zámeno	PD/PI/PP/PR/PW/PA
N	Číslovka	CARD
V	Sloveso	VV
G	Príčastie	VAPP/VVPP/VMPP
D	Príslovka	ADV
E	Predložka	APP
O	Spojka	KO
J	Citoslovce	ITJ
T	Častica	-
R	Reflexívne sa/si	-
Y	Kondicionálová morféma <i>by</i>	-
W	Značka, skratka	-
Z	Interpunkcia	\$
Q	Neurčiteľný slovný druh	-
#	Neslovný element	XY
%	Citátový výraz	FM
0	Číslica	-
(:r)	Vlastné meno	NP
(:q)	Chybný zápis	-
-	Člen	ART
-	Prvá časť (skráteneho) kompozita	TRUNC

Tab. 5. Základné morfológické značky v oboch častiach slovensko-nemeckého paralelného korpusu

Chceli by sme zdôrazniť, že slovensko-nemecký paralelný korpus, či už vo svojej aktuálnej 3. verzii alebo predchádzajúcich verziách, je napriek rádovo stomiliónovému rozsahu v prvom rade čiastkovou vzorkou jazyka, t. j. nepredstavuje zbierku reprezentatívnych dát. Neodráža teda komplexne stav nemčiny, nepokrýva vyvážene všetky komunikačné sféry, kde sú v nemecky hovoriacom areáli produkované texty rôznych žánrov, a ani neponúka obraz všetkých prekladateľských riešení. Práve tieto prirodzené limity korpusu do značnej miery ovplyvnili výber okruhov ponúkaných cvičení, ako aj zadania cvičení samotných. Napokon je potrebné znovu upozorniť všetkých používateľov, že pri vyhľadávaní, ako aj analýze výsledkov vyhľadávania je namieste počítať s dvoma úrovňami chybovosti: s chybovosťou na formálnej úrovni vyplývajúcou z automatického spracovania a značkovania textových dát a tiež s možnými chybami reálnych prekladateľov (pozri časť 1.5.5). Napriek tomu by sme radi zdôraznili, že aj čiastkovú vzorku jazykových dát možno informačne vyťažiť, a to súčasne rôznorodými a tiež navzájom kombinovateľnými spôsobmi. Práve to je našim cieľom v celej publikácii, a teda aj v nasledujúcej nemeckej časti, ktorú tvoria prevažne cvičenia zamerané na preklad frazeologizmov, slov s terminologickou platnosťou a v menšej miere na preklad kolokácií a expresív. Rozdelenie týchto tematických okruhov bolo do istej miery dané dostupnými korpusovo spracovanými textami, a teda ovplyvnené vyššie spomenutým nerovnomerným zastúpením textov rôznych komunikačných sfér.

Jana Levická

2.5 Preklad frazeologizmov

Úloha č. 1

1. **Vyhľadajte** v nemeckej časti korpusu *par-skde-all-3.0-de* výraz (*etwas*) **auf den Punkt bringen**.
2. Čo **ukazuje** prvotné hľadanie?
3. **Vyskytuje sa** niektorý zo slovenských ekvivalentov frazeologizmu **auf den Punkt bringen** opakovane, či už ako doslovne totožný výraz, prípadne v miernych obmenách?

Návrh riešenia

1. Typ(y) hľadania – jednoduché – *auf den Punkt* – Kontext – Rozsah lem: *obe*, 5 tokenov – lema: *bringen* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,07; ARF: 4,89; ABS: 16

2. Zo zadaného hľadania a výsledkového riadku v používateľskom rozhraní vyplýva, že výraz *auf den Punkt* sa v nemeckej časti vyskytuje celkovo 39-krát. Použitie funkcie *Kontext* a zadanie príslušného rozhrania tento výskyt ďalej filtrujú a výsledkom je 16 výskytov trojčlenného výrazu *auf den Punkt* v spojení s lemov *bringen*. To môže znamenať, že sa lema *bringen* môže vyskytovať aj vo vzdialenejšom okolí slovesa *a*/alebo že výraz *auf den Punkt* má aj samostatný, respektíve iný význam. Korpusové doklady tento predpoklad potvrdzujú. Tieto iné kombinácie a významy možno skúmať pri zadaní jednoduchého hľadania výrazu *auf den Punkt*:

Typ(y) hľadania – jednoduché – *auf den Punkt* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,16; ARF: 12,34; ABS: 39

Výraz *auf den Punkt* sa vyskytuje jednak v doslovnom (fyzickom), jednak prenesenom (metaforickom) význame:

Durch die sich automatisch verdunkelnde Scheibe blickte ich auf den Punkt, wo der Laserstrahl die Keramik traf / Cez sklo, ktoré automaticky stmavlo, som hľadel na bod, kde laserový lúč prevrtával keramiku (Angela Steinmüller, 1983, preklad: Milan Žitný, 1987).

Výraz sa tiež môže použiť v metaforickom, abstraktnom význame:

(...) *er fühlt sich auf den Punkt seiner eigenen Menschlichkeit gestellt / cíti byť ukotvený v bode svojho vlastného človečenstva* (Rudolf Steiner, 2009, preklad: Róbert Blaschke, 1999).

Ďalšie významy sú ovplyvňované kolokáciami s konkrétnym slovesom, napríklad slovesom *kommen*:

Sie kommt ungern auf den Punkt / (...) sa nerada dostáva k jadru vecí (Hauke Brost, 2006, preklad: Marcela Mašková, Klára Košková, 2010).

Výraz *auf den Punkt* sám osebe môže ako príslovka vyjadrovať presnosť, primeranosť či „akurátnosť“:

Martin schaute ihnen gern bei der Arbeit zu, noch lieber aß er allerdings derer Ergebnisse, immer war alles auf den Punkt genau gebraten und vortrefflich gewürzt / Martin ich pri práci rád pozoroval a ešte radšej jedol jej výsledky, vždy správne upečené, akurátne osolené aj okorenené (Michal Hvorecký, 2010, preklad: Michael Stavarič, 2012).

Tento význam potvrdzuje nasledujúci výskyt výrazu:

Die Krabben waren sehr saftig auf den Punkt gebraten, und etwas von dem kostbaren Saft lief an meinem Kinn herunter / Kraby boli šťavnaté a trochu z chutnej šťavy mi spadlo na koleno (Emma Marlowe, 2005, preklad: Erika Ridziová, 2006).

V tomto prípade sa výraz *auf den Punkt* významovo stáva súčasťou dlhšieho výrazu *saftig auf den Punkt gebraten*, čo bolo v slovenskej verzii vyjadrené ako vlastnosť *byť šťavnatý*, teda ako *šťavnatosť*.

3. Výsledkom vyhľadávania výrazu *auf den Punkt* v kombinácii s lemov *bringen* vo frazeologickom význame je spomínaných 16 výskytov, ktoré možno prehľadávať manuálne. Podrobný rozbor ukazuje, že v slovenských prekladoch sa rôznorodým spôsobom vyjadruje sémantický príznak presnosti, opakovane napríklad pomocou slovesa *vystihnúť*:

Der Schweizer hatte es auf den Punkt gebracht / Švajčiar to vystihol veľmi presne (Frank Schätzing, 2009, preklad: Zuzana Guldanová, Katarína Széherová, Katarína Kovačičová, 2011)

Ich finde, Sie haben es in doppelter Hinsicht auf den Punkt gebracht / Podľa mňa ste to vystihli z dvoch pohľadov (Frank Schätzing, 2009, preklad: Zuzana Guldanová, Katarína Kovačičová, 2011).

V tom istom zdroji sa však daný frazeologizmus prekladá aj pomocou výrazu *prejsť k veci*:

Um es gleich auf den Punkt zu bringen, sagte Lavallier, ich kann jetzt keinen einzigen von Ihren blöden Kommentaren gebrauchen / Aby som prešiel priamo k veci, “ povedal Lavallier. „Už nechcem počuť vaše hlúpe poznámky,

či pomocou menného prísudku *byť presný*:

um es mal auf den Punkt zu bringen / Aby bola presná.

Okrem slovesa *vystihnút'* bol pri preklade využitý aj sémantický príznak *výstižnosti* či *úprimnosti*:

So bringt es Friedrich Grillparzer auf den Punkt / Takto to výstižne povedal Franz Grillparzer (Thorsten Havener, 2010, preklad: Michaela Rózsa Fenclová, 2011)

Um es auf den Punkt zu bringen / ak mám byť úprimný (Andreas Wilhelm, 2007, preklad: Dana Kurčáková, 2007).

Ďalšie riešenia sú kontextuálne, napríklad:

Wie können Sie die Analyse eines einzelnen Menschen auf den Punkt bringen / ako môžete tak bleskovo analyzovať jednotlivca (André Minninger, 2011, preklad: Marta Ličková, 2001),

či v tom istom zdroji:

Dr. Franklin brachte das Thema ohne Aufforderung auf den Punkt / doktorka Franklinová sama od seba načala túto tému.

Výraz sa tiež prekladá ako (*presne*) *trafiť' (to), vrátiť' sa k veci, poukázať' (na)*.

V textoch Úradného vestníka EÚ sa tiež na preklad výrazu v tvare *Auf den Punkt gebracht* (na začiatku vety) opakovane využíva spojenie *možno zhrnúť'*, ale prekladá sa aj ako *stručne povedané*.

Na záver

V korpusových dokladoch sa okrem kontextuálne viazaných jedinečných prekladových riešení výrazu *auf den Punkt bringen* opakovane využívajú ekvivalenty so slovesami *vystihnút'* (v beletrii) a *zhrnúť'* (v textoch orgánov EÚ).

Úloha č. 2

1. **Vyhľadajte** v slovenskej časti korpusu *par-skde-all-3.0-sk frazeologizmus jasný ako facka*.
2. **Zistite**, či sa niektorý nemecký ekvivalent (prípadne v miernych obmenách) vyskytuje v textoch opakovane.
3. **Sformulujte**, čo možno na základe výsledkov vyhľadávania konštatovať.

Návrh riešenia

1. Typ(y) hľadania – jednoduché – *jasný ako facka* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,05; ARF: 1,33; ABS: 12

2. Príklady nemeckých ekvivalentov:

vyjadrenie jasné ako facka / eine Äußerung, als klatsche jemand mit der flachen Hand in eine Pfütze

Je jasné ako facka, že bezvýhradne súhlasil s výpredajom svojej krajiny Číne / Unterm Strich hat er dem Ausverkauf seines Landes an China rückhaltlos zugestimmt

Jasné ako facka / Etwas, das klar zutage liegt.

Všetky tri vyššie uvedené príklady pochádzajú z jedného zdroja (Frank Schätzing, 2009, preklad: Zuzana Guldanová, Katarína Széherová, Katarína Kovačičová, 2011), čo naznačuje, že sa slovenský frazeologizmus použil na preklad rôznych výrazov. Do paralelného vyhľadávania však možno zadať požiadavku, aby slovenské ekvivalenty vyjadrovali „jasnosť“ podobne ako v poslednom príklade, čím možno kvantifikovať, ako často sa (v prípade prekladov z nemčiny) zachováva sémantický príznak jasnosti aj prostredníctvom použitia slovenského frazeologizmu:

Typ(y) hľadania – jednoduché – *jasný ako facka* a zároveň

Paralelné hľadanie – Typ(y) hľadania – CQL – [lemma="*.klar.*"] – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,02; ARF: 1,12; ABS: 5

3. Zo zistených výskytov možno v prvom rade vyvodzovať, že výskyt daného frazeologizmu je v textoch slovensko-nemeckého paralelného korpusu veľmi nízky. Napriek tomu sa približne v polovici (5 z 12) výskytov použil výraz s významom „jasný“ v nemeckom aj slovenskom texte. Ostatné príklady prekladov výrazu vykazujú rôznorodosť: „jasnosť“ vyjadrujú opakovane pomocou výrazov ako *auf der Hand liegen* (3 výskyty), prípadne pomocou výrazov *zutage liegen*, *offensichtlich (sein)* (po 1 výskyte), ale tiež viac kontextovo viazaným spôsobom, napríklad už uvedeným párom viet, kde v nemeckej časti je „jasnosť“ priradená k pôvodnému výrazu *unterm Strich*, ktorý znamená „v konečnom dôsledku“:

Je jasné ako facka, že bezvýhradne súhlasil s výpredajom svojej krajiny Číne / Unterm Strich hat er dem Ausverkauf seines Landes an China rückhaltlos zugestimmt.

Ešte viac kontextuálne viazaný je slovenský frazeologizmus *jasný ako facka* priradený k tejto nemeckej vete:

Das kenn ich doch irgendwoher / Je mi to jasné ako facka (Charlotte Roche, 2011, preklad: Katarína Széherová, 2012),

či k výrazu:

Einfache und logische Schlussfolgerung ohne doppelten Boden / Je to jasné ako facka (André Minninger, 1999, preklad: Marta Ličková, 2010).

Úloha č. 3

1. **Vyhľadajte** v nemeckej časti korpusu *par-skde-all-3.0-de* predložkový výraz **unter Tränen**. **Overte**, či sa medzi prvým a druhým komponentom týchto výrazov nevyskytujú nemecké určité členy (**der, die, das** v príslušnom páde).⁸⁵
2. V nadväznosti na skúmanie prekladových variantov v iných cvičeniach **nájdite 3** príklady slovenských ekvivalentov na úrovni vety, ktoré **neobsahujú slovenskú lemu slza**.
3. Čo možno z týchto príkladov **usúdiť**?
4. **Vyhľadajte** pomocou korpusových nástrojov ďalšie príklady predložkovo-menných spojení (PMS, pozri poznámku pod čiarou).

Návrh riešenia

1. Typ(y) hľadania – CQL – [lemma="unter"] [lemma="d.*"] [lemma="Träne"] – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: nenájdené

Typ(y) hľadania – jednoduché – *unter Tränen* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,13; ARF: 3,03; ABS: 32

2. Typ(y) hľadania – jednoduché – *unter Tränen* a zároveň

Paralelné hľadanie – Typ(y) hľadania – CQL – Neobsahuje – [lemma=".*slz.*"] – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,04; ARF: 1,51; ABS: 9

Príklady:

Denn viele wandeln so, dass ich euch oft von ihnen gesagt habe, nun aber sage ich's auch unter Tränen / Lebo mnohí, o ktorých som vám často hovoril a teraz aj s plačom hovorím, žijú ako nepriatelia Kristovho kríža (BIBL1)

⁸⁵ Takzvané rekurentné predložkovo-menné spojenia (PMS) sa v nemeckých gramatikách uvádzajú len sporadicky (Hornáček Banášová, 2020, s. 192). V tomto zmysle ide na jednej strane o gramatický jav. Na druhej strane možno PMS skúmať aj z hľadiska frazeológie, pretože „na základe ich rekurentného používania v jazyku prejavujú tieto PMS istý stupeň lexikalizácie a ustálenosti“ (tamže). Aj z hľadiska frazeologických výskumov ide o „novú oblasť“ (tamže; porov. tiež Ďurčo – Tabačeková (eds.), 2019, s. 7). Ich rekurentnosť (opakovanosť) sa v nemčine prejavuje aj v tom, že medzi predložkou a podstatným menom sa v takom prípade nepoužíva člen, respektíve sa hovorí o *nulovom člene*. Z prekladateľského hľadiska môžu mať poznatky o týchto spojeniach význam pri preklade do nemeckého jazyka. Korpusové zdroje zasa možno využiť ako istú „skúšku správnosti“ konštatovania o rekurencii nulového člena.

Die folgende Nacht verbrachte sie schlaflos, unter Tränen und im Gebet, mit dem Gefühl daß sie unwürdig sei zu beten und keine Erhörung verdiene / Noc po tom večere nezaspala, plakala, modlila sa, no pritom cítila, že je nehodná modliť sa, lebo Boh ju nemôže vyslyšať (Henryk Sienkiewicz, 2000, preklad: Ján Sedlák, 2006)

„Warum bist du nicht mit mir nach Hause gegangen?“ sagte sie, fast unter Tränen. / „Prečo si nešiel so mnou domov?“ povedala temer plačky (Franz Kafka, 1926, preklad: Perla Bžochová, 1965).

3. Vyhľadávanie nepotvrdilo, že by sa medzi členmi predložkovo-menného spojenia objavil nemecký určitý člen. Tento negatívny výskyt platí aj pri zovšeobecnení vyhľadávania na akýkoľvek token medzi výrazmi *unter* a *Tränen*:

Typ(y) hľadania – CQL – [lemma="unter"] [] [lemma="Träne"] – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: nenájdené

Prirodzene, takýto výsledok nie je priamym ekvivalentom matematického dôkazu, podporuje však predpoklad rekurentnosti daného druhu spojení v nemeckom jazyku. Tento poznatok je síce sčasti gramatickej povahy, z rekurentnosti však na základe zdroja citovaného vyššie možno usudzovať aj na istý stupeň lexikalizovanosti, ustálenosti a obraznosti, a tak tieto spojenia získavajú aj frazeologický charakter. Informácia môže byť prínosná pre prekladateľov do nemeckého jazyka ako istý druh znalosti (nemeckej) frazeológie. Z hľadiska viac translatologicky ladených vyhľadávanií a zistených výsledkov alternatívnych prekladov pre výraz a) možno usudzovať, že sa v slovenských ekvivalentoch vyskytujú v približne 20-percentnom zastúpení (pri pomere absolútnych frekvencií 127/660), pričom ich tvoria napríklad významovo príbuzné lemy *začínať*, *najprv* a *odznova*; v prípade výrazu b) ide o približne 30-percentné zastúpenie (9/32), pričom ide o významovo ešte tesnejšie spojené lemy *plač*, *plakať* a *plačky*.

4. Ďalšie potenciálne príklady PMS možno vyhľadať ako sekvenciu dvoch bezprostredne po sebe idúcich výrazov: predložky a podstatného mena. Čo sa týka predložky, je vhodné vylúčiť také, ktoré sú spojené s členom (*Präposition mit Artikel*), čo sa označuje ako kontrakcia: napríklad *in dem Haus* = *im Haus*, *zu der Sache* = *zur Sache*. Spojenie (konjunkciu) všetkých týchto požiadaviek možno formulovať vo formálnom jazyku CQL a použiť pritom morfológické značky pre slovnodruhovú príslušnosť podľa nemeckej sústavy značiek (nemeckého tagsetu⁸⁶):

Typ(y) hľadania – CQL – [tag="AP.*" & tag!⁸⁷="APPRART"] [tag="N.*"] – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 19 490,53; ARF: 2 481 477,80; ABS: 4 641 433

⁸⁶ <https://www.cis.uni-muenchen.de/~schmid/tools/TreeTagger/data/STTS-Tagset.pdf>

⁸⁷ Symbolom výkričníka sa tu vyjadruje negácia, teda požiadavka, aby hodnota tagu nemala hodnotu APPRART, ktorou sa v danom tagsete označujú predložky spojené s členom.

Výsledok svedčí o vysokom, rádovo miliónovom zastúpení vyššie formulovanej sekvencie morfológických značiek v nemeckých textoch paralelného korpusu. V porovnaní s celkovou veľkosťou paralelného korpusu v rádoch sto miliónov ide skutočne o pomerne vysoký výskyt. Pri vyvodzovaní záverov z tohto zistenia je však potrebná opatrnosť. Možno použiť funkciu frekvencia a vytvoriť frekvenčný zoznam takýchto dvojíc výrazov (respektíve značiek) a ďalej skúmať potenciálne príklady PMS:

Frekvencia – prvá úroveň – Atribút: lemma – Ignorovať veľkosť písmen – KWIC – Vytvoriť frekvenčný zoznam

Výsledok vyhľadávania: 280 991 lem

Príklady troch najfrekventovanejších výrazov (s absolútnou frekvenciou v zátvorkách): *gemäß Artikel* (156 444), *in Artikel* (70 130), *nach Artikel* (62 860). Uvedené spojenia vo významoch podľa článku (*gemäß/nach Artikel*) a v článku odkazujú pravdepodobne na články v zmysle ustanovení právnych predpisov. Tomu by zodpovedalo celkové zastúpenie výrazov v textoch podľa bibliografických odkazov:

Frekvenčná distribúcia podľa typov textov – doc.bibliode – Vytvoriť frekvenčný zoznam

Výsledok vyhľadávania: 211 položiek

Z celkového počtu individuálnych bibliografických položiek tvorí frekvencia vyhľadávaného dvojčlenného spojenia v prvých dvoch položkách (zdrojoch) 83 % všetkých výskytov. Tieto prvé dve položky tvoria texty Vestníka EÚ (2 562 066 + 1 288 695 = 3 850 761 výskytov).

Z ďalších príkladov PMS (nie nevyhnutne podľa frekvenčného poradia) možno uviesť: *nach Belieben, mit Genugtuung, auf Anhieb, nach Jahren, für Sekunden, vor Ort*.

Úloha č. 4

1. **Vyhľadajte** v slovenskej časti korpusu *par-skde-all-3.0-sk frazeologizmus chudobný ako kostolná myš*.
2. Identifikované východiskové nemecké výrazy **rozdeľte** do skupín podľa spoločných charakteristík (lexikálnych, morfológických, syntaktických a sémantických).
3. **Analyzujte** výskyty zistených nemeckých prekladových ekvivalentov v nemeckej časti korpusu *par-skde-all-3.0-de* a **zistite**, či tieto jednotlivé nemecké prekladové ekvivalenty vychádzajú z rovnakého motivačného základu z hľadiska slovotvorby.
4. **Zistite** frekvenciu samostatného slovného spojenia *kostolná myš* (bez prirovnania *chudobný ako...*) v porovnaní s frazeologizmom *chudobný ako kostolná myš* v slovenskom korpuse *prim-11.0-public-all*.

Návrh riešenia

1. Typ(y) hľadania – jednoduché – *ako kostolný myš* – Kontext – *chudobný* – rozsah 5 tokenov vľavo – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,02; ARF: 1,18; ABS: 5

2. Návrh členenia pôvodných výrazov na skupiny:

A. Frazologizmus (*chudobný ako*) *kostolná myš* má v rôznych európskych jazykoch plnohodnotný ekvivalent z funkčného a štruktúrneho hľadiska. Patrí sem aj nemčina s výrazom *arm wie eine Kirchenmaus*, ktorý sa v pôvodných textoch vyskytuje ako ekvivalent slovenského prirovnania celkovo trikrát.

B. Ďalšie prekladové ekvivalenty, ktoré v nemeckom paralelnom korpuse môžeme nájsť, sú verbonominálne slovné spojenia so *bettelarm*, *Kirchenmaus sein* (prirovnanie bez explicitného vyjadrenia pomocou spojky).

C. Syntagmatická parafráza na báze iného motivačného obrazu: *die ärmsten Deuwel auf der Welt*.

3. Typ(y) hľadania – jednoduché – *bettelarm* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,03; ARF: 1,22; ABS: 6

Z hľadiska slovotvorby ide o determinatívne zloženiny prídavného mena *arm* (chudobný) ako slovného základu (*determinatum*) a slovesa *betteln* (žobrať) ako určujúceho člena (*determinans*). Pre slovenčinu nie je tento typ slovotvorby typický. Najčastejším prekladovým ekvivalentom je akostné prídavné meno *chudobný*. Okrajovo sa vyskytuje aj podstatné meno *bedár*, a to najmä v prekladovom ekvivalente *byť bedárom*.

Typ(y) hľadania – jednoduché – *Kirchenmaus* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,02; ARF: 1,15; ABS: 4

Ide o determinatívnu zloženinu *Kirchenmaus*, kde je slovným základom *Maus* (myš) a určujúcim členom *Kirche* (kostol). Najčastejšie sa prekladá frazeologizmom vychádzajúcim z rovnakého motivačného základu *chudobný ako kostolná myš*.

Typ(y) hľadania – jednoduché – *Deuwel* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,58; ARF: 1,00; ABS: 3

Ďalším ekvivalentom je výraz *chudák*. Nemecký ekvivalent (*Deuwel*) predstavuje zastaralú formu slova *Teufel*, ktoré je jeho štandardným súčasným nemeckým ekvivalentom. Táto metafora (doslova *diabla*) sa v slovenských korpusových dokladoch neobjavil.

4. Vyhľadávanie v referenčnom korpuse *prim-11.0-public-all*:

Typ(y) hľadania – jednoduché – *kostolný myš* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,26; ARF: 214,34; ABS: 484

Typ(y) hľadania – jednoduché – *chudobný ako kostolný myš* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,18; ARF: 150,65; ABS: 333

Rozdiel v prítomnosti spojenia *kostolná myš* (484 výskyty) a *chudobný ako kostolná myš* (333 výskyty) otvára možnosti pre výskum rôznych alternatívnych použití výrazu *kostolná myš*. Tieto použitia možno skúmať napríklad pomocou funkcie viacúrovňovej frekvenčnej distribúcie:

Frekvencia – tretia úroveň – Atribút: lemma – Pozícia 2L – 1L – KWIC – Vytvoriť frekvenčný zoznam

Z výsledného zoznamu vyplýva, že väčšina (333) výskytov slovného spojenia *kostolná myš* je v rámci spojenia *chudobný ako kostolná myš*. Okrem toho však vystupuje aj vo výrazoch *byť ako kostolná myš* (16 výskytov), *chudobný ani kostolná myš* (8 výskytov), *šťastný/holý ako kostolná myš* (po 4 výskytoch), prípadne *chudobnejší než kostolná myš* (3 výskyty). Nachádzajú sa tu aj mnohé ďalšie aktualizácie a ich jedinečné výskyty (napríklad *chudobnučka kostolná myš* či *schudobnieť ako kostolná myš*).

Úloha č. 5

1. **Vyhľadajte** v nemeckej časti korpusu *par-skde-all-3.0-de* rôzne komponenty výrazu na mieste vyznačenom *X* v nemeckom frazeologizme **mit X und Krach**. Výsledok môžete skontrolovať napríklad pomocou frazeologického portálu *Redensarten-Index*.⁸⁸
2. V akých **druhoch textov** sa v korpuse najčastejšie vyskytuje výraz **mit Ach und Krach**?
3. **Zistite**, akými spôsobmi sa tieto výrazy často prekladajú v slovenských textoch.

Návrh riešenia

1. Tak, ako bolo uvedené aj v úvodnej historicko-teoreticko-metodologickej časti, v zásade vo všeobecnosti platí, že riešenie zadaných úloh možno bežne vyhľadať viacerými spôsobmi, napríklad:

⁸⁸ Dostupné na: redensarten-index.de/.

a) Typ(y) hľadania – jednoduché – *und Krach* – Kontext – *mit* – Rozsah 2 tokeny vľavo – Hľadať – Frekvencia – prvá úroveň – Atribút: lemma – Ignorovať veľkosť písmen – 1L – Vytvoriť frekvenčný zoznam⁸⁹

Výsledok vyhľadávania: lemma (*A*)*ch* (10 výskytov)

b) Typ(y) hľadania – CQL – [lemma="mit"] [lemma=".*"] [lemma="und"] [lemma="Krach"] – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,03; ARF: 1,42; ABS: 10

2. Využitím funkcie Frekvencia (Frekvenčná distribúcia podľa typov textov) a po zvolení napríklad kľúča ID dokumentov (*doc.id*) možno vytvoriť frekvenčný zoznam textov, v ktorých sa vyskytuje výraz *mit Ach und Krach*:

Frekvenčná distribúcia podľa typov textov – *doc.id* – Vytvoriť frekvenčný zoznam

Na základe výsledkov možno konštatovať, že sa daný výraz vyskytuje v korpuse pomerne zriedka, stopovo (1 až 3 výskyty) v slovenských i nemeckých dielach umeleckých (Agda Bavi Pain, Michal Hvorecký, Peter Karpinský, Karl May, André Marx) a tiež v politicko-ideologických textoch.

3. K hľadanému výrazu nachádzame v paralelnom slovenskom korpuse *par-skde-all-3.0-sk* nasledujúce prekladové ekvivalenty, a to frazeologickú jednotku: *horko-ťažko* (3 výskyty)⁹⁰, viacčlenné neurčité príslovkové zámená: *len tak-tak* (1 výskyt), *ako-tak* (2 výskyty), *len-len* (1 výskyt), predložkovú nominálnu väzbu ako príslovkové určenie spôsobu: *s biedou*⁹¹ (2 výskyty), interjekcie: *ochjaj* a *joj* (1 výskyt).

Úloha č. 6

1. **Vyhľadajte** v nemeckej časti korpusu *par-skde-all-3.0-de* slovné spojenie **in Angriff nehmen** a **Angriff nehmen** a porovnajte ich výskyt, respektíve percentuálne zastúpenie v korpuse. Čím možno prípadný rozdiel v zastúpení **vysvetliť**?
2. **Všimnite si**, v akých druhoch textov sa daný výraz vyskytuje najčastejšie.
3. Akými rôznymi ekvivalentmi boli výrazy **preložené** v slovenských textoch?
4. **Zistite**, v ktorých slovesných časoch sa dané slovné spojenia najčastejšie vyskytujú.

⁸⁹ Alternatívne hľadanie: Fráza – *und Krach* – Hľadať.

⁹⁰ Z pohľadu korpusového rozčlenenia výrazov na samostatné jednotky oddelené medzerou (*tokens*) ide o tri samostatné tokeny: 1. *horko* 2. - 3. *ťažko*.

⁹¹ Slovník súčasného slovenského jazyka (A – G, 2006) hodnotí tento výraz ako frazému.

Návrh riešenia

1. Typ(y) hľadania – jednoduché – *Angriff nehmen* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 2; ARF: 228,69; ABS: 476

Následne je potrebné odfiltrovať výrazy bez predložky *in* s využitím funkcie *Filter*.

Filter – Negatívny filter – v rozsahu -1 vľavo a 0 vpravo – Jednoduché hľadanie – *in* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: 2 výskyty, čo zodpovedá 0,4 % výskytom v korpuse

Výsledok možno skontrolovať rovnakým postupom, iba s použitím pozitívneho filtra:

Filter – Pozitívny filter – v rozsahu -1 vľavo a 0 vpravo – Jednoduché hľadanie – *in* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania v tomto prípade: ipm: 1,99; ARF: 228,35; ABS: 474

Získané údaje ukazujú, že tvar s predložkou *in* v korpuse výrazne dominuje a predstavuje 99,6 % zo všetkých výskytov. Tento pomer možno vysvetliť pevným, zaužívaným spojením oboch výrazov práve v danom tvare. Aj zistené dve výnimky (detegované pomocou *negatívneho filtra*) nie sú skutočnými výnimkami: v prvom prípade ide o pozmenený výskyt spojenia *in Angriff nehmen* (*das Arsenal mußte im frontalen Angriff genommen werden*), v druhom prípade ide o výraz v metatextovom odkaze v Úradnom vestníku EÚ (*1. Teil: Text bis ...Angriff genommen wird 2. Teil: Rest Antrag auf namentliche Abstimmung (...)*). Možno teda povedať, že v nemeckých textoch paralelného korpusu sa slovné spojenie *Angriff nehmen* vyskytuje prakticky iba s predložkou *in*.

2. Druhy textov, v ktorých sa daný výraz vyskytuje najčastejšie, možno zistiť použitím funkcie *Frekvencia*, konkrétne frekvencia podľa dokumentov:

Typ(y) hľadania – jednoduché – *Angriff nehmen* – Hľadať a zároveň

Frekvencia – doc.id

Hľadaný výraz sa najčastejšie vyskytuje v textoch Európskeho parlamentu: *oj* (348), *dcep* (50), *dgt* (46). V umeleckých dielach sa hľadaný výraz vyskytuje výrazne zriedkavejšie, napríklad päťkrát je doložený v románe *Limit* od Franka Schätzinga (2009, preklad: Zuzana Guldánová, Katarína Széherová, Katarína Kovačičová, 2011) a trikrát v románe *Anna Kareninová* od Leva Nikolajeviča Tolstého (2008, preklad: Naďa Szabová, 2005).

3. Zo syntaktického hľadiska možno rozlišovať dve opakované prekladové konštrukcie, doložené napríklad v uvedených románoch:

Sloveso + X (neurčitok): *začat'* (*robiť niečo*):

Das neue Haus hätte mit dem Gebäude des Krankenhauses harmonisieren müssen, aber sein Bau ist erst später beschlossen und ohne richtigen Plan in Angriff genommen worden / Nová budova by mala harmonizovať s nemocnicou. Nuž ale vymyslelo sa to dodatočne a stavať sa už začalo bez plánu.

Sloveso + predložková nominálna väzba: *pustit' sa do X (niečoho), pristúpiť k X (niečomu):*

Nachdem er dann mehrere Bücher über Anthropologie, Pädagogik und Didaktik gelesen und sich einen Plan für die Erziehung Serjoshas zurechtgelegt hatte, hatte er einem der besten Petersburger Pädagogen die Leitung des Unterrichts übertragen und seine Aufgabe in Angriff genommen / a keď si prečítal niekoľko diel z antropológie, pedagogiky a didaktiky, zostavil si plán výchovy, prizval si za poradcu najlepšieho petrohradského pedagóga a pustil sa do roboty.

Zo sémantického a pragmatického hľadiska pozorujeme významovo prispôsobený preklad podľa bezprostredného kontextu daného výrazu:

dass sie die knapp vierhundert Kilometer getrost in Angriff nehmen konnten / takže sa bez obáv mohli vydať na cestu dlhú štyristo kilometrov (Marc Elsberg, 2012, preklad: Ľubica Henssen, 2016)

Die Angelegenheit wird erneut in Angriff genommen / Otázka sa bude znova riešiť... (oj)

Dieses Problem wurde im September 2002 in Angriff genommen. / Táto otázka sa opäť riešila v septembri 2002. (oj).

4. Pri zisťovaní, v ktorom slovesnom čase sa dané slovné spojenie používa najčastejšie, je možné využiť funkciu Frekvencia:

Typ(y) hľadania – jednoduché – *Angriff nehmen* – Hľadať a zároveň Frekvencia – Tvary KWIC

Hľadaný výraz sa najčastejšie používa v perfekte (zloženom minulom čase) *Angriff genommen* (350 výskytov), menej vo forme prítomného času *Angriff nehmen/nimmt* (97 + 21 = 118 výskytov), najzriedkavejšie sa výraz vyskytuje v préterite (jednoduchom minulom čase) *Angriff nahm/nahmen* (7 + 1 = 8 výskytov).

Úloha č. 7

1. **Zistite**, s akými slovesami sa v nemeckej časti korpusu *par-skde-all-3.0-de* najčastejšie vyskytuje ustálené slovné spojenie **unter Dach und Fach**.
2. **Identifikujte** významové rozdiely pri použití so slovesami **sein, kriegen, bringen**.
3. **Preverte**, v akých modifikáciách sa vyskytuje slovné spojenie **unter einem Dach** a či sú tieto modifikácie prípustné aj v prípade slovného spojenia **unter Dach und Fach**.

Návrh riešenia

1. Typ(y) hľadania – jednoduché – *unter Dach und Fach* – Hľadať

Výsledok hľadania: ipm: 0,03; ARF: 3,13; ABS: 8

2. Významové rozdiely sa zisťujú analýzou slovesných syntagiem, ktoré sa dajú získať vyfiltrovaním slovies v blízkosti hľadaného výrazu:

Filter – pozitívny v rozsahu -5 do 5 – Typy hľadania – CQL – [tag="V.*"] – Filtrovať konkordanciu

Po tomto kroku možno manuálne identifikovať nasledujúce slovesá: *bringen, haben* (vrátane spojenia *haben möchten*), *sein, kriegen*.

Na základe manuálneho sémantického rozboru jednotlivých kontextov možno rozlíšiť tieto významy zložených slovesných konštrukcií:

- a) *unter Dach und Fach haben* – mať (kone) (uzamknuté) pod strechou vo význame *ochrániť*
- b) *unter Dach und Fach kriegen* – dostať pod strechu, takisto vo význame *ochrániť*
- c) *unter Dach und Fach bringen* – uzatvoriť (záležitosť, dohodu), schváliť (dohodu)
- d) *unter Dach und Fach sein* – byť zabezpečený (zákazka), byť vybavený (vec).

3. Prípadné modifikácie slovného spojenia *unter einem Dach* (respektíve jeho atribútu) možno hľadať napríklad pomocou formálneho jazyka CQL:

Typ(y) hľadania – CQL – [word="unter"] [word=".*"] [word="Dach"] – Hľadať

Výsledok hľadania: ipm: 0,60; ARF: 54,76; ABS: 142

Výsledky vyhľadávania možno členiť pomocou funkcie *Frekvencia*:

Frekvencia – Tvary KWIC

Výstupom tohto príkazu je de facto zoznam slovných tvarov všetkých modifikácií v rámci atributívneho vzťahu v ustálenej slovnej konštrukcii *unter* ($X_{atribút}$) *Dach*. Skúmaná trojčlenná syntagma sa najčastejšie vyskytuje s určitým členom *unter dem Dach* (57 výskytov), ďalej vo forme *unter einem Dach* (ide o základný tvar ustáleného slovného spojenia, ktorý je z hľadiska frekvencie používania zastúpený 50 výskytmi), *unter das Dach* (7 výskytov), *unter seinem Dach*, *unter deren Dach* (po 6 výskytoch). Štvorčlenná syntagma typu *unter* (X)(Y) *Dach* nebola pri vyhľadávaní pomocou zápisu [word="unter"] [word="."] [word="."] [word="Dach"] v CQL zaznamenaná, pretože nie je pre nemecký jazyk typická.

Aby sa zistili podobné modifikácie v prípade ustáleného slovného spojenia a) *unter* (X) *Dach und Fach* alebo b) *unter* (X) *Dach und* (Y) *Fach*, možno použiť nasledujúce hľadania:

- a) Typ(y) hľadania – CQL – [word="unter"] [word="."] [word="Dach"] [word="und"] [word="Fach"] – Hľadať
- b) Typ(y) hľadania – CQL – [word="unter"] [word="."] [word="Dach"] [word="und"] [word="."] [word="Fach"] – Hľadať

Slovensko-nemecký paralelný korpus neobsahuje hľadané konštrukcie. Dodatočné hľadanie možno vykonať v pôvodných nemeckých korpusových zdrojoch (napríklad v najväčšom Nemeckom referenčnom korpuse (*Das Deutsche Referenzkorpus, DeReKo*)⁹² či pomocou plateného (licencovaného) nástroja *SketchEngine*).⁹³

Na záver

Variety typu *unter* (X) *Dach und* (Y) *Fach* sa v nemeckom paralelnom korpuse bežne nevyskytujú, preto môžeme usudzovať, že ide o frazému s pevnou lexikálnou štruktúrou, v ktorej vystupujúce výrazy *Dach* a *Fach* nie sú variabilné a medzi komponenty *unter* a *Dach* ani medzi *und* a *Fach* sa spravidla nevkladajú žiadne lexémy. Ako prípustné (korpusovo doložené) modifikácie sa objavujú len gramatické alebo syntaktické variácie, nie však lexikálne náhrady X/Y, napr. *etwas unter Dach und Fach bringen*, *etwas ist unter Dach und Fach*, *etwas unter Dach und Fach haben*, *wenn alles unter Dach und Fach ist*, *schnell/endlich unter Dach und Fach bringen* (ide predovšetkým o adverbálne rozvitie slovesa, nie frazémy).

⁹² Dostupné na: <https://www.ids-mannheim.de/digspra/pb-s1/projekte/korpora/>.

⁹³ Dostupné na: <https://www.sketchengine.eu/>.

Úloha č. 8

1. **Vyhľadajte** v nemeckej časti korpusu *par-skde-all-3.0-de* ustálené slovné spojenie *ins Auge fassen*.
2. Identifikované slovenské ekvivalenty **rozdeľte** do skupín podľa spoločných charakteristík (lexikálno-sémantických, morfológických a syntaktických⁹⁴).
3. **Zistite**, v akých druhoch textov sa daný výraz vyskytuje najčastejšie.

Návrh riešenia

1. Typ(y) hľadania – jednoduché – *ins Auge fassen* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 1,46; ARF: 174,35; ABS: 347

2. Na základe získaných paralelných textov sa inventarizujú prekladové ekvivalenty, ktoré sa jednotlivo overujú pomocou *Paralelného hľadania* tak, že sa v paralelnom nemeckom korpusu *par-skde-all-3.0-de* zadá do Jednoduchého hľadania výraz *ins Auge fassen* a súčasne sa v paralelnom slovenskom korpusu *par-skde-all-3.0-sk* zadá do Jednoduchého hľadania základný tvar slovenského slovesa alebo podstatné meno z verbonominálneho slovného spojenia. v získaných paralelných textoch sa následne overuje správnosť priradenia prekladového ekvivalentu. Schematicky a zovšeobecnene možno postup v tomto aj iných cvičeniach tohto typu opísať takto:

Typ(y) hľadania – hľadaný výraz v nemeckej časti korpusu *par-skde-all-3.0-de* a zároveň

Paralelné hľadanie – Typ(y) hľadania – hľadaný výraz v slovenskej časti korpusu *par-skde-all-3.0-sk* – Hľadať

I. Lexikálno-sémantické členenie hľadaného výrazu podľa významu:

- Jednoslovné a viacslovné výrazy vyjadrujúce začiatok vnímania⁹⁵, ktoré zachovávajú pôvodný význam „zamerať pohľad“: *zbadat', pozrieť sa na, všimnúť si*.
- Kognitívno-percepčne založené jednoslovné a viacslovné výrazy vyjadrujúce posun od fyzického vnímania k mentálnemu skúmaniu: *zamerať sa na, sledovať, vziať do úvahy, venovať pozornosť, prihliadnuť*.

⁹⁴ Pomôcť si možno napríklad opisom nemeckej gramatiky v klasickej práci autorov Gerharda Helbiga a Joachima Buschu (2005).

⁹⁵ Tiež tzv. *ingresívnosť percepcie*.

- Kognitívno-evaluačné jednoslovné a viacslovné výrazy vyjadrujúce proces hodnotenia, prevažne s významom trvania slovesného deja⁹⁶: *posudzovať, zvážiť/zvažovať (mohlo by sa zvážiť, je potrebné zvážiť, mali/nemali by sa zvažovať)* (oj).
- Intencionálne jednoslovné a viacslovné výrazy vyjadrujúce zámer, cieľ: *mať v úmysle, byť odhodlaný*.⁹⁷
- Výrazy s duratívnym významom slovesného deja vyjadrujúce proces tematizácie: *zaoberať sa s niečím, venovať sa niečomu, plánovať*.
- Výrazy vyjadrujúce druh mentálnej činnosti prevažne s významom trvania deja⁹⁸: *(na)plánovať, predpokladať, uvažovať (oj), preskúmať/vykonať preskúmanie (oj)*.⁹⁹

II. Morfológické a syntaktické členenie podľa slovenských ekvivalentov:

a. Jednoslovné lexikálne výrazy

- verbálne ekvivalenty: *zvážiť/zvažovať* (oj >> dcep, dgt),¹⁰⁰ *zaoberať sa* (lit a oj vyvážené), *plánovať* (oj >> dcp, dgt, lit), *prihliadnuť* (lit > oj)¹⁰¹, *pozrieť sa na* (lit > oj), *zamerať sa* (oj, dcep, dgt >> lit), *uvažovať* (oj >> dgt, cep), *predpokladať* (oj >> dgt, dcep), *preskúmať* (oj >> lit), *všimnúť si* (lit), *zbedať* (lit).

b. Viacslovné ustálené spojenia

- verbonominálne ekvivalenty: *mať na zreteli* (lit), *brať/vziať do úvahy* (lit > oj), *mať pred očami* (lit).

3. Pri zisťovaní najčastejšieho spôsobu prekladu daného výrazu podľa typu a názvu diela možno postupovať napríklad takto:

a. Z jednotlivých paralelných riadkov v slovenských textoch možno označiť¹⁰² tie riadky (výskyty v slovenskej časti), s ktorými si používateľ korpusu praje pracovať ďalej.

b. Vybrané výskyty výrazu v nemeckých textoch a jeho ekvivalentov v paralelných slovenských textoch potom možno skúmať z hľadiska frekvencie vyhľadávaného výrazu, a to s použitím funkcie *Frekvencie – ID dokumentov*. Výsledkom použitej funkcie je prehľad o označení jednotlivých zdrojových dokumentov (*doc.id*), o ich celkovom počte (*Položky*), ako

⁹⁶ V takom prípade sa hovorí o tzv. *duratívach*.

⁹⁷ Tento význam sa vyskytuje napríklad v literárnych textoch (Franz Kafka, Frank Schätzing, Liselotte Welskopf-Henrich) aj v odbornó-popularizačných textoch (Rudolf Steiner).

⁹⁸ Možno povedať, že ide o *duratívny spôsob deja*.

⁹⁹ Časté sú v dokumentoch Európskeho parlamentu (= identifikátor *dcep*).

¹⁰⁰ Symbol >> vyjadruje výraznú prevahu výskytu v jednotlivých druhoch textov (podľa *doc.id*).

¹⁰¹ Matematický symbol nerovnosti > vyjadrujúci pomer výskytu (viac/menej) v jednotlivých druhoch textov.

¹⁰² Označujú sa pomocou zaškrtnutia prázdneho štvorčeka v príslušnom riadku.

aj o absolútnych frekvenciách (*frekvencia*), v ktorých sa daný ekvivalent v jednotlivých zdrojoch vyskytuje.

3. Paralelné texty možno pomocou funkcie *Triedenie – Referencie* zobrazit' v abecednom poradí podľa zdrojových dokumentov. Tento spôsob triedenia má viacero výhod:

- a) Umožňuje získať prehľad o frekvencii výskytu hľadaného výrazu v rámci jedného prameňa.
- b) Umožňuje sledovať frekvenciu používaného výrazu u toho istého autora, čo môže poukazovať na jeho idiolekt, najmä v prípade frazeologických jednotiek.
- c) Pomáha identifikovať, či ide o zaužívané prekladové stratégie toho istého prekladateľa v rámci jedného diela. Takéto vyhľadávanie má opodstatnenie v prípadoch, keď predpokladáme, že môže ísť o prekladový idiolekt alebo o prekladovú chybu.

Napríklad pri vyhľadávaní frekvencie používania slovenského idiomatického ekvivalentu *mat' pred očami* zistíme, že všetky (celkovo tri) výskyty sú viazané na dielo Rudolfa Steinera s názvom *Sociálne a antisociálne pudy v človeku* (Rudolf Steiner, 1990, preklad: Martin Bobko, 2006):

Typ(y) hľadania – jednoduché – *ins Auge fassen* a zároveň

Paralelné hľadanie – Typ(y) hľadania – Jednoduché hľadanie – *mat' pred očami* – *par-skde-all-3.0-sk* – Hľadať

Korpusové funkcie možno tiež využiť napríklad na zisťovanie toho, či sa hľadaný výraz prekladá v rôznych textoch od rôznych autorov podobne, alebo ide v nejakom konkrétnom diele, štýle či skupine diel o prípadnú zaužívanú prekladovú stratégiu prekladateľa. V tejto súvislosti možno najprv vyhľadať všetky výskyty skúmaného výrazu *ins Auge fassen* v konkrétnom diele. Na tento účel slúži pri novom vyhľadávaní funkcia *Typy textov*, v ktorej pri možnosti DOC.ID sa zadá priradený skrátený identifikátor daného diela, v tomto prípade (RStein5)¹⁰³: Typ(y) hľadania – jednoduché – *ins Auge fassen* – DOC.ID – RStein5 – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: 10 výskytov

Na záver

Manuálnym prehľadávaním výskytov prekladových ekvivalentov spojenia *ins Auge fassen* možno zistiť, že okrem výrazu *mat' pred očami* si prekladateľ ako ďalšie ekvivalenty zvolil v príslušnom tvare výrazy *zaoberať sa*, *chopiť sa*, *zamerať sa na*, *mat' na zreteli* atď.

¹⁰³ Podoba týchto identifikátorov je uvedená v jednotlivých riadkoch paralelných textov, kde sa hľadaný výraz vyskytuje.

Uprednostňuje však viacslovné spojenia *mat' pred očami* a *mat' na zreteli*, pričom oba ekvivalenty použil trikrát, ostatné iba raz.

Úloha č. 9

1. **Vyhľadajte** v nemeckej časti korpusu *par-skde-all-3.0-de* príklady tzv. absolútneho genitívu vo výrazoch a) ***schweren Herzens***, b) ***klopfenden Herzens***, c) ***ruhigen Gewissens***.¹⁰⁴
2. Ak existuje, **uved'te** príklad eventuálneho opakujúceho sa slovenského ekvivalentu každého výrazu a prípadné alternatívne slovenské ekvivalenty.
3. Čo možno z týchto vyhľadávaní a príkladov **usúdiť**?

Návrh riešenia

1.

a) Typ(y) hľadania – jednoduché – *schweren Herzens* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,06; ARF: 1,68; ABS: 15

b) Typ(y) hľadania – jednoduché – *klopfenden Herzens* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,03; ARF: 1,27; ABS: 7

c) Typ(y) hľadania – jednoduché – *ruhigen Gewissens* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0; ARF: 1; ABS: 1

2.

I. *schweren Herzens*

a) Opakujúce sa ekvivalenty:

Typ(y) hľadania – jednoduché – *schweren Herzens* a zároveň

Paralelné hľadanie – Typ(y) hľadania – jednoduché – s *ťažkým srdcom* – Hľadať

¹⁰⁴ Takzvaný absolútny genitív (lat. *genitivus absolutus*) predstavuje konštrukciu, ktorú typicky tvorí prídavné slovo a podstatné meno, obidve obyčajne v genitive. V nemčine môže byť toto prídavné slovo aktívne (*unverrichteter Dinge*, *ruhigen Gewissens*) aj pasívne (*klopfenden Herzens*, *sehenden Auges*). Namiesto prídavného slova sa niekedy používa prídavné meno (*schweren Herzens*, *frohen Mutes*), prívlastňovacie zámeno (*meines Erachtens*), ukazovacie zámeno (*dieser Tage*) alebo člen (*eines Tages*). Vzhľadom na zaužívanosť, lexikalizovanosť, expresívnosť, obraznosť, respektíve čiastočnú desémantizáciu tejto konštrukcie ju možno považovať za podobu frazeologizmu, čo zdôvodňuje jej zaradenie do tematického okruhu prekladu frazeologizmov.

Výsledok vyhľadávania: ARF: 1,63; ipm: 0,06; ABS: 14

b) Alternatívny ekvivalent:

Typ(y) hľadania – jednoduché – *schweren Herzens* a zároveň

Paralelné hľadanie – Jednoduché hľadanie – Neobsahuje s *ťažkým srdcom* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: so *sebazaprením* ARF: 1; ipm: 0; ABS: 1

II. klopfenden Herzens

a) Opakujúce sa ekvivalenty:

Typ(y) hľadania – jednoduché – *klopfenden Herzens* a zároveň

Paralelné hľadanie – Jednoduché hľadanie – s *tlčúcim srdcom* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,02; ARF: 1,19; ABS: 5

b) Alternatívny ekvivalent:

Typ(y) hľadania – jednoduché – *klopfenden Herzens* a zároveň

Paralelné hľadanie – Jednoduché hľadanie – Neobsahuje s *tlčúcim srdcom* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: s *búšiacim srdcom*, s *tlčúcimi srdcami*.

III. ruhigen Gewissens

Typ(y) hľadania – jednoduché – *ruhigen Gewissens* a zároveň

Paralelné hľadanie – Jednoduché hľadanie – *svedomie* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: s *pokojným svedomím*

3. Zo zistených výskytov možno usudzovať, že absolútny genitív sa v textoch v paralelnom korpuse vyskytuje skôr v menšom počte, rádovo v desiatkach, respektíve jednotkách. Napriek tomu možno povedať, že slovenské ekvivalenty mali v prvých dvoch prípadoch (*schweren/klopfenden Herzens*) výrazne jednoliatu podobu, od ktorej sa v prvom a de facto aj v druhom prípade odlišovalo jediné riešenie. V prípade posledného príkladu absolútného genitívu (*ruhigen Gewissens*) bol zistený iba jeden výskyt, z čoho možno usudzovať iba to, že takýchto syntaktických štruktúr je v nemeckých textoch vybranej verzie paralelného korpusu primálny počet.

2.6 Preklad slov s terminologickou platnosťou

Úloha č. 1

1. *Vyhľadajte v nemeckej časti korpusu par-skde-all-3.0-de výraz **Beamter**.*
2. *Aké percento slovenských ekvivalentov na úrovni vety **obsahuje** slovenskú lemu **úradník** a naopak, koľko percent ekvivalentov túto lemu **neobsahuje**?*
3. *Možno z tohto pomeru zastúpenia niečo **usudzovať**?*

Návrh riešenia

1. Typ(y) hľadania – jednoduché – *Beamter* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 95,81; ARF: 3 942,45; ABS: 22 815

2. Typ(y) hľadania – jednoduché – *Beamter* a zároveň

Paralelné hľadanie – Typ(y) hľadania – CQL – [lemma="úradník"] – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 77,06; ARF: 2 940,50; ABS: 18 350

Porovnanie s (1.) vyhľadávaním: ipm: 80 %; ARF: 75 %; ABS: 80 %.

Komplementárne zastúpenie slovenských ekvivalentov bez lemy *úradník*: ipm: 20 %; ARF: 25 %; ABS: 20 %.

3. Z jednoduchého prehľadu o výskytoch daného výrazu a jeho slovenských ekvivalentoch možno usudzovať, že výraz *Beamter* sa v nemeckej časti paralelného korpusu vyskytuje v rádoch desiatok tisíc, čo je priveľké množstvo na manuálne skúmanie týchto výskytov. Celkovú konkordanciu možno prirodzene skúmať na základe čiastkových, doplňujúcich kritérií. Z celkového zastúpenia výrazu *Beamter* a výrazu *úradník* možno usudzovať, že ak sa v nemeckej vete v paralelnom korpuse vyskytuje výraz *Beamter*, v slovenskom texte sa s väčšinou, približne 80-percentnou pravdepodobnosťou vyskytne lema *úradník*. Dvadsať percent pripadá na pravdepodobne iné slovenské ekvivalenty. Tento údaj, samozrejme, nie je sám o sebe smerodajný. Vypovedá síce o istej typickosti prekladania výrazu *Beamter* ako *úradník*, je skôr východiskom ďalšieho skúmania. To môže napríklad odhaliť, že výraz *Beamter* a výrazy, ktorých je eventuálnou súčasťou, môžu byť v závislosti od konkrétneho kontextu a referenčného pojmového systému prekladané inými a značne rôznymi spôsobmi, vzhľadom na početnosť komplementárnej 20-percentnej skupiny textov (ipm: 18,75; ARF: 1 261,72; ABS: 4 465). Ako príklad možno uviesť text nemeckého prekladu pôvodného ruského románu *Anna Kareninová* od L. N. Tolstého, kde sa výraz *Beamte(r)* prekladá podľa

kontextu napríklad ako *členovia rady, železničiar*, v prípade výrazu *hoher Beamte* zasa ako *štátnik*. Anekdoticke vyznieva, že v biblických kontextoch (nemeckom a slovenskom preklade Biblie pod označením BIBL1) sa možno stretnúť s prekladom výrazu *Beamter* ako *sluha*:

Da kamen die Leibwächter des Holofernes mit allen seinen Beamten heraus und führten sie in das Zelt / Tu vyšla celá Holofernesova telesná stráž a všetci jeho sluhovia a voviedli ju do jeho stanu.

Úloha č. 2

1. **Vyhľadajte** v nemeckej časti korpusu *par-skde-all-3.0-de* zložené slová obsahujúce lexému **Dauer**.
2. **Identifikujte**, ktoré kompozitá so slovným základom **Dauer** sa v korpuse vyskytujú najčastejšie. Uveďte príklady s absolútnou frekvenciou nad 300 výskytov.
3. **Uveďte** príklady ekvivalentov, akými sa identifikované výrazy prekladajú v slovenských textoch. Sledujte pritom, v akých druhoch textov sa vyhľadané lemy vyskytujú opakovane. Ak je to pre pochopenie prekladového ekvivalentu potrebné, podľa uváženia uveďte aj celý kontext výskytu (vetu v nemeckom a slovenskom jazyku).
4. **Vyhľadajte** v nemeckej časti korpusu *par-skde-all-3.0-de* 5 najčastejších kompozít, v ktorých sa lexéma **Dauer** vyskytuje ako prvý (tzv. určujúci) člen zloženiny. Ak je význam takého výrazu významne závislý od kontextu, uveďte aj širší kontext, napríklad vetu v nemeckom a slovenskom jazyku.

Návrh riešenia

1. Požiadavku na vyhľadávanie možno s istou dávkou zjednodušenia formulovať v jazyku CQL napríklad ako hľadanie lemy, ktorá sa končí alebo začína sekvenciou znakov v tvare *Dauer*, no nie je tvorená iba ňou. To znamená, že pred výrazom *Dauer* alebo za ním sa v rámci lemy nachádza ešte minimálne jeden znak, čiže jeden alebo viac znakov. Táto požiadavka sa v jazyku CQL, respektíve pomocou tzv. regulárnych výrazov (*regular expressions, regex*) vyjadruje ako kombinácia bodky a symbolu plus (*+*), kde bodka znamená ľubovoľný znak a plus vyjadruje počet 1 a viac. Týmto spôsobom možno zabezpečiť, aby boli vyhľadané lemy tvorené viacerými znakmi, než tvorí lemu *Dauer*, a teda potenciálne kompozitá:

Typ(y) hľadania – CQL – [lemma=".+dauer"] | [lemma="Dauer.+"] – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 71,54; ARF: 5 413,63; ABS: 17 036

Aby bolo možné rozdeliť kompozitá na tie, kde je výraz *Dauer* prvým a kde druhým slovom zloženého slova, možno vyhľadávať samostatne podľa oboch častí vyhľadávacieho výrazu (tzv. *dopytu*) vyššie:

Typ(y) hľadania – CQL – [lemma="Dauer.+"] – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,41; ARF: 7,46; ABS: 98

Typ(y) hľadania – CQL – [lemma=".+dauer"] – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 71,13; ARF: 5 332,14; ABS: 16 938

Je zrejmé, že v pomernom zastúpení oboch druhov kompozít má výraznú prevahu druhý typ, kde je výraz *Dauer* druhým, určovaným členom kompozita (tzv. *bázou*).

2. a) na zistenie najfrekvencovanejších slov so základom *dauer* môžeme výsledky kategorizovať pomocou funkcie *Filter* a následne analyzovať nájdené paralelné texty.

Typ(y) hľadania – CQL – [lemma=".+dauer"] – Hľadať – Frekvencia – prvá úroveň – Atribút: lemma – Ignorovať veľkosť písmen – KWIC – Vytvoriť frekvenčný zoznam

Nemecký výraz – počet výskytov	Príklady ekvivalentov/prekladových ekvivalentov – eventuálne typy textov (podľa kontextu, ak ho možno charakterizovať)
1. <i>Geltungsdauer</i> – 5 228	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>doba platnosti</i> – právne texty 2. <i>platnosť</i> – úradné texty 3. <i>doba trvania</i> – politické texty
2. <i>Gültigkeitsdauer</i> – 2 664	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>doba platnosti</i> 2. <i>trvanie platnosti</i> – právne texty 3. <i>doba platnosti</i> – právne texty
3. <i>Lebensdauer</i> – 1 219	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>životnosť, trvácnosť vecí</i> (v prípade predmetov – určujúci sémantický príznak je neživotnosť) 2. <i>dĺžka života</i> (v prípade živých bytostí – určujúci sémantický príznak je životnosť)
4. <i>Nutzungsdauer</i> – 661	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>doba používania</i> (napr. v nariadeniach EÚ)
5. <i>Mindestdauer</i> – 522	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>minimálne trvanie</i> 2. <i>minimálna dĺžka</i> (napr. štúdia)

6. <i>Höchstdauer</i> – 397	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>maximálna lehota, maximálne, maximum</i> (o čase) – v právnych textoch 2. <i>najdlhšie obdobie</i> (čerpania dovolenky) 3. <i>maximálna dĺžka</i> (napr. skladovania)
7. <i>Gesamtdauer</i> – 389	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>celková dĺžka</i> (napr. pri regenerácii, spánku; vzdelávania, prejavu v politike) 2. <i>celková doba</i> (napr. práce, dovolenky)
8. <i>Betriebsdauer</i> – 321	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>akumulácia prevádzky</i> (napríklad právna úprava výroby motorov v textoch inštitúcií EÚ: <i>Der Hersteller bestimmt nach den Regeln der Technik Form und Umfang der Kilometerleistung und der Betriebsdauer für die Motoren / Výrobca určí formu a rozsah akumulácie vzdialenosti a prevádzky pre motory v súlade so správnou inžinierskou praxou</i>)

4. Na vyhľadanie kompozít v slovníkovom, základnom tvare (v korpusovej lingvistike mu zodpovedá lema) s prvým, tzv. určujúcim členom *Dauer* je analogicky potrebné zadať dopyt vo formálnom jazyku CQL a vytvoriť príslušný frekvenčný zoznam:

Typ(y) hľadania – CQL – [lemma="Dauer.+"] – Hľadať

Frekvencia – prvá úroveň – Atribút: lemma – Ignorovať veľkosť písmen – KWIC – Vytvoriť frekvenčný zoznam

Päťicu najfrekventovanejších kompozít s určujúcim členom *Dauer* tvoria pri takomto vyhľadávaní tieto lemy: *Dauerlauf* (32 výskytov), *Dauerzustand*, *Dauergast* (po 7 výskytoch), *Dauerwelle* (6 výskytov), *Dauerwurst* (2 výskyty).

Najfrekventovanejšie kompozitá s určujúcim členom *Dauer* možno tiež vyhľadávať alternatívne, pomocou typu vyhľadávania *Podreťazec*, pri ktorom je možné vyhľadávať postupnosti znakov (podreťazce) aj vnútri slov. Takým podreťazcom je napríklad sekvencia *tvr* v slove *štvrtok*, rovnako tiež *Dauer* v kompozitách s určujúcim členom *Dauer*, ako aj samostatnú lemu *Dauer*. Následne možno použiť funkciu *Frekvencia* na zistenie najčastejších lem:

Typ(y) hľadania – Podreťazec – Dauer – Hľadať – Frekvencia – prvá úroveň – Atribút: lemma – Ignorovať veľkosť písmen – KWIC – Vytvoriť frekvenčný zoznam

Výsledok vyhľadávania: ipm: 94,74; ARF: 7 562,43; ABS: 22 554

Takýmto spôsobom je teda možné zachytiť okrem samotnej lemy *Dauer* (celkovo 12 195 výskytov) oveľa viac potenciálnych kompozít:

Nemecký výraz – počet výskytov	Príklady ekvivalentov/prekladových ekvivalentov a typy textov
1. <i>Dauerausschreibung</i> – 3 836	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Dauerausschreibung für den Verkauf von Butter durch die Interventionsstellen / Oznámenie o stálom ponukovom konaní týkajúce sa predaja masla intervenčnými orgánmi (oj)</i> 2. <i>führen die vorgenannten Interventionsstellen eine Dauerausschreibung für den Verkauf von Butter durch die Interventionsstellen durch / uvedené intervenčné orgány pristupujú k stálemu ponukovému konaniu pre predaj masla intervenčnými orgánmi (oj)</i> 3. <i>zur Festsetzung des Ausfuhrerstattungshöchstbetrags für Butter im Rahmen der Dauerausschreibung / ktorým sa ustanovuje maximálna vývozná náhrada na maslo v rámci stáleho verejného výberového konania (oj)</i> 4. <i>betreffend eine Dauerausschreibung zu der Festsetzung von Abschöpfungen und / oder Erstattungen bei der Ausfuhr von Weißzucker für das Wirtschaftsjahr 2003 / 04 / o stálych výberových konaniach v rámci hospodárskeho roka 2003 / 2004 pre stanovovanie vývozných odvodov a / alebo vývozných náhrad za biely cukor (oj)</i>
2. <i>Dauerplanstellen</i> – 2 065	1. <i>trvalé pracovné miesto (oj, dgt, dcep)</i>
3. <i>Dauergrünland</i> – 513	1. <i>trvalé pasienky (oj)</i>
4. <i>Dauerkulturen</i> – 397	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>trvalé plodiny (oj)</i> 2. <i>trvalé kultúry (oj)</i>
5. <i>Dauerhaltbarkeit</i> – 231	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>životnosť (oj, dgt)</i> 2. <i>trvanlivosť (oj, dgt)</i>

Na záver

Najmä na príklade ekvivalentov najfrekventovanejšieho kompozita *Dauerausschreibung* pri použití alternatívnom type vyhľadávania (*Podreťazec*) sa ukazuje, že význam kompozita napríklad v textoch inštitúcií Európskej únie (doc.id: *oj, dgt, dcep*) je pomerne kontextuálne viazaný.

Úloha č. 3

1. **Vyhľadajte** v nemeckej časti korpusu *par-skde-all-3.0-de* kompozitá v tvare **-führer**.¹⁰⁵
2. **Nájdite** čo najviac príkladov takýchto kompozít a ich slovenských ekvivalentov. Môžete sa orientovať aj podľa početnosti kompozít.
3. **Roztried'te** slovenské ekvivalenty daného kompozita zo slovtvorného hľadiska (t. j. podľa toho, ako boli v slovenčine vytvorené).

Návrh riešenia

1. Typ(y) hľadania – CQL – [lemma=".+führer"]¹⁰⁶ – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 142,02; ARF: 6 127,95; ABS: 33 820

2. Frekvenčný zoznam kompozít a ich slovenských ekvivalentov (ako východisko ďalších analýz) možno vytvoriť jednoduchým spôsobom: Frekvencia – prvá úroveň – Atribút: lemma – Ignorovať veľkosť písmen – KWIC – Vytvoriť frekvenčný zoznam

Výsledok hľadania: 224 lem.

¹⁰⁵ Podobne ako v cvičení o kompozitách s komponentom *-schar*, možno aj o slovenských ekvivalentoch kompozít s komponentom *-führer* (aspoň sčasti) uvažovať ako o špecifických kolokáciách daného slovenského komponentu, ak taký komponent jestvuje. Pri vyhľadávaní preto bude aj tu potrebné zadať požiadavku v jazyku CQL tak, aby vyjadrovala, že pred komponentom *-führer* sa nachádza prvý komponent. Výraz *Führer* sa pritom v nemeckej jazykovej praxi z historických dôvodov používa menej až zriedka.

¹⁰⁶ Rovnako ako v predchádzajúcom cvičení, aj tu regulárny výraz (*regular expression, regex*) „+“ vyjadruje, že sa má daný predchádzajúci znak, v tomto prípade akýkoľvek znak (časť regulárneho výrazu „.“) vyskytovať aspoň jedenkrát. To znamená, že pred komponentom *-führer* sa vyskytuje minimálne jeden (ľubovoľný) znak – súčasť prvého komponentu. Inými slovami, že pred týmto komponentom nie je medzera, a teda nejde o výskyt samostatného výrazu *Führer*. Podobne sa tento znak využíva aj v niektorých ďalších cvičeniach. Viac informácií o tomto a ďalších regulárnych výrazoch sa dá nájsť na: <https://korpus.sk/hladat-v-korpuse/navod-na-vyhladavanie/>.

Príklady kompozít a ich slovenských ekvivalentov (bez zohľadnenia frekvencie):

<i>Touristenführer</i>	<i>turistický sprievodca</i>
<i>Reiseführer</i>	<i>sprievodca</i>
<i>Geschäftsführer</i>	<i>(obchodný) riaditeľ, vedúci</i>
<i>Heerführer</i>	<i>vojvodca, vojenský pohlavár</i>
<i>Lok(omotiv)führer</i>	<i>strojvodca, rušňovodič</i>
<i>Zugführer</i>	<i>sprievodca</i>
<i>Anführer</i>	<i>vodca, vedúci, náčelník, šéf, veličenstvo, líder</i>
<i>Parteiführer</i>	<i>vedúci partaji, lídri politických strán</i>
<i>Anführer (des Heeres)</i>	<i>veliteľ (vojsk), veliteľ (vojenských skupín)</i>
<i>Listenführer</i>	<i>zapisovateľ</i>
<i>Mannschaftsführer</i>	<i>kapitán mužstva</i>
<i>Straßenbahnführer</i>	<i>riadič¹⁰⁷</i>
<i>Hundeführer</i>	<i>psovod</i>
<i>Frauenführer</i>	<i>taký, čo ženu vedie¹⁰⁸</i>
<i>Sektenführer</i>	<i>sektársky vodca</i>
<i>Royalistenführer</i>	<i>vodca rojalistov</i>
<i>Wortführer</i>	<i>hlásateľ</i>
<i>Stammesführer</i>	<i>vodca národov</i>
<i>Protokollführer</i>	<i>zapisovateľ</i>
<i>Fremdenführer</i>	<i>sprievodca turistov</i>
<i>Wagenführer</i>	<i>vodič</i>
<i>Kamelführer</i>	<i>vodič tiav</i>

¹⁰⁷ Ide o jediný výskyt v tomto kontexte: *Ferdis Schwester füllte jetzt grüne Limonade in ein sauberes Glas; der Straßenbahnführer klingelte zum Sammeln / Ferdiho sestra teraz nalievala do čistého pohára zelenú limonádu; riadič zacengal na odchod* (Heinrich Böll, vydanie z roku 1983, preklad: Perla Bžochová, 1962).

¹⁰⁸ Ide takisto o jediný výskyt v tomto kontexte: Im beschwingten Zweischritt-Walzer jener sonderbaren Epoche konnte sich noch ein Liebesmeister, ein *Frauenführer* beweisen (...) / vo vzletnom dvojkrokovom valčíku onej výnimočnej epochy sa ešte majster lásky, *taký, čo ženu vedie*, mohol prejavit' (Franz Werfel, 1988, preklad: Veronika Deáková, 2016).

3. Ukážka formálneho členenia slovenských ekvivalentov z predchádzajúcej tabuľky vyššie¹⁰⁹:

Jednoslovné		Viacslovné		
Podstatné meno	Kompozitum/ kvázikompozitum	Prídavné meno + podstatné meno	Podstatné meno + (prídavné meno) + podstatné meno	Rozvinutá fráza
riaditeľ vodca zapisovateľ vedúci náčelník zapisovateľ riadič šéf veličenstvo líder vodič	vojvodca strojvodca psovod sprievodca rušňovodič	turistický sprievodca vojenský pohlavár obchodný riaditeľ sektársky vodca	vedúci partaji veliteľ vojsk/vojenských skupín kapitán mužstva vodca rojalistov vodca národov líder politickej strany sprievodca turistov vodič tiav	taký, čo ženu vedie

Úloha č. 4

- Porovnaj**te výskyty výrazu *Sachverhalt* v paralelných korpusoch *par-skde-all-3.0-de* a *par-skde-fic-3.0-de*.
- Všimajte si** kontexty a významy, v akých sa tento výraz vyskytuje v oboch korpusoch, a **zdôvodnite** prípadné rozdiely v jeho frekvencii v jednom a druhom korpuse.
- Rozčleňte** slovenské ekvivalenty tohto výrazu v slovenskej časti korpusu *par-skde-all-3.0-de* do skupín podľa vlastného uváženia a **všimajte si** ich frekvenciu.

Návrh riešenia

1. Typ(y) hľadania – jednoduché – *par-skde-all-3.0-de* – *Sachverhalt* – Hľadať

Výsledok hľadania: ipm: 18,41; ARF: 1 620,56; ABS: 4 384

¹⁰⁹ Členenie tabuľky bolo upravené na základe návrhu prof. Martina Ološtiaka, ktorý naznačil možnosť ešte podrobnejšieho delenia nájdených výrazov, napríklad z hľadiska motivovanosti a nemotivovanosti, tie motivované zasa podľa druhu motivovanosti. Predložená schéma je teda zjednodušená.

Typ(y) hľadania – jednoduché – *par-skde-fic-3.0-de* – *Sachverhalt* – Hľadať

Výsledok hľadania: ipm: 4,50; ARF: 30,02; ABS: 72

2. Výraz sa v oboch korpusoch vyskytuje s pomerne rozdielnou frekvenciou, z hľadiska frekvencie ide o rozdiel rádovo tisícok výskytov v korpuse všetkých paralelných slovensko-nemeckých textov *par-skde-all-3.0-de* a desiatok výskytov v korpuse paralelných slovensko-nemeckých beletristických textov *par-skde-fic-3.0-de*. Ďalej možno zistiť frekvenciu výrazu v jednotlivých zdrojoch v zmiešanom korpuse *par-skde-all-3.0-de*:

Frekvencia – ID dokumentov

Z takto vytvoreného frekvenčného zoznamu podľa *doc.id* vyplýva, že veľkú väčšinu z celkovo 4 384 výskytov výrazu v 38 individuálnych zdrojoch v zmiešanom korpuse tvoria výskyty výrazu v textoch inštitúcií EÚ:

oj – *Amtsblatt der Europäischen Union/Úradný vestník Európskej únie* (3 462 výskytov)

dgt – *DGT-Acquis* (559 výskytov)

dcep – *DCEP; Das digitale Korpus des Europäischen Parlaments / DCEP: Digitálny korpus Európskeho parlamentu* (281 výskytov)

Ďalšie zdroje patria opakovane k beletristickým či duchovným a iným textom, pričom zastúpenie výrazu je tu maximálne v desiatkach, skôr však v jednotkách výskytov: Karl-Heinz Tuschel (10 výskytov), Lev Nikolajevič Tolstoj (6+3 výskyty), Philipp Vandenberg (5+3 výskyty), Joseph Ratzinger (6 výskytov), Herta Müller (3 výskyty) atď.

Aj v korpuse *par-skde-fic-3.0-de* je vyhľadávaný výraz najčastejšie zastúpený v románe *Kommando Venus 3* od Karla-Heinza Tuschela (1981, preklad: Eva Melichárková, 1985), kde sa vyskytuje celkovo 10-krát.

Možno teda usúdiť, že rozdielne zastúpenie výrazu v zmiešanom a beletristickom paralelnom korpuse je dôsledkom rádovo tisícových hodnôt frekvencií tohto výrazu v textoch inštitúcií EÚ v porovnaní s rádovo desiatkovými a jednotkovými hodnotami frekvencie v beletristických textoch.

3. Členenie na skupiny:

a. Slovenské ekvivalenty (prekladové ekvivalenty) hľadaného výrazu možno dokumentovať aj manuálne. Takto možno ad hoc nájsť výrazy ako *vecný obsah* v duchovne ladenej knihe *Wie erlangt man Erkenntnisse der höheren Welten* od Rudolfa Steinera (2010, preklad: Patrícia Elexová, 2011): *Für denjenigen, welcher diesen ganzen Sachverhalt durchschaut / pre toho, kto celý tento vecný obsah prehliadne*.

Podobne možno manuálne bližšie skúmať slovenské ekvivalenty obsahujúce výrazy ako *vo veci; vec, čo sa stala; pohľad; faktum; fakt; šlo o to; podstata/skutková podstata/skutočná podstata; okolnosti* a mnohé ďalšie.

b. Výskyt jednotlivých ekvivalentov v slovenských textoch paralelného korpusu možno individuálne kvantifikovať, a tak svoj rozbor prekladateľských riešení spresňovať. Aj tu je potrebný istý manuálny, individuálny postup používateľa korpusu, ktorý spočíva vo výbere kandidátov na ekvivalent. Tento postup možno označiť za spätné vyhľadávanie jednotlivých prekladových ekvivalentov v slovenskom paralelnom korpuse, napríklad prostredníctvom *Jednoduchého a Paralelného hľadania*. Hľadaný výraz *Sachverhalt* sa zadáva v korpuse *par-skde-all-3.0-de* a následne sa jednotlivé prekladové ekvivalenty vyhľadávajú formou paralelného jednoduchého hľadania v korpuse *par-skde-all-3.0-sk*. Možno sa pritom zamerať na paralelné výskyt (voľba okienka *Obsahuje*) alebo práve na absenciu výskytu výrazu v paralelnom korpuse (okienko *NEobsahuje*), teda jeho (negatívne) odfiltrovanie¹¹⁰.

V nasledujúcej tabuľke sú vyhľadané ekvivalenty zoradené zostupne podľa počtu výskytov:

Slovenský ekvivalent	Počet výskytov
<i>vec</i>	14
<i>podstata/skutková podstata/skutočná podstata</i>	6
<i>fakt</i>	5
<i>okolnosti</i>	2
<i>pohľad</i>	2
<i>vecný obsah</i>	2
<i>čo sa stalo</i>	1
<i>faktum</i>	1
<i>šlo o to</i>	1
<i>vo veci</i>	1

Na záver

Uvedené výrazy nemožno jednoznačne považovať za úplné významové slovenské ekvivalenty hľadaného nemeckého výrazu. Sčasti manuálne a sčasti korpusovo vytvorený frekvenčný zoznam slovenských ekvivalentov predstavuje skôr istú „mapu“ výrazov, o ktoré sa prekladatelia napríklad zložitých administratívnych a právnych textov inštitúcií Európskej únie pri prevode významu do cieľového jazyka (slovenčiny) opierajú. Vyjadrenie významu

¹¹⁰ K tomuto postupu pri vyhľadávaní pozri tiež metodologickú časť.

v slovenčine je potrebné kvalitatívne skúmať v širších kontextoch (na úrovni dlhších výrazov, viet a podobne), než ako je načrtnuté v prehľadnej zjednodušujúcej tabuľke.

Úloha č. 5

1. **Zistite** absolútnu frekvenciu výrazu **Richtschnur** v paralelných korpusoch *par-skde-all-3.0-de* a *par-skde-fig-3.0-de*. **Interpretujte** rozdiely vo výskytoch v jednotlivých korpusoch.
2. **Zistite**, v akom čísle a v akých slovných tvaroch sa daný výraz najčastejšie vyskytuje v korpuse *par-skde-all-3.0-de*. **Vyhľadajte** aj prípadné formy plurálu tohto výrazu a výsledky **porovnajte** s opisom na slovníkovom portáli Duden.¹¹¹
3. **Zistite**, či má daný výraz priamy ekvivalent a aké prekladové možnosti dominujú vo zvolených korpusoch.

Návrh riešenia

1. a) Typ(y) hľadania – jednoduché – *par-skde-all-3.0-de* – *Richtschnur* – Hľadať

Výsledok hľadania: ipm: 1; ARF: 121,58; ABS: 239

b) Typ(y) hľadania – jednoduché – *par-skde-fig-3.0-de* – *Richtschnur* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,88; ARF: 7,42; ABS: 14

Na rozdiel od výrazu *Sachverhalt* z predchádzajúceho cvičenia, výraz *Richtschnur* sa vyskytuje v oboch korpusoch síce s rozdielnou absolútnou, avšak podobnou štandardizovanou frekvenciou. Ďalej možno zistiť frekvenciu výrazu v jednotlivých zdrojoch v zmiešanom korpuse *par-skde-all-3.0-de*:

Frekvencia – ID dokumentov

Z takto vytvoreného frekvenčného zoznamu podľa *doc.id* vyplýva, že veľkú väčšinu z celkovo 239 výskytov výrazu v 16 individuálnych zdrojoch v zmiešanom korpuse tvoria výskyty v textoch inštitúcií EÚ:

oj – *Amtsblatt der Europäischen Union/Úradný vestník Európskej únie* (189 výskytov)

dgt – *DGT-Acquis* (27 výskytov)

---

¹¹¹ Dostupné na: www.duden.de.

dcep – DCEP; *Das digitale Korpus des Europäischen Parlaments/DCEP: Digitálny korpus Európskeho parlamentu* (7 výskytov).

Ďalšie zdroje patria opakovane k beletristickým či duchovným a iným textom, pričom zastúpenie výrazu je tu jednotkové:

Rudolf Steiner, Lev Nikolajevič Tolstoj (po 2+1 výskyte), Liselotte Welskopf-Henrich (1+1 výskyt) atď.

Aj v korpuse par-skde-fic-3.0-de je sledovaný výraz častejšie, hoci len dvakrát, zastúpený v duchovne ladenej knihe *Wie erlangt man Erkenntnisse der höheren Welten?* od Rudolfa Steinera (2010, preklad: Patrícia Elexová, 2011).

Možno teda usúdiť, že rozdielne zastúpenie výrazu v zmiešanom a beletristickom paralelnom korpuse môže byť ovplyvnené súčasným pôsobením minimálne dvoch faktorov: vysokej frekventovanosti tohto výrazu v textoch inštitúcií EÚ a zároveň veľmi nízkej frekvencie v beletristických textoch.

2. Slovné spojenia, v ktorých sa dané slovo najčastejšie používa, môžeme zistiť pomocou funkcie *Frekvencia*:

Frekvencia – Tvary KWIC

Výsledok vyhľadávania: 239 výskytov

Hľadané slovo sa v slovensko-nemeckom paralelnom korpuse SNK vyskytuje výlučne v tomto konkrétnom tvare a iba v jednotnom čísle. Zovšeobecnene to zodpovedá informácii na slovníkovom portáli www.duden.de¹¹², kde sa konštatuje, že používanie hľadaného slova je v množnom čísle zriedkavé.

3. Na zistenie zastúpenia možných prekladových ekvivalentov v korpuse sa používa vždy nové paralelné hľadanie v SNK s každým slovenským ekvivalentom zvlášť. Týmto spôsobom sa získajú paralelné texty s konkrétnym prekladovým ekvivalentom. Hľadaný slovenský výraz sa v jednotlivých paralelných textoch zobrazí červeným písmom prostredníctvom KWIC:

Typ(y) hľadania – jednoduché – v *par-skde-all-3.0-de* – *Richtschnur* a zároveň

Paralelné hľadanie – Jednoduché hľadanie – napr. *vodidlo* – Hľadať

Na zistenie frekvencie výskytu výrazu v jednotlivých prameňoch sa následne využije funkcia *Frekvencia* v tejto konkrétnej podobe: *Frekvencia* – ID dokumentov

---

¹¹² <https://www.duden.de/rechtschreibung/Richtschnur>

Výsledky vyhľadávania možno zachytiť v prehľadnej tabuľke:

Slovenský ekvivalent	Pramene, v ktorých sa najčastejšie vyskytuje (ABS)
<i>usmernenie</i>	texty Európskeho parlamentu: oj (38), dgt (3)
<i>kritérium</i>	texty Európskeho parlamentu: oj (17), dgt (3)
<i>smernica</i>	texty Európskeho parlamentu: oj (3), Joseph Ratzinger, 2005, preklad: Blažej Belák, 2002 (1), James Krüss, 1966, preklad: Ján Poliak, 1972 (1), Heinz Grill, 2021, preklad: neuvedený, 2021 (1)
<i>vodidlo</i>	texty Európskeho parlamentu: oj (4), Rudolf Steiner, 2010, preklad: Patrícia Elexová, 2011 (2)

Na záver

V porovnaní s predchádzajúcim cvičením konštatujeme, že uvedené výrazy možno vo väčšej miere považovať za významové slovenské ekvivalenty hľadaného nemeckého výrazu. Príkladom môže byť posledný uvedený slovenský ekvivalent *vodidlo* v duchovnej literatúre:

Und man ist nicht früher Geheimschüler, ehe man dieses Gesetz zur Richtschnur seines Lebens gemacht hat Man kann diese Wahrheit der geistigen Schulung in den kurzen Satz zusammenfassen / a človek sa nestane žiakom tajnej vedy dovtedy, kým tento zákon neurobí vodidlom svojho života. Túto pravdu duchovného školenia možno zhrnúť do krátkej vety (Rudolf Steiner, 2010, preklad: Patrícia Elexová, 2011),

či v textoch inštitúcií EÚ:

Einige Rechtsfälle können in diesem Bereich als Richtschnur dienen / Niektoré právne prípady môžu byť v tejto oblasti vodidlom (oj).

Vyjadrenie významu v slovenčine je však napriek tomu často potrebné kvalitatívne skúmať v širších kontextoch.

Úloha č. 6

1. **Vyhľadajte** ekvivalenty výrazov **núdzový stav – krízový stav – výnimočný stav** v korpuse *par-skde-all-3.0-sk* a **zistite**, v akých typoch textov sa vyskytujú. **Nájdite** najčastejšie kolokáty hľadaných výrazov. Použite funkciu Kolokácie a štatistickú mieru *logDice* (na pozícii -1 až 2).
2. **Zistite**, aké sú najčastejšie atributívne kolokáty slova **stav** v slovenskom korpuse *prim-11.0-public-all*.
3. **Porovnajte** v korpuse *par-skde-all-3.0-de* atributívne kolokáty nemeckých ekvivalentov slova **stav**, a to **Stand** a **Zustand**, a identifikujte tie atributívne kolokáty, ktoré sa vyskytujú s oboma lexémami.

Návrh riešenia

1. a) Typ(y) hľadania – jednoduché – *par-skde-all-3.0-sk* – *núdzový stav* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,94; ARF: 83,64; ABS: 217

Zistené prekladové ekvivalenty:

Notfall/Notfälle, Notfallsituation, Notsituation/Notsituationen, Notstand, Notstandssituation, Nothalt, Notruf, Ausnahmezustand, Notlage, Noteinsatz/Noteinsätze, Notstandsgesetze, Sofortmaßnahmen, Notfallstufe, bedrohlichen Zustand, Krisensituation, Krisenfälle.

Funkciou ID dokumentov možno zistiť, že dané slovné spojenie sa vyskytuje v administratívnych a právnych textoch Európskeho parlamentu a Príručky vnútornej revízie súdov/*Handbuch für die Revision der Gerichte* (2007).

Najčastejšie kolokáty na ľavej strane sú:

Atributívne kolokáty:

rádiologický – *v prípade rádiologického núdzového stavu (in radiologischen Notfällen)*

vyhlásený – *vyhlásený núdzový stav (ausgerufener Ausnahmezustand); vyhlásený núdzový stav týkajúci sa odpadu (Abfallkrise)*

obnovený – *obnovený núdzový stav (erneut der Notstand ausgerufen wurde)*

Menné kolokáty:

zrušenia – *zrušenia núdzového stavu (Aufhebung/Beendigung des Ausnahmezustands)*

vyhlásenie – *vyhlásenie núdzového stavu (Erklärung/Ausrufung des Notfalls, Erklärung des Ausnahmezustands)*

riadenie – riadenie núdzových stavov (Bewältigung von Notfällen, Notfallmanagement)

riadenie – riadenie núdzových stavov (Hilfssystem zur Bewältigung von Notfällen); pomocný systém rozhodovania pre riadenie núdzových stavov (Hilfssystem zur Bewältigung von Notfällen)

Najčastejší verbálny kolokát:

vyhlásiť – vyhlásiť núdzový stav (Ausnahmezustand verhängen/erklären/ausrufen)

b) Typ(y) hľadania – jednoduché v *par-skde-all-3.0-sk – krízový stav – Hľadať*

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,13; ARF: 14,11; ABS: 30

Zistené prekladové ekvivalenty: *Krisensituationen, Krisenphänomene, Krise/Krisen, Notstand, Schwierigkeiten, Krisenanfälligkeit*

Najčastejšie pravostranné kolokáty:

Menné kolokáty: *sucha – plány pre krízový stav sucha (Dürreerisikosteuerung)*

Predložkovo-menné kolokáty: pre banky – *krízový stav pre banky (Stützungsmaßnahmen für Banken)*

Najčastejšie ľavostranné kolokáty:

Menné kolokáty:

riadenie – riadenie krízového stavu (Krisensteuerung)

podnik – podnik v krízovom stave (Unternehmen in Schwierigkeiten)

Atributívny kolokát: *vyhlásený – vyhlásený krízový stav (Notstand war/wurde ausgerufen)*

c) Typ(y) hľadania – jednoduché v *par-skde-all-3.0-sk – mimoriadny stav – Hľadať*

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,07; ARF: 5,01; ABS: 16

Zistené prekladové ekvivalenty: *außergewöhnliche Zustände, Notstand, Ausnahmezustand*

Funkciou triedenia ID dokumentov možno zistiť, že dané slovné spojenie sa najčastejšie – v rozsahu 82 % – vyskytuje v textoch Európskeho parlamentu (13 výskytov). Zvyšných 18 % pripadá na dve literárne diela, z toho sa dvakrát nachádza v diele Heinza G. Kosalika (1987, preklad: Ľudovít Petraško, 1993) a raz v diele Abd-ru-shina (1931, prekladateľ neznámy, 1994).

Najčastejším kolokátom je ľavostranný verbálny kolokát:

vyhlásiť – vyhlásiť mimoriadny stav (Ausnahmezustand verhängen)

2. Najčastejšie atributívne kolokáty slova *stav* možno zistiť takto:

Typ(y) hľadania – jednoduché v *prim-11.0-public-all – stav – Hľadať*

Výsledok vyhľadávania: ipm: 286,88; ARF: 256 841,89; ABS: 533 435

Následne vyfiltrujeme atribúty napravo od hľadaného slova *stav*:

Pozitívny filter – v rozsahu -1 vľavo a 0 vpravo – CQL – [tag="A.*"] – Filtrovať konkordanciu

Výsledok vyhľadávania: ipm: 134,77; ARF: 124 155,17; ABS: 250 602

Prostredníctvom funkcie Kolokácie možno zistiť slovníkový tvar atributívnych kolokátov:

Kolokácie – Atribút: lemma – v rozsahu od -1 do -1 – Minimálna frekvencia v korpuse: 5 – Minimálna frekvencia v danom rozsahu: 3 – Zobrazit' funkcie: T-Score, MI, logDice – Utriediť podľa: logDice – Vytvoriť zoznam kolokátov

Výsledok vyhľadávania: *zdravotný, súčasný, havarijný, núdzový, nepriaznivý, technický, aktuálny, kritický, dezolátny, výnimočný, zlý, pôvodný, konečný, psychický, duševný, nerozhodný, katastrofálny, vojnový, skutkový, skutočný, vážny, bezgólový, právny, negatívny, krízový, momentálny, terajší, ideálny, žalostný, dnešný, fyzický, rovnovážny, reálny, celkový, akútne, dobrý, normálny, surový, bdely, rodinný, šľachtický, chorobný, hrozný, prirodzený, depresívny, mentálny, vodný, početný, priaznivý, remízový, mimoriadny, neutešený, priebežný, pozitívny, sudcovský, vnútorný, výborný, protiprávny, ťažký, kňazský, bezváhový, evidenčný, bezťažový, klinický, doterajší, zúfalý, prechodný, optimálny, pooperačný, východiskový, duchovný, patologický, úzkostný, počiatkový, funkčný, nelichotivý, cieľový, uhorský, telesný, tkáčsky, biedny, trvalý, čerstvý, triezvy, perfektný, poúrazový, zachovalý, kolapsový, nerozvážny, úbohý, prevádzkyschopný, bezchybný, rytiersky, polčasový, manželský, posvätný, personálny, faktický, nízky, kmeňový*

3. Najčastejšie atributívne kolokáty slova *Stand* a *Zustand* možno zistiť takto:

Typ(y) hľadania – CQL – [lemma="Stand"] – *par-skde-all-3.0-de – Hľadať*

Výsledok vyhľadávania: ipm: 34,13; ARF: 264,62; ABS: 546

Následne vyfiltrujeme atribúty napravo od hľadaného slova *Stand*:

Pozitívny filter – v rozsahu -1 vľavo a 0 vpravo – CQL – [tag="A.*"] – Filtrovať konkordanciu

Výsledok vyhľadávania: ipm: 25,82; ARF: 197,88; ABS: 413

Prostredníctvom funkcie Kolokácie možno zistiť slovníkový tvar atributívnych kolokátov slova *Stand*:

Kolokácie – Atribút: lemma – v rozsahu od -1 do -1 – Minimálna frekvencia v korpuse: 5 – Minimálna frekvencia v danom rozsahu: 3 – Zobrazit' funkcie: T-Score, MI, logDice – Utriediť podľa: logDice – Vytvoriť zoznam kolokátov

Výsledok vyhľadávania: *aktuell, geistlich, jetzig, neu, heutig, nieder, schwer, hart, hoch*

Typ(y) hľadania – CQL – [lemma="Zustand"] – *par-skde-all-3.0-de* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 86,08; ARF: 568,31; ABS: 1 377

Vyfiltrovanie atribútov napravo od hľadaného slova *Zustand*:

Positívny filter – v rozsahu -1 vľavo a 0 vpravo – CQL – [tag="A.*"] – Filtrovať konkordanciu

Výsledok vyhľadávania: ipm: 61,14; ARF: 420,32; ABS: 978

Prostredníctvom funkcie Kolokácie možno zistiť slovníkový tvar atributívnych kolokátov slova *Zustand*:

Kolokácie – Atribút: lemma – v rozsahu od -1 do -1 – Minimálna frekvencia v korpuse: 5 – Minimálna frekvencia v danom rozsahu: 3 – Zobrazit' funkcie: T-Score, MI, logDice – Utriediť podľa: logDice – Vytvorit' zoznam kolokátov

Výsledok vyhľadávania: *jetzig, seelisch, bestehend, psychisch, latent, paretisches, gegenwärtig, beklagenswert, betrunken, körperlich, früh, vorherig, hellseherisch, unnatürlich, wach, elend, normal, inner, geschwächt, angestrebt, erstrebenswert, körperlos, planetarisch, traumhaft, wechselnd, ungesund, ursprünglich, krankhaft, vorhergehend, unwürdig, bisherig, flüssig, jämmerlich, göttlich, bewusstlos, ideal, gegeben, nüchtern, geistig, heutig, physisch, verzweifelt, besonder, ähnlich, schlecht, allgemein, fein, neu, bestimmt, gewiß, gleich, alt.*

Na záver

Spoločnými atributívnymi kolokátmi slov *Stand* a *Zustand* sú slová *jetzig* a *heutig*.

2.7 Preklad kolokácií

Úloha č. 1

1. **Vyhľadajte** v nemeckej časti korpusu *par-skde-all-3.0-de* zložené slová (kompozitá) s komponentom **-schar**.¹¹³
2. V tabuľke č. 6 sú pre porovnanie uvedené príklady výrazov pre rôzne skupiny zvierat či osôb v slovenčine a nemčine. **Nájdite** príklady preložených kompozít s komponentom **-schar** v tabuľke č. 7 a nemecké kompozitá **zoraďte** podľa absolútnej frekvencie výskytov.
3. **Nájdite** príklady nemeckých kompozít, kde sa význam „bližšie neurčenej skupiny vecí, zvierat či osôb“ (ktorý by zodpovedal práve nemeckému Schar) v slovenských ekvivalentoch nevyjadril samostatným slovom. Čo možno o týchto príkladoch povedať?

Typ zvierat'a/osoby	Slovenčina	Nemčina
vlky, psy	<i>svorka</i>	<i>Rudel, Rotte</i>
kopytníky	<i>črieda, stádo</i>	<i>Herde</i>
vtáky	<i>krdeľ</i>	<i>Schar, Schwarm, Herde</i>
lietajúci hmyz	<i>roj</i>	<i>Schwarm</i>
vodné živočíchy a nelietavý hmyz	<i>húf</i>	<i>Schwarm, Schar</i>
deti	<i>krdeľ</i>	<i>Schar</i>

Tab. 6. Porovnanie výrazov pre rozličné označenia skupín zvierat a osôb v slovenčine a nemčine

¹¹³ Výraz pre označenie bližšie neurčeného počtu (skupiny) napríklad vecí, zvierat či osôb (v nemčine napríklad *Schar*) sa v danom jazyku aj medzi jednotlivými jazykmi nezriedka líši v závislosti od toho, o aké skupiny ide. Jazykovo vyjadrený typ vecí, zvierat či osôb a výrazy pre zoskupenia týchto vecí, zvierat či osôb pritom predstavujú istý druh kolokácií (napr. *roj včiel*). Keďže kolokácie sú často špecifické pre daný jazyk, sú zaujímavé aj pri porovnaní rozdielnych jazykov, a teda aj z prekladateľského hľadiska.

Návrh riešenia

1. Typ(y) hľadania – CQL – [lemma=".+schar"] – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,97; ARF: 31,35; ABS: 232

2. Frekvencia – prvá úroveň – Atribút: lemma – Ignorovať veľkosť písmen – KWIC – Vytvoriť frekvenčný zoznam

Výsledok vyhľadávania: 51¹¹⁴

Enkelschar	
Geisterschar	
Geschwisterschar	
Heerschar	
Kinderschar	
Reiterschar	
Schülerschar	

Tab. 7. Zoznam nemeckých kompozít pre vyhladané príklady slovenských ekvivalentov

Heerschar (54 výskytov)	chór (anjelov), armáda (robotníkov)
Reiterschar (31)	skupinka jazdcov
Kinderschar (8)	krdel' detí
Enkelschar (3)	húf vnúcat
Geschwisterschar (1)	krdel' súrodencov
Schülerschar (1)	zástup žiakov
Geisterschar (1)	zástup duchov

Tab. 8. Vyplnená tabuľka podľa zadania čiastkovej úlohy č. 2

¹¹⁴ Nie všetky takto formálne identifikované výrazy sú skutočné kompozitá, v zozname sa vyskytujú aj slová ako *Baschar* (nemecká podoba mena Bašár, 19 výskytov) či *Janitschar* (janičiar, 15 výskytov). Zoznam je preto, tak ako v iných analogických prípadoch, potrebné prehľadávať manuálne.

3. Príklady alternatívnych prekladov (bez priameho ekvivalentu pre výraz *Schar*):

Gästeschar (3 výskyty) – *hostia* (2 výskyty), *množstvo hostí* (1 výskyt)

Vogelschar (3 výskyty) – *roje vtákov, vtáacie krdle*, ale aj (*početné*) *vtáctvo* (po 1 výskyte)

Dienerschar (1 výskyt) – *služobníctvo*

Na záver

Na základe vyhládaných príkladov možno povedať, že alternatívne slovenské ekvivalenty nemeckých kompozít s komponentom *-schar* sa tvoria napríklad bez určenia veľkosti skupiny, prípadne s jej všeobecným určením (*hostia, množstvo hostí*), pomocou prídavného mena alebo iného kvantifikátora, ktorý sa pridáva k hromadnému podstatnému menu, teda kolektívu (*početné vtáctvo*), alebo sa používa len kolektívum (*služobníctvo*).

2.8 Preklad expresív

Úloha č. 1

1. **Vyhľadajte** v nemeckej časti korpusu *par-skde-all-3.0-de* výraz **Mist**.
2. **Zistite**, v ktorých zdrojoch sa tento výraz vyskytuje často v doslovnom význame **hnoj, hnojisko** a **uved'te** príklady aj prípadného iného než doslovného významu.
3. **Vytvorte** aspoň tri skupiny iných prekladov daného výrazu v paralelných slovenských textoch podľa jeho komunikačnej funkcie.

Návrh riešenia

1. Typ(y) hľadania – Jednoduché hľadanie – *Mist* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 1,10; ARF: 50,67; ABS: 261

2. Tento výraz sa v doslovnom význame opakovane vyskytuje v prekladoch biblických textov, napríklad:

Es ist weder für den Acker noch für den Mist nütze; sondern man wirft es weg / Nehodí sa ani do zeme ani do hnoja, ale ju vyhodia von (BIBL1).

Doslovný význam sa vyskytuje aj v beletristických textoch ako:

Suche trockene Gräser, den Mist von Tieren und abgebrochene Zweige / Pozbieraj suché potraviny, trus zvierat a úlomky vetví (Alexei Tolstoj, 1981, preklad: Anna Devečková, 1958).

Metaforický význam sa vyjadruje v príklade beletristického textu ako:

den patriotischen Mist in den Lokalzeitungen zu lesen / čítať vlastenecký hnoj v miestnych novinách (Heinrich Böll, vydanie z roku 1983, preklad: Perla Bžochová, 1962).

3. V nedoslovnom význame možno vyčleniť napríklad tieto tri skupiny výrazov podľa ich komunikačnej funkcie:

a) vyjadrenie negativity, negatívnej emócie: *dočerta, do pekla, do riti, to je smola, došľaka, dofrasa, doparoma, dokelu*

b) vyjadrenie zlej kvality/nekvality niečoho: *sračka, hlúposť, na hovno, svinstvo, nezmysel, kravina, cirkus, voloviny*

c) vyjadrenie neúspešnosti, nerozumnosti konania: *urobil som kravinu, urobili sme hlúposť, Nieкто to (...) odflákol.*

Úloha č. 2

1. **Vyhľadajte** v nemeckej časti korpusu *par-skde-all-3.0-de* expresívne slovné spojenie **was zum Teufel**.
2. **Zistite** významové rozdiely, v ktorých sa hľadané slovné spojenie vyskytuje, a do akej miery sa tieto rozdiely odzrkadľujú v slovenských ekvivalentoch. Identifikované slovenské prekladové ekvivalenty **rozdeľte** do skupín podľa spoločných charakteristík (formálnych, syntaktických, morfológických a lexikálnych). **Všímajte si** pritom, do akej miery ovplyvňuje syntaktická funkcia význam slovného spojenia. **Určte**, v ktorých prípadoch ide o kompozičný význam typu **was (A) + zum Teufel (B) = AB**, v ktorých prípadoch dochádza k idiomatizácii, t. j. **was (A) + zum Teufel (B) = C**, a ako sa to odzrkadľuje v prekladových stratégiách.
3. **Zistite**, v akých typoch textov a s akou frekvenciou sa daný výraz vyskytuje v rámci jedného diela.
4. **Porovnajte** frekvenciu výskytu expresívneho idiomatického výrazu **was zum Teufel** s frekvenciou expresíva **zum Teufel** a lexémy **Teufel**.

Návrh riešenia

1. Typ(y) hľadania – jednoduché – *was zum Teufel* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,10; ARF: 2,51; ABS: 23

2. Významové rozdiely možno zistiť analýzou slovesných syntagiem, ktoré sa dajú získať pozitívnym filtrovaním slovies v blízkosti hľadaného výrazu:

Filter – pozitívny v rozsahu -5 do 5 – Typy hľadania – CQL – [tag="V.*"] – Filtrovať konkordanciu

Z výsledkov vyplýva, že hľadané spojenie *was zum Teufel* sa vyskytuje v jednoduchých a vedľajších doplnovacích opytovacích vetách. Vo väčšine prípadov sa pritom vyskytuje ako uvádzacia syntagma vety. Tento fakt je v nemčine vzhľadom na pevný slovosled obzvlášť dôležitý, pretože ak sa dané slovné spojenie nachádza na prvom mieste (v jednoduchej alebo doplnovacej opytovacej vete), na druhom mieste stojí sloveso. Tento poznatok možno využiť pri ďalšej syntagmatickej analýze. Pomer výskytu slovného spojenia na začiatku a v strednej pozícii vety môžeme zistiť nasledovne:

Zistenie výskytu slovného spojenia *was zum Teufel* ako uvádzacej syntagmy opytovacej vety:

1. Typ(y) hľadania – Fráza – *Was zum Teufel* – Hľadať¹¹⁵

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,08; ARF: 2,18; ABS: 18

Zistenie výskytu slovného spojenia *was zum Teufel* v strednej pozícii vety:

1. Typ(y) hľadania – Fráza – *was zum Teufel* – Hľadať

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,02; ARF: 1,10; ABS: 5

"Die Frage ist weniger wer, sondern was zum Teufel er hier macht", warf ich ein. / „Otázka by nemala znieť, kto to, dočerta, je, ale čo tu, dočerta, robí,“ ozvala som sa. (Taminta Berger, 2012, preklad: Ema Liptáková, 2014)

Bloß – was zum Teufel hatte er Tim eigentlich getan? / Ale čo mu, dočerta, urobil? (Frank Schätzing, 2009, preklad: Zuzana Guldánová, Katarína Széherová, Katarína Kovačičová, 2011)

Und du fragst dich, was zum Teufel du eigentlich im Weltraum wolltest! / a spytuješ sa sám seba, čo, dočerta, si vlastne hľadal v tom poondiatom vesmíre. (Frank Schätzing, 2009, preklad: Zuzana Guldánová, Katarína Széherová, Katarína Kovačičová, 2011)

¹¹⁵ Alternatívne hľadanie: Zistenie výskytu slovného spojenia *was zum Teufel* na začiatku vety pomocou CQL: [word="Was"] [word="zum"] [word="Teufel"], zistenie slovného spojenia *was zum Teufel* v strednej pozícii vety pomocou CQL: [word="was"] [word="zum"] [word="Teufel"].

"Und was zum Teufel sind Käfer?" / „A čo do čerta sú chrobáky?“ (Frank Schätzing, 2009, preklad: Zuzana Guldanová, Katarína Széherová, Katarína Kovačičová, 2011)

"Nun, was zum Teufel fährt denn der voraus?" rief der Steuermann erstaunt – "ist ihm unsere Gesellschaft nicht mehr gut genug? und nimmt dann auch noch die Jolle vom Boot mit." / – Nuž a na kiego čerta odchádza? – zvolal kormidelník prekvapene. – Vari sa medzi nami necítil dobre? a ešte natri vezme z lodice jolu!“ (Frank Schätzing, 2009, preklad: Zuzana Guldanová, Katarína Széherová, Katarína Kovačičová, 2011)

V ďalšom kroku vyhladáme slovesá, ktoré sa vyskytujú na prvom mieste napravo od hľadaneého výrazu:

Frekvencia – prvá úroveň – Atribút: lemma – Pozícia: 1R – Vytvoriť frekvenčný zoznam

Výsledok vyhľadávania: 9 lem s celkovou frekvenciou 18 výskytov: *sein* (5), *haben* (3), *tun* (2), *sollen* (2), *machen* (2), *wollen* (1), *treiben* (1), *mögen* (1)

Z výsledkov je zrejmé, že prevažujú tranzitívne slovesá. Hľadané slovné spojenie sa však vyskytuje aj v spojení so sponovým slovesom *sein* (*byť*).

Najčastejšie ekvivalenty sú: *čo, dočerta, .../čo, do čerta; čo, do pekla, .../čo, dopekla, ...* Jednorazovo sa v korpuse vyskytujú ekvivalentné výrazy *čo..., dokelu*; na *kiego čerta* a *čo*. Napriek nízkej frekvencii ide z hľadiska pragmatickej funkcie prekladových stratégií o relevantné ekvivalentné jazykové formulácie.

Návrh členenia prekladových ekvivalentov:

Členenie podľa slovnodruhovej príslušnosti – vyhľadávanie podľa tagov

Zo syntaktickej analýzy paralelných textov vyplýva, že kompozičné používanie opytovacieho zámena *was* a interjekcie *zum Teufel* je najfrekventovanejšie. Používanie analogickej štruktúry v slovenčine sa potvrdzuje aj prvotnou syntaktickou analýzou slovenských paralelných textov. Pomocou CQL v paralelnom vyhľadávaní v slovenskom korpuse možno ekvivalenty vyhľadávať zadaním tagu (resp. jeho 1. časti označujúcom slovný druh/slovnú triedu) nasledujúcim spôsobom:

A. ekvivalenty obsahujúce zámeno:

Typ(y) hľadania – jednoduché – *was zum Teufel* a zároveň Paralelné hľadanie – Typ(y) hľadania – CQL – [tag="P.*"] – Hľadať

Výsledok hľadania: ipm: 0,09; ARF: 2,38; ABS: 21

Ekvivalenty so zámenom *čo*: *čo; čo + X (dočerta/do čerta/dopekla/do pekla)*

Ekvivalenty so zámenom *kiego*: *na + kiego + čerta*

B. ekvivalenty obsahujúce interjekciu:

Typ(y) hľadania – jednoduché – *was zum Teufel* a zároveň Paralelné hľadanie – Typ(y) hľadania – CQL – [tag="J.*"] – Hľadať

Výsledok hľadania: ipm: 0,06; ARF: 1,63; ABS: 15

V korpuse nachádzame nasledovné interjekcie: *dočerta*, *dokelu*, *dopekla* ako súčasť viacslovného ekvivalentu v kompozičnom význame nemeckého slovného spojenia *was zum Teufel*: *čo, dočerta*; *čo, dokelu*; *čo, dopekla*.

Uvedené členenie vychádza z korpusom potvrdenej analógie slovnodruhovej príslušnosti jednotlivých komponentov nemeckého výrazu i jeho slovenských ekvivalentov a opiera sa o vyhľadávanie prostredníctvom morfológických značiek, tzv. tagov v korpuse. Takýto postup umožňuje identifikovať základné typy štruktúr, v ktorých sa ekvivalenty realizujú. Východiskom bolo prvotné pozorovanie podobnej morfológickej štruktúry v oboch jazykoch v prípade kompozičného používania daného výrazu.

Členenie podľa lexikálnych komponentov – vyhľadávanie podľa slovného základu

Na podrobnejšiu charakteristiku prekladových riešení je však potrebné zohľadniť aj lexikálne zloženie jednotlivých výrazov. Z tohto dôvodu sa v ďalšom kroku pristupuje k členeniu podľa lexikálnych komponentov, ktoré umožňuje sledovať konkrétne významové jadro ekvivalentov (napr. najčastejšie komponenty *čert*, *peklo*, *čo* a pod.) a ich funkciu v rámci syntagmy.

A. S nominálnym komponentom *čert*:

Typ(y) hľadania – jednoduché – *was zum Teufel* a zároveň Paralelné hľadanie – Typ(y) hľadania – CQL – [lemma=".*čert.*"] – Hľadať

Výsledok hľadania: ipm: 0,08; ARF: 2,18; ABS: 18

A. 1. najčastejším ekvivalentom v kompozičnom význame je opytovacie zámeno *čo* s nominálnym komponentom *čert*, v ktorom výraz *do čerta/dočerta* funguje ako citoslovce¹¹⁶: *čo do čerta, .../čo, dočerta, ...*¹¹⁷ Oba variantné spôsoby písania výrazu – spolu aj osobitne – sú správne.

"Die Frage ist weniger wer, sondern was zum Teufel er hier macht", warf ich ein. / Otázka by nemala znieť, kto to, dočerta, je, ale čo tu, dočerta, robí," ozvala som sa.
(Tamina Berger, 2012, preklad: Ema Liptáková, 2014)

¹¹⁶ Citoslovce v slovenčine oddeľujeme od ostatnej časti vety čiarkou. V korpuse sa však vyskytujú aj také preklady, v ktorých grafické oddelenie citosloviec chýba, napr. *Was zum Teufel tust du hier? / Čo tu do čerta robíš?* (Frank Schätzing, 2009, preklad: Zuzana Guldanová, 2011).

¹¹⁷ Vyhľadávanie sa uskutočňuje podľa konkrétneho slovného základu *čert*, ktorý má nominálny charakter. Tento charakter sa však vo výsledkoch nemusí vždy zachovať, keďže nebol vopred zadaný v kritériách vyhľadávania. Pomocou použitého zápisu [lemma=".*čert.*"] v CQL možno získať všetky ekvivalenty obsahujúce slovný základ *čert*, takže okrem výrazu *do čerta* sa medzi výsledkami objaví aj *dočerta*.

A. 2. nekompozičný, idiomatický výraz *na kiego čerta* s významom *prečo, načo*

"Nun, was zum Teufel fährt denn der voraus?" rief der Steuermann erstaunt – "ist ihm unsere Gesellschaft nicht mehr gut genug? und nimmt dann auch noch die Jolle vom Boot mit. / Nuž a na kiego čerta odchádza? – zvolal kormidelník prekvapene. – Vari sa medzi nami necítil dobre? a ešte natri vezme z lodice jolu! (Friedrich Gerstäcker, 1847, preklad: Štefan Teren, 1977)

B. S nominálnym komponentom *peklo*

Typ(y) hľadania – jednoduché – *was zum Teufel* a zároveň Paralelné hľadanie – Typ(y) hľadania – CQL – [lemma=".*pekl.*"] – Hľadat'

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,01; ARF: 1,00; ABS: 2

B. 1. opytovacie zámeno *čo* s nominálnym komponentom *peklo* sa vyskytuje v kompozičnom ekvivalente *čo, do pekla, .../čo, dopekla, ...*¹¹⁸;

C. Opytovacie zámeno *čo*:

Typ(y) hľadania – jednoduché – *was zum Teufel* a zároveň Paralelné hľadanie – Typ(y) hľadania – CQL – [lemma="čo"] – Hľadat'

Výsledok vyhľadávania: ipm: 0,09; ARF: 2,38; ABS: 21

C. 1. opytovacie zámeno *čo*: *Was zum Teufel sollte das? / Čo to má znamenať?* (Tamina Berger, 2012, preklad: Ema Liptáková, 2014).

C. 2. opytovacie zámeno *čo* s citoslovcami *dočerta/do čerta, dopekla/do pekla, dokelu*: príklady pozri vyššie.

Predchádzajúce prístupy umožnili identifikovať ekvivalenty na základe morfolologickej typológie ekvivalentov a zároveň poukázali na lexikálne jadro najčastejších komponentov slovenských ekvivalentov (napr. *čert, peklo, čo*).

Systematizácia ekvivalentov podľa formálnej štruktúry

Na základe týchto zistení možno v ďalšom kroku pristúpiť k systematizácii ekvivalentov podľa formálnej štruktúry nasledovne:

A. Jednoslovný ekvivalent

A. 1. opytovacie zámeno *čo*

---

¹¹⁸ Vyhľadanie sa uskutočňuje podľa konkrétneho slovného základu *peklo*, ktorý má nominálny charakter. Tento charakter sa však vo výsledkoch nemusí vždy zachovať, keďže nebol vopred zadefinovaný v kritériách vyhľadávania. Pomocou použitého zápisu [lemma=".*pekl.*"] v CQL možno získať všetky ekvivalenty obsahujúce slovný základ *peklo*, takže okrem výrazu *do pekla* sa medzi výsledkami objaví aj *dopekla*.

V tomto prípade je citoslovce úplne vynechané, čím dochádza k neutralizácii pôvodného expresívneho komponentu. Samotná slovenská formulácia *Čo to má znamenať?* je však ustálená, situačne natoľko viazaná na vyjadrenie negatívneho postoja hovoriaceho, že ju možno vnímať ako expresívnu reakčnú formuláciu ako celok, resp. za „*rečnicke zvolanie*“ ako jeden z typov „*figúr apelu*“ (podľa J. Pavloviča, 2011, s. 156):

Was zum Teufel sollte das? / Čo to má znamenať? (Taminta Berger, 2012, preklad: Ema Liptáková, 2014).

B. Viacslovné kompozičné ekvivalenty typu *was (A) + zum Teufel (B) = was, zum Teufel (AB)*

B. 1. opytovacie zámeno *čo* + citoslovce

B. 1. 1. *čo* + *dočerta/do čerta*¹¹⁹

- a) ***čo* + *dočerta***: *čo, dočerta, ...;*

"Was zum Teufel soll das, Ulli?", *habe ich ihn gefragt.* / „*Čo to má, dočerta, znamenať, Uli?*“ *opýtal som sa.* (Nika Lubitsch, 2013, preklad: Elena Diamantová, 2014)

- b) ***čo* + (*do* + *čerta*)**: *čo, do čerta, ...;*

"Und was zum Teufel sind Käfer?" / „*A čo do čerta sú chrobáky?*“ (Frank Schätzing, 2009, preklad: Zuzana Guldanová, Katarína Széherová, Katarína Kovačičová, 2011)

B. 1. 2. *čo* + *dopekla/do pekla*¹²⁰

- a) ***čo* + *dopekla***: *čo, dopekla, ...;*

Was zum Teufel trieb Mahder so lange? / Čo, dopekla, Mahder tak dlho robí? (Frank Schätzing, 2006, preklad: Jozef Zelizňák, 2007)

- b) ***čo* + (*do* + *pekla*)**: *čo, do pekla, ...;*

Was zum Teufel war das für eine Befreiung? / Čo, do pekla, bolo toto za oslobodenie? (Frank Schätzing, 2006, preklad: Jozef Zelizňák, 2007)

B. 1. 3. *čo* + *dokelu*: *čo, dokelu*

Was zum Teufel ist Ishu? / Čo je to išu, dokelu? (Frank Schätzing, 2009, preklad: Zuzana Guldanová, Katarína Széherová, Katarína Kovačičová, 2011)

¹¹⁹ Varianty pravopisu, t. j. písanie spolu aj osobitne sú správne podľa Pravidiel slovenského pravopisu (2013) aj aktuálnych slovníkov slovenského jazyka, ako sú KSSJ, OGS, SSSJ. Vymenované slovníky vrátane slovníkovej časti PSP sú dostupné v digitalizovanej podobe na slovníkovom portáli JÚLŠ: <https://slovník.juls.savba.sk>.

¹²⁰ Varianty pravopisu, t. j. písanie spolu aj osobitne sú správne podľa Pravidiel slovenského pravopisu (2013) aj aktuálnych slovníkov slovenského jazyka, ako sú KSSJ, OGS, SSSJ.

C. Viacslovný nekompozičný ekvivalent s idiomatickým významom *prečo, načo* typu *was (A) + zum Teufel (B) = Warum? Weshalb? Wozu? (C)*

C. 1. na kiego čerta

„Nun, was zum Teufel fährt denn der voraus?“ rief der Steuermann erstaunt – ist ihm unsere Gesellschaft nicht mehr gut genug? und nimmt dann auch noch die Jolle vom Boot mit. / – Nuž a na kiego čerta odchádza? – zvolal kormidelník prekvapene. – Vari sa medzi nami necítil dobre? a ešte natri vezme z lodice jolu! (Friedrich Gerstäcker, 1847, preklad: Štefan Teren, 1977)

3. Druhy textov, v ktorých sa daný výraz vyskytuje najčastejšie, možno zistiť použitím funkcie *Frekvencia*.

Typ(y) hľadania – jednoduché – *was zum Teufel* – Hľadať a zároveň *Frekvencia* – ID Dokumentov

Hľadaný výraz sa v paralelnom korpuse vyskytuje výlučne v umeleckých dielach, konkrétne v deviatich. Najčastejšie sa vyskytuje v diele Franka Schätzinga (2009, preklad: Zuzana Guldanová, Katarína Széherová, Katarína Kovačičová) s absolútnou frekvenciou 11 výskytov. V nasledujúcich dielach sa vyskytuje dvakrát: Tamina Berger (2012, preklad: Ema Liptáková, 2014), Friedrich Gerstäcker (1847, preklad: Štefan Teren, 1977). Vo zvyšných troch dielach sa hľadaný výraz vyskytuje jedenkrát: Lion Feuchtwanger (1931, preklad: Ervín Mikula, 1967), Frank Schätzing (1995, preklad: Elena Linzbothová, 2007), Benjamin Lebert (2001, preklad: Jana Petrikovičová, 2001).

4. Percentuálny podiel výskytu slovných spojení *zum Teufel* a *was zum Teufel* s porovnaním frekvencie slova *Teufel* možno okrem priameho vyhľadávania v korpusovom manažéri pomocou jednoduchého hľadania alebo ako frázy zistiť nasledovne:

Typ(y) hľadania – jednoduché – *Teufel* – Hľadať

Výsledok hľadania: ipm: 5,97; ARF: 97,73; ABS: 1 422

Následne možno z celkového výskytu slova *Teufel* pomocou funkcie *Filter* vybrať výraz *zum Teufel*:

Filter – pozitívny – Rozsah hľadania od -1 do 0 zahrnúť KWIC – Jednoduché hľadanie – *zum* – Filtrovať konkordanciu

Výsledok hľadania: ipm: 0,89; ARF: 15,27; ABS: 213

V ďalšom kroku opäť možno použiť *Filter* – pozitívny – Rozsah hľadania od -2 do 0 zahrnúť KWIC – Jednoduché hľadanie – *was zum* – Filtrovať konkordanciu

Výsledok hľadania: ipm: 0,10; ARF: 2,51; ABS: 23

Na záver

Slovo *Teufel* sa v slovensko-nemeckom paralelnom korpuse vyskytuje 1 422-krát, slovné spojenie *zum Teufel* tvorí s absolútnou frekvenciou 213 približne 15% celkového počtu výskytov. Slovné spojenie *was zum Teufel* predstavuje iba približne 2% zo všetkých výskytov slova *Teufel*.

Anita Braxatorisová, Jakob Horsch a Miroslav Zumrik

3. Záver

Táto korpusová príručka pre prekladateľskú prax prináša čitateľom výber celkovo 58 anglických (hlavných a doplnkových) a nemeckých cvičení zameraných na preklad z a čiastočne do anglického a nemeckého jazyka. Už z tohto konštatovania, ako aj z povahy prekladania je zrejmé, že sme v príručke nemali ambíciu vysloviť akési záverečné slovo v diskusii o teoretických aj praktických prístupoch k prekladaniu. Skôr naopak, predloženú prácu vnímame ako ďalší príspevok do tejto diskusie. Uvedomujeme si tiež (s odkazom na citovanú prácu D. Müglovej a kolektívu), že obrazných „orieškov pre prekladateľa“ je oveľa viac, než bolo možné zahrnúť do tematických okruhov tejto publikácie. Zároveň sme presvedčení, že pravdepodobne nie je možné jednoznačne rozdeliť prekladateľské problémy na tie dôležité a menej dôležité. Prekladateľský proces je skôr zdrojom poznania, že tak ako pri písaní, aj pri prekladaní sa dáva do pohybu celý komplex jazykových aj mimojazykových rovín. V tomto zmysle aj v procese prekladu súvisí všetko so všetkým. Túto komplexnosť však možno vnímať aj tak, že podnecuje k spracovaniu ďalších zložiek a aspektov takej rôznorodej a podnetnej ľudskej činnosti, akou je prekladanie.

Výberovosť v predloženej práci je výsledkom viacerých faktorov. Okrem prirodzenej zložitosti komunikačných a špeciálne prekladateľských procesov je to takisto dostupnosť spracovaných korpusových zdrojov (paralelných korpusov) na oddelení SNK JÚLŠ SAV. Okrem dostupnosti dát sme sa prinajmenšom v prvom kroku sústredili na jazyky, ktoré sú z európskeho i globálneho jazyka vnímané ako tie „veľké“, globálne či rozhodne nadnárodne rozšírené. Takáto „veľkosť“, respektíve rozšírenosť však, prirodzene, nevypovedá nič o väčšej či menšej hodnote a bohatstve tých „menších“, teda menej rozšírených jazykov, kam sa v rámci Európy napríklad popri škandinávskych (severogermánskych) jazykoch zaraďujú aj slovanské jazyky vrátane slovenčiny. Uvedomenie si dominantnej prítomnosti niektorých jazykov môže jazykovedcov i prekladateľov priamo priviesť k záujmu o tie menej rozšírené, no rovnako podnetné jazyky a javy v nich (a medzi nimi). Aj v tomto zmysle táto publikácia načrtáva jednu oblasť jazykov, čím nepriamo otvára priestor pre zameranie sa na ďalšie jazykové skupiny, jazykové páry a javy.

Hoci sme pri príprave tejto práce čerpali z dostupných paralelných korpusov, v ktorých nie sú rovnomerne a reprezentatívne zastúpené texty (a javy) v angličtine, nemčine a ich slovenských prekladoch, predsa len sme sa usilovali poukázať na zaujímavé zistenia, ktoré si možno aj v týchto rozsahovo menších dátach všimnúť. Tu je dôležité podotknúť, že v predloženej práci sme k dotknutým translatickým problémom pristupovali – ako to napovedá už podnadpis príručky – skôr z praktického hľadiska. To znamená, že korpusový

materiál poskytuje prekladateľovi v praktickom procese prekladania predbežné a priebežné informácie, ktoré môže využiť pri práci. Korpusové dáta však zároveň môžu prekladateľa, translátológa aj lingvistu upozorniť na zaujímavé javy, ktoré si vyžadujú časovo aj metodologicky zložitejšiu prácu s jazykovými dátami, než bolo možné predstaviť v praktickej príručke.

Výberovosť sa v práci prejavila aj v tom zmysle, že hoci sme sa usilovali koncipovať rôznorodé témy cvičení, ich zastúpenie v anglickej aj nemeckej časti a tiež celkovo v predkladanej práci nie je úplne vyrovnané. Základný rozdiel je badateľný už vo fakte, že v anglickej sekcii sú obsiahnuté dve skupiny cvičení, hlavné a doplňujúce, s trochu rozdielnou štruktúrou. V nemeckej sekcii sú cvičenia priamo členené na tematické okruhy prekladateľských problémov, pričom prevažujú cvičenia zamerané na preklad frazeologizmov v širokom zmysle slova a slov s terminologickou platnosťou, na expresíva sa v nemeckej časti nájdú dva príklady. Anglická aj nemecká sekcia majú napriek rozdielnemu nominálnemu počtu a druhu cvičení približne rovnaký rozsah. V anglickej časti prevažuje počet a rôznorodosť relatívne kratších cvičení. V nemeckej časti sú zasa úlohy koncipované ako pomerne rozsiahle texty, z ktorých najkomplexnejšia je záverečná úloha venovaná nemeckým expresívam, vyznačujúca sa nadpriemerným rozsahom a vyššou mierou formálnych symbolov v porovnaní s ostatnými cvičeniami.

Rôzne typové zloženie a rozsahy cvičení otvárajú priestor pre korpusový rozbor prekladových textov v budúcnosti. Keďže publikácia vychádza v elektronickej, a nie v tlačenej podobe, je oveľa ľahšie editovateľná a rozširovateľná: možno do nej podľa spôsobu, ktorý sme si pri príprave príručky vytvorili, dopĺňať ďalšie cvičenia. Formát elektronickej publikácie je, zdá sa, akoby rozkročený medzi tradičným tlačeným médiom a tlačou nespútaným digitálnym médiom, o čom svedčí aj zakomponovanie QR kódov priamo do textu praktickej časti. Dopĺňanie textov do paralelného korpusu potom umožní zamerať sa na menej zastúpené či nezastúpené okruhy prekladateľských problémov či smery a druhy prekladu. Spomedzi menej zastúpených problémov v tejto aktuálnej podobe publikácie sa možno v budúcnosti zamerať napríklad na fenomén kalkov. Tento problém je aktuálny z hľadiska teórie i praxe prekladu, ale aj širšie z aspektu všeobecnej lingvistiky.¹²¹

---

¹²¹ Ak by sme perspektívu rozšírili do zahraničia, podnetnú štúdiu o výskume variantov a vývojovej dynamike kalkov v španielčine a nemčine uverejnili napr. F. R. González a S. Knospe (2019).

Predloženú prácu vnímame z teoretického hľadiska aj ako vstup do intenzívnej diskusie o využití technológií pri prekladaní. Na pozadí tejto prebiehajúcej a otvorenej diskusie by sme radi zopakovali, že využitie korpusových zdrojov a nástrojov vnímame ako podnetné doplnenie „zásoby“ postupov, ktoré prekladateľ môže využiť vo svojej práci, pričom podnetnosť chápeme vo viacerých ohľadoch. Ako sme spomenuli v úvodnej časti práce, korpusové zdroje a nástroje obsahujú prvky jednak tradičného, ľudského prekladu, pretože ich bežne tvoria knižné a časopisecké prekladové texty, pri ktorých je predpoklad, že prešli tradičným redakčným spracovaním, a možno teda u nich zároveň predpokladať istú kultivovanosť. Korpusové zdroje a nástroje zároveň predstavujú podobu počítačového spracovania prirodzeného jazyka, a teda umožňujú získavať informácie o jazykových dátach, ktoré vzhľadom na limity ľudského intelektu nie je človek schopný automaticky z dát extrahovať. Korpusová lingvistika v službách prekladania tak kombinuje pozitívne stránky prinajmenšom dvoch svetov. K tomu na záver pristupuje aj fakt, na ktorý sme takisto upozornili už v úvode: a síce, že využitie korpusových nástrojov otvára možnosti používateľskej vynachádzavosti pri využívaní a kombinovaní dostupných funkcií a postupov. Dúfame, že táto publikácia prinajmenšom podnieti prekladateľov k hľadaniu vlastných cestičiek textovými lesmi.

Miroslav Zumrík

Použitá literatúra

ABSOLON, Jakub (2025): Redefining Terminology Work: The Role of Glossaries and TMs in Customized AI-driven Machine Translation. In: *Jazykovedný časopis*, roč. 76, č. 1, s. 237 – 246.

ANDRIČÍK, Marián (2016): Translatológia. In: R. Mikuláš a kol.: *Podoby literárnej vedy. Teórie – metódy – smery*. Bratislava: Veda. s. 237 – 243.

BALÁKOVÁ, Dana – KOVÁČOVÁ, Viera (2017): *K výskumu biblickej frazeológie*. Ružomberok: Verbum. 234 s.

BALÁKOVÁ, Dana (2011): *Dynamika súčasnej slovenskej frazeológie (fond somatických frazém)*. Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald. 316 s.

BEDNÁROVÁ, Katarína (2014): *Dejiny umeleckého prekladu na Slovensku I. Od sakrálneho k profánnemu*. Bratislava: Veda. 314 s.

BEDNÁROVÁ, Katarína (2015a): *Rukoväť dejín prekladu na Slovensku I. (18. a 19. storočie)*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. 74 s. Dostupné na: https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/krom/Dejiny_prekladu_1.pdf.

BEDNÁROVÁ, Katarína (2015b): *Rukoväť dejín prekladu na Slovensku II. (Situácia slovenského umeleckého prekladu v 20. storočí)*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. 66 s. Dostupné na: https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/krom/Dejiny_prekladu_2.pdf.

BEEBY, Allison – RODRÍGUEZ-INÉS, Patricia – SÁNCHEZ-GIJÓN, Pilar (eds.) (2009): *Corpus Use and Translating. Corpus use for learning to translate and learning corpus use to translate*. Amsterdam: John Benjamins. 151 s.

BODNÁROVÁ, Martina (2010): *Expresivita a modifikácia lexém ako priestor pre realizáciu ikonicko-symbolického princípu v neinštitucionálnom dialógu*. In: *Jazyk a kultúra*, roč. 1, č. 4, 17 s.

BUSCHA, Joachim – HELBIG, Gerhard (2005): *Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Berlin: Langenscheidt. 654 s.

FANTINUOLI, Claudio – ZANETTIN, Federico (2015): *New directions in corpus-based translation studies. (Translation and Multilingual Natural Language Processing 1)*. Berlin: Language Science Press. 175 s. Dostupné na: <https://langsci-press.org/catalog/book/76>.

COXHEAD, Averil (2000): *a New Academic Word List*. In: *TESOL Quarterly*, roč. 34, č. 2, s. 213 – 238.

ČERMÁK, František – CVRČEK, Václav (2017): *KOLOKACE*. In: *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Ed. P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová. Dostupné na: <https://www.czechency.org/slovník/KOLOKACE>.

ČERMÁK, František – ŠULC, Michal (eds.) (2006): Kolokace. Studie z korpusové lingvistiky. 2. zv. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 454 s.

ČERMÁK, František (2007): Frazeologie a idiomatika česká a obecná. Praha: Karolinum. 720 s.

ČERMÁKOVÁ, Anna – CHLUMSKÁ, Lucie – MALÁ, Markéta (2016): Jazykové paralely. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 290 s.

DJOVČOŠ, Martin – TYŠŠ, Igor (2018): Levý a sociológia prekladu? Inšpirácie a paralely – náčrt problematiky. In: Acta Universitatis Carolinae Philologica, č. 2, s. 43 – 58. Dostupné na: https://karolinum.cz/data/clanek/6245/Phil_2018_2_0043.pdf.

DJOVČOŠ, Martin – ŠVEDA, Pavol (2017): Mýty a fakty o preklade a tlmočení na Slovensku. Bratislava: Veda. 206 s.

DJOVČOŠ, Martin – ŠVEDA, Pavol (eds.) (2021): Translation and interpreting training in Slovakia. Bratislava: STIMUL a Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave. 210 s. Dostupné na: https://dspace.uniba.sk/xmlui/bitstream/handle/123456789/22/MD-PS_978-80-8127-320-9.pdf?sequence=4&isAllowed=y.

DJOVČOŠ, Martin – ŠVEDA, Pavol (2023): Premeny prekladu a tlmočenia. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. 172 s.

DJOVČOŠ, Martin (2012): Kto, čo, ako a za akých podmienok prekladá: prekladateľ v kontexte doby. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela. 163 s.

DOLNÍK, Juraj (1997): Jazykové princípy vo výstavbe frazém. In: Frazeologické štúdie. II. Ed. P. Ďurčo. Bratislava: Esprima, s. 36 – 44.

DOLNÍK, Juraj – BENKOVIČOVÁ, Jana – JAROŠOVÁ, Alexandra (1993): Porovnávací opis lexikálnej zásoby. Bratislava: Veda. 189 s.

ĎURČO, Peter (2010): Extracting Data from Corpora Statistically – Pros and Cons. In: Feste Wortverbindungen und Lexikographie. Kolloquium zur Lexikographie und Wörterbuchforschung. Lexicographica, Series Maior 138. Ed. P. Ďurčo. Berlin/New York: Walter De Gruyter, s. 43 – 50.

ĎURČO, Peter (2015): K princípom kolokačnej lexikografie (Extrakcia a spracovanie kolokácií s adjektívami). In: Jazykovedné štúdie XXXII. Prirodzený vývin jazyka a jazykové kontakty. Ed. K. Balleková, I. Králik, G. Múcsková. Bratislava: Veda, s. 426 – 437.

ĎURČO, Peter – MAJCHRÁKOVÁ, Daniela a kol. (2017): Slovník slovných spojení. Podstatné mená. Bratislava: Veda. 394 s.

ĎURČO, Peter – TABAČEKOVÁ, Jana (eds.) (2019): Präposition-Nomen-Verbindungen: Korpusstudien zu Gebrauch und Musterhaftigkeit phraseologischer Minimaleinheiten. Berlin: Logos. 194 s.

ĎURČO, Peter (2025): Frazologizované konštrukcie na príklade nemeckého a slovenského jazyka. In: Slovenská reč, roč. 90, č. 1, s. 32 – 50.

FIDLER, Masako – CVRČEK, Václav (eds.) (2018): Taming the Corpus. From Inflection and Lexis to Interpretation. Cham: Springer. VI, 225 s.

GARABÍK, Radovan et al. (2004): Tokenizácia, lematizácia a morfológická anotácia Slovenského národného korpusu. Interný materiál. Dostupné na: <https://korpus.sk/wp-content/uploads/uploaded/documents/publications/bibliography/2004-garabik-gianitsova-horak-simkova-tokenizacia.pdf>

GARABÍK, Radovan – ŠIMKOVÁ, Mária (2012): Slovak Morphosyntactic tagset. In: Journal of Language Modeling. Institute of Computer Science PAS, roč. 0, č. 1, s. 41 – 63.

GAVUROVÁ, Miroslava (2022): Translatologické výskumy v časopise Slovenská reč. In: Slovenská reč, roč. 87, č. 3, s. 541 – 563.

GONZÁLEZ, Félix Rodríguez – KNOSPE, Sebastian (2019): The variation of calques in European languages, with particular reference to Spanish and German: Main patterns and trends. In: Folia Linguistic, roč. 53, č. 1, s. 233 – 276.

GROMOVÁ, Edita – ŠOLTÝS, Jaroslav (eds.) (2006): Odborný preklad 2. Tvorba a využívanie prekladových, terminologických a výkladových slovníkov. Bratislava: AnaPress. 180 s.

GROMOVÁ, Edita (2009a): Úvod do translatológie. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa. 94 s.

GROMOVÁ, Edita (2009b): Translation Studies in Nitra. In: World Literature Studies, roč. 18, č. 4, s. 22 – 44.

GUERBEROF-ARENAS, Ana – TORAL, Antonio (2021): The Impact of Post-editing and Machine Translation on Creativity and Reading Experience. Computation and Language. 28 s. Dostupné na: [arXiv:2101.06125](https://arxiv.org/abs/2101.06125).

GUERBEROF-ARENAS, Ana (2025): Creativity and technology in translation. In: The Routledge Handbook of Translation Technology and Society. Ed. S. Baumgarten, M. Tieber. Londýn: Taylor & Francis Ltd. s. 368 – 380.

HANDRLICA, Jakub (ed.) (2026): Príspevky z 1. česko-slovenského sympózia o výzvach umelej inteligencie pre správne právo. *Co roboty dělat nenecháme?* Acta Universitatis Carolinae Iuridica, roč. 72, č. 1. Dostupné na: https://karolinum.cz/data/cascislo/13043/Iurid_72_1.pdf

HOCHÉL, Braňo (1990): Preklad ako komunikácia. Bratislava: Slovenský spisovateľ. 148 s.

HORECKÝ, Ján (1956): Základy slovenskej terminológie. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 146 s.

HORNÁČEK BANÁŠOVÁ, Monika (2020): Rekurentné predložkovo-menné spojenia v nemčine ako výrazové prostriedky epistemickej modálnosti. *Philologia*, roč. 30, č. 2, s. 191 – 204. Dostupné na: https://www.fedu.uniba.sk/fileadmin/pdf/Sucasti/Ustavy/Ustav_filologic-kych_studii/Philologia/Philologia_2020-2/Philologia_2020_2_191-204_Hornacek_Banasova.pdf

HUDCOVIČOVÁ, Marianna – HORNÁČEK BANÁŠOVÁ, Monika – KÁČEROVÁ, Iveta (2025): Corpus analysis of the phrase *without question / without saying / without discussion* in English, *ohne Debatte / ohne Diskussion* in German and *bez debaty / bez diskusie* in Slovak: The problem of prototypicalization from a contrastive point of view. In: *Ostrava Journal of English Philology*, roč. 17, č. 1, s. 129 – 146. DOI 10.15452/OJoEP.2025.17.0009.

HUDCOVIČOVÁ, Marianna – TÁRNYIKOVÁ, Jarmila – KVETKO, Pavel (2024): Prepositions in Theory and in Practice: Functional equivalences of selected Slovak genitive prepositions in English. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave. 116 s.

HUDCOVIČOVÁ, Marianna (2017): Grammatical Collocations of Verbs and Prepositions. Frankfurt am Main, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Warszawa, Wien: Peter Lang Group AG. 122 s. DOI 10.3726/978-3-653-07271-6.

CHEN, Pingqing (2024): The Impact of Generative AI on the Role of Translators and Its Implications for Translation Education. In: *Education Insights*, zv. 1, č. 2, s. 24 – 33. <https://doi.org/10.70088/kc9vk395>.

CHLUMSKÁ, Lucie (2017): Překladová čeština a její charakteristiky. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 148 s.

CHROMÁ, Marta (2014): Právní překlad v teorii a praxi. Nový občanský zákoník. Praha: Karolinum. 272 s.

IVANOVÁ, Martina (2013): Kolokácie v korpuse, viacslovné pomenovania v slovníku (úvodné poznámky k príprave slovníka viacslovných pomenovaní). In: *Jazyk je zázračný organizmus... Metamorfózy jazyka a jazykovedy: zborník príspevkov venovaných prof. PhDr. Ivorovi Ripkovi, DrSc., emer. prof. PU, pri príležitosti jeho životného jubilea*. Ed. M. Imrichová, J. Kesselová. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 132 – 147.

IVANOVÁ, Martina (2018): Pragmatický marker *fair enough* a jeho prekladové ekvivalenty v anglicko--slovenskom paralelnom korpuse. In: *Jazykovedný časopis*, roč. 69, č. 3, s. 395 – 414.

JAROŠOVÁ, Alexandra (1990): Čiastkové systémy slovnej zásoby z konfrontačného aspektu (1. časť). In: *Slavica Slovaca 1990*, roč. 25, č. 3, s. 257 – 266.

JAROŠOVÁ, Alexandra (1991): Čiastkové systémy slovnej zásoby z konfrontačného aspektu (2. časť). In: *Slavica Slovaca*, roč. 26, č. 1, s. 12 – 25.

JAROŠOVÁ, Alexandra (2007): Problém vymedzenia kolokácií. In: *Jazykovedný časopis*, roč. 58, č. 2, s. 81 – 102.

JAROŠOVÁ, Alexandra (2008): Aspekty ekvivalencie: prekladový ekvivalent a prekladový význam. In: *Iugi observatione... Jubilejný zborník na počesť Ľubomíra Ďuroviča*. Ed. s. Ondrejovič. Bratislava: Veda, s. 105 – 109.

JAROŠOVÁ, Alexandra (2011): Percepcia a lexikografické spracovanie zložených adjektív. In: *Slovenská reč*, roč. 76, č. 3, s. 132 – 148.

JAROŠOVÁ, Alexandra (2018): Pohľad na pomenovanie cez prizmu teoretických rámcov a slovníkového hesla. In: *Jazykovedný časopis*, roč. 69, č. 3, s. 277 – 301.

JOHANSSON, Stig (1998): On the role of corpora in cross-linguistic research. In: *Corpora and Cross-Linguistic Research*. Ed. s. Johansson, s. Oksefjell. Amsterdam and Atlanta: Rodopi, s. 3 – 24. DOI https://doi.org/10.1163/9789004653665_004.

JOHANSSON, Stig (2007): Seeing through Multilingual Corpora: On the use of corpora in contrastive studies. John Benjamins.

KABÁT, Marián (2024): *na stope kreativity: Analýza ľudskej a strojovej kreativity v preklade*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. 158 s.

KABÁT, Marián – KOSCELNÍKOVÁ, Mária (2022): Lokalizácia a jej miesto v translatológii. In: *L10N Journal*, roč. 1, č. 1, s. 4 – 26.

KARLÍKOVÁ, Helena (2017): KALK. In: *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Ed. P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová. Dostupné na: <https://www.czechency.org/slovník/KALK>.

KENNY, Dorothy (2001): *Lexis and Creativity in Translation. A Corpus Based Approach*. London: Routledge. 268 s.

KOVÁŘÍKOVÁ, Dominika (2017): *Kvantitativní charakteristiky termínů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 136 s.

KOŽELOVÁ, Adriána (2018): *Prekladateľské kompetencie v kontexte domácej translatológie*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. 157 s. Publikácia vydaná elektronicky. Dostupné na: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Kozelova3>.

KRAVIAROVÁ, Zuzana (2014): Integrovaná výučba odborného prekladu. In: *Prekladateľské listy 3*. Ed. L. Kozáková, L. Machová. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 66 – 81.

KRUGER, Alet – WALLMACH, Kim – MUNDAY, Jeremy (2011): *Corpus-Based Translation Studies. Research and Applications*. London and New York: Bloomsbury. 320 s.

KURZWEIL, Ray (2024): *The Singularity is Nearer. When We Merge with AI*. Bodley Head. 432 s.

KUSÁ, Mária – RONDZIKOVÁ, Natália (2021): *Preklad vo vedách o človeku a dialóg kultúr*. Bratislava: Veda. 119 s.

KUSÁ, Mária (2004): *Preklad ako súčasť dejín kultúrneho priestoru*. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV. 173 s.

KVETKO, Pavol (2009): *An outline of English phraseology*. 3. opravené a doplnené vydanie. Trnava: Filozofická fakulta Univerzity sv. Cyrila a Metoda. 165 s.

KVETKO, Pavol (2014): *Prekladový anglicko-slovenský frazeologický slovník*. Bratislava: Veda. 632 s.

KVETKO, Pavol (2015a): *Translation studies. An introductory coursebook*. 3. vyd. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda. 201 s.

KVETKO, Pavol (2015b): *English phraseology in practice*. 2. vyd. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda. 129 s.

KVETKO, Pavol (2015c): *English idioms: theory and applications*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda. 208 s.

LAVIOSA, Sara (2002): *Corpus-based Translation Studies: Theory, Findings, Applications*. Amsterdam – New York, NY: Rodopi B.V. 138 s.

LEVÝ, Jiří (1963): *Umění překladu*. Praha: Československý spisovatel. 283 s.

LI, Defeng – CORBETT, John (eds.) (2025): *The Routledge Handbook of Corpus Translation Studies*. Abingdon – New York: Routledge. 660 s.

LOE, Erlend (2005): *Naivní. Super*. Preložila Kateřina Křišťůvková. Brno: Doplněk. 224 s.

MAGALOVÁ, Gabriela (2016): *Frazeológia pre pedagogickú prax*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis. 118 s.

MAJCHRÁKOVÁ, Daniela – CHLPÍKOVÁ, Katarína – BOBEKOVÁ, Kristína (2017): *Slovník kolokácií prídavných mien v slovenčine*. Bratislava: Veda. 344 s.

MALAMATIDOU, Sofia (2017): *Corpus Triangulation: Combining Data and Methods in Corpus-Based Translation Studies*. Routledge, Taylor & Francis Group. 202 s.

MEDVECKÁ, Ľubica (ed.) (2015): *Preklad z/do málo rozšírených jazykov 3*. Bratislava: Slovenská spoločnosť prekladateľov odbornej literatúry. 155 s.

MELOUN, Milan – HILL, Martin – MILITKÝ, Jiří (2018): *Statistická analýza vícerozměrných dat v příkladech*. Praha: Karolinum. 736 s.

MIKHAILOV, Mikhail – COOPER, Robert (2016): *Corpus Linguistics for Translation and Contrastive Studies*. London: Routledge. 258 s.

MIKO, František a kol. (1989): *Frazeológia v škole*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 232 s.

MLACEK, Jozef – BALÁKOVÁ, Dana – KOVÁČOVÁ, Viera (2009): *Vývin súčasnej frazeológie: východiská, podoby, uplatňovanie, akceptácia*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku. 221 s.

MLACEK, Jozef – ĎURČO, Peter a kol. (1995): *Frazeologická terminológia*. Bratislava, Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK. Dostupné na: https://www.juls.savba.sk/ediela/frazeologicka_terminologia/.

MLACEK, Jozef (1977): *Slovenská frazeológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 118 s.

MLACEK, Jozef (2022): *Frazeologické výskumy v časopise Slovenská reč*. In: *Slovenská reč*, roč. 87, č. 3, s. 250 – 261.

MORATTO, Riccardo – LI, Defeng (2022): *Advances in Corpus Applications in Literary and Translation Studies*. 320 s.

MOUNIN, Georges (1999): *Teoretické problémy prekladu*. Praha: Karolinum. 266 s.

MRAČEK, David – KLABAL, Ondřej (eds.) (2025): *The Technological Turn in Translation and Translator Training / Technologický obrat v prekladateľstve a príprave budúcich prekladateľů*. *Acta Universitatis Carolinae Philologica*, roč. 2. Dostupné na: <https://karolinum.cz/casopis/auc-philologica/rocnik-2025/cislo-2/rok-2025>.

MÜGLOVÁ, Daniela a kol. (2018): *Komunikácia, tlmočenie, preklad alebo Prečo spadla babylonská veža?* Nitra: Enigma. 440 s.

NIDA, Eugene Albert (1964): *Towards a Science of Translating: With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Leiden: Brill. 331 s.

NORD, Christiane (2005): *Text analysis in translation: theory, methodology, and didactic application of a model for translation-oriented text analysis*. Amsterdam – New York: Rodopi. 274 s.

OLOHAN, Maeve (2002): *Corpus Linguistics and Translation Studies: Interaction and Reaction*. In: *Linguistica Antverpiensia*, roč. 2002, č. 1, s. 419 – 429.

OLOHAN, Maeve (2004): *Introducing Corpora in Translation Studies*. London: Routledge. 236 s.

OLOŠTIAK, Martin (2011): *o frazeologickej motivácii lexikálnych jednotiek*. In: *Slovenská reč*, roč. 76, č. 1 – 2, s. 6 – 27.

PAVLÍKOVÁ, Diana (2022): Porovnanie humánneho prekladu a posteditácie strojového prekladu. L10N Journal. roč. 1, č. 1, s. 64 – 101.

PAVLOVIČ, Jozef (2011): Prednášky zo štylistiky slovenčiny. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis. 190 s.

Písmo sväté Starého zákona (1955). Trnava: Spolok sv. Vojtecha. 1 096 s. Kniha proroka Joela, kapitola 2, verš 25. Dostupné z: <https://biblia.sk/citanie/ssv/joel/2/25>.

POPOVIČ, Anton (1968): Preklad a výraz. Bratislava: Slovenská akadémia vied. 252 s.

POPOVIČ, Anton (1971): Poetika umeleckého prekladu: proces a text. Bratislava: Tatran. 168 s.

POPOVIČ, Anton (1975): Teória umeleckého prekladu. Bratislava: Tatran. 291 s.

POPOVIČ, Anton (1978): Tvorba a recepcia. Bratislava: Tatran. 385 s.

POPOVIČ, Anton (1983): Originál – preklad. Interpretačná terminológia. Bratislava: Tatran. 362 s.

POŠTA, Miroslav (2017): Technologie ve službách překladatele: CAT, strojový překlad, korpusy. Praha: Apostrof. 114 s.

RÁDY, Andrej et al. (eds.) (2002): Preklad z/do málo rozšírených európskych jazykov. Zborník z konferencie FIT konanej 4. – 7. novembra 2001. Bratislava: Letra. 215 s.

RAKŠÁNYIOVÁ, Jana (2005): Preklad ako interkultúrna komunikácia. Bratislava: AnaPress. 140 s.

REISS, Katharina – VERMEER, Hans Josef (1984): Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie. Tübingen: Max Niemeyer Verlag. 245 s.

SABOLOVÁ, Dagmar (ed.) (1999): Chiméra prekladania. Antológia slovenského myslenia o preklade I. Bratislava: Veda. 232 s.

SKLADANÁ, Jana (1999): Slová z hlbín dávnych vekov. Bratislava: Grand Multitrade. 206 s.

SKOUMALOVÁ, Hana – VÍTOVEC, Přemysl – HNÁTKOVÁ, Milena (2025): Phrasemes and Collocations in the Corpus – How to Find Unknown Variants. Jazykovedný časopis, 2025, roč. 76, č. 1, s. 212 – 222.

SLANČOVÁ, Daniela a kol. (2022): Úvod do štúdia interaktívnej štylistiky II. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. 447 s.

ŠIMKOVÁ, Mária – GAJDOŠOVÁ, Katarína – KMEŤOVÁ, Beáta – DEBNÁR, Marek (2017): Slovenský národný korpus. Texty, anotácie, vyhľadávania. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Vydavateľstvo Mikula. 168 s.

ŠIMKOVÁ, Mária – GAJDOŠOVÁ, Katarína (2020): Slovenský národný korpus: používanie, príklady, postupy. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Vydavateľstvo Mikula. 336 s.

ŠEFČÍK, Jozef (ed.) (2018): Preklad z/do málo rozšírených jazykov 4 – jazyk ako kultúrne dedičstvo: zborník prednášok zo 4. medzinárodnej konferencie, Bratislava, 24. a 25. novembra 2017. Bratislava: Slovenská spoločnosť prekladateľov odbornej literatúry. 131 s.

ŠTEFKOVÁ, Marketa (2013): Právny text v preklade. Translatologické aspekty právnej komunikácie v kombináciách málo rozšírených jazykov. Wolters Kluwer (Iura Edition). 222 s.

ŠUCHA, Vladimír (2025): Keď stroje začnú myslieť. Sprievodca novým svetom umelej inteligencie. Bratislava: Mamaš. 224 s.

VAJDOVÁ, Libuša (ed.) (2007): Myslenie o preklade. Bratislava: Kalligram. 184 s.

VAJDOVÁ, Libuša (ed.) (2013): Present State of Translation Studies in Slovakia. Bratislava: Slovak Academic Press. 263 s.

VAJDOVÁ, Libuša (2014): Myslenie o preklade na Slovensku. Bratislava: Kalligram. 166 s.

VILIKOVSKÝ, Ján (1984): Preklad ako tvorba. Bratislava: Slovenský spisovateľ. 234 s.

VINAY Jean-Paul – DARBELNET, Jean (1995): Comparative Stylistics of French and English. A Methodology for Translation. Amsterdam: John Benjamins. 359 s.

von SCHILLING, Martin (2018): Technological Advances and AI, How they Affect the Working Lives of Translators, and What Impacts they Are Having on the Education of Future Translators. In: Organizacja i Zarządzanie, vol. 122. Gliwice: Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, s. 175 – 182. Dostupné na: <https://bibliotekanauki.pl/articles/321697>.

WANG, Guofeng – XIN, Yihang (2024): An analytical framework for corpus-based translation studies. In: Humanities and Social Sciences Communications, roč. 11, č. 1, s. 1 – 13. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/387304384_An_ANALYTICAL_FRAMEWORK_FOR_CORPUS-based_translation_studies.

YUDKOWSKY, Eliezer – SOARES, Nate (2025): If Anyone Builds It, Everyone Dies. The Case against Superhuman AI. Little, Brown and Company. 272 s.

ZANETTIN, Federico (2002): Corpora in Translation Practice. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/228806527_Corpora_in_translation_practice.

ZEHNALOVÁ, Jitka (2020): Aspekty literárneho prekladu: mediační úloha prekladateľa. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 242 s.

ZIMA, Jaroslav (1961): *Expresivita slova v současné češtině: studie lexikologická a stylistická*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. 139 s.

ŽOFČIN, Maroš – TRANGEL, Ján – HANKER, Filip (2025): *AI: Umelá inteligencia. Pripravte sa na budúcnosť*. Bratislava: Ringier Slovakia Media. 272 s.

Použité korpusové zdroje

Slovenský národný korpus – prim-11.0-public-all. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2025. Dostupný z WWW: <https://korpus.sk>.

Slovenský národný korpus – prim-11.0-public-sane. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2025. Dostupný z WWW: <https://korpus.sk>.

Slovenský národný korpus – par-skde-all-3.0-de. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2023. Dostupný z WWW: <https://korpus.sk>.

Slovenský národný korpus – par-skde-all-3.0-sk. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2023. Dostupný z WWW: <https://korpus.sk>.

Slovenský národný korpus – par-sken-public-all-5.0-en. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2025. Dostupný z WWW: <https://korpus.sk>.

Slovenský národný korpus – par-sken-public-all-5.0-sk. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2025. Dostupný z WWW: <https://korpus.sk>.

Korpus súdnych rozhodnutí (verzia 3). Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2024. Dostupný z WWW: <https://www.juls.savba.sk/justicecorp.html>.

Domáce lexikografické zdroje (dostupné zo slovníkového portálu <https://slovník.juls.savba.sk/>)

KSSJ – Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. 4. dopl. a upr. vyd. Bratislava: Veda, 2003. 985 s.

OGS – Ortograficko-gramatický slovník slovenčiny. A – Ž (používateľská verzia Slovníka súčasného slovenského jazyka). Red. M. Sokolová – A. Jarošová. 2022. Dostupný na: <https://www.juls.savba.sk/ogs.html>.

PSP – Pravidlá slovenského pravopisu. 4., nezmenené vydanie. Red. M. Považaj. Bratislava: Veda, 2013. 592 s.

SSSJ – Slovník súčasného slovenského jazyka

Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Hl. red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2006. 1 134 s.

Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L. Ved. red. A. Jarošová – K. Buzássyová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2011. 1 087 s.

Slovník súčasného slovenského jazyka. M – N. Ved. red. A. Jarošová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 2015. 1 100 s.

Slovník súčasného slovenského jazyka. O – Pn. Ved. red. A. Jarošová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2021. 1 128 s.

SSJ – Slovník slovenského jazyka

Slovník slovenského jazyka. I. A – K. Red. Š. Peciar. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1959. 815 s.

Slovník slovenského jazyka. II. L – O. Red. Š. Peciar. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1960. 648 s.

Slovník slovenského jazyka. III. P – R. Red. Š. Peciar. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1963. 912 s.

Slovník slovenského jazyka. IV. S – U. Red. Š. Peciar. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1964. 760 s.

Slovník slovenského jazyka. V. V – Ž. Red. Š. Peciar. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1965. 848 s.

Slovník slovenského jazyka VI. Doplnky – dodatky. Red. Š. Peciar. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1968. 336 s.

Zahraničné lexikografické zdroje

CAMBRIDGE DICTIONARY. Dostupný na: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english>.

COLLINS DICTIONARY. Dostupný na: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/>.

LONGMAN DICTIONARY. Dostupný na: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/>.

MERRIAM WEBSTER DICTIONARY. Dostupný na: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/>.

DUDEN – Wörterbuch der deutschen Sprache. Dostupný na: <https://www.duden.de/woerterbuch>

NAOB – Det Norske Akademis Ordbok. Dostupný na: <https://naob.no/>.

Ďalšie zdroje

Anglické a nemecké tagsety:

<https://www.cis.lmu.de/~schmid/tools/TreeTagger/data/Penn-Treebank-Tagset.pdf>

<https://www.cis.uni-muenchen.de/~schmid/tools/TreeTagger/>

<https://www.cis.lmu.de/~schmid/tools/TreeTagger/data/STTS-Tagset.pdf>

CALC – korpusová kalkulačka (2025). Praha: Český národní korpus. <https://korpus.cz/calc/>

CVRČEK, Václav – ČECH, Radek – KUBÁT, Miroslav (2020): QuitaUp – nástroj pro kvantitativní stylometrickou analýzu. Český národní korpus a Ostravská univerzita. <https://korpus.cz/quitaup/>

Databáza ACADEMIC WORD LIST: <https://www.eapfoundation.com/vocab/academic/awllists/>

Databáza terminologických prác Jána Horeckého: <https://terminologickyportal.sk/horecky.html>

MORČE – Czech morphological tagger: <https://ufal.mff.cuni.cz/morce/index.php>

Portál REDENSARTEN-INDEX: <https://redensarten-index.de/>

Prehľad základných pojmov korpusovej lingvistiky – WIKI Českého národného korpusu: https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:prehled_pojmu

Prieskum FUTURE READY LAWYER 2026: <https://www.wolterskluwer.com/en/know/future-ready-lawyer-2026>

Stránky LEIBNIZ-INSTITUT FÜR DEUTSCHE SPRACHE: <https://www.ids-mannheim.de/digspra/pb-s1/projekte/korpora/>

Stránky nástroja SKETCH ENGINE: <https://www.sketchengine.eu/>

Stránky oddelenia Slovenského národného korpusu JÚLŠ SAV, v. v. i.: <https://korpus.sk/>

TREQ – Databáza prekladových ekvivalentov: <https://treq.korpus.cz/>